

КЛАСИЧНИЙ ПРИВАТНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**ПРИАЗОВСЬКИЙ
ЕКОНОМІЧНИЙ ВІСНИК**

Електронний науковий журнал

1(06) 2018

**Запоріжжя
2018**

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Гальцова Ольга Леонідівна – доктор економічних наук, професор (завідувач кафедри економічної теорії, національної та міжнародної економіки Класичного приватного університету).

Заступник головного редактора:

Шапошников Костянтин Сергійович – доктор економічних наук, професор (директор Причорноморського науково-дослідного інституту економіки та інновацій).

Відповідальний секретар:

Трохимець Олена Іванівна – доктор економічних наук, доцент (професор кафедри економічної теорії, національної та міжнародної економіки Класичного приватного університету).

Члени редакційної колегії:

Покатаєва Ольга Вікторівна – доктор економічних наук, професор (перший проректор Класичного приватного університету, професор кафедри обліку та оподаткування).

Верхоглядова Наталя Ігорівна – доктор економічних наук, професор (проректор з науково-педагогічної та навчальної роботи ДВНЗ «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури»).

Іртищєва Інна Олександрівна – доктор економічних наук, професор (завідувач кафедри менеджменту Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова).

Косова Тетяна Дмитрівна – доктор економічних наук, професор (професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування Класичного приватного університету).

Маргасова Вікторія Геннадіївна – Заслужений економіст України, доктор економічних наук, професор (завідувач кафедри бухгалтерського обліку, оподаткування та аудиту Чернігівський національний технологічний університет).

Сафонов Юрій Миколайович – доктор економічних наук, професор (професор кафедри макроекономіки та державного управління, ДВНЗ «Київський раціональний економічний університет імені Вадима Гетьмана»).

Скидан Олег Васильович – доктор економічних наук, професор (ректор Житомирського національного агроєкологічного університету).

Стройко Тетяна Володимирівна – доктор економічних наук, професор (завідувач кафедри економіки та міжнародних економічних відносин Миколаївський національний університет ім. В. О. Сухомлинського).

Шульц Світлана Леонідівна – доктор економічних наук, професор (завідувач відділу регіональної економічної політики ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долишнього НАН України»).

Ліна Пілелієне – Ph.D., професор економіки (професор кафедри маркетингу Університету імені Вітаутаса Великого, Литва).

Натія Гоголаурі – доктор економічних наук, професор (декан факультету бізнесу Навчального університету імені Сулхан-Саба Орбеліані, Грузія).

Анджей Паулік – доктор економіки хабілітований, професор (завідувач кафедри підприємництва та інновацій Університету імені Яна Кочановського в Кельнцах, Польща).

Електронна сторінка видання – <http://pev.kpu.zp.ua>

Видання входить до «Переліку електронних фахових видань, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук» на підставі Наказу МОН України від 10 травня 2017 № 693 (Додаток 7)

Рекомендовано до поширення в мережі інтернет Вченою радою
Класичного приватного університету
(Протокол № 6 від 28 лютого 2018 р.)

СЕКЦІЯ 1

ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ

УДК 330.338.24.021.8

Грінченко А.Ю.
кандидат економічних наук, доцент,
директор
Товариства з обмеженою відповідальністю «Кліар Енерджі»

ВІД ЕКОНОМІЧНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ ДО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ЧЕРЕЗ МЕХАНІЗМ ГЛОБАЛЬНИХ ІНСТИТУЦІЙНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

АНОТАЦІЯ

Актуальним підґрунтям дослідження проблеми суверенітету в межах статті є необхідність зосередження уваги на загрозах десоверенізації. Розглядається формат однієї із сценарних схем боротьби проти України. Українська державність за цим сценарієм формально продовжує існувати, але рівень її суверенності продовжує знижуватися. Для повалення, ліквідації суверенітету нині немає необхідності в застосуванні воєнної сили. У процесі дослідження розглядається, зокрема, процес політичної, економічної і фінансової десоверенізації України.

Ключові слова: державний суверенітет, державність, десоверенізація, економічний лад, загрози, інститут, національний суверенітет, суверенітет.

АННОТАЦИЯ

Актуальной основой исследования проблемы суверенитета в рамках представленной статьи является необходимость сосредоточения внимания на угрозах десоверенизации. Рассматривается формат одной из сценарных схем борьбы против Украины. Украинская государственность согласно этому сценарию формально продолжает существовать, но уровень ее суверенности продолжает снижаться. Для свержения, ликвидации суверенитета теперь не нужно использовать военную силу. В процессе исследования рассматривается, в частности, процесс политической, экономической и финансовой десоверенизации.

Ключевые слова: государственность, десоверенизация, экономический строй, угрозы, институт, национальный суверенитет, суверенитет.

ANNOTATION

The urgent basis for studying the issue of sovereignty in the framework of the present article is the need to focus on the threats of desovereignization. In this case, the format of one of the scenario schemes of struggle against Ukraine is considered. Ukrainian statehood in the given scenario formally continues to exist, but the level of its sovereignty continues to decline. Therefore, there is no need to use military force to overthrow, eliminate sovereignty. In the process of research, in particular, the political, economic and financial aspects of Ukraine's sovereignty are considered.

Key words: state sovereignty, desovereignization, statehood, economic system, threats, institute, national sovereignty, sovereignty.

Постановка проблеми. Від часу проголошення незалежності України та визначення її як позаблокової суверенної держави пройшло чверть віку, але реально Україна так і не стала ні економічно, ні політично, ні територіально незалежною країною. З року в рік Україна почала втрачати економічну незалежність, з одного боку, вийшовши з єдиного економічного

простору СРСР, з іншого – опинившись у лещатах глобалізації з відкритою і незбалансованою економікою.

Тому проблема суверенної і незалежної економіки України вийшла на шлях вибору: поглиблення суверенітету і незалежності країни, в іншому разі – десоверенізація і втрата незалежності. Слабкість економіки України породила політичні і територіальні претензії від сусідніх країн – учорашніх партнерів. Країни, які підписали гарантії територіальної цілісності і недоторканності України, стали агресорами щодо України. Розуміння і дослідження проблеми реального суверенітету особливо актуальне в сучасних умовах, коли проходить розвиток світових інтеграційних процесів і зміщення та рух величезних фінансових потоків між різними країнами, посилюється вплив міжнародних фінансових центрів і інших факторів, поглиблюються кризові явища і з'являються нові проблеми як міжнародного, так і внутрішнього характеру, що суттєво впливає на поглиблення суверенітету країни. Все більш суттєвим стає стирання кордонів національних економік, які знаходяться під потужним впливом світових тенденцій глобальних та інтеграційних процесів. Сьогодні Україна є прикладом зіткнення національних інтересів, насамперед в економіці, за зростання територіально-регіонального протистояння. При цьому в умовах глобальної інтеграції і міжнародної кооперації економічні механізми здійснюють суттєвий вплив на світові процеси і політику окремих країн, вони добиваються контролю над окремими країнами без військових чи явно виражених втручань. Такі «позитивно налаштовані» сусіди, міжнародні економічні та фінансові структури більш мудро і завуальовано проводять політику, не лише нав'язуючи не лише форму господарювання та взаємодії, яка їм вигідна, але й вимагаючи зміни економічних відносин (приватизації, формування ринку землі, відкритості економіки та її переорієнтації тощо), та навіть вимагають внести зміни в структуру державного устрою.

У цих умовах, особливо після останнього саміту в Давосі, все більшого значення набуває економічний суверенітет.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналізуючи уявлення, що склалися про державний суверенітет, та напрацьовані різними школами визначення цього поняття, не можна не бачити, що загальний сенс і зміст державного суверенітету переважно, незважаючи на значні різночитання в цьому питанні, визначається як економічна та політична незалежність держави. Протягом останніх десятиліть досить багато як вітчизняних, так і зарубіжних учених присвятили достатньо уваги дослідженню проблеми формування та збереження незалежності. У працях таких учених, як Л. Абалкін, В. Конишев, Я. Жаліло, С. Мочерний, В. Гець, В. Базилевич, Н. Гражевська, О. Ашурков, О. Гаврилюк, Л. Мергалієва, Д. Покришка та ін. аналізуються засоби забезпечення економічного суверенітету в умовах поглиблення інтеграції та глобалізації економіки. Дещо в критичному налаштуванні дослідження суверенітету викладені в працях С. Глазьева та А. Сергуніна. Найбільш вагомий внесок у дослідження економічного суверенітету зроблений С. Мочерним, який розглядає економічний суверенітет «як можливість розширеного відтворення національної економічної системи і передусім прогресу продуктивних сил в інтересах людини, своєчасної адаптації до можливих несприятливих внутрішніх і зовнішніх умов, особливо до умов глобалізації» [1, с. 8].

Багатьма науковцями ставиться знак рівності між незалежністю держави та її економічною безпекою. Тут важливо врахувати співвідношення між категоріями економічного суверенітету та економічної безпеки держави. Ці категорії настільки близькі, що окремими науковцями висловлюється думка про те, що «економічна безпека – це незалежність держави у формуванні і розвитку власної економічної системи» [1, с. 10]. Очевидно, уявити економічну безпеку держави, що не має економічного суверенітету, складно. Звісно, що економічна безпека є інститутом, відмінним від інституту економічного суверенітету. Держава, позбавлена самостійності, змушена підпорядковувати свої економічні інтереси інтересам іншої держави. Поряд із цим більш глибокого і детального дослідження потребують проблеми економічного суверенітету в контексті зростання глобалізації та зовнішніх територіальних політичних загроз.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Однією з невирішених проблем економічного суверенітету є те, що в наукових дослідженнях економічного аналізу політико-економічних форм суверенітету переважають євроцентристські погляди, які опираються на західноєвропейські традиції, де практично ігнорується багатовіковий досвід устремління до незалежності та української суверенності. Отже, метою статті є дослідження можливостей

забезпечення економічного суверенітету в умовах української суверенної державності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Природа економічного суверенітету й економічної безпеки держави витікає з необхідності та можливості самостійного національного розвитку і забезпечення безпеки держави як такої. Проблема державного й економічного суверенітету – одна з найфундаментальніших проблем в економічній науці. Вона виникла тоді, коли виникла сама держава. У різних країнах і в різний час ця проблема поставала знову і знову. І ось сьогодні виникла нагальна необхідність у подальшому поглибленому розробленні проблеми місця і ролі субінституту суверенітету в межах інституту економічної безпеки.

Вирішуючи питання про природу й характер державного суверенітету, не можна не враховувати процес глобалізації та породжуваний ним процеси інтеграції національних держав і економічних систем, які здійснюють певний вплив на національну державу, право і, природно, на державний суверенітет. В умовах трансформаційних змін звернення до інституційно-правового аналізу феномену економічного суверенітету пов'язане із розробленням теоретичних і практичних аспектів категорії «суверенна демократія» в її проекції на потреби будівництва нової держави. Економічний суверенітет є однією з першооснов суверенної демократії, важливим вектором розширених трактувань традиційного розуміння суверенітету.

Суверенітет у сучасну епоху являє собою політико-економічну форму виокремлення і самостійності держави як суб'єкта економічних відносин. В категорії «суверенітет» виділяють формальну і фактичну сторони. Перший аспект варто розглядати як своєрідну політико-правову форму державного суверенітету, другий – як матеріальний зміст [2, с. 186].

Все це свідчить про те, що в науковій літературі недостатньо уваги приділяється такому найважливішому виду державного суверенітету, як економічний суверенітет, особливо його інституційному складнику. Актуальним для дослідження залишається і питання взаємозв'язку інститутів економічного суверенітету й економічної незалежності.

Разом із тим володіння певною територією є невід'ємним від власності народу на своє національне багатство, тобто на створені та накопичені працею всього суспільства матеріальні і духовні блага, до яких відносять природні ресурси, рівень освіти громадян, їх виробничий досвід та інтелект, тобто здатність людей оволодівати новими знаннями, інформацією та створювати на їх основі нові види технологій і техніки, товарів та послуг, конкурентоспроможних на світовому ринку [3, с. 87].

Завдяки наявності економічного суверенітету формуються умови для розвитку держави на безпечній основі. В умовах глобалізації питання суверенітету ставиться під новим ку-

том зору, з позиції його свідомого обмеження. З іншого боку, дією є й ідея збереження суверенітету в умовах інтеграції. Незалежно від вирішення питання державного суверенітету загалом, з'являється необхідність у збереженні економічного суверенітету в нових умовах світогосподарських відносин.

Разом із поглибленням міжнародного поділу праці створюється середовище, у якому категорії попиту і пропозиції набувають ознак глобальних, тобто фактори розвитку національної економіки все менше пов'язуються з цими категоріями [4, с. 79-80].

Варто взяти до уваги те, що суверенітет полягає у верховенстві держави на своїй території і незалежності в міжнародних відносинах, що означає самостійність держави у здійсненні суверенних економічних прерогатив у відносинах з іншими учасниками глобального господарства [5, с. 113].

Задля нівелювання негативних наслідків процесів глобалізації роль економічної функції національної держави зростає, особливо в частині напрацювання економічної стратегії, яка дає змогу узгоджувати національні інтереси країни з інтересами світового співтовариства. «З окремих держав не знімається відповідальність за формування механізму, який дозволяє адаптуватися до зміни економічних відносин і забезпечувати добробут свого суспільства задля запобігання внутрішнім соціальним конфліктам і дестабілізації ситуації в країні» [6, с. 103].

Серед сучасних шкіл економічної думки інституціонально-еволюційна школа послідовно проводить принцип комплексного підходу до аналізу економічних явищ. Такий підхід передбачає наявність характеристики економічної безпеки як інституту ринкової економіки, щоб, відштовхуючись від нього, розглянути різні аспекти економічної діяльності та її безпеки з позицій інституціоналізму. Тому теоретичне дослідження проблем економічної безпеки варто здійснювати, опираючись на висновки і пропозиції цієї школи.

З цих причин є природним використання системно-інституціонального підходу до дослідження економічної безпеки. І очевидно, що дослідження економічної безпеки як економічного інституту полягає в теоретичному і методологічному обґрунтуванні принципів та механізмів вдосконалення інституціонального середовища економічної безпеки.

Практична реалізація державного суверенітету знаходиться у прямій залежності від рівня реальної забезпеченості державної влади відповідними прерогативами, від повноти і реальності державної влади. Чим вищий рівень повноти та реальності державної влади, тим більш реальної можливості для здійснення державного суверенітету, і навпаки. Зменшення наповнення і реальності державної влади, вихолощення її змісту в практичному плані означає зменшення можливостей для повної реалізації держав-

ного суверенітету, стерилізації його фактичного, матеріального змісту.

Суверенітет і економічна незалежність зовсім не означають згортання економічних зв'язків країн, що розвиваються, їх ізоляцію від світового господарства. Серед наукових поглядів різного періоду виявилися певні відмінності у розумінні проблеми економічної незалежності. Зокрема, Р. Ульяновський звернув увагу на те, що певний розвиток економічних процесів усередині країн після здобуття незалежності і в сфері їх зовнішньоекономічних зв'язків може послабити згубний вплив на їх економіку таких чинників, як однобока структура економіки, прихильність до ринків колишніх метрополій, нееквівалентний обмін. Тобто, на його думку, можна стверджувати, що незалежність можна розглядати як «образ відносної економічної самостійності слаборозвиненої країни в специфічних умовах боротьби двох світових систем» [7, с. 77]. Зрозуміло, що початок 70-х років знаменувався звільненням країн від колоніального гніту, але відсутність на той час національного капіталу не привела до економічної незалежності цих країн від своїх метрополій.

Свого часу проф. Л. Степанов писав, що між подоланням економічної відсталості і зміцненням економічної незалежності немає істотної різниці, оскільки вони є двома сторонами одного і того самого завдання. За його твердженням, саме про це говорив колишній президент Замбії Кенет Каунда: «Так, нам потрібна економічна допомога. Але набагато важливіші для нас справедливі ціни на те, що ми купуємо, і на те, що продаємо. Без цього неможливо розв'язати проблему боргів та встановлення справедливих економічних стосунків» [8, с. 97].

Дуже часто поняття економічного суверенітету держав підміняється в міжнародних документах і літературі поняттям економічної незалежності. При цьому в це поняття вкладається різний зміст. Проте нині найбільш поширеними є два визначення поняття економічної незалежності: з одного боку, як економічної самостійності – досягнення такого рівня соціально-економічного розвитку, такої економічної потужності, які дозволяють державі утвердитися в міжнародних економічних відносинах. У цьому сенсі економічна незалежність є матеріальним забезпеченням суверенного статусу держави, її безпеки і синонімом розглянутого вище поняття економічного суверенітету, тобто суб'єктивним правом держави [9].

Економічний суверенітет як багатоаспектне явище являє собою суверенне право держави розпоряджатися власними матеріальними ресурсами за верховенства держави в економічній сфері та дотримання суверенних прерогатив економічного та політичного змісту у відносинах з іншими державами [10, с. 215].

У низці робіт економістів радянської доби досліджувалися нові чинники, які впливали на

зміну ролі незалежних країн у світовому господарстві: можливість проводити національну зовнішньоекономічну політику; можливість регулювати приплив іноземного капіталу та його діяльність; науково-технічна революція і політика неоколоніалізму, що проводиться імперіалістичними державами та транснаціональними корпораціями [11, с. 104]. Як було відзначено в радянській літературі, ставлення країн, що розвиваються, до іноземного капіталу складалося по-різному залежно від класових сил, що були при владі, стану економіки та інших чинників. При цьому ставлення до іноземного капіталу в одній і тій самій країні часто зазнавало змін. Так, якщо на етапі становлення незалежності Індії виявлялася певна стриманість до іноземного капіталу, то вся перша половина 60-х рр. відмічена прагненням офіційних кіл Індії ширше привернути в країну приватний іноземний капітал.

У роботах радянських економістів неоколоніалізм був представлений як система відносин, у якій постійно виникають нові форми, що використовувалися імперіалістичними силами у процесі свого пристосування до змінних умов міжнародних економічних відносин.

Із здобуттям суверенітету постсоціалістичні країни позбулися ряду цивілізаційних проблем, але отримали більш гострі внутрішні. Україну теж не оминули збройні конфлікти, загострилися соціально-економічні проблеми та виникли протистояння між Сходом і Заходом, що проявилися як у наявності власних «регіональних» героїв, так і в різних рівнях розвитку регіонів. У науковій традиції аналізу політико-економічних форм суверенітету переважають євроцентристські погляди, що сприймають суверенітет тільки як категорію західноєвропейського міжнародного права і модус європейської історії, відверто ігнорують багатовіковий досвід формування української суверенної державності.

Серед основних документів, які засвідчили статус незалежної держави України, були: «Акт проголошення незалежності України» (проголошений Верховною Радою УРСР 24 серпня 1991 р.); «Декларація про державний суверенітет України» (схвалена Верховною Радою Української РСР 16 липня 1990 р.); «Декларація прав національностей України» (від 1 листопада 1991 р.) і низка інших. Зокрема, у зверненні Верховної Ради України «До парламентів усіх народів світу» від 5 грудня 1991 р. йдеться про те, що Україна буде демократичну правову державу, метою якої є забезпечення прав і свобод людини, прагне до утвердження в незалежній демократичній Україні високих принципів свободи і гуманізму, соціальної справедливості. До критеріїв суверенності у «Декларації про державний суверенітет України» віднесені такі чинники, як самовизначення українською нацією народовладдя; державної влади; громадянства України; територіального верховенства;

економічної самостійності; зовнішньої і внутрішньої безпеки; екологічної безпеки; культурного розвитку тощо.

Із середини 1990 р. Верховна Рада УРСР робить перші самостійні кроки в економіці. 3 серпня 1990 р. прийнятий Закон «Про економічну самостійність Української РСР», що закріплював право власності народу України на її національне багатство. Цей закон до певної міри продублював окремі розділи «Декларації...» і, зокрема, Статтю 13 Конституції України: «Народ України має виключне право на володіння, користування і розпорядження національним багатством України...» [12].

Розглядаючи суверенітет як первинний, граничний та абсолютний обсяг повноважень влади, варто зауважити, що продуктивні сили переросли національні межі та стають все більш інтернаціональними, при цьому політичні інститути відстають від розвитку економіки, яка давно вийшла за національні межі та вимагає наднаціонального планування. Сучасний розвиток продуктивних сил – одна з найважливіших причин зміни характеру влади і суверенітету. Останній сильно звузився за рахунок міжнародних домовленостей та ще більше у зв'язку з традиціями, що вже склалися, тому одна частина суверенітету переходить до світових організацій, а інша – до наднаціональних регіональних об'єднань. Тому досить актуальними є визначення інституційних форм економічного суверенітету України в контексті геополітичної трансформації та класифікація інституційних суб'єктів політико-економічного забезпечення українського економічного суверенітету.

На думку одного із відомих науковців І.Д. Левіна, «досвід нашої епохи свідчить про те, що політична незалежність, яка опирається на відомий мінімум економічних факторів, створює відносно найкращі умови для боротьби держави за зміцнення своїх економічних позицій, чим, у свою чергу, створюється більш міцна основа і для політичної незалежності, забезпечується більша дія суверенітету» [13, с. 78].

Як відносно самостійне та якісно визначене явище політична влада володіє цілим набором притаманних їй властивостей і характеристик. Серед них можна виділити низку універсальних рис, які об'єднують політичну владу з іншими різновидами соціальної влади – економічної, моральної, правової, інформаційної та ін., а також специфічні риси, властиві винятково їй як політичному явищу.

Відсутність глибокої єдності в Україні політичної та економічної влади привела національну економіку до глибокої фінансової кризи. В умовах постсоціалістичної трансформації продовжувала поглиблюватися економічна криза. Так, якщо за роки Другої світової війни Україна втратила 40% свого економічного потенціалу, то за 8 років реформ, до 2000 р. – понад 70%. Якщо на початку реформ Україна входила

ла в десятку найбільш розвинутих країн світу, то менш як за десять років перейшла далеко за соте місце. ВВП скоротився зі 157,9 млрд. дол. США у 1990 р. до 40,8 млрд. дол. США у 1998 р. Водночас 82% населення опинилося за межею бідності, безробіття разом із прихованим становить 40%, а в науці – 90% [14]. Станом на 1 лютого 2018 р., за даними Державної служби статистики, кількість офіційно безробітних в Україні становить 378,9 тис. чоловік. Відзначено, що середній розмір матеріальної допомоги на одного безробітного – 2483 грн., що становить майже половину мінімальної заробітної плати.

Тому національний економічний суверенітет – потенційна здатність самодостатнього стійкого і безпечного відтворення національної економіки як соціально-економічної цінності, що саморозвивається [15, с. 17].

На наш погляд, головне в понятті «економічний суверенітет» – це можливість самостійно приймати важливі рішення, і насамперед у фінансовій, банківській і валютній сферах. Таким чином, економічний суверенітет є основою, матеріальним забезпеченням суверенітету державного.

До особливих заходів, які забезпечують економічний суверенітет, варто віднести: підвищення ефективності функціонування всієї законодавчої сфери, реформування соціально-економічної сфери, зміцнення демократичних інститутів [16].

За нинішніх умов загострення економічних та політичних відносин навколо України, наростання невирішених внутрішніх проблем посилюється завдання збереження економічного суверенітету. Лише зміцнення економічної незалежності, відновлення роботи стратегічних підприємств може забезпечити зростання конкурентоспроможності та зміцнення економічного суверенітету.

Висновки. Сучасна глобалізація – це об'єктивний процес, який неможливо зупинити, відмінити чи ігнорувати, але є можливість на нього впливати. Сильною буде лише та держава, яка, будучи активним глобальним гравцем, має можливість не лише самостійно приймати економічні рішення, створювати вплив на світові тенденції розвитку, але й розвивати свою культуру і національну самобутність, створити умови для вільного і всебічного розвитку особистості, а для цього необхідно сформувати особливу модель взаємодії із світовим співтовариством на основі національних переваг за забезпечення економічного і національного суверенітету.

У результаті дослідження економічного суверенітету було встановлено, що він повинен збігатися з економічною ідентичністю України. Дослідження економічного суверенітету України об'єктивно вимагає врахування всього комплексу історичних факторів, особливо специфіки господарського ладу України.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Мочерний С.В. Національний та економічний суверенітет країни / С.В. Мочерний // Економіка України. 2005. № 10. С. 4-13.
2. Марченко М.Н. Государственный суверенитет: проблемы определения понятия и содержания // Правоведение. 2003. № 1. С. 186-196.
3. Економічний суверенітет держави та напрями його правового забезпечення: монографія / [В.К. Мамутов та ін.; за ред. О. Ашуркова]; Ін-т екон.-прав. дослідж. Нац. акад. наук України, Донец. держ. ун-т упр. Донецьк: Юго-Восток, 2012. 405 с.
4. Покришка Д.С. Економічні засади державного суверенітету в глобалізованому світі // Я.А. Жаліло, Д.С. Покришка // Стратегічні пріоритети. 2011. № 2. С. 73-83.
5. Гаврилюк О.В. Глобалізація й суверенітет: економічні критерії та засоби забезпечення / О.В. Гаврилюк // Фінанси України. 2011. № 3. С. 112-115.
6. Морозова Л.А. Влияние глобализации на функции государства // Государство и право. 2006. № 6. С. 101-107.
7. Ульяновский Р. Некоторые вопросы борьбы за экономическую независимость в несоциалистических странах. М., 1960.
8. Степанов Л.В. Проблема экономической независимости. О путях развития национальной экономики освободившихся стран М.: Мысль, 1965. 191 с.
9. Великая шахматная доска: [Господство Америки и его геостратегические императивы] / Збигнев Бжезинский. Москва: Издательский дом: «Международные отношения» 2009. 278 с.
10. Блищенко И.П. Понятие экономического суверенитета / И.П. Блищенко, Ж. Дориа // Правоведение. 2000. № 1. С. 200-217.
11. Нуреев Р.М. Постсоветский институционализм. Власть и бизнес / Р.М. Нуреев Монография. Ростов-на Дону: Наука-Пресс, 2006. 512 с.
12. Концепція економічної безпеки України / керівник проекту В.М. Гесць. Національна Академія Наук України; Інститут економічного прогнозування. К.: Логос, 1999. 56 с.
13. Левин И.Д. Суверенитет. Монография. СПб.: Юридический центр Пресс, 2003. 373 с.
14. Павловський М.А. Наш вибір. Відродження чи руйнація. Науковий аналіз та прогноз / М.А. Павловський. К.: Техніка, 1999. 47 с.
15. Юрьева Н.П. Национальный экономический суверенитет в условиях глобализации: автореф. дис. ... канд. экон. наук. М., 2009.
16. May B. Суверенитет и экономический рост // Коммерсант. 08.11.1990, № 208 (3539).

REFERENCES:

1. Mochernyi, S.V. (2005), National and economic sovereignty of the country / S.V. Mochernyi // Economy of Ukraine. 2005 no. 10. Pp. 4-13.
2. Marchenko, M.N. (2003), State sovereignty: problems of defining the concept and content // Jurisprudence. 2003. no. 1.
3. Economic sovereignty of the state and directions of its legal support: monograph / [V.K. Mamutov and others; for ed. O. Ashurkova]; In-t econ.-rights. research National acad. Sciences of Ukraine, Donetsk state un-ty control. Donetsk: Southeast, 2012. 405 P.
4. Pokryshka, D.S. (2011), The Economic Principles of State Sovereignty in a Globalized World // Ya.A. Zhalilo, D.S. Pokryshka // Strategic Priorities. 2011. № 2, pp. 73-83.

5. Gavrylyuk, O.V. (2011), Globalization and Sovereignty: Economic Criteria and Means of Provision / O.V. Gavrylyuk // *Finances of Ukraine*. – 2011. – no. 3. – Pp. 112-115.
6. Morozova, L. (2006), Impact of globalization on the functions of the state // *State and law*. 2006. no. 6.
7. Ulyanovskiy, R. (1960), Some questions of the struggle for economic independence in socialist countries. M., 1960.
8. Stepanov, L.V. (1965), The problem of economic independence. On the ways of development of the national economy of the liberated countries M.: Mysl, 1965. – 191 P.
9. Great chess board: [America's domination and its geostrategic imperatives] / Zbigniew Brzezinski. – Moscow: Publishing House: «International Relations», 2009. – 278 P.
10. Blishchenko, I.P. (2000), Concept of economic sovereignty of the state / I.P. Blishchenko, J. Doria // *jurisprudence*. 2000. no. 1. – Pp. 200-217.
11. Nureyev, R.M. (2006), Post-soviet institutionalism. Authority and business / R.M. Nureyev monograph. Rostov on Don: the Science Press, 2006. – 512 P.
12. The concept of the economic security of Ukraine / V. Heyets, project manager in the region; National Academy Of Sciences Of Ukraine; Institute of economic forecasting. – K.: Logos, 1999. – 56 P.
13. Levin, I.D. (2003), Sovereignty. Monograph. – SPb.: Legal Center Press, 2003. – 373 P.
14. Pavlovskiy, M. (1999), Our selection. Revival or destruction. Scientific analysis and prediction / M. Pavlovskiy. – K.: Technology, 1999. – 47 P.
15. Yuryeva, N.P. (2009), National economic sovereignty in the context of globalization: auth. abstr.... Master of Economics. Moscow, 2009.
16. Mau, V. (1990), The Sovereignty and economic growth // *Commercial*. 08.11.1990, № 208 (3539).

Hrinenko A.Yu.

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Director of the Limited Liability Company "Klmar Energy"*

FROM ECONOMIC SOVEREIGNTY TO ECONOMIC SECURITY OF UKRAINE THROUGH THE MECHANISM OF GLOBAL INSTITUTIONAL TRANSFORMATIONS

The urgent basis for studying the issue of sovereignty in the framework of the present article is the need to focus on the threats of desovereignization. In this case, the format of one of the scenario schemes of struggle against Ukraine is considered. Ukrainian statehood in the given scenario formally continues to exist but the level of its sovereignty continues to decline.

Historically, the traditional way of eliminating sovereignty was military interference and the overthrow of the existing system of another country and the introduction of its own order, which is subordinated to the interests of another country. In the classical version, it represents the conquest of one state by another. However, over time, technology to clarify the inter-state struggle is complicated. Changes undergo the types and forms of warfare from ideological to direct influence by international groups, states, parties on the structure and system of public administration. Therefore, there is no need to use military force to overthrow, eliminate sovereignty. In the process of research, in particular, the political, economic, and financial aspects of Ukraine's sovereignty are considered.

Ensuring proper sovereignty of the state is possible only with the formation of major economic institutions – firms, markets, and property rights – they are the institutional basis for economic reforms. The study refers specifically to institutions, not to borrowed and enforced organizational and legal forms of economic activity, institutions that provide a strong economy and state sovereignty.

Political independence rests on a certain minimum of economic standards, creates the best conditions for a state to fight for strengthening its own economic positions, which contributes to a more solid foundation and political independence, and not formal but effective sovereignty is ensured.

In the course of the study, it was established that national economic sovereignty is a potential and real ability to the self-sustained reproduction of the national economy as a socio-economic system capable of self-development. Economic sovereignty guarantees independent actions of all state institutions in all spheres of economic life guaranteeing economic security of the state. And as a conclusion, it should be noted that economic sovereignty is the foundation, material and technical basis of national sovereignty.

УДК 334.78

Даниліна С.О.

кандидат економічних наук, доцент,
Одеський національний економічний університет

ОСОБЛИВОСТІ РИНКУ M&A В УКРАЇНІ

АНОТАЦІЯ

Висвітлено особливості процесів M&A на сучасному етапі, визначено основні тенденції на ринку M&A в Україні, проаналізовано основні напрями інтеграційних процесів вітчизняних підприємств. Обґрунтовано доцільність здійснення угод M&A. Проаналізовано мотиви M&A-угод. Виділено особливості українського ринку M&A.

Ключові слова: злиття, поглинання, угоди, консолідація, концентрація, вертикальна інтеграція, синергетичний ефект.

АННОТАЦИЯ

Освещены особенности процессов M&A на современном этапе, определены основные тенденции на рынке M&A в Украине, проанализированы основные направления интеграционных процессов отечественных предприятий. Обоснована целесообразность осуществления сделок M&A. Проанализированы мотивы M&A-сделок. Выделены особенности украинского рынка M&A.

Ключевые слова: слияние, поглощение, сделки, консолидация, концентрация, вертикальная интеграция, синергетический эффект.

ANNOTATION

The peculiarities of M&A processes at the present stage are highlighted, the main tendencies in M&A market in Ukraine are determined, the main directions of integration processes of domestic enterprises are analyzed. The feasibility of M&A transactions is substantiated. The motives of M&A agreements are analyzed. The features of the Ukrainian M&A market are highlighted.

Key words: mergers, acquisitions, transactions, consolidation, concentration, vertical integration, synergy effect.

Постановка проблеми. В умовах глобалізації світової економіки, збільшення масштабів концентрації виробництва і капіталу компаніям у конкурентній боротьбі необхідно шукати дедалі ефективніші шляхи до зростання. Такими шляхами все частіше стають стратегії злиття і поглинання (M&A), що забезпечують компаніям доступ до новітніх технологій та інновацій, кваліфікованої робочої сили, освоєння нових ринків збуту і, відповідно, передбачають швидке зростання компанії. Понад століття компанії дедалі активніше використовують M&A як вагомe джерело зміцнення своїх позицій на ринку, розширення діяльності, забезпечення стійкого розвитку в умовах турбулентності і невизначеності середовища їхнього функціонування.

Сучасний етап розвитку вітчизняної та зарубіжної економіки характеризується активізацією інтеграційних процесів, що супроводжуються ростом масштабів виробництва і появою значного числа великих компаній. Процеси злиття і поглинання створюють можливості для підвищення національної та міжнародної конкурентоспроможності корпорацій за умови дотримання загальносвітових правил і норм їх здійснення. Основна причина значного зростання ринку злиттів і поглинань полягає в тому, що угоди злиттів і поглинань значною мірою і за

короткі терміни здатні збільшити вартість компанії. Процеси злиття і поглинання виявилися, зокрема, основою сучасної могутності найбільших корпорацій. Вони забезпечують не тільки зростання прибутку і капіталізації компаній, а і придбання стратегічних конкурентних переваг, завоювання ринків. Основним мотивом злиттів і поглинань є економічні ефекти інтеграції компаній, хоча для українських компаній значущим залишається мотив придбання недооцінених компаній. Але об'єднання компаній завжди спричиняє значні витрати, які включають прямі, пов'язані з придбанням акцій, викупом зобов'язань та активів, і непрямі, пов'язані зі зниженням керованості об'єднаної структури і падінням ефективності виробництва у процесі інтеграції. Це породжує високий ризик, і, як наслідок, значна кількість укладених угод визнається неефективними. Саме тому дослідження процесів злиттів та поглинань, а також визначення тенденцій розвитку та особливостей вітчизняного ринку є надзвичайно актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика злиттів і поглинань давно привертає увагу зарубіжних та вітчизняних дослідників. Вагомий внесок у дослідження теоретичних та прикладних аспектів злиттів і поглинань зробили Р. Вестерфілд, П. Гохан, Дж. Депаμφіліс, Б. Джордан, А. Лажу, С. Рід, С. Росс, С. Ульріх, О. Давидова, В. Македон, О. Тарасова, Г. Філюк. Серед вітчизняних учених слід відзначити А. Гальчинського, А. Кредісова, З. Васильченко, В. Гейця, а також С. Володимирова, Н. Єгорову, які досліджують проблеми злиттів і поглинань та аналізують інвестиційну привабливість корпорації в умовах економічних систем пострадянського простору.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є проведення аналізу і визначення сучасного стану ринку M&A в Україні, виокремлення особливостей цього ринку в умовах глобалізації, а також оцінка перспектив на найближче майбутнє.

Виклад основного матеріалу дослідження. Міжнародні M&A є сьогодні однією із ключових особливостей глобалізації економічного розвитку. Багатомільярдні угоди, що укладаються транснаціональними корпораціями з приводу купівлі-продажу окремих компаній чи частин бізнесу, стали звичайним явищем не лише у розвинутих країнах, а й у всьому світі, зокрема в Україні.

Процеси M&A належать до тієї категорії економічних явищ, яким властива цикліч-

ність і хвилеподібна форма динаміки, що однаково справедливо як для міжнародної корпоративної консолідації, так і для національної (табл. 1).

В Україні ринок злиття і поглинання пройшов складний шлях – від процвітання рейдерства на початку 1990-х р. до цивілізованих методів ведення бізнесу на початку нового тисячоліття, від надмірної активності у сфері злиття та поглинання до значного скорочення кількісних та вартісних показників ринку.

Причиною М&А завжди є зміни конкурентного середовища, які стають усе більш істотними і стрімкими у міру розвитку економіки. Глобалізація, диверсифікація, технологічний прогрес, лібералізація ринків – кожен із цих чинників постійно впливає на оцінку активів компанії та прогнози її функціонування. Усі відомі у світі М&А-хвилі так чи інакше пов'язані зі вказаними чинниками. Максимальна кількість угод М&А припадає на періоди структурних змін, промислових криз та підйомів, інфляції, технологічних революцій – коли відбувається істотна організаційна перебудова економіки та переоцінка її активів.

Мотиви сучасних М&А: пошук нових ринків, прагнення домінування на ринку; доступ до приватних активів; підвищення ефективності за рахунок синергізму; збільшення розміру; диверсифікація ризиків; фінансові та персональні мотивації. Їх необхідність продиктована і тим, що багато дрібних фірм потерпають через брак інвестиційних ресурсів, який не дозволяє розширювати виробництво і розраховувати на виживання в боротьбі з конкурентами. Основною внутрішніх причин є отримання синергетичного ефекту (табл. 2), тобто збільшення показників ефективності діяльності підприємства в результаті об'єднання, злиття окремих частин в єдину систему, де ефект від взаємодії елементів системи підприємства перевищує суму ефектів діяльності кожного елемента окремо.

Але важливо розуміти, що не кожне злиття або поглинання супроводжується синергією. Незважаючи на оптимістичну статистику, злиття компанії часто не приводить до досягнення стратегічних цілей, заявлених перед початком об'єднавчого процесу. Це підтверджується такими даними: лише у 23% ситуацій поглинання виправдовували понесені на них витрати;

Таблиця 1

Хронологія розвитку ринку М&А в Україні [1, с. 110]

Часовий період	Основна характеристика
1993-1998 рр.	Масова приватизація державного майна. Поява специфічного типу рейдерства (купівля акцій у трудового колективу за заниженими цінами). Створення бази для подальших угод М&А
1998-2003 рр.	Перерозподіл власності після кризи 1998 року. Зародження ринку М&А, увага інвесторів до найбільш динамічних галузей
2003-2005 рр.	Економічне зростання. Висока частка участі держави в процесах М&А. Активний розвиток ринку М&А
2006-2007 рр.	Пік активності ринку М&А. Збільшення впливу іноземних інвесторів на роботу банківської системи
2008-2010 рр.	Світова економічна криза, ринок М&А зазнає значних змін, скорочуються обсяги операцій. Різке зниження інтересу до українських компаній
2010-2013 рр.	Нові тенденції ринку М&А з урахуванням кризових явищ та їх наслідків, зміна пріоритетів інвесторів
2014...	Істотне уповільнення ринку М&А

Таблиця 2

Види синергії від М&А

Види синергії	Особливості цього виду
Операційна економія	Підвищення ефективності за рахунок анулювання дублюючих функцій у кожній з об'єднаних компаній
Економія за рахунок масштабу	Зниження середньої величини витрат на одиницю продукції за збільшення обсягів випуску продукції
Зниження витрат за рахунок вертикальної інтеграції	Зниження витрат за рахунок виконання зобов'язань, підвищення рівня управління та координації всього технологічного ланцюга, підвищення контролю якості та захисту власних технологій
Комбінування взаємодоповнюючих ресурсів	Мета – забезпечення підприємству-покупцю конкурентних переваг для розвитку бізнесу шляхом отримання від компанії-продавця унікальних інноваційних технологій
Оптимізація податкового навантаження	Використання трансфертного ціноутворення з метою мінімізації податкових платежів, у західних країнах – можливість застосування принципу перенесення прибутку до оподаткування іншого періоду (зниження майбутніх податкових платежів)
Підвищення ефективності управління	Перерозподіл власності від неефективного менеджменту на користь більш ефективного. При цьому класичним критерієм ефективності менеджменту, що базується на вартості, вважається максимальне підвищення добробуту акціонерів

Джерело: власна розробка автора

в поглинених компаніях 47% топ-менеджерів звільняються протягом року після операції, а 75% – протягом трьох років; у 70% ситуацій не досягається запланований синергетичний ефект від об'єднання; протягом перших чотирьох-восьми місяців після об'єднання продуктивність праці персоналу знижується майже наполовину; виконавчі директори та менеджери з фінансів продовжують називати проблеми з персоналом та корпоративною культурою в числі найбільш істотних причин провалу злиттів; топ-менеджери оцінюють фінансові результати компаній, що об'єдналися, як посередні.

Злиття і поглинання є угодами, які поряд із переходом прав власності мають на увазі зміну контролю над підприємством. Злиття і поглинання компаній являють собою комплекси дій, націлені на збільшення загальної вартості активів за рахунок синергії, тобто переваги спільної діяльності. Коли з двох компаній виходить одна, переваги можуть бути такими, як зменшення персоналу: зменшується кількість співробітників із таких допоміжних департаментів, як фінанси, бухгалтерія, маркетинг тощо. Також непотрібним стає одне з керівництв; економія за рахунок масштабу: за рахунок кількісного збільшення закупівель, транспортувань тощо нова компанія економить на оптових умовах; збільшення частки ринку: коли компанії об'єднуються, то нова компанія має більшу частку ринку, і впізнаваність бренду теж зростає. Перевага полягає в тому, що завоювати нові частки ринку легше за великої частки, ніж за малої, також поліпшуються умови кредиторів, оскільки до великої компанії більше довіри.

M&A мають свої особливості в різних країнах і регіонах світу. Так, на відміну від США, де цей процес здебільшого пов'язаний із великими фірмами, у Європі йде поглинання дрібних і середніх компаній, сімейних фірм, невеликих акціонерних товариств суміжних

галузей. Україна переживає вже не першу M&A-хвилю останніми роками (рис. 1). Перша хвиля була спричинена борговою кризою 1998 року, девальвацією, здешевленням активів та перемиканням попиту на внутрішнє споживання. Друга хвиля була викликана збільшенням цін на енергоресурси і великими прибутками від експорту. За рахунок цього компанії експортного сектору створили значні готівкові резерви і намагаються вкласти їх в інші галузі та сфери виробництва.

Особливості національних M&A-угод: операції з поглинання компаній в Україні проходять, як правило, поза біржовим ринком цінних паперів. Понад 80% угод, здійснених в країнах СНД, – це внутрішні угоди; непрозорість українського бізнесу загалом, поглинання все більше спрямовані на концентрацію акціонерного капіталу в одних руках, заміну попереднього менеджменту; переважно мають місце недружні поглинання, які здійснюються шляхом скупки акцій у дрібних акціонерів або банкрутства підприємства; недосконалість законодавства у сфері злиттів і поглинань; закритість інформації; з настанням кризи ринок M&A кардинально змінився з «ринку продавця» на «ринку покупця» [4, с. 354].

На українському ринку M&A переважно використовуються операції поглинань, а не злиття, що являє собою придбання нових активів та ринків збуту. Крім того, в Україні 98% злиттів і поглинань є недружніми (рейдерським захопленням), оскільки у вітчизняному законодавстві технологія цивільного злиття та поглинання не прописана.

Останніми роками в Україні можна спостерігати: падіння вартості M&A-операцій з участю приватних компаній-покупців; зсув операцій із зовнішніх ринків на внутрішні; збільшення частки участі держави в операціях M&A; збільшення випадків відмови від здійснення операцій M&A.

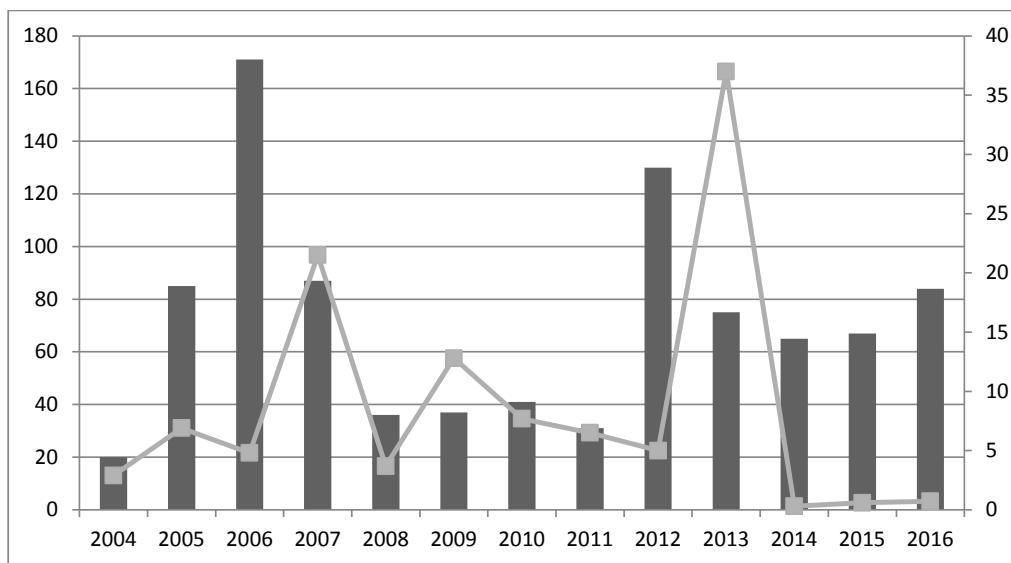

Рис. 1. Кількість і обсяг угод M&A в Україні

Джерело: побудовано автором за даними [2; 3]

Україна із 175 країн у рейтингу зрілості ринків М&А посідає лише 70-те місце. Вона займає не найкраще місце з огляду на оцінку ризиків та можливостей в країні за такими категоріями, як економічні, фінансові, політичні, нормативно-правові, соціокультурні і технологічні. У межах кожної категорії проводився аналіз із низки чинників з метою отримання загальної оцінки за п'ятибальною шкалою (оцінка «1» – зрілий ринок з погляду М&А). На перших місцях – традиційні для операцій М&А ринки Сінгапуру (1), Німеччини (2), США (3) та Великобританії (6). Україну випереджають Польща (13), Росія (24), Туреччина (48) та Грузія (57). Водночас вплив політичних факторів на М&А-операції в Україні оцінено у 4,0 бали, що відповідає середньому індексу ринків, що розвиваються (для зрілих ринків – 1,1). Вплив економічних факторів в Україні також досить високий – 3,7 бали, що перевищує середній індекс країн, що розвиваються, на 0,5% бала (індекс зрілих ринків – 1,9) [5]. До того ж несподіваним висновком цього дослідження є спостереження тенденції до збільшення кількості операцій з М&А у періоди посилення політичної нестабільності, але тільки у країнах із перехідною економікою. Проте політичні умови і розвиток технологій практично не впливають на кількість операцій з М&А на зрілих ринках, де ключову роль відіграють соціокультурні фактори.

У розрізі світового обсягу М&А-угод частка України становить лише 0,09%. У 2016 році спостерігається пожатвення на М&А-ринку України, найбільша кількість угод – у секторах банківських послуг, будівництва і нерухомості та АПК.

У 2017 році українська економіка зросла на 2,2% (у 2016 – 2,3%), а внутрішні капітальні інвестиції збільшилися на 25% до 15 млрд. дол. Однак обсяг прямих іноземних інвестицій зменшився на 1 млрд. дол. до 2,3 млрд. дол.

Пріоритетними секторами інвестування є аграрний, банківський, фінансовий, енергетичний та металургія.

Незважаючи на скорочення обсягу прямих іноземних інвестицій, український ринок М&А-угод зберігає позитивну тенденцію до зростання (порівняно з 2016 роком – на 33%). У 2017 році здійснено 60 угод злиття та поглинання з 11 країнами-інвесторами. Основним інвестором стали резиденти країни (41 угода), РФ на другій сходинці (4 угоди), на третьому місці – Кіпр (3 угоди). На стадії укладання перебувають 35 угод, і знов-таки ключовим є український інвестор, частка якого становить понад 60%. За три квартали 2017 року внутрішні капітальні інвестиції становили 9,9 млрд. дол., попередньо за рік – 14-15 млрд. дол. [6].

Сьогодні у географічній структурі українського М&А-ринку найбільшими інвесторами є Кіпр (7,1%), РФ (6,0%), а також Канада, Швейцарія, Австрія (по 3,6%). Особливістю розвитку вітчизняного ринку злиття та поглинан-

ня в останні роки стало те, що інвестор почав цікавитися тими галузями, які демонструють більшу стійкість до криз, такими як виробництво продуктів харчування, фармацевтика, продуктовий ритейл, машинобудування та металургія. Також слід зауважити, що в останній час чітко спостерігаються операції, спрямовані на концентрацію ринку. Увага учасників М&А-ринку сьогодні прикута до фінансового сектору та сфери торгівлі та послуг, а також до сфери телекомунікацій. Найбільш привабливими секторами здійснення М&А-угод в 2017 році стали: АПК (10 угод, в т. ч. одна угода з канадським інвестором); банківський сектор (4 угоди: РФ, КНР, Казахстан і Кіпр); нафта і газ (3 угоди, в т. ч. одна угода з нідерландським інвестором); фінанси (серед 3 угод одна – російська компанія-покупець).

Більшість угод зі злиттів та поглинань сьогодні здійснюється або з метою формування сильної вертикально інтегрованої структури організації, або ж із метою посилення ринкової позиції. Саме тому об'єктом сучасного ринку злиттів та поглинань в Україні передусім є підприємства у секторах машинобудування, фармацевтики, металургії, АПК, ІТ та страхування.

Найбільш привабливими секторами здійснення М&А-угод в Україні стали:

- АПК (12 угод, у т. ч. по одній угоді з канадським інвестором, нідерландським інвестором);

- банківський сектор (9 угод, аквізитором є РФ, КНР, Казахстан, Латвія та Кіпр);

- нафта та газ (4 угоди, у т. ч. одна угода з нідерландським інвестором);

- фінанси (серед 4 угод одна – російська компанія-покупець);

- металургія (3 угоди з національними інвесторами).

- Київенерго (25% акцій, вартість угоди – 759,23 млн. грн.);

- Західенерго (25%, 417,16 млн. грн.);

- Дніпроенерго (25%, 728,23 млн. грн.);

- Дніпрообленерго (25%, 1,005 млрд. грн.);

- ДТЕК Донецькобленерго (25%, 143,8 млн. грн.) [7].

Найбільш масштабні об'єкти угод: у червні 2017 остаточно завершилася процедура продажу Українського банку реконструкції та розвитку китайської біржі Bohai Commodity – вартість угоди становила 82,83 млн. грн. за 99,9945% акцій. Найбільш масштабною угодою М&А було придбання Кернел-активів компанії «Українські аграрні інвестиції» вартістю 155 млн. дол. і 10 компаній, що входять до складу цього агрохолдингу, за 43,3 млн. дол. Російська компанія EVRAZ продала два активи у Дніпропетровській області: ГЗК «Суша Балка» – українському аквізитуру DCH за 110 млн. дол. та ПрАТ «Южжкокс» – Ренату Ахметову. Компанія «ТАС-Груп» придбала активи у ПрАТ «Дніпрометиз» у російського резидента «Северсталь» за 13,4 млн. грн. В енергетично-

му секторі Група СКМ докупила частки публічних енергетичних компаній: Київенерго (25% акцій, вартість угоди – 759,23 млн. грн.); Західенерго (25%, 417,16 млн. грн.); Дніпроенерго (25%, 728,23 млн. грн.); Дніпрообленерго (25%, 1,005 млрд. грн.); ДТЕК Донецькобленерго (25%, 143,8 млн. грн.) [8].

Підводячи підсумки 2017 року на ринку M&A, можна сказати, що:

- відбулося зростання інвестиційної активності резидентів у понад 1,5 раза проти 2016 року;

- найбільша частка операцій злиття та поглинання – в аграрно-промисловому секторі економіки, що характеризується укрупненням бізнесу аграрних холдингів, а також зростання активності у банківському, фінансовому та енергетичному секторах;

- відбувається поступове скорочення частки «прямого» російського капіталу шляхом продажу активів «наближеним особам», зокрема у банківському секторі та металургії;

- зберігається тенденція до зростання українського M&A, +33% у 2017 році.

Але слід звернути увагу на те, що основними перешкодами на шляху формування інвестиційної привабливості є:

- незавершена реформа судової системи та нестворений антикорупційний суд;

- високі валютні ризики та валютні обмеження, що не стимулюють притік прямих іноземних інвестицій та стримують внутрішні інвестиції;

- високий податковий тиск – сумарний обсяг податків, які підприємство сплачує, становить 51,9%, тоді коли в країнах ОЕСР – 40,9%;

- податки є основним джерелом наповнення державного та місцевого бюджетів, що підкреслює винятково фіскальну, а не стимулюючу функцію податків, що важливо для економічного зростання;

- неефективна система захисту прав приватної власності та наявність мораторію на розпорядження одним із факторів виробництва – землею – все ще стримують інвестиційну активність.

У результаті укрупнення капіталу і створення об'єднань вирішуються такі завдання: розвивається і зміцнюється кооперація виробничих, наукових, проектних, будівельних та інших організацій; завойовуються й утримуються ринки збуту за рахунок диверсифікації та зростання обсягу виробництва; закріплюються постачальники сировини, матеріалів та інших ресурсів; прискорюється технічний розвиток виробництва і на цій основі підвищується якість продукції, знижуються витрати виробництва.

Висновки з цього дослідження. У найближчому майбутньому на динаміку розвитку українського ринку M&A багато в чому впливатимуть стабілізація загальної макроекономічної ситуації (зокрема, прогнозованість динаміки обмінного курсу), зближення очікувань покупців і продавців щодо вартості

українських активів і відновлення нормального функціонування світових кредитних ринків.

В українській практиці злиттів і поглинання можна виділити низку специфічних рис, що відрізняють її від світової, таких як превалювання спекулятивних мотивів угод M&A; відсутність транспарентності і доступності інформації про проведені угодах; висока частка недружніх поглинань; нерозвиненість фондового ринку та низька частка публічних компаній, що обертаються на фондовому ринку; корумпованість органів державної влади та їх велика роль у результаті угоди M&A; висока частка в числі акціонерів інсайдерів; прогалини українського законодавства стосовно аспектів злиття та поглинання компаній, а також слабкий захист прав інвесторів; неоднозначність трактувань у законодавстві понять злиття та поглинання; використання офшорних механізмів щодо угод M&A; відсутність ділової культури та етики. Існують позитивні і негативні аспекти впливу процесів злиття та поглинань на українську економіку. З одного боку, вітчизняні компанії отримують можливість інтеграції з іноземними гравцями з метою експансії на нові ринки і подальшого розвитку. Реалізуються великі інвестиційні проекти, які приносять в країну нові і прогресивні розробки, що підвищує ефективність бізнесу та його конкурентоспроможність. Внаслідок збільшення активності і масштабів діяльності компаній збільшується і кількість податкових надходжень до бюджету країни. З іншого боку, злиття і поглинання можуть привести до ослаблення конкуренції на ринку, подальшої реструктуризації придбаної компанії заради отримання короткострокового прибутку, а не синергетичного ефекту, тощо.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Табарханюк М.О. Класифікація угод злиття і поглинання у сучасній економіці / М.О. Табарханюк // Науковий вісник ХДУ. 2017. Вип. 23. Ч. 2. С. 110-114.
2. «Bloomberg global M&A market review». URL: <https://www.bloomberg.com/>.
3. «Institute for Mergers, Acquisitions & Alliances». URL: <https://imaa-institute.org/mergers-and-acquisitions-statistics/>.
4. Горбатюк Л.А. Ринок злиттів і поглинань у банківському секторі України: сучасний стан та перспективи розвитку / Л.А. Горбатюк // Бізнес Інформ. 2014. № 5. С. 352-356.
5. M&A Attractiveness Index 2016. URL: <http://openaccess.city.ac.uk/>.
6. Український ринок інвестицій починає оживати. URL: http://uifuture.org/uk/post/pidsumki-ma-ugod-2017-ukrainskij-rinok-investicij-pocinae-ozivati_642.
7. Mergers and Acquisitions in Ukraine. URL: <https://mergers.com.ua/ua/>.
8. Ukrainian Institute for the Future. URL: <http://uifuture.org/uk>.

REFERENCES:

1. Tabahhniuk M.O. (2017), «Classification of mergers and acquisitions of companies in the modern economy» [Klasyfikatsiia

- uhod zi zlyttia ta pohlynnannia kompanii u suchasni ekonomitsij], Scientific herald of KSU, No. 23, pp. 110-114.
2. «Bloomberg global M&A market review» available at: <https://www.bloomberg.com/>.
 3. «Institute for Mergers, Acquisitions & Alliances» available at: <https://imaa-institute.org/mergers-and-acquisitions-statistics/>.
 4. Gorbatyuk L.A. (2014), «Mergers and acquisitions market in Ukraine's banking sector: current state and development prospects» [Rynok zlyttiv i pohlynan u bankivskomu sektori Ukrainy: suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku], Business Inform, No. 5, pp. 352-356.
 5. «M&A Attractiveness Index 2016» available at: <http://openaccess.city.ac.uk/>.
 6. «The Ukrainian investment market begins to revive» [Ukrainskyi rynek investytsii pochynaie ozhyvaty], available at: http://uifuture.org/uk/post/pidsumki-ma-ugod-2017-ukrainskij-ri-nok-investicij-pocinae-ozivati_642.
 7. «Mergers and Acquisitions in Ukraine» available at: <https://mergers.com.ua/ua/>.
 8. «Ukrainian Institute for the Future» available at: <http://uifuture.org/uk>.

Danylina S.O.

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Odessa National Economic University*

FEATURES OF M&A MARKET IN UKRAINE

The globalization of the economy has generated a burst of corporatization – a multilevel system of economic ties, being implemented through financial and economic activity based on the concentration and subsequent redistribution of capital as a process of production socialization. It has led to the formation of powerful unions, the modification of ownership relations, and the redeployment of assets to the most promising economic branches with accelerated development.

International M&A today represents one of the key features of economic development globalization. Multi-billion transactions concluded by transnational corporations with regard to the sale and purchase of certain companies or business shares have become commonplace not only in developed countries but also throughout the world. The current stage in the development of the world economy is characterized by the intensification of integration processes, accompanied by an increase in the scale of production and the emergence of a considerable number of large companies. M&A processes create opportunities for increasing the international competitiveness of corporations, subject to the compliance with worldwide rules and norms for their implementation, especially in Ukraine.

M&A-agreements are related to the category of economic phenomena that are characterized by cyclicity and undulating dynamics, which is equally true for both international and national corporate consolidation. Typical activity periods in the M&A market, when more and more mergers and acquisitions take place every year in a given time lag, are shifted by interest downturn from acquiring and initiating companies, resulting in remaining the aggregate amount of M&A transaction value at an insignificant level within several following years.

The main reason for M&A market significant growth is that merger and acquisition transactions can increase the company's value in the short term. M&A processes have become, in particular, the basis of the current power of the largest corporations. They provide not only the growth of profits and capitalization of companies but also the acquisition of strategic competitive advantages, the conquest of markets. The main motive of M&A is the economic effects of companies' integration, however, the integration of companies always entails significant costs, which include direct ones related to the acquisition of shares, repurchase of liabilities and assets, and indirect ones, associated with reduced management of the joined structure and falling production efficiency in the process of integration. That is why the study of M&A processes, as well as the identification of development trends and features of the world market, is extremely relevant.

СЕКЦІЯ 2 СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

УДК 338.48

Омельницька В.О.

*асистент кафедри технологій в ресторанному господарстві та готельної і ресторанної справи
Донецького національного університету економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського*

СУТНІСТЬ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ ВИДІВ ГАСТРОНОМІЧНОГО ТУРИЗМУ

АНОТАЦІЯ

Здійснено аналіз змісту гастрономічного туризму в системі туристичної діяльності, запропонована оптимальна авторська класифікація. Отримав подальший розвиток понятійно-категоріальний апарат теорії туризму. Удосконалено визначення поняття «гастрономічний туризм» та визначено найбільш авторитетні ознаки класифікації гастрономічного туризму.

Ключові слова: туризм, гастрономічний туризм, сутність, класифікація, види гастрономічного туризму.

АННОТАЦИЯ

Осуществлен анализ содержания гастрономического туризма в системе туристской деятельности, предложена оптимальная авторская классификация. Получил дальнейшее развитие понятийно-категориальный аппарат теории туризма. Усовершенствована определение понятия «гастрономический туризм» и определены наиболее авторитетные признаки классификации гастрономического туризма.

Ключевые слова: туризм, гастрономический туризм, сущность, классификация, виды гастрономического туризма.

ANNOTATION

The analysis of the contents of gastronomic tourism in the system of tourist activity is carried out, the optimal author's classification is proposed. The further development of the conceptual-categorical apparatus of the theory of tourism has been further developed. The definition of «gastronomic tourism» has been improved and the most authoritative features for the classification of gastronomic tourism have been identified.

Key words: tourism, gastronomic tourism, essence, classification, types of gastronomic tourism.

Постановка проблеми. Сьогодні проблемам функціонування і розвитку гастрономічного туризму присвячена велика кількість робіт як українських, так і зарубіжних науковців. Однак, незважаючи на значний науковий і практичний інтерес до вирішення означених проблем, немає узгодженого підходу до розуміння сутності поняття «гастрономічний туризм», а роботи, покликані досліджувати сутність та формувати класифікаційні характеристики гастрономічного туризму, мають фрагментарний характер. Невизначеність понятійного апарату не дає змоги в повному обсязі використати теоретичну базу досліджень туристичної сфери.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженнями теоретичних і практичних аспектів розвитку гастрономічного туризму, визначенням змісту, аналізом деяких об'єктів, включених до складу «гастрономічних турів»,

займалися такі зарубіжні вчені, як К. Холл, Д. Гілмор, Б. Пін, Р. Мітчелл, Д. Хендерсон, Ю. Лін, Т. Пірсон, Л. Кей.

Аналіз фахової літератури свідчить про активне науково-практичне опрацювання проблеми гастрономічного туризму в Україні. У дослідженнях А. Бусигіна, Е. Маслова, І. Комарницького, В. Федорченка, Д. Басюк, Т. Сокол, Т. Божук, Л. Прокопчук, Т. Шпараги, В. Бойко, О. Любіцевої, Ф. Шандора, Г. Волкової, М. Баштової висвітлюється історико-культурний контекст розвитку цього виду туризму, особливості створення регіональних туристичних продуктів на основі національних кулінарних традицій. Окремі фахівці розглядають гастрономічний туризм як вид хобі-туризму (І.М. Школа), тематичного туризму (Т.Г. Сокол, З.С. Каноністова), спеціалізованого туризму (В.К. Федорченко, І.М. Мініч). В. Антоненко, Д. Басюк, С. Саламатіна, Н. Алешугіна, П. Коваль у своїх працях доводять важливість розвитку цього виду діяльності в окремих регіонах України.

У вітчизняній науці вивченням взаємодії дії туристського сектору і гастрономії займаються В. Гордін, Д. Гусенова, А. Карабаєва, А. Лук'янченко, Ю. Трабская, Е. Чернова. Вказані автори фокусуються на вивченні форм і проявів гастрономічного туризму як засобу підвищення привабливості дестинації, а також на вивченні способів формування і просування гастрономічних брендів дестинації.

Постановка завдання. Мета статті – провести аналіз наявних підходів до розуміння сутності поняття «гастрономічний туризм», уточнити його визначення, встановити підходи до класифікації видів гастрономічного туризму.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стратегічна мета розвитку туризму в Україні полягає у створенні продукту, конкурентоспроможного на світовому ринку, здатного максимально задовольнити туристські потреби населення країни, забезпечити на цій основі комплексний розвиток територій та їх соціально-економічних інтересів за збереження економічної рівноваги та історико-культурної спадщини. Перспектив-

ним і одним із найбільш динамічно розвинених сегментів як туристичного, так і ресторанного видів у сучасних умовах можна назвати «гастрономічний туризм». Цей новий вид туризму має більші перспективи розвитку, а організація «гастрономічних турів» сприяє відродженню національних кулінарних традицій.

Важливість гастрономічного туризму полягає у здатності розмежувати ціннісно-смысловий універсум культури окремих народів, і в такому ракурсі він постає як один із засобів активізації крос-культурної комунікації, є проявом міжкультурних контактів і як такий сприяє встановленню багатовекторних комунікаційних зв'язків. Внаслідок різноманітних культурних контактів відбувається обмін ментальними, духовними і матеріальними цінностями, досвідом на міжособистісному, етнічному, державному та загальноцивілізаційному рівнях.

Так, А. Бусигін стверджує, що гастрономічний туризм з огляду на цілу низку причин, які детально розглядаються у статті, може стати одним із найбільш перспективних напрямів туризму в Україні. Він також детально розглядає алгоритм просування цього туристичного продукту на західний ринок, акцентує увагу на необхідності ретельного розроблення програми гастрономічних турів з урахуванням специфіки турів [1].

В. Федорченко також обґрунтовує необхідність розвитку гастрономічного туризму, розглядає означену проблему на широкому культурно-історичному тлі, з огляду на роль і значення харчування в генезі світової цивілізації [2].

Т. Кукліна вказує на необхідність створення на туристичному ринку України такого явища, як гастрономічний туризм, який є одним із найбільш пізнавальних видів туризму і може стати чинником економічного розвитку України і важливим засобом поглиблення інтеграційних процесів між країнами світу [3].

Слід відзначити, що в українській туристології відсутнє єдине термінологічне визначення цього виду туризму. Є терміни «кулінарний туризм», «винно-гастрономічний туризм», «гурман-туризм», «гастрономічний туризм», «ресторанний туризм». Аналогічна тенденція спостерігається у закордонній літературі. Зокрема, автори Г. Аллента К. Албала, Л. Лонг, Б. Мак-Керчер, Е. Вольф, М. Холл та Р. Мітчел оперують поняттями «culinary tourism», «gastronomic tourism», «gourmet tour», «food tourism».

Вважається, що термін «кулінарний туризм» було введено у 1998 р. професором університету Bowling Green (США) Лусі Лонг. У 2001 р. Ерік Вольф написав першу статтю про кулінарний туризм у світі, пізніше він розвинув цю тему в першій книзі Міжнародної організації кулінарного туризму. У 2003 р. Ерік Вольф заснував Міжнародну асоціацію гастрономічного туризму (The International Culinary Tourism Association), яка надає широкий спектр пере-

ваг для своїх членів: навчання, розвиток і просування. Маніфест Міжнародної асоціації кулінарного туризму відображає здатність людини пізнавати культуру країни через її національну кухню: «Їжа – це квінтесенція нації, її характеру та історії». Міжнародна асоціація гастрономічного туризму в 2012 р. запропонувала вживання терміна «гастрономічний туризм» [4].

Всесвітня асоціація гастрономічного туризму (World Food Travel Association) визначає гастрономічний туризм як подорожі з метою отримання автентичного досвіду, заснованого на культурі споживання їжі або напоїв; відкритті унікальних місць та їхньої культури через національну кухню. Як світовий тренд гастрономічний туризм стає все більш важливим явищем не тільки соціального і культурного, але також і соціально-економічного плану. Подорожі за смаком, кулінарні шляхи і маршрути, знайомство з новими методами кулінарії, відвідування знаменитих місць із кулінарними традиціями або відкриття місць, пов'язаних із вирощуванням, селекцією, риболовлю та іншими харчовими промислами, стає все частіше важливим мотивом для здійснення подорожей туристами.

Засновник Міжнародної асоціації гастрономічного туризму Е. Вульф дає таке визначення: «Гастрономічний туризм – це пошук і насолода унікальною, незабутньою їжею і напоями як на іншому кінці Землі, так і на сусідній вулиці, адже, крім подорожей по своїй країні або всьому світі, ми також можемо стати гастрономічними туристами у своєму регіоні, місті чи навіть районі» [5].

Так, Х. Ридван під терміном «гастрономічний туризм» розуміє туризм, який розроблений місцевими громадами для підтримання сільського господарства [6, с. 18]. Г. Жеоргхе, П. Тудораче, П. Ністорену розуміють під цим терміном «повну або часткову поїздку для того, щоби спробувати місцеві продукти або взяти участь у заходах, які пов'язані з гастрономією» [7, с. 12]. Броккеж трактує поняття «гастрономічний туризм» як «новий досвід, який шукають туристи, а саме – гастрономічний відпочинок, тури із садівництва та гастрономії» [8, с. 249]. Д. Дасіла під зазначеним терміном розуміє «будь-який досвід туризму, в якому високо цінується і/або споживається їжа і питво, яке відображає місцеву, регіональну або національну кухню, традиції, культуру, традиційні або кулінарні методи» [9, с. 8]. Д. Басюк розглядає його як «спеціалізований вид туризму, пов'язаний з ознайомленням і дегустацією національних кулінарних традицій країн світу, що є синтезом екології, культури і виробництва» [10, с. 128]. С. Саламатіна дає таке визначення цього виду туризму: «гастрономічний туризм – вид діяльності, метою якої є знайомство з етнічною кухнею країни або регіону, основними продуктами, особливостями технології приготування страв, а також підвищення рівня знань із кулінарії» [11, с. 326].

Згідно з С.Ю. Гатауліною, «гастрономічний туризм – вид туризму, основною метою якого є знайомство з кухнею тієї чи іншої країни. Цей вид туризму має великі перспективи, а розроблення подібних маршрутів сприятиме відродженню кулінарних традицій» [12].

Як визначає Т. Трададенко, «гастрономічний туризм – це подорож по країнах і континентах для знайомства з особливостями місцевої кухні, кулінарними традиціями з метою покуштувати унікальні для приїжджого людини блюдо або продукт. Мета гастрономічних турів – насолодитися місцевою рецептурою, що увібрала в себе вікові традиції і звичаї місцевих жителів, культуру приготування їжі» [13].

Є.С. Соколов розглядає гастрономічний туризм як подорожі в різні місця планети для ознайомлення з місцевими кулінарними традиціями й особливостями національної або регіональної кухні; головною метою туристів, які вибирають гастрономічний туризм, як зазначається, є дегустації унікальних продуктів і страв, властивих винятково для цієї місцевості [14].

За Христовим Т.Т. та Драчевою О.Л. «гастрономічний туризм – туризм, коли туристи та відвідувачі, які планують частково або повністю спробувати кухню певної місцевості або здійснити заходи, пов'язані з гастрономією, відвідують певні дестинації» [15].

В.С. Ковешніков під гастрономічним туризмом розуміє спеціальні винні і гастрономічні тури; відвідування об'єктів гастрономічного туризму (спеціалізовані музеї, сироварні, винокурні, броварні тощо); відвідування ресторанів з регіональною кухнею; відвідування кулінарних курсів при готелях, а також спеціалізованих кулінарних центрах і школах; відвідування фермерських господарств; відвідування сільськогосподарських (фермерських) ринків; продовольчі виставки та ярмарки; гастрономічні та винні (пивні тощо) фестивалі тощо [16].

У своїх останніх публікаціях Ф.Ф. Шандор і М.П. Кляп розглядають гастрономічний туризм як різновид туризму згідно з класифікацією за метою подорожі [17]. Т.С. Кукліна вважає, що гастрономічний туризм – це подорожі в різні місця планети для ознайомлення з місцевими кулінарними традиціями й особливостями національної або регіональної кухні. Головна мета відпочивальників, які вибирають гастрономічний туризм, полягає в дегустації унікальних продуктів і страв, властивих винятково цій місцевості, а гастрономічні тури – спеціально розроблені тематичні програми, що можуть включати як дегустації вишуканої їжі, так і навчання в гастрономічних школах будь-якої спрямованості [3]. На думку Д.І. Басюк, найбільш вичерпним є визначення гастрономічного туризму як похідного від терміна «гастрономія» (грецьк. *στομάχι* – шлунок) – науки, що вивчає зв'язок між харчуванням та культурою, належить до галузі соціальних дисциплін [10]. Тоді як кулінарія (лат. *coquina* – кухня) – галузь

прикладної діяльності, пов'язаної з приготуванням їжі, що включає комплекс технологій, обладнання та рецептів і є частиною гастрономії.

Отже, проаналізувавши визначення науковців, можна дійти висновку, що гастрономічний туризм – це подорожі в країни або особливі місця для знайомства з особливостями місцевої кухні, кулінарними традиціями з метою дегустації унікальних страв та продуктів, властивих тільки для цієї країни або місцевості.

Зараз існує значна кількість досліджень, які присвячено класифікації видів гастрономічного туризму.

С.Ю. Гатауліна, В.В. Шикеринець та С.А. Макачук поділяють гастрономічний туризм на два види: сільський («зелений») і міський. Їх принципова відмінність полягає в тому, що, вирушаючи в сільську місцевість, турист прагне спробувати екологічно чистий продукт [12; 18; 19].

За Т. Трададенко гастрономічний туризм класифікується за його програмним забезпеченням (кулінарні свята та фестивалі), автор також виділяє івентивний гастрономічний туризм [13].

С.Є. Саламатіна до основних видів спеціалізації гастрономічного туризму відносить: винний, рибний, сирний, кавовий, медовий, фруктовো-ягідний, цигарковий, чайний, шоколадний, агро, змішаний [11].

Г.Г. Вишневська, А.П. Бусигін класифікують гастрономічний туризм за ключовими критеріями, такими як специфіка місцевості – сільський «зелений» та міський, мета поїздки або бажання спробувати певний напій або страви: винний, пивний, сирний, шоколадний [1; 20].

Деякі іншої думки притримуються Д.О. Стещенко, А.Ю. Парфіненко та визначають сільський, ресторанний, освітній, подієвий, а саме сільський – дегустацію місцевої кухні і продуктів, вироблених у цьому регіоні; ресторанний – відвідування найбільш відомих і популярних ресторанів, що вирізняються високою якістю, ексклюзивністю кухні, а також національною спрямованістю; освітній – навчання в спеціальних освітніх установах із кулінарною спеціалізацією, а також курсів і майстер-класів; подієвий – відвідування місцевості в певний час із метою участі у громадських та культурних заходах із гастрономічною тематикою [21].

Таким чином, гастрономічний туризм доцільно класифікувати за декількома ознаками, такими як розташування туристичного місця, за видом конкретного продукту або напою, за метою подорожі. (табл. 1).

Доцільним є виділення видів гастрономічного туризму за напрямом подорожі, адже у багатьох країнах світу є події, які присвячені окремим продуктам або стравам, як, наприклад, Масниця в країнах СНГ, фестиваль пива Oktoberfest у Німеччині та гастродипломатія як особлива форма організації дипломатичного прийняття всіх рівнів та розроблення меню з урахуванням кулінарних та національних особливостей різних народів, а саме гостей прийому.

Таблиця 1

Класифікація гастрономічного туризму

Ознака класифікації	Підвид турів	Характеристика туристичної діяльності
За розташуванням туристичного місця	Сільський	Збір лісних ягід, овочів і фруктів, полювання на трюфелів або прогулянку по дорогах виноробства
	Міський	Відвідування ресторанів із дегустацією делікатесних і фірмових страв
За видом конкретного продукту або напою	Винні	Відвідування виноградників та екскурсії на виноробні господарства з дегустацією вин
	Пивні	Відвідування пивоварень, як великих так і домашніх, дегустації
	Сирні	Відвідування заводів і сирних льохів, дегустації
	Шоколадні	Відвідування шоколадних фабрик, дегустації
	Чайні	Відвідування чайних плантацій, фабрик із розфасовування продуктів збирання
	Кавові	Відвідування кавових плантацій, фабрик із розфасовування продуктів, збирання
	Агро	Відвідування агрокомплексів, фермерських угідь
	Фруктово-ягідні	Дегустація фруктів, овочів, які притаманні для цієї місцевості, країни
	Змішані	Поєднання декількох спеціалізацій
За метою подорожі	Культурно-пізнавальний	Відвідування різних екскурсій
	Оздоровчий	Дегустація чайних зборів із цілющих трав; меду в поєднанні з апітерапією ¹ , винотерапією ² , дієтотерапією ³
	Гурман	Дегустація страв та напоїв гастрономічними спеціалістами (сомельє, дегустатор)
За напрямом подорожі	Святковий	Відвідування та участь у гастросвятах
	Фестивальний	Відвідування та участь у гастрофестивалях
Особливі	Гастродипломатія	Організація дипломатичних прийомів на усіх рівнях з урахуванням кулінарних особливостей країн гостей та країни-організатора

Примітки: ¹ Апітерапія – загальна назва галузі альтернативної медицини із застосуванням бджіл і продуктів бджільництва.

² Винотерапія – це комплекс лікувальних, оздоровчих та косметологічних технологій, що використовують цілющі властивості вина, виноградного соку, а також виноградного листя та кісточок.

³ Дієтотерапія – лікувальний метод, що полягає у терапії різних захворювань спеціальною дієтою, те саме, що і лікувальне харчування – використання харчування для лікування різноманітних захворювань.

Джерело: складено автором

Висновки. Таким чином, під терміном «гастрономічний туризм» пропонується розуміти спеціалізований вид туризму, що поєднує ознайомлення і дегустацію національних кулінарних традицій країн світу та відображає здатність людини пізнавати культуру країни через її національну кухню з метою отримання психологічного, естетичного або дослідницького задоволення. Сьогодні всі наявні класифікації гастрономічного туризму можна розділити на три ознаки: за спрямованістю; за видом конкретного продукту або напою; за метою подорожі; за розташуванням туристичного місця; за особливостями організації.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

- Бусигин А.П. Как организовать кулинарный туризм? / А.П. Бусигин // Гостиничный и ресторанный бизнес. 2008. № 2. С. 74-76.
- Федорченко В. Занимательное питание / В. Федорченко // Гостиничный и ресторанный бизнес. 2005. № 2. С. 86-89.
- Кукліна Т.С. Гастрономічний туризм на туристичному ринку України / Т.С. Кукліна // URL: <http://www.sworld.com.ua/index.php/ru/tourism-and-recreation-113/>.
- Офіційний сайт Міжнародної асоціації гастрономічного туризму. URL: <http://www.worldfoodtravel.org>.
- Вульф Ерик «Что такое гастрономический туризм». URL: <http://www.worldoftravel.org/what-is-food-tourism>.
- H. Ridvan YURTSEVEN (2011). 'Sustainable Gastronomic Tourism in Gokceada (Imbros): Local and Authentic Perspectives', International Journal of Humanities and Social Science, Vol. 1 No. 18, pp. 17-26.
- C. Michael Hall and Richard Mitchell Tourism Business Frontiers: Consumers, Products and Industry. URL: <http://www.globalspec.com/reference/47077/203279/chapter-16-gastronomy-food-and-wine-tourism>.
- Matilda Brokaj (2014). 'The Impact of the Gastronomic Offer in Choosing Tourism Destination: The Case of Albania', Academic Journal of Interdisciplinary Studies MCSER Publishing, Vol 3 No 2, pp. 249-258.
- Dasilva, D. (2015). Assessing The Economic Potential For Culinary Tourism In Suriname: A Value Chain Approach.
- Басюк Д.І. Інноваційний розвиток гастрономічного туризму в Україні / Д.І. Басюк // Наук. пр. НУХТ. 2012. № 45. С. 128-132.
- Саламатіна С.Є. Стан та перспективи розвитку гастрономічного туризму на півдні Одещини / Саламатіна С.Є. // Наук. пр. ОНАХТ 2014. № 46. С. 325-329.
- Гатаулліна С.Ю., Томашек М.Н. Анализ перспектив развития гастрономического туризма в Приморском крае. – Вла-

- дивосток: Издательский дом Дальневост. федерал. ун-та, 2013. 141 с.
- 13.Трададенко Т. Гастрономічний туризм: перспективні напрями / Тетяна Трададенко, Катерина Верес // Наукові здобутки молоді – вирішенню проблем харчування людства у XXI столітті: програма і матеріали 80 міжнародної наукової конференції молодих учених, аспірантів і студентів, 10-11 квітня 2014 р. К.: НУХТ, 2014. Ч. 3. С. 563-564.
 - 14.Соколов Є.С. Рекордна кількість осіб перетнула кордон під час фіналу Євро-2012. URL: <<http://www.kmu.gov.ua/control/ru/publish>>.
 - 15.Драчева Е.Л. Гастрономический туризм: современные тенденции и перспективы / Драчева Е.Л., Христов Т.Т. // Рос. регионы: взгляд в будущее. 2015. № 3. URL: <http://futuresruss.ru/wp-content/uploads/2015/08/Христов-Драчева-.pdf>.
 - 16.Ковешніков В.С. Винний та гастрономічний туризм: важливий потенціал розвитку економіки / В.С. Ковешніков, В.В. Гармаш // Інвестиції: практика та досвід. 2017. № 4. С. 32-37.
 - 17.Кляп М.П., Шандор Ф.Ф. Сучасні різновиди туризму / М.П. Кляп, Ф.Ф. Шандор. К.: Вища освіта XXI століття. 2011. 334 с.
 - 18.Шикеринець В.В. Передумови розвитку етнотуризму в Карпатському регіоні / В.В. Шикеринець // Удосконалення механізмів державного управління соціально-економічним розвитком підприємств і галузей: 36. наук. пр. ДонДУУ. Вип. 221. Донецьк: Технопарк, 2012. С. 250-261.
 - 19.Макарчук С.А. Етнографія України: Навч. посіб. / С.А. Макарчук, Львів: Світ, 2004. 312 с.
 - 20.Вишневецька Г.Г. Потенціал кулінарних турів у контексті спеціалізованого туризму / Г.Г. Вишневецька // Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури. 2013. Вип. 31. С. 112-118. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apitphk_2013_31_18.
 - 21.Стещенко Д.О., Парфіненко А.Ю. Гастрономічний туризм як чинник розвитку туристичної сфери України / Стещенко Д.О., Парфіненко А.Ю. // Туристичний бізнес: світові тенденції та національні пріоритети: Матеріали VI міжнародної науково-практичної конференції (9 листопада 2012 року). Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна. С. 239-241.
 - tives', International Journal of Humanities and Social Science, Vol. 1 No. 18, pp. 17-26.
 7. C. Michael Hall and Richard Mitchell Tourism Business Frontiers: Consumers, Products and Industry. Available at: <http://www.globalspec.com/reference/47077/203279/chapter-16-gastronomy-food-and-wine-tourism>.
 8. Matilda Brokaj (2014). 'The Impact of the Gastronomic Offer in Choosing Tourism Destination: The Case of Albania', Academic Journal of Interdisciplinary Studies MCSER Publishing, Vol 3 No 2, pp. 249-258.
 9. Dasilva, D. (2015). Assessing The Economic Potential For Culinary Tourism In Suriname: A Value Chain Approach.
 10. Basjuk D.I. (2012). "Innovative development of gastronomic tourism in Ukraine", Nauk. pr. NUHT, No. 45, pp. 128-132.
 11. Salamatina S.E. (2014). "Status and prospects of development of gastronomic tourism in the south of the Odessa region", Nauk. pr. ONAHT, No. 46, pp. 325-329.
 12. Gataullina, S.Yu., Tomashek, M.N. (2013), Analiz perspektiv razvitiya gastronomicheskogo turizma v Primorskom krae [Analysis of the prospects for the development of gastronomic tourism in Primorsky Krai.], Vladivostok: Izdatel'skii dom Dal'nevost. federal. un-ta.
 13. Tradadenco, T. (2014). Gastronomic tourism: promising directions Naukovi zdobutky molodi – vyreshenniu problem kharchuvannia liudstva u KhKhI stolitti: prohrama i materialy 80 mizhnarodnoi naukovoï konferentsii molodykh uchenykh, aspirantiv i studentiv, 10-11 kvitnia 2014. K.: NUKhT, 2014. Vol. 3, pp. 563-564.
 14. Sokolov Ie.S. "A record number of people crossed the border during the Euro 2012 finals", available at: <<http://www.kmu.gov.ua/control/ru/publish>> (Accessed 23 January 2018).
 15. Dracheva E.L. (2015) "Gastronomic tourism: modern trends and perspectives" Ros. regiony: vzglyad v budushchee, no. 3, available at: <http://futuresruss.ru/wp-content/uploads/2015/08/Khristov-Dracheva-.pdf> (Accessed 23 January 2018).
 16. Koveshnikov V.C. (2017) "Winnie the gastronomic tourism: important economic potential of the economy", Investytsii: praktyka ta dosvid, no. 4, pp. 32-37.
 17. Klyap M.P., Shandor F.F. (2011). Suchasni riznovidi turizmu [Modern varieties of tourism], Vischa osvita XXI stolittja, Kyiv, Ukraine.
 18. Shykerynets, V. V. (2012) "Prerequisites for the development of ethno-tourism in the Carpathian region", Udoskonalennia mekhanizmv derzhavnoho upravlinnia sotsialno-ekonomichnym rozvytkom pidpriemstv i haluzei: 36. nauk. pr. DonDUU, no. 221, pp. 250-261.
 19. Makarchuk, S. A. (2004). Etnohrafiia Ukrainy [Ethnography of Ukraine], Svit, Lviv, Ukraine.
 20. Vyshnevskia H.H. (2013) "Potential of culinary tours in the context of specialized tourism", Aktualni problemy istorii, teorii ta praktyky khudozhnoi kultury, – no. 31, pp. 112-118, available at http://nbuv.gov.ua/UJRN/apitphk_2013_31_18 (Accessed 23 January 2018).
 21. Steshenko D.O., Parfinenko A.Iu. (2012) "Gastronomic tourism as a factor in the development of tourism in Ukraine", Turystychnyi biznes: svitovi tendentsii ta natsionalni priorytety: Materialy VI mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii, KhNU imeni V.N. Karazina, Kharkiv, pp. 239-241.

REFERENCES:

1. Busigin A.P. (2008). "How to organize a culinary tourism?", Gostinichnyj i restorannyj biznes, No. 2, pp. 74-76.
2. Fedorchenko V. (2005). "Entertaining food", Gostinichnyj i restorannyj biznes, No. 2, pp. 86-89.
3. Kuklina T.S. "Gastronomic tourism on the tourist market of Ukraine", available at: <http://www.sworld.com.ua/index.php/ru/tourism-and-recreation-113/> (Accessed 23 January 2018).
4. Official website of the International Association of Gastronomic Tourism, Available at: <http://www.worldfoodtravel.org> (Accessed 23 January 2018).
5. Vul'f Erik "What is gastronomic tourism", available at: <http://www.worldoftravel.org/what-is-food-tourism> (Accessed 23 January 2018).
6. H. Ridvan YURTSEVEN (2011). 'Sustainable Gastronomic Tourism in Gokceada (Imbros): Local and Authentic Perspec-

Omelnytska V.O.
*Assistant Lecturer at Department of Technology
in Restaurant Economy and Hotel and Restaurant Business,
Donetsk National University of Economics and Trade
named after Mykhailo Tugan-Baranovsky*

ESSENCE AND CLASSIFICATION OF GASTRONOMIC TOURISM

To date, there is no agreed approach to understanding the essence of the concept of “gastronomic tourism”, and works designed to explore the essence and formulate classification characteristics of gastronomic tourism are fragmentary in nature. The uncertainty of the conceptual apparatus does not allow us to fully utilize the theoretical basis of research in the tourism sector.

The purpose of the work is to analyse existing approaches to understanding the essence of the concept of “gastronomic tourism”, clarifying its definition, establishing approaches to the classification of types of gastronomic tourism.

The analysis of contents of gastronomic tourism in the system of tourist activity is carried out; the optimal author’s classification is proposed. The conceptual-categorical apparatus of the theory of tourism has been further developed. The definition of “gastronomic tourism” has been improved and the most authoritative features for the classification of gastronomic tourism have been identified.

Thus, the term “gastronomic tourism” is proposed to understand the specialized type of tourism, which combines familiarization and tasting of the national culinary traditions of countries of the world and reflects the ability of a person to recognize the culture of the country through its national cuisine in order to obtain psychological, aesthetic or research satisfaction. To date, all existing classifications of gastronomic tourism can be divided into three features: by direction, by type of a particular product or drink; for the purpose of traveling; by location of the tourist spot; peculiarities of the organization.

УДК 339.742.3

Резникова Т.А.
*кандидат экономических наук,
доцент кафедры международной экономики
и менеджмента внешнеэкономической деятельности
Харьковского национального экономического университета
имени Семена Кузнеця*

ТРАНСФОРМАЦИЯ МЕЖДУНАРОДНЫХ ПЛАТЕЖНЫХ СИСТЕМ КАК НАПРАВЛЕНИЕ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ МЕЖДУНАРОДНОЙ ФИНАНСОВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

АННОТАЦИЯ

Изучение международных платежных систем позволило выделить этапы их трансформации. Процесс формируется от национальных, международных и региональных систем к электронным, цифровым системам. Обобщены классификации международных платежных систем. Определено, что появление новых платежных систем создает инновационный потенциал для развития современных международных финансов. У отечественных предприятий появляются новые возможности для защиты внешнеэкономической деятельности от валютных рисков.

Ключевые слова: этапы формирования мировой платежной системы, классификация, преимущества и недостатки платежных систем, направления использования, инновационные финансовые технологии, новые возможности, валютные риски.

АНОТАЦІЯ

Вивчення міжнародних платіжних систем дало змогу виділити етапи їх трансформації. Процес формується від національних, міжнародних і регіональних систем до електронних, цифрових систем. Узагальнено класифікації міжнародних платіжних систем. Визначено, що поява нових платіжних систем створює інноваційний потенціал для розвитку сучасних міжнародних фінансів. У вітчизняних підприємств з'являються нові можливості для захисту зовнішньоекономічної діяльності від валютних ризиків.

Ключові слова: етапи формування світової платіжної системи, класифікація, переваги та недоліки платіжних систем, напрями використання, інноваційні фінансові технології, нові можливості, валютні ризики.

ANNOTATION

The study of international payment systems made it possible to identify the stages of their transformation. The process is formed from national, international and regional systems to electronic, digital systems. Classifications of international payment systems are generalized. It is determined that the emergence of new payment systems creates an innovative potential for the development of modern international finance. Domestic enterprises have new opportunities to protect foreign economic activity from currency risks.

Key words: stages of formation of the world payment system, classifications, advantages and disadvantages of payment systems, directions of development, innovative financial technologies, new opportunities, currency risks.

Постановка проблемы. Глобализация финансовой деятельности невозможна без развития платежных систем: перехода к новым платежным инструментам и современным технологиям, создающим новую финансовую структуру мира. Процесс трансформирования современных международных платежных систем продолжается, он глубок по содержанию и чрезвычайно актуален. Развитие мировой экономики вызывает глубокие изменения в разных сферах, в том числе внедрение все новых систем электронных платежей, побуждая к осуществлению

международных финансовых операций на более высоком и качественном уровне. В «прогнозируемый» путь развития платежных систем от национальных к глобальным активно вмешиваются инновационные цифровые технологии и криптовалюты, создавая новую финансовую реальность и возможности.

Анализ последних исследований и публикаций. Значительный вклад в теорию и практику функционирования международных платежных систем внесли такие зарубежные ученые, как Э. Доллан, Т. Коколя, Б. Кэмпбелл, Ж. Перар, Е. Рафаэль, П. Роуз, Б. Саммерс, Р. Смит, Р. Уилсон, К. Шмиттгофф и др. Взаимодействие платежных систем с банковской практикой Украины исследовали С. Арбузов, А.Д. Волчанка, А. М. Коробейникова, Н.В. Байдукова С.В. Криворучко, С.А. Пирог, Ю.Ю. Мазината др.

Растущее взаимодействие национальных экономик, усиление интеграционных процессов и конкуренции, возрастающая инновационность в сфере платежных систем требует дальнейшего исследования проблем эффективного их использования. Тем более что отдельные теоретические и практические вопросы относительно определения, классификации, структуры, управления функционированием платежных систем не являются однозначными и нуждаются в развитии.

Формирование целей статьи (постановка задания). Определение перспективных направлений в развитии международных платежных систем, разработка подходов по своевременной реализации их преимуществ, нацеленная на повышение эффективности национальной экономики в целом и отечественных предприятий в частности, особенно при выходе их на международные рынки, является целью этого исследования.

Изложение основного материала исследования. Платежная система как совокупность правил, процедур и технической инфраструктуры, обеспечивающая перевод стоимости от одного субъекта экономики другому, является одной из ключевых составляющих современной мировой финансовой системы. Современная трансформация платежных систем сопряжена с динамичным увеличением объемов транзакций на международном рынке, осуществлением разнообразных финансовых услуг, базирующихся

на новых технических, технологических и информационных инновациях с несравненно более обширными функциями и возможностями. Изучение процесса трансформации разнообразных национальных, региональных и международных платежных систем [1-12] позволило выявить постепенность их создания, выделить четыре этапа ее формирования и представить последовательно следующим образом (таблица 1).

Процесс формирования платежной системы начался в 60-х годах в США с создания межбанковской федеральной резервной системы – FedWire, а затем платежных систем: обслуживающих частный сектор (Bankwire) и расчетов карточками – MasterCard Internl и CHIPS (1-й этап).

Успешное функционирование национальных систем привело к созданию SWIFT – общества международных межбанковских финансовых телекоммуникаций, являющегося самым востребованным (2-й этап).

Далее формируются национальные платежные системы других стран: Франции (SERA, Carte Bleue, Sagritter, SIT); Бельгии (ELLIPS); США (PayPal, E-Gold); Швейцарии (SIC); Великобритании (APACS, BACS),

TARGET – трансъевропейской телекоммуникационной автоматизированной системы переводов международных расчетов (3-й этап).

4-й этап – платежные системы России и СНГ (WebMone, Яндекс. Деньги, Qiwi, NixMoney, Мир); Украины (ТОPAZ); Великобритании (Skrill, OKPAY, Epayments,); Китая (UnionPay, CIPS); Канады (SolidTrust Pay); Швейцарии (Perfect Money) и другие. Пользователи этих систем открывают через Интернет в процессинговом центре персональные счета с электронной цифровой подписью (так называемые «электронные кошельки»). Международная платежная система INTERNET – это общемировая компьютерная сеть платежных систем и механизмов, используемая как телекоммуникационная коммерческая инфраструктура.

5-й этап: инновационные платежные системы и новый вид электронных денег – криптовалюты (виртуальная валюта, защищенная криптографией) – Bitcoin, Litecoin, Ripple, Dash, Ethereum, NEM (XEM), IOTA, Bitcon Cash и другие.

В настоящее время в современной экономической теории и практике не существует единого

Таблица 1

Процесс формирования основных платежных систем в мире

Этапы создания	Платежные системы (ПС)
1) национальной ПС США	Bankwire – сеть для обслуживания частного коммерческого сектора, 1952 г., 10 банков США; FedWire – межбанковская система федеральной резервной системы (ФРС) США и др., 1952, 10 банков США; MasterCard Internl – международная платежная система. США, 1967, далее ассоциация Interbank Card Association; CHIPS (Clearing House Interbank Payments System), частная международная электронная сеть, США, 1970, 140 банков.
2) международной ПС	SWIFT (Society for worldwide interbank financial telecommunication), 1973, 5800 финансовых институтов из 198 стран.
3) ПС развитых стран и ЕС	SERA (Visa International), Франция, 1973 г.; Carte Bleue, Франция, 1967 г., 6 банков, с 1976 г. – Carte Bleue Visa; Sagritter, платежная система, Франция, 1984 г., 15 банков; CHAPS (The Clearing House Automated Payment System), Великобритания, 1984 г., 26 банков; ELLIPS (Elektronik Large value Interbank Payments Sistem) – бельгийская система валовых расчетов в режиме, Бельгия, 1996 г.; APACS (Association for Payment Clearing Services), Великобритания, 1985 г.; PayPal, международная платежная система, 1998 г., 190 стран; Neteller Neteller, онлайн-платежная система, острова Мэн (Британские острова), 1999 г.; SIC (Swiss Interbank Clearing), Швейцария, 1987 г.; SIT (Système Interbancaire de Télécompensation), Франция, 2002 г., 15 банков; E-Gold, платежная система, США, 1996 г.; BACS (The Bankers Automated Clearing Services), Великобритания; TARGET, Трансъевропейская автоматизированная экспресс-система валовых расчетов, 1999 г., 40 банков из 15 стран ЕС.
4) электронные ПС развитых развивающихся стран.	WebMoney – электронная платежная система, Россия, СНГ, 1998 г.; ТОPAZ, электронная платежная система Украины, 1998 г.; Skrill (до 2011 г. Moneybookers), электронная платежная система, Великобритания, 2001 г.; Яндекс. Деньги., электронная платежная система России, СНГ, 2002 г.; UnionPay, Центральный банк Китая, 2002 г.; SolidTrust Pay, электронная платежная система, Канада, 2006 г.; Perfect Money, электронная платежная система, Швейцария, 2007 г.; Qiwi, электронная платежная система России и стран СНГ и др., 2008 г.; OKPAY, электронная платежная система, Британские Виргинские острова, 2009 г.; Epayments, электронная платежная система, Великобритания, 2012 г.; NixMoney, электронная платежная система, Россия, 2013 г.; CIPS (China International Payment System), Китай, 2015 г.; «Мир» – платежная система России, 2015 г.
5) цифровая ПС	Bitcoin – 2009 г., Litecoin, Ripple, Dash, Ethereum, NEM (XEM), IOTA, Bitcon Cash.

подхода к классификации платежных систем. Изучая и обобщая разнообразные подходы различных отечественных и зарубежных авторов [1-3; 5-7; 9; 12], стало возможным предложить подход к классификации платежных систем с такими признаками, как характер, механизм, технология, способ осуществления платежа и др. (таблица 2).

В результате сравнения различных классификаций платежных систем выявлено, что на мировом финансовом рынке действуют как национальные (FedWire, Bankwire, MasterCard Internl, SERA, Carte Bleue, Sagritte, SIT, ELLIPS, Skrill, OKPAY, Epayments, UnionPay, CIPS, SolidTrust Pay, Perfect Money, TOPAZ, Мир), так и региональные (TARGET, WebMone, Яндекс. Деньги, Qiwi, NixMoney), и международные системы (SWIFT, INTERNET, PayPal, Биткоин). Часть из национальных платежных систем превращаются в международные (MasterCard Internl, CIPS и другие). По механизму осуществления платежа большее количество платежных систем перешло на интерактивный метод, и даже развивающиеся страны активно уходят от пакетного метода. По тех-

нологии осуществления платежа современные платежные системы построены на смешанной форме – на основе электронных документов и платежных карт; и по способу осуществления расчетов – на расчетах на нетто-основе с учетом встречных требований и обязательств, осуществляемых в течение всего дня. По форме собственности платежных систем небольшая часть из них существует на базе государственных банков (UnionPay) или выполняющих функции государственных (FedWire), большинство же систем являются частными, принадлежащими нескольким банкам или ассоциации банков, а форма собственности такой системы, как Bitcoin и многих других криптовалют вообще неизвестна.

Изучение литературных источников [1-4; 7; 9-11] позволило выделить семь основных требований платежных систем: эффективность, оперативность, экономичность, надежность, безопасность, удобство, потребность оптимизации. Одними из основных являются надежность и безопасность, обеспечиваемые автоматизацией процесса перевода средств при минимизации стоимости транзакции, конфиденциально-

Таблица 2

Классификация международных платежных систем

Классификационный признак	Характеристика платежной системы (ПС)
По характеру осуществления платежей [8, с. 7]	1. Внутригосударственные ПС – где организация является резидентом страны и обеспечивает проведение перевода денег исключительно в ее пределах. Они различаются как: 1) система межбанковских расчетов – для перевода средств в пределах страны между банками к исполнению обязательств их клиентов, а также собственных обязательств этих банков; 2) внутрибанковская ПС для обеспечения благоприятных условий для проведения перевода средств между его подразделениями банка; 3) система массовых платежей – для перевода средств по операциям юридических и физических лиц с применением платежных инструментов: чеков, платежных поручений, пластиковых карт. 2. Международная ПС, в которой платежная организация может быть как резидентом, так и нерезидентом, осуществляя деятельность на территории двух и более стран, обеспечивая перевод денег из одной страны в другую.
По механизму осуществления платежа [11, с. 83]	1. ПС, использующая при обработке платежей пакетный метод, при котором обработка переводов, распоряжений осуществляются одновременно, а на счетах клиентов отображается окончательный результат нескольких взаимосвязанных сделок в конце периода. 2. ПС, использующая при обработке платежей интерактивный метод, при котором обращение к счету клиента осуществляется каждый раз при проведении платежа, одновременно с переводом средств, обеспечивая работу в реальном времени.
По технологии осуществления платежа [12, с. 34]	1. На основе бумажных документов. 2. На основе электронных документов. 3. На основе платежных карт. 4. На смешанной основе.
По способу осуществления расчетов [10, с. 87]	1. DNS – нетто-расчеты в режиме дискретного времени – расчеты в полной сумме, проводятся в режиме дискретного времени, то есть один или несколько раз в течение дня. 2. RTGS – валовые расчеты в режиме реального времени – расчеты на нетто-основе с учетом встречных требований и обязательств, осуществляемых в течение всего дня.
По форме собственности платежных систем [11, с. 94]	1. Государственная ПС, при которой права распоряжения и управления ею принадлежат Центральному Банку – владельцу, оператору и участнику. 2. Частная ПС, где владельцем и оператором выступает группа коммерческих банков, банковских ассоциаций и клиринговых палат, при этом центральный банк выполняет функцию расчетного агента последней инстанции, не будучи фактически ее участником. 3. Смешанная ПС или находится в общей собственности коммерческих банков и центрального банка, или действует на основе распределения функций собственника и оператора между центральным банком и частными агентами.

стью, сохранением целостности информации, предоставлением средств оплаты, аутентификацией и проведением авторизации. Опираясь на эти требования и принципы, проанализируем основные международные платежные системы SWIFT, TARGET, INTERNET, Биткоин с точки зрения их преимуществ и недостатков (таблица 3).

Как следует из результатов проведенного исследования, самое главное преимущество системы SWIFT – это доставка платежей по всему миру и ее надежность, а значительный недостаток – влияние Государственного Департамента США на ее работу. TARGET: достоинство – проведение всех расчетов в ЕС, недостаток – только в одной валюте (евро). Международная платежная система INTERNET – самая большая и гибкая по отношению к двум предыдущим, но есть высокая степень риска при осуществлении операций из-за слабой защищенности. Bitcoin и другие криптовалюты имеют пока недостаточный уровень распространения. Зато эта система достаточно надежна, так как защи-

щена криптографией (надежно зашифрована), дешева (минимальная стоимость транзакций) и неподконтрольна ни одному учреждению или правительству. Простота и удобство открытия счета в биткоинах и других криптовалютах привлекают к ним все больше пользователей из развитых и развивающихся стран. Возник настоящий бум стартапов, которые используют криптовалюты. Появление Bitcoin и других криптовалют создает новые возможности для субъектов внешнеэкономической деятельности, особенно в Украине, в следующих направлениях (таблица 4).

Как следует из выше представленной таблицы, в современных условиях могут быть ряд возможностей по использованию криптовалют во внешнеэкономической деятельности, особенно в сфере малого и среднего бизнеса, что создает конкурентные преимущества в ряде направлений.

Выводы. Таким образом, международная платежная система динамично трансформируется под воздействием глобальной экономики, а ее современный этап развития характеризу-

Таблица 3

Сопоставление характеристик различных платежных систем

Преимущества и недостатки платежной системы	
Преимущества платежной системы	Недостатки платежной системы
SWIFT	
1) абсолютная безопасность платежей, полная сохранность и секретность информации; 3) сокращение операционных расходов по сравнению с телексной связью и телеграфом; 4) быстрая доставка сообщений в любую точку мира, время доставки от 1 до 20 минут; 5) повышение эффективности работы и конкурентоспособности банков-участников за счет высокой автоматизации и унификации сообщений; 6) контроль и аудит всех платежей и распоряжений, проходящих через сеть, представление точных отчетов; 8) обеспечение своим членам финансовой защиты в случае перебоев в работе сетей; 7) осуществление клиринговых платежей.	1) высокие расходы по вступлению и эксплуатации системы; 2) предоставление значительного пакета документов в банк; 3) обработка платежей в срок до пяти рабочих дней; 4) фиксированная комиссия за осуществление платежа, требования уточнений тарифов в зависимости от страны, структуры сети и количества промежуточных банков до отправителя; 5) подконтрольная одной стране (США); 6) сложности использования кредита; 7) зависимость внутренней организации от очень сложной технической системы.
TARGET	
1) скорость осуществления платежей на значительную сумму в границах ЕС; 2) содействие развитию эффективной единой валютной политики ЕС; 3) осуществление платежей в режиме реального времени за короткий период; 4) незначительные расходы на транзакции; 5) высокая степень защиты, надежность; 6) децентрализованность системы.	1) региональный характер международной платежной системы; 2) обработка и осуществление международных платежей в евро; 3) осуществление всех платежей при условии достаточных средств или предоставление овердрафта на счет системы в центральном банке; 4) не выполняет клиринговых функций.
INTERNET	
1) невысокая стоимость транзакций; 2) широкое использование; 3) возможность создавать высокоэффективные информационные базы данных для маркетингового бизнеса, общения, консультаций с участниками; 4) децентрализованность системы.	1) ограниченная анонимность и идентификация каждой покупки; 2) незащищенность каналов связи; 3) несанкционированный доступ к счетам и платежам; 4) возможность мошенничества и злоупотреблений.
Bitcoin	
1) высвобождение денежных средств; 2) низкие операционные издержки; 3) ускорение бизнес-процессов пользователя; 4) высокая скорость и новейшие технологии; 5) надежность защиты; 6) неподконтрольность правительствам.	1) не имеет реальной привязки к банку или организации; 2) недостаточный уровень распространенности; 3) отсутствие реферальной системы; 4) отсутствие законодательной базы и разрешений в некоторых странах.

Таблица 4

**Перспективные направления использования криптовалют
во внешнеэкономической деятельности предприятий Украины**

Направление использования	Причины для использования	Результат использования
Выбор валюты цены и даже валюты платежа внешнеторгового контракта отечественных предприятий	Недостаточная стабильность валют, используемых в международных контрактах	Диверсификация валютных рисков и возможность их снижения
Хеджирование при помощи форвардных контрактов валютных рисков внешнеторговых контрактов	Нежелание и отсутствие возможности банков в Украине заключать форвардные, фьючерсные и опционные контракты	Снижение валютных рисков контрактов и затрат по хеджированию
Оплата услуг, связанных с рекламой, транзитом, выставочной и представительской деятельностью за границей	Сложности в использовании платежных карт украинских банков за рубежом	Удобство пользования и и снижение издержек

ется стремительным процессом становления и роста значения криптовалют, за которыми многие эксперты видят будущее международных платежных систем. Законодательство страны должно соответствовать новым явлениям на мировом финансовом рынке. Необходимо не только понимать и прогнозировать, как можно использовать открывающиеся возможности Bitcoin и других криптовалют, но и быть готовыми создать условия их успешного использования, особенно для повышения эффективности внешнеэкономической деятельности предприятий Украины. Очевидно, что это будет особенно значимо прежде всего для мелкого и среднего бизнеса страны, особенно при выходе на внешние рынки.

БИБЛИОГРАФИЧЕСКИЙ СПИСОК:

- Байдукова Н.В. Методология формирования и функционирования платежной системы: автореф. дис. д-ра эк. наук: СПб, 2007. URL: <http://www.dissercat.com/content/metodologiya-formirovaniya-i-funktsionirovaniya-platezhnoy-sistemy>.
- Коробейникова О.М. Теоретико-методологический анализ сущности локальных платёжных систем. Современная экономика: проблемы, тенденции, перспективы, 2013. № 9. С. 94-108.
- Мазаев А. «Эволюция внедрения платежных и депозитарных систем: зарубежный опыт». Конституционная экономика и антикризисная деятельность центральных банков: Сборник статей. М., 2013. ISBN 978-5-9903067-8-3. С. 146.
- Петренко А. GRID як четвертий етап розвитку інформатизації // Дзеркало тижня. 2007. С. 1-13.
- Пиріг С.О. Платіжні системи: навчальний посібник. К.: ЦУЛ, 2008. 240 с.
- Попов Р. Рынок платежных систем. «Электронные деньги» / Р. Попов, М. Веремеенко // Банковское дело. 2007. № 7. С. 33-36.
- Усоскин В.М. Платежные системы: эволюция и риск-менеджмент // Междунар. банк. операции. 2006. № 2. С. 63-79.
- Kokkola T. The payment system Payments, securities and derivatives, and the role of the Eurosystem / Tom Kokkola. – ECB, 2010. 369 p.
- Princip lesfor financial marketin frastructures / CPSS-IOSCO. – Basel: BIS, 2012. 188 p.
- Company information. 2008 SWIFT Annual Report [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.swift.com/> / Европейский валютный союз: история развития. URL: <http://www.rueu.eu>.
- Forerunner: TARGET. URL: <http://www.ecb.int/>.
- URL: http://web-payment.ru/catalog/1/payment_systems/.

REFERENCES:

- Baydukova N.V. (2007). "Metodologiya formirovaniya i funktsionirovaniya platezhnoy sistemy": avtoref. dis. d-ra yek. nauk: SPb., [Yelektronniy resurs]. Rezhim dostupu: <http://www.dissercat.com/content/metodologiya-formirovaniya-i-funktsionirovaniya-platezhnoy-sistemy>.
- Korobeynikova O.M. (2013). "Teoretiko-metodoloicheskiy analiz sushchnosti lokal'nykh platozhnykh sistem. Sovremennaya ekonomika: problemy, tendentsii, perspektivy". – № 9. – S. 94-108.
- Mazayev A. (2013). "Evolyutsiya vnedreniya platezhnykh i depozitarnykh sistem: zarubezhnyy opyt". Konstitutsionnaya ekonomika i antikrizisnaya deyatel'nost' tsentral'nykh bankov: Sbornik statey. – M.: s – ISBN 978-5-9903067-8-3, S. 146.
- Petrenko A. (2007). "GRID yak chetvertiy yetap rozvitku informatsatsii" // Dzerkalo tizhnya. S. 1-13.
- Pyrih S.O. (2008). "Platizhni systemy: navchal'nyy posibnyk". – K.: TSUL, 240 s.
- Popov R. (2007). "Rynok platezhnykh sistem". "Elektronnyye den'gi" / R. Popov, M. Veremeyenko // Bankovskoyedelo. N 7. S. 33-36.
- Ussoskin V.M. (2006). "Platezhnyye sistemy: evolyutsiya i risk-menedzhment // Mezhdunar. bank. Operatsii". № 2. S. 63-79.
- Kokkola T. (2010). "The payment system Payments, securities and derivatives, and the role of the Eurosystem" / Tom Kokkola. ECB, 369 p.
- Princip lesfor financial marketin frastructures / CPSS-IOSCO (2012). Basel: BIS, 188 p.
- Company information. (2008). SWIFT Annual Report [Yelektronniy resurs]. – Rezhim dostupu: <http://www.swift.com/> / Yevropeyskiy valyutnyy soyuz: istoriya razvitiya. URL: <http://www.rueu.eu>.
- Forerunner: TARGET. URL: <http://www.ecb.int/>.
- URL: http://web-payment.ru/catalog/1/payment_systems/.

Reznikova T.O.
*Candidate of Economic Sciences,
Senior Lecturer at Department of International Economics and
Management of Foreign Economic Activity,
Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics*

TRANSFORMATION OF INTERNATIONAL PAYMENT SYSTEMS AS A WAY TO INCREASE THE EFFICIENCY OF INTERNATIONAL FINANCIAL ACTIVITIES

Globalization of financial processes is impossible without the development of payment systems: transition to new payment instruments and modern technologies, creating a new financial structure of the world. The formation process of modern payment systems is not momentary but is lengthy, deep in content, and extremely relevant. Introduction of new electronic payment systems causes profound changes in various areas of the world economy, prompting the implementation of financial transactions at a higher and more qualitative level.

In the modern market economy, the role of payment systems is significantly increasing, therefore, research of peculiarities of the formation process as a complex mechanism is important and relevant. Separate theoretical and practical questions regarding definition, classification, structure, management, and operation of payment systems are not certain and require further study.

Learning of various payment systems evolution made it possible to reveal the phased nature of its formation and allowed presenting in a consistent way.

Currently, there is no single approach to the classification of payment systems. Basing on studying and summarizing various approaches of different authors, it became possible to propose an approach to classification that includes the following features: character, mechanism, technology, a method of payment, etc.

Perspective directions of crypto-currencies in foreign economic activity of Ukrainian enterprises are presented in this article, namely: selection of the price currency and payment currency in the foreign trade contract of domestic enterprises; hedging currency risks in foreign trade contracts by using bank forward contracts; payment for services related to advertising, transit, exhibition, and representation activities abroad.

Thus, due to their innovativeness, the Bitcoin payment system and other crypto-currencies can serve in the future as a means to improve the efficiency of international activities of domestic enterprises in Ukraine and any other country.

СЕКЦІЯ 3 ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 330.16

Лазоренко Т.В.
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Андрійчук М.І.
студентка
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ВИКОРИСТАННЯ ДОСВІДУ РЕАЛІЗАЦІЇ КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ ПІДПРИЄМСТВАМИ ЛЕГКОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

АНОТАЦІЯ

У статті досліджено стан та перспективи легкої промисловості в Україні. Визначено частку «тінізованого» ринку та проаналізовано структуру експорту та імпорту промисловості. Визначено основні проблеми кадрової політики в легкій промисловості та запропоновані заходи щодо їх усунення. Окреслено принципи кадрової політики лідерів вітчизняного ринку.

Ключові слова: кадрова політика, промисловість, ринок, конкурентоспроможність, принципи кадрової політики, ефективність.

АННОТАЦИЯ

В статье исследовано состояние и перспективы легкой промышленности в Украине. Определена доля «тенезированного» рынка и проанализирована структура экспорта и импорта промышленности. Определены основные проблемы кадровой политики в легкой промышленности и предложены меры по их устранению. Определены принципы кадровой политики лидеров отечественного рынка.

Ключевые слова: кадровая политика, промышленность, рынок, конкурентоспособность, принципы кадровой политики, эффективность.

ANNOTATION

The article analyzes the state and prospects of light industry in Ukraine. Determines the share of «shadow» market and analyzes the structure of export and import of industry. The basic problems of personnel policy in light industry are determined and the measures for their elimination are proposed. The principles of personnel policy of leaders of the domestic market are outlined.

Key words: personnel policy, industry, market, competitiveness, principles of personnel policy, efficiency.

Постановка проблеми. Прагнення вступити до Європейського союзу є однією з найважливіших передумов розвитку України, що приведе до стабілізації, модернізації економіки та зростання конкурентоспроможного виробництва у всіх галузях економіки. Від початку незалежності України легка промисловість з кожним роком демонструє падіння, що становить на тепер 80%, саме цей показник свідчить про необхідність упровадження певних змін у галузі.

Легка промисловість належить до галузей зі швидким оборотом капіталу, які традиційно повинні забезпечувати значний внесок у формування валового національного продукту. Саме

з випереджаючого розвитку виробництва товарів широкого споживання починалося становлення країн, які сьогодні є визнаними світовими лідерами на ринках.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми кадрової політики розглядають у численних наукових працях вітчизняні автори, такі як Л.В. Беляєва, М.Д. Виноградський, О.М. Данильченко, Н.В. Матвеев, О.І. Олексюк, І.Ю. Сіваченко, С.О. Федонін, Т.М. Циганкова, О.І. Шнирков, а також російські (В.Р. Веснин, А.П. Єгоршин, М.І. Магура, М.Х. Мескон, С.І. Ожегов, А.І. Уткін) та закордонні (М. Портер, Фатхутдинов, В. Олдерсон, Дж. Бемі, Ч. Гіп, Г. Дей, К. Койн, Ж. Ламбен, Х. Олівер та інші). Зокрема, у сфері легкої промисловості слід назвати праці таких вітчизняних дослідників, як О.В. Царенко, О.І. Волков, А.П. Гречан, О.І. Лабурцева, А.Є. Глинська, Т.І. Замолоко та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується ця стаття. Недостатньо вивченими є заходи позавлення від «толінгових» схем виробництва вітчизняної продукції легкої промисловості та проблеми запровадження мотивації кадрового складу підприємств.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження кадрової політики підприємств легкої промисловості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно з даними, що представлені на сайті Державної служби статистики [2], обсяг ринку товарів легкої промисловості становить близько 40 млрд. грн., а згідно з розрахунками Асоціації підприємств легкої промисловості «Укрлегпром» [1], на внутрішньому ринку України присутні понад 120 млрд. грн. Ці дані втричі перевищують офіційні дані, тому стає очевидно, що ринок легкої промисловості України значно «тінізований».

За січень-листопад 2016 року обсяги імпорту продукції легкої промисловості перевищили обсяги експорту на 947 151 тис. дол. США (в 2,35 раза), а обсяги імпорту порівняно з відповідним періодом 2014 року зменшилися на 664 926 151 тис. дол. США (-28,7%), обсяги експорту зменшилися на 332 287 151 тис. дол. США (-32,2%) [1].

Більшість українських підприємств працюють за толінговою (давальницькою) схемою, здійснюючи експорт продукції легкої промисловості в розвинені держави, саме це свідчить про значний потенціал, адже обсяги становлять 0,7-0,9 млрд. доларів за останні п'ять років. Проте відмовитися від давальницьких схем та налагодити власне виробництво досить складно, адже на шляху стоять низка перешкод, таких як високі податки, значна конкуренція з великою кількістю неякісних дешевих товарів, відсутність сировинної бази.

Вироблена продукція за давальницькими схемами оплачується за мінімальними цінами. Дуже гострою є проблема підготовки кадрів для цієї галузі, а головною причиною небажання швачок і закрійників працювати за фахом – низькі зарплати. Сьогодні кадровики у легкій промисловості України отримують у середньому 2650-3200 гривень, і, незважаючи на зростання обсягу виробництва, число працюючих не збільшується.

Розглянемо підприємства, що працюють за давальницькими схемами та шиють якісну продукцію на замовлення.

Українські підприємства, які займаються пошиттям одягу для світових брендів:

- Грегори Арбер (м. Одеса) – Benetton, Conbipel, Esprit, Gerry Weber, Mexx;
- Володарка (м. Вінниця) – Hugo Boss;
- Тульчинська швейна фабрика (м. Тульчин) – Diverse, Esprit, Grosso Moda, Karstadt, Maratex, Mexx, Roxy, Staff, Walker;
- Євро-стиль (м. Полтава) – Frank Henke Mode GmbH, Franken Walder;
- Дана (м. Київ) – Iceberg, Sandro;
- Троттола (м. Львів) – New Look, Zara.

Країни, що представлені на рис. 1, формують до 20% власного бюджету завдяки легкій промисловості, а також забезпечують потреби внутрішнього ринку до 75-80% продукцією вітчизняного виробника.

Згідно з вищесказаним зрозуміло, що в Україні є велика кількість кваліфікованого персоналу, здатного виробляти та продавати якісну продукцію, яка зможе гідно конкурувати зі світовими лідерами легкої промисловості.

Система управління персоналом, що присутня в Україні, є застарілою, не забезпечує якісного оновлення висококваліфікованого персоналу. Також на українських підприємствах легкої промисловості відсутня система роботи з кадрами, а саме система вивчення схильностей, здібностей, посадового та професійного просування працівників [3, с. 142-143].

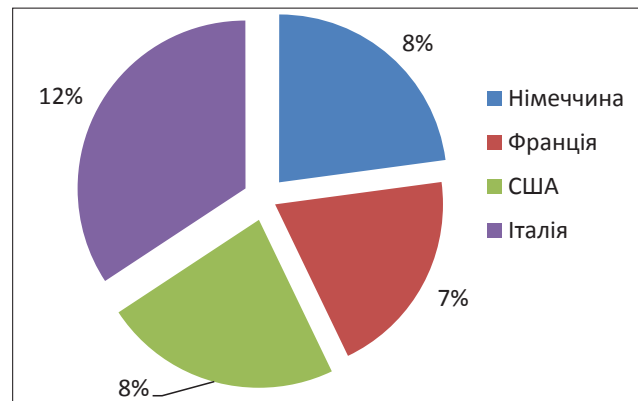

Рис. 1. Частка легкої промисловості в загальному обсязі виробництва світових лідерів

Підсумовуючи вищесказане, підвищити рівень конкурентоспроможності підприємств легкої промисловості можливо за умов посилення уваги до проблем забезпечення кадрових служб працівниками відповідної кваліфікації. Найближчими роками можна очікувати на позитивну динаміку діяльності українських представників швейної галузі переважно за рахунок тих виробників, які вже встигли привести свої підприємства у відповідність до вимог європейського ринку. Доцільним буде розглянути окремі аспекти кадрової політики таких українських компаній, які завоювали ринок Європи, як Bembi, Rito та Golda.

Bembi була заснована у 1998 році, займає лідруючі позиції з пошиття дитячого одягу в Україні та є провідним експортером у країни Європи.

Задля успішного існування на вітчизняному та іноземному ринку компанія використовує принципи кадрової політики, що наведені на рис. 2.

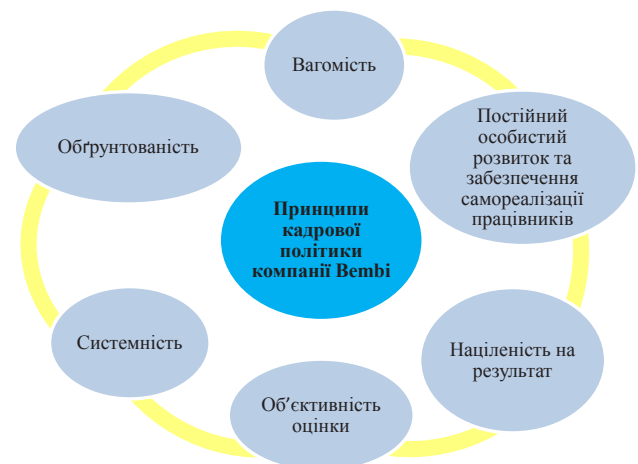

Рис. 2. Принципи кадрової політики компанії Bembi

Завдяки цим принципам кадрової політики підприємство сприяє саморозвитку своїх фахівців та заохочує їх до збільшення рівня особистої участі в діяльності підприємства.

Для реалізації планів розвитку компанії Bembi дотримується моделі 70/20/10. Згідно

з цією теорією, найбільш ефективний розвиток професійних та особистісних компетенцій відбувається у процесі практичної діяльності (70%), що заснована на взаємозв'язку з іншими підходами, такими як зворотний зв'язок і навчання (20%), а також формальне навчання, яке має найменший вплив на повноту і швидкість розвитку співробітників (10%).

Rito – український бренд, відомий своїм унікальним дизайнерським трикотажем. Повний цикл виробництва, від ідей до полиць магазину, шість неповторних колекцій на рік, власні магазини в Україні та регулярна участь у prkt-a-porter Ukrainian fashion Week – усе це сприяло шаленій популярності. А після того як закордонні експерти моди заговорили про Rito на сторінках FASHION-REVIEW, CLOSE-UP та COLLEZIONI, географія шанувальників трикотажного мистецтва від Rito поширилася за межі України. З цього моменту виникла жагуча потреба продавати трикотаж за кордон.

Запорукою успіху є кадрова політика підприємства та орієнтир на досягнення лідерських позицій у своїй галузі. Одним із принципів кадрової політики є цілеспрямованість, завдяки цьому поставлені цілі стають реальними за допомогою зусиль і старань фахівців, які є експертами у своїй галузі, володіють унікальним досвідом і знаннями.

Основою для стійкого розвитку модного дому Rito є баланс між інтересами компанії та очікуваннями її співробітників. Тільки особистими стараннями кожного співробітника і зусиллями всього колективу загалом вдається досягати поставлених цілей.

Golda – українська швейна компанія, що завоювала ринок понад 20 країн світу. Досвід роботи з клієнтами модного дому Golda показує ментальну різницю у розумінні різних споживачів та, відповідно, вимагає різного підходу до бізнесу. Так, Німеччина шанує практичність, Японія – креативність, Франція – елегантність, Китай – технологічність, США – ідейність та прибутковість, а країни Перської затоки – нове осмислення близькосхідної моди. І все це має бути пов'язане єдиним стилем бренду. Рушійною силою цього підприємства є персонал. Виходячи на новий ринок іноземної країни, Golda знаходить місцевий персонал, який знає локальні особливості бізнесу і менталітет споживачів.

Головний принцип кадрової політики Golda: ефективна праця, особистий внесок кожного в загальну справу повинні гідно оцінюватися.

Тих співробітників, що тільки закінчили навчатися і приходять на роботу в компанію, оточують турботою і увагою, бо від того, ким вони стануть, залежить майбутнє компанії. Спеціально для них існує програма «молодий спеціаліст», орієнтована на адаптацію молодих співробітників до нової для них обстановки, на їх навчання і розвиток. Для працівників середньої та нижчої ланки організований інститут «мобільного пер-

соналу» – ротації найбільш перспективних співробітників, що «пробилися» на різних ділянках роботи. А ті з них, хто володіє потенціалом лідера, цілеспрямовано готуються на підвищення у межах програми «кадровий резерв».

У сфері управління персоналом Golda приділяє особливу увагу таким аспектам, як:

- створення робочої обстановки, здатної розкрити всі здібності співробітників;
- надання можливості навчатися та підвищувати кваліфікацію;
- модернізована система мотивації персоналу, що дає змогу працівникам очікувати на кар'єрне зростання та винагороду, які відповідають їх кваліфікаційному рівню.

Висновки. Завданням кадрової служби будь-якої організації є здійснення такої кадрової політики, яка б максимально сприяла підвищенню ефективності діяльності підприємства. Очевидно, що це потребує чималих зусиль з боку менеджерів із персоналу, але результат вартий зусиль. Тому керівник, який здійснює ефективне управління персоналом, вмів використовувати різні методи стимулювання праці, а також намагається поєднати долі працівників і організації в єдине ціле, швидше досягне великих успіхів, ніж керівник, який вважає «по-старому», що організація – це механізм, а працівники – його гвинтики.

Безцінний досвід українських підприємств, що підкорили багато країн світу, може вивести українську легку промисловість на високий конкурентоспроможний рівень. А почати варто зі впровадження ефективної кадрової політики, адже кваліфікований персонал – це запорука ефективності підприємства.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Українська асоціація підприємств легкої промисловості «УКРЛЕГПРОМ». URL: <http://ukrlegprom.org.ua/pro-ukrlegprom/>.
2. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Ткаченко А. Зарубіжний досвід формування кадрового потенціалу / А. Ткаченко // Вісник економічної науки України. 2015. № 1. С. 141-146.
4. Фінансова підтримка ЄС для України. Матеріали Представництва ЄС в Україні. URL: http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/eu_ukraine/tech_financial_cooperation/index_uk.htm.
5. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України (2017). URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=ukUA&title=PerelikProektivMizhnarodnoiTekhnichnoiDopomogiZareiestrovanikhVUstanovlenomuZakonodavstvomPoriadku>.
6. Офіційний сайт «Rito». URL: <http://www.rito.com.ua/ua>.
7. Офіційний сайт «Golda». URL: <http://goldafashion.com/>.
8. Офіційний сайт ТОВ «Bembi». URL: <http://bembi.ua/>.

REFERENCES:

1. Ukrainian Association of Light Industry Enterprises «UKRLEGPROM» (2016) [Electronic resource]. Access mode: <http://ukrlegprom.org.ua/pro-ukrlegprom/> (Accessed 14 December 2017).

2. The State Statistics Service of Ukraine (2016) [Electronic resource]. Mode of access: <http://www.ukrstat.gov.ua> (Accessed 5 December 2017).
3. Tkachenko A. (2015) "Foreign Experiences of the Stockpiling Potential", Bulletin of the Economic Sciences Ukraine. vol. 5 no. 1, pp. 141-146.
4. EU financial support for Ukraine. Materials of the EU Delegation to Ukraine (2017) [Electronic resource] Access mode: http://eas.europa.eu/delegations/ukraine/eu_ukraine/tech_financial_cooperation/index_en.htm (Accessed 8 December 2017).
5. Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine (2017) [Electronic resource] – Access mode: <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=ukUA&title=PerelikProektivMizhnarodnoiTekhnichnoiDopomogiZareiastrovanikhVUstanovlenomuZakonodavstvomPoriadku> (Accessed 7 December 2017).
6. Official site «Rito» (2017) [Electronic resource]. Mode of access: <http://www.rito.com.ua/ua> (Accessed 17 December 2017).
7. The official website «Golda» (2017) [Electronic resource]. Mode of access: <http://goldafashion.com/> (Accessed 18 December 2017).
8. Official site of «Bembi» (2017) [Electronic resource]. Mode of access: <http://bembi.ua/> (Accessed 19 December 2017).

Lazorenko T.V.

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at Department of Management,
National Technical University of Ukraine
"Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"*

Andriichuk M.I.

*Student of Department of Management,
National Technical University of Ukraine
"Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"*

USE OF THE EXPERIENCE OF THE EMPLOYMENT POLICY IMPLEMENTATION BY LIGHT INDUSTRY ENTERPRISES

The article is devoted to the problem of annual fall of volumes of light industry in Ukraine. The authors draw attention to one of the main elements of the company's efficiency – personnel policy and take into account its features in Ukraine. Light industry belongs to fast-moving industries, which traditionally have to contribute significantly to the formation of a gross national product. It is precisely from the overwhelming development of the production of consumer goods that began the emergence of countries that today are recognized world leaders in the markets.

It was found that most Ukrainian enterprises operate under the tolling scheme, exporting light industrial products to developed countries, which is evidence of significant potential since volumes amount to 0.7-0.9 billion dollars in the last five years. However, abandoning tolling schemes and setting up own production is rather difficult, as there are a number of obstacles on the way, such as high taxes, significant competition with a large number of low-quality cheap goods, lack of raw material base.

Produced products under tolling schemes are paid at minimum prices. The problem of training personnel for this industry is very acute, and the main reason for the reluctance of seamstresses and cutters to work in the specialty is low wages.

Some aspects of the personnel policy of such Ukrainian companies that have won the European market as Bembi, Rito, and Golda are considered, and the basic principles by which they have become leaders in their sphere are defined.

СЕКЦІЯ 4 ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

УДК 658.12

Попович Д.В.
*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри державних та місцевих фінансів
Львівського національного університету імені Івана Франка*

Алимов О.С.
*студент
Львівського національного університету імені Івана Франка*

ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФІНАНСОВО-ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ТА ЗАСОБИ ЇЇ ПІДВИЩЕННЯ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто основні методи та принципи дослідження ефективності фінансово-господарської діяльності підприємств України. Також велику увагу приділено вивченню впливу ефективної діяльності підприємств на розвиток сучасного стану економіки. Проаналізовано результати опитувань керівників підприємств щодо оцінки очікування ділової активності у майбутніх періодах. Крім того, розглянуто питання щодо залучення зарубіжного досвіду у методиці дослідження ефективності серед українських підприємств.

Ключові слова: економіка, ефективність, фінансова діяльність, господарська діяльність, рентабельність.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрены основные методы и принципы исследования эффективности финансово-хозяйственной деятельности предприятий Украины. Также большое внимание уделено изучению влияния эффективной деятельности предприятий на развитие современного состояния экономики. Проанализированы результаты опросов руководителей предприятий относительно оценки ожидания деловой активности в будущих периодах. Кроме того, рассмотрен вопрос о привлечении зарубежного опыта в методике исследования эффективности среди украинских предприятий.

Ключевые слова: экономика, эффективность, финансовая деятельность, хозяйственная деятельность, рентабельность.

ANNOTATION

In this article we reviewed main methods and principles how to research the efficiency of financial and economic activity of Ukrainian enterprises. Also paid big attention to the study of the impact of effective business activities on the development of the economy. We analyzed the results of survey of enterprise managers about future expectations in their business activity. Besides raised the question about the attraction of foreign experience in the research methodology of efficiency by Ukrainian enterprises.

Key words: economy, efficiency, financial activity, economic activity, profitability.

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку підприємництва та глобалізації бізнесу оцінка ефективності фінансово-господарської діяльності є одним із найважливіших складників підтримки економічної безпеки підприємства, його антикризового управління і запобігання банкрутству. Також вона є додатковим стимулом розвитку вітчизняної економіки. Тому дослідження основних аспектів оцінки ефективності фінансово-господарської діяльнос-

ті підприємства становить великий теоретичний і практичний інтерес для сучасної економіки. Підприємствам України варто залучати досвід зарубіжних колег і використовувати нові методи оцінки ефективності, які допоможуть проаналізувати ситуацію більш досконало.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми ефективності фінансово-господарської діяльності підприємств присвячені праці таких вітчизняних учених, як О.В. Коваленко, О.М. Костюк-Пукаляк, Н.Є. Сілічева, О.Г. Богданович, а також праці таких зарубіжних учених, як Д. Фінерті, Дж. Ван Хорн, Дж. Стронг та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Деякі науковці акцентують свою увагу на впливі ефективності фінансової і господарської діяльності в межах підприємства, а інші, навпаки, оцінюють вплив ефективності на економіку цілої держави. Проте варто ці два аспекти розглядати й оцінювати їхній вплив у комплексі, а також використовувати сучасні методи дослідження ефективності діяльності підприємств.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження методології оцінки ефективності фінансово-господарської діяльності підприємств, впливу ефективності на економіку держави, а також визначення засобів та рекомендацій щодо підвищення ефективності фінансової та господарської діяльності на підприємствах у сучасних умовах, залучення зарубіжного досвіду щодо дослідження і забезпечення ефективності фінансово-господарської діяльності підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стратегія розвитку підприємства і збільшення його прибутку передбачає насамперед його результативну діяльність, але не слід забувати, що й ефективна діяльність відіграє також ключову роль. Для того, щоб успішно розвиватися протягом певного періоду часу і досягати своїх цілей, підприємствам слід більш зосереджено ставити-

ся до ефективності їхньої фінансової і господарської діяльності. Проведення оцінки ефективності фінансово-господарської діяльності ставить за мету підвищення ефективності роботи підприємства за допомогою дослідження всіх видів діяльності й узагальнення їх результатів.

Оцінка ефективності сприяє покращенню фінансових і економічних показників підприємства, а також є засобом запобігання кризовим ситуаціям на підприємстві, дає змогу попередити банкрутство. Ефективне функціонування підприємства залежить також від його конкурентоспроможності на ринку. Поняття «конкурентоспроможність» відображає рух підприємства відносно інших суб'єктів в економічній системі держави, а поняття ефективності відображає стан руху підприємства відносно його власних цілей (співвідношення «витрати-результат»).

До основних принципів, які застосовують під час розрахунку показників ефективності фінансово-господарської діяльності, відносять [1]:

- всебічний облік всіх складових елементів витрат та результатів – припускає якісну класифікацію і відтворення відповідних показників у документах оперативного, статистичного і бухгалтерського обліку;

- зведення витрат і результатів для зіставлення – вимагає, щоб показники, які порівнюються, відтворювалися однаковими кількісними одиницями і мали антонімічний характер в економічному розумінні;

- зведення витрат і результатів діяльності до одного моменту часу за допомогою дисконтування;

- зіставлення з базовим варіантом – відтворює сутність застосування показників ефективності для здійснення економічного аналізу, який проводиться не тільки з метою опису поточного стану діяльності суб'єкта господарювання, а й з метою опрацювання пропозицій щодо покращення економічної ситуації, яка склалася в періоді, що аналізується.

На сучасному етапі розвитку серед українських підприємств важливим питанням залишається застосування нових методів оцінки їхньої діяльності. Більшість методів оцінки ефективності діяльності є застарілими і можуть відображати економічні показники діяльності не в повному обсязі, тому підприємствам варто застосовувати нові методи оцінювання ефективності фінансово-господарської діяльності.

Основними методичними підходами для проведення аналізу ефективності фінансово-господарської діяльності підприємства є [2, с. 27]:

- ринковий – використовується для порівняння підприємства з аналогічним підприємством;

- дохідний – ґрунтується на доходах, які є створені на перспективній вартості майна, і показує в основному позицію покупця;

- витратний – базується на тому, що витрати підприємства відображають ефективність його діяльності.

Таблиця 1

**Переваги і недоліки
основних методичних підходів**

Підхід	Переваги	Недоліки
Ринковий	Повністю є ринковим методом. Відображає нинішню реальну практику.	Базується на минулому, потрібна ціла низка виправлень, поправок, дані є важкодоступними.
Дохідний	Враховує ринковий аспект (дисконт ринковий) та економічне старіння.	Досить трудомісткий прогноз, має не повністю достовірний характер, а частковий.
Витратний	Базується на реально існуючих активах, особливо придатний для певних видів підприємств.	Не розглядає рівні прибутку, часто не бере до уваги вартість нематеріальних активів та гудвілу.

Джерело: розроблено авторами за даними [2]

Ефективність фінансово-господарської діяльності підприємств може подаватися за допомогою цілої низки показників, але основними з них є показники рентабельності, платоспроможності, ділової активності та фінансової стійкості, а також показники ефективності використання трудових ресурсів.

Для аналізу ефективності діяльності підприємства в Україні прийнято використовувати традиційні фінансові звіти. Серед них основними є баланс (форма № 1) та звіт про фінансові результати (форма № 2). За їх допомогою підприємства можуть дослідити свій фінансовий стан, проаналізувати динаміку змін цих показників за певний період, а також прийняти певні дії для покращення ситуації в майбутньому. Цей тип обліку та аналізу діяльності належить до типу GAAP, загальноприйнятої бухгалтерської практики, яка широко визнана як спосіб управління підприємством [3, с. 47].

В Україні економічний аналіз діяльності підприємств побудований на традиційних методах оцінки. Для цього використовується модель Dupont, яка включає визначення двох груп показників. Перша група дає розуміння ефективності роботи підприємства загалом, а друга група показує ефективність роботи окремих частин активів. Рентабельність є показником першого рівня і визначається як співвідношення прибутку до певних видів активів, а показником другого рівня є прибутковість. Вона також визначається як співвідношення вартості певної групи ресурсів до основного показника економічної ефективності – прибутку [4].

Згідно з даними Державної служби статистики України, сьогодні основну частину бізнесу в Україні становлять підприємства малого та середнього бізнесу. Найбільшу частку у 2016 році серед усіх підприємств займають малі підприємства (291 154). Частка їх обсягу в загальному обсязі реалізованої продукції в Україні у 2016 році становила 1 177 385,5 млн грн,

а частка середніх підприємств – відповідно 2 668 695,7 млн грн [5].

Аналіз фінансових результатів підприємств за 2014-2016 рр. (рис. 1) свідчить про те, що підприємництво в Україні починає своє відродження, і показники фінансових результатів поступово покращуються після затяжної кризи.

Так, у період з 2014 по 2016 рік значно змінилася ситуація у підприємств, які отримують збитки. Якщо за 2014 рік збитки підприємств становили 798 001,5 млн грн, то вже у 2016 році цей показник зменшився у 2 рази і становив 374 195,5 млн грн. Дані загальних фінансових результатів підприємств свідчать про те, що у 2016 році підприємства змогли оговтатися після кризи і покращили свою діяльність.

Згідно з повідомленням Національного банку України, сукупний дохід українських компаній (крім малих підприємств) на перше півріччя 2017 року збільшився на 52%, до 178 млрд грн (до показників попереднього року), чистий прибуток – у 5,7 раза, до 137 млрд грн, а на кінець першого півріччя 2017 року частка операційно прибуткових компаній становила 67%, збільшившись на 3 п. п. відносно середини 2016 року. Як зазначається, коефіцієнт покриття відсоткових витрат операційним прибутком (Interest Coverage ratio) для реального сектору підвищився з 2,3 на середину 2016 року до 4,3 на кінець другого кварталу 2017 року. У прибуткових підприємств він становить 6,8 [6, с. 18].

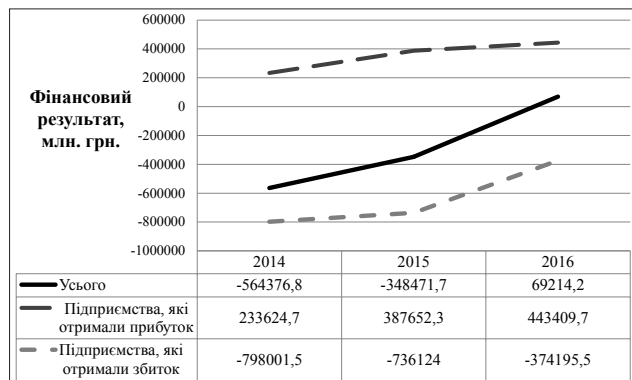

Рис. 1. Динаміка фінансових результатів до оподаткування за 2014-2016 рр.

Джерело: розроблено авторами за даними [5]

Аналізуючи більш детально фінансові результати, можна дійти висновку, що найкращий приріст прибутку за останні 3 роки мають великі підприємства. Цей приріст відбувся майже у 2 рази, з 81 040,7 млн грн у 2014 році до 158 665,9 млн грн у 2016 році [5].

Серед підприємств, які отримали збиток, найкраще розвиваються також великі підприємства, яким вдалося зменшити збитковість у 3 рази, і в 2016 році лише 34% з них були збитковими порівняно з 2014 роком, коли збитковими вважалися понад 48% з них.

Показники рентабельності характеризують ефективність роботи підприємства загалом, при-

бутковість різних напрямів діяльності, окупність витрат. Ці показники більш повно, ніж прибуток, характеризують остаточні результати господарювання. У сучасній вітчизняній і зарубіжній практиці застосовується безліч показників рентабельності, які з різних позицій характеризують прибутковість діяльності підприємств.

З метою більш якісного аналізу прибутковості сфер економіки проаналізуємо загальну динаміку рентабельності підприємств за 2014 – перше півріччя 2017 рр. (рис. 2).

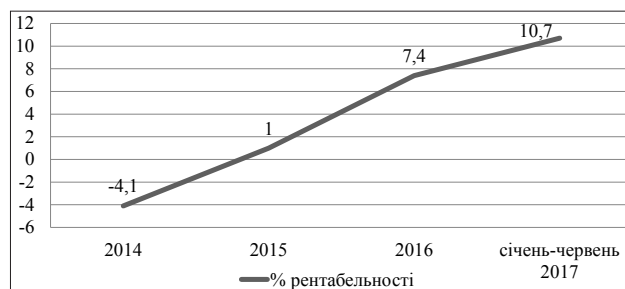

Рис. 2. Загальна динаміка рентабельності діяльності підприємств за 2014 – перше півріччя 2017 рр., %

Джерело: розроблено авторами за даними [5]

Аналіз даних рис. 2 свідчить, що загальний рівень рентабельності суб'єктів господарювання за проаналізований період стабільно збільшувався. За 2015 рік показник рентабельності становив 1%, а вже у 2016 році цей показник становив 7,4%. На середину 2017 року загальна динаміка рентабельності підприємств становила 10,7%, що однозначно свідчить про позитивні зрушення. Станом на першу половину 2017 року найбільший відсоток рентабельності демонструють підприємства в секторі операцій з нерухомим майном, оптової та роздрібною торгівлі, ремонту автотранспорту, інформації і телекомунікацій, а також у секторі професійної та технічної діяльності (рис. 3).

Рис. 3. Підприємства з найбільшим показником рентабельності у першій половині 2017 р., %

Джерело: розроблено авторами за даними [5]

Лідерами є підприємства, які здійснюють операції з нерухомим майном, показник рентабельності яких становить 34,6%, далі йде оптова та роздрібна торгівля з показником 29,6%. Це означає що підприємства цих секторів працювали найбільш ефективно. Найбільшим аутсайдером першої половини 2017 року є сектор мистецтва, спорту, розваг та відпочинку з показником рентабельності 24% (рис. 4).

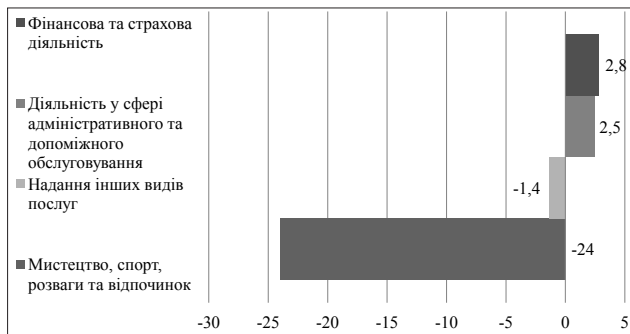

Рис. 4. Підприємства з найменшим показником рентабельності у першій половині 2017 р., %

Джерело: розроблено авторами за даними [5]

Також серед підприємств, що мають найменший рівень рентабельності, варто виділити діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування з показником рентабельності 2,5%, фінансову і страхову діяльність із показником 2,8%.

Досліджуючи динаміку рентабельності підприємств за період з 2014 по перше півріччя 2017 року, потрібно зазначити, що не всі сектори мають стабільні хороші показники діяльності. Так, наприклад, сектор сільського, лісового і рибного господарства за 2016 рік мав рентабельність 31,6%, а за першу половину 2017 року – всього лише 4,6%. Це свідчить про те, що в цьому році ефективність підприємств цієї галузі значно знизилась, і потрібно приймати кардинальні рішення для її покращення.

Опитування керівників підприємств України, проведеного НБУ, свідчать, що в 2018 році підприємства очікують покращення ділової активності. Згідно з даними НБУ, третій квартал поспіль ці очікування стають все більш оптимістичними, зокрема, індекс ділової активності підвищився до 117,4% (у попередньому кварталі – 114,3%). Пожвавлення ділової активності очікують респонденти усіх видів економічної діяльності, крім будівництва. Найбільш оптимістично налаштовані керівники підприємств переробної промисловості (127,1%), транспорту і зв'язку (122,9%), а також торгівлі (120,2%). У регіонах поживлення економічної активності очікують представники бізнесу з 21 області України. Найвищі очікування респондентів у Львівській (144,3%) та Вінницькій (131,1%) областях. Зниження економічної активності прогнозують лише респонденти Івано-Франківської області (96,2%) [7].

Українським підприємцям слід приділяти серйозну увагу питанню вивчення сильних сторін своїх конкурентів і методів, які ті використовують для покращення свого бізнесу. У сучасному бізнесі неможливо знайти правильний шлях розвитку, досліджуючи тільки власні показники, потрібно завжди порівнювати свою діяльність з іншими компаніями, шукати можливості і засоби для забезпечення більш ефективної діяльності. Тому перед компаніями

постає важливе питання залучення зарубіжного досвіду щодо управління компаніями і забезпечення ефективності у фінансовій та господарській діяльності.

Незважаючи на позитивну динаміку, яка має місце останнім часом, варто зазначити, що зараз немає відчутного ефекту впливу покращення діяльності підприємств на економіку, що може свідчити про недосконалість сучасних методів оцінки діяльності підприємств. Для покращення ефективності ведення бізнесу українським підприємствам слід використовувати сучасні методи дослідження фінансово-економічного стану суб'єктів господарської діяльності. Основними з них є: due diligence (дью-ділідженс), метод економічних нормалей, нечітко-множинний метод і benchmarking (діагностичний бенчмаркінг).

Due Diligence – це всебічний аналіз і перевірка правових, податкових, фінансових та інших аспектів діяльності компанії, що використовується для прийняття рішень щодо здійснення консультування, докорінних перетворень підприємств, проведення операцій типу Mergers & Acquisitions (злиття та поглинання) і прийняття рішень про допуск цінних паперів до котирування на біржі [8, с. 289].

Метод економічних нормалей зазвичай практично реалізується завдяки використанню «золотого правила економіки» і «золотого правила бізнесу», а також інших економічних нормалей, які враховують зміни собівартості продукції, темпи зростання продуктивності праці, інше [9, с. 46].

Для налаштування **моделей нечітких множин та нечіткої логіки** експертами використовуються числові та нечислові дані. Висновок щодо діагностики підприємства здійснюється на основі нечітких понять, які допомагають моделювати виробничі, фінансові, інвестиційні, комерційні аспекти діяльності.

Діагностичний бенчмаркінг передбачає вивчення схожих і однакових бізнес-процесів на прикладі інших успішних підприємств для проведення їх порівняння зі своєю діяльністю, а також виявлення слабких місць, визначення факторів успіху за певними параметрами [10, с. 158].

Ці методи сприяють взаємодоповненню прибуткових бізнесу окремих якісних характеристик внутрішнього і зовнішнього оточення підприємства і допомагають у забезпеченні ефективної діяльності на всіх етапах існування підприємств.

Висновки. Сьогодні питання ефективної діяльності підприємств залишається найбільш актуальним, зважаючи на політичну й економічну ситуацію в Україні. Можна дійти висновку, що український бізнес переживає стан пережання після трагічних подій, які трапилися у 2013-2014 рр., і має позитивні показники динаміки зростання як загалом, так і на підприємствах різних галузей. Підприємства нарощують

обсяги своєї реалізації, і рентабельність їх збільшується, а їх керівники прогнозують економічне зростання у найближчий час.

Під час проведеного дослідження було виявлено, що методи визначення ефективності, якими користуються вітчизняні підприємці, не є досконалими і не завжди надають повну і відповідну інформацію про діяльність. Тому представникам українського бізнесу слід залучати зарубіжний досвід у цій сфері і використовувати сучасні методи визначення ефективності фінансово-господарської діяльності. Це дасть змогу визначати слабкі місця у фінансовій діяльності підприємства, критично оцінювати фінансові показники підприємства за певні періоди і посприє швидшому розвитку економіки загалом.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Ковтун О.Є. Визначення ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємств // О.Є. Ковтун, Д.В. Дронов. URL: http://www.rusnauka.com/15_APSN_2010/Economics/67769.doc.htm.
2. Богданович О.Г. Аналіз ефективності діяльності підприємства на засадах узгодження інтересів груп економічного впливу / О.Г. Богданович // Маркетинг і менеджмент інновацій. 2012. № 1. С. 25-33.
3. Костюк-Пукаляк О.М. Значення аналізу грошових потоків в оцінці ефективності діяльності підприємств України / О.М. Костюк-Пукаляк // Економіка: реалії часу. науковий журнал. 2017. № 3 (31). С. 46-52. URL: <http://economics.opu.ua/files/archive/2017/No3/46.pdf>.
4. James P. Strong. Cash is King – The Importance of Cash Flow Management, available at: URL: <http://www.theacagroup.com/cash-is-king-the-importance-of-cash-flow-management>.
5. Державна служба статистики України. Статистична інформація. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
6. Звіт про фінансову стабільність // НБУ. 2017. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document;jsessionid=343FD13A31BAAE41945ED4D8E6A3150D?id=60764561>.
7. Бізнес очікує збереження макроекономічної стабільності та поживлення ділової активності // НБУ. 2017. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=56876275&cat_id=55838.
8. Сілічева Н.Є. Сутність Due Diligence (Дью Ділідженс) і можливі перспективи розвитку в Україні / Н.Є. Сілічева // Економічний простір. 2011. № 45. С. 288-291.
9. Кірейцев Г.Г. Фінансовий менеджмент: навч. посібник / Г.Г. Кірейцев. Київ: Центр навчальної літератури, 2012. 531 с.
10. Коваленко О.В. Фінансовий менеджмент: навч. посібник / О.В. Коваленко, А.М. Колосов, С.К. Кучеренко. Старобільськ: Вид-во держ. закл. «Луган. Нац. Ун-т імені Тараса Шевченка», 2012. 352 с.

REFERENCES:

1. Kovtun O. Ie. (2010), "Vyznachennia efektyvnosti zovnishnoeekonomichnoi diialnosti pidpriemstv", available at: http://www.rusnauka.com/15_APSN_2010/Economics/67769.doc.htm.
2. Bohdanovych O. H. (2015), "Analysis of the efficiency of the enterprise on the basis of coordination of interests of groups of economic influence", Marketing and innovation management, № 1.
3. Kostyuk-Pukaliak O. M. (2017), "The value of cash flow analysis in assessing the efficiency of Ukrainian enterprises", Ekonomika: realii chasu. naukovyi zhurnal, vol. 3 (31), available at: <http://economics.opu.ua/files/archive/2017/No3/46.pdf>.
4. James P. Strong. Cash is King – The Importance of Cash Flow Management, available at: <http://www.theacagroup.com/cash-is-king-the-importance-of-cash-flow-management>.
5. Derzhavna sluzhba statystyky Ukraïny, Statistic information, available at: www.ukrstat.gov.ua.
6. Zvit pro finansovu stabilnist (2017). Available at: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document;jsessionid=343FD13A31BAAE41945ED4D8E6A3150D?id=60764561>.
7. National bank of Ukraine (2017), « Business expects the preservation of macroeconomic stability and the revival of business activity», available at: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=56876275&cat_id=55838.
8. Silichieva N. Ie. (2011), "The essence of Due Diligence and possible prospects for it development in Ukraine", Ekonomichniy prostir, vol. 45, pp. 288-291.
9. Kireitsev H. H. (2012), Finansovyi menedzhment [Financial management], Navch.posibnyk, Kyiv: «Tsentr navchalnoi literatury», Ukraine.
10. Kovalenko O. V. (2012), Finansovyi menedzhment [Financial management], Navch.posibnyk, Vyd-vo derzh. zakl. «Luhans. Nats. Un-t imeni Tarasa Shevchenka», Starobilsk, Ukraine.

Popovych D.V.*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at Department of State and Local Finance
Ivan Franko National University of Lviv***Alymov O.S.***Student,
Ivan Franko National University of Lviv*

INVESTIGATION OF EFFICIENCY OF FINANCIAL-ECONOMIC ACTIVITY OF ENTERPRISES AND MEANS OF ITS INCREASES IN MODERN CONDITIONS

Stable economic development in the country depends on the efficient operation of enterprises. That is why the efficacy of financial and economic activity of enterprises is always important. In recent years, domestic enterprises are experiencing not the best times and for their further development and achieving goals they should not only have productive activities but also effective activities. The main indicators for conducting an efficiency study are profitability, business activity, and financial sustainability. The research of efficiency of all activities of the enterprise and its results aims at increasing the competitiveness and financial stability of the enterprise.

The main methodical approaches for carrying out the analysis of the efficiency of enterprises' activity remain: market, profitable, cost. Each of them has positive and negative sides. The main highlight of disadvantages that they are based on past forecast is not totally reliable in nature and not considered income. Nowadays Ukrainian enterprises use the balance sheet and the statement of financial results that relate to generally accepted accounting practices of GAAP for the analysis of the efficiency of their activities. The DuPont model is also the main method of valuation in the economic analysis of enterprise operations.

Ukrainian entrepreneurs should pay close attention to the issue of studying the strengths of their competitors and the methods they use to improve their business. In the modern business, it is impossible to find the right way of development, researching only own indicators, it is necessary to always compare its activity with other companies, to search for opportunities and means for ensuring more effective activity. At present, Ukrainian enterprises use out-of-date methods for the study of efficiency, which not always fully and reliably reflect the state of their activities. In connection with this, enterprise managers should involve international experience for the improvement of these techniques and use new methods as a Due Diligence, the method of normal economic, model of fuzzy sets and fuzzy logic, diagnostic benchmarking, and others.

УДК 368.01

Білик І.І.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри маркетингу і логістики
Національного університету «Львівська політехніка»

Косар Н.С.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри маркетингу і логістики
Національного університету «Львівська політехніка»

ІННОВАЦІЇ КОМПЛЕКСУ МАРКЕТИНГУ СТРАХОВОЇ КОМПАНІЇ НА РИНКУ

АНОТАЦІЯ

Встановлено наявність негативних тенденцій на ринку страхових послуг України, визначено, що пошук нестандартних підходів до ведення бізнесу, швидке реагування на зміну кон'юнктури ринку, персоналізація підходу до обслуговування клієнтів – основа конкурентних переваг страхової компанії у сучасних умовах. Визначено необхідність упровадження цифрових трансформацій та інноваційних цифрових технологій у діяльність страхових компаній як механізму посилення їхньої конкурентоспроможності на ринку. Виходячи з концепції бенчмаркінгу, проаналізовано зарубіжний та вітчизняний досвід у сфері втілення інновацій у комплексі маркетингу страховиків. Йдеться про розроблення нових продуктів, використання таких сервісів, як краудсорсинг та аутсорсинг, «цифровий брокер», «страхування за запитом», телематика з активним використанням Інтернету, соціальних мереж, хмарних технологій.

Ключові слова: страхова компанія, «цифровий брокер», «страхування за запитом», краудсорсинг у страхуванні, аутсорсинг у страхуванні.

АННОТАЦИЯ

Отмечено наличие негативных тенденций на рынке страховых услуг Украины, определено, что поиск нестандартных подходов к ведению бизнеса, быстрое реагирование на изменение конъюнктуры рынка, персонализация подхода к обслуживанию клиентов – основа конкурентных преимуществ страховой компании в современных условиях. Определена необходимость внедрения цифровых преобразований и инновационных цифровых технологий в деятельность страховых компаний как механизма усиления их конкурентоспособности на рынке. Исходя из концепции бенчмаркинга, проанализирован зарубежный и отечественный опыт в сфере реализации инноваций в комплексе маркетинга страховщиков. Речь идет о разработке новых продуктов, использовании таких сервисов, как краудсорсинг и аутсорсинг, «цифровой брокер», «страхование по запросу», телематика с активным использованием Интернета, социальных сетей, облачных технологий.

Ключевые слова: страховая компания, «цифровой брокер», «страхование по запросу», краудсорсинг в страховании, аутсорсинг в страховании.

ANNOTATION

There has been found negative tendencies in the Ukrainian insurance market, that it is determined that searching non-standard approaches to doing business, quick responses to changes in market conditions, personalizing the approach to customer service are the basis of the competitive advantages of an insurance company in modern conditions. The necessity of introducing digital transformations and innovative digital technologies into the activity of insurance companies as a mechanism for strengthening their competitiveness in the market is determined. Foreign and domestic experience in the field of implementing innovations in the complex of insurers marketing has been analyzed according to the benchmarking concept. These are the development of new products, the use of such services as «crowdsourcing» and «outsourcing», «digital broker», «on-demand insurance», telematics with the active use of the Internet, social networks, cloud technologies.

Key words: insurance company, «digital broker», «on-demand insurance», «crowdsourcing» in the insurance industry, «outsourcing» in the insurance industry.

Постановка проблеми. У сучасних умовах ринок страхових послуг знаходиться на етапі повного переходу на цифровий формат ведення бізнесу. Відсутність належного рівня підготовки працівників щодо впровадження інновацій у сфері страхування, обмежений розвиток інфраструктури українського страхового ринку, відсутність страхової культури населення України, негативні сподівання бізнесу та населення щодо розвитку економіки в країні та політичної ситуації приводять до ускладнення у використанні інноваційних цифрових трансформацій на ринку страхових послуг. Впровадження інноваційних технологій у діяльність страховика – необхідна умова його конкурентоспроможного функціонування на ринку. Її реалізація вимагає проведення аналізу зарубіжного досвіду щодо використання низки інноваційних технологій, його адаптації до специфіки вітчизняного ринку, визначення перешкод на шляху їх упровадження.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій. Питання використання концепції маркетингу у діяльності підприємств, втілення інноваційних технологій знайшли відображення у роботах П. Дойля, Ж.-Ж. Ламбена, О. Данікова, А. Зубець, А. Старостіної, С. Осадця, В. Тринчука, Є. Крикавського, Н. Чухрай та інших. Аналізом страхового ринку займалися такі українські вчені, як В. Базилевич, О. Залетов тощо. Зокрема, у дослідженнях Н. Приказюк [1], В. Фурмана [2] визначено сучасні тенденції розвитку страхового ринку України, у працях М. Денисенка [3], Р. Пікуса [4], Є. Забурмехи [5] розглянуто можливості та сутність впровадження інновацій на страховому ринку як основи підвищення конкурентоспроможності страхових компаній.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас окремі аспекти застосування інноваційних технологій та цифрових трансформацій на ринку страхових послуг є недостатньо аргументованими і потребують подальшого дослідження. Аналіз наукових публікацій свідчить, що у літературі відсутній комплексний підхід до розгляду інновацій за

окремими складниками комплексу маркетингу страхової компанії.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є аналіз сучасних тенденцій розвитку страхового ринку в Україні, можливих інноваційних цифрових трансформацій у сфері комплексу маркетингу страховиків та визначення їх перспективності для вітчизняних страхових компаній.

Виклад основного матеріалу дослідження. За ступенем капіталізації ринок страхування серед небанківських установ займає одне з провідних місць. Проте сьогодні на ньому спостерігаються негативні тенденції. Кількість страхових установ у 2016 р. зменшилася на 51 установу порівняно з 2015 р., а порівняно з 2014 р. – на 72 страхові установи (табл. 1).

Свідченням наявності негативних тенденцій у розвитку страхового ринку України є також той факт, що у 2016 р. зменшилася загальна кількість підписаних угод страхування на 22 958,1 тис. од. (11,34%), найбільша частина – угод із добровільного страхування – на 63 686,5 тис. од. (63,9%), у тому числі: від вогневих та стихійних ризиків – на 28 273,1 тис. од. (92,7%); страхування майна – на 27 867,8 тис. од. (89,5%) [6].

Нестабільний економічний стан в країні, оновлення нормативно-правових актів, які регулюють діяльність у страховій сфері, приводять до постійних змін у її основних показниках. З метою оцінки динаміки функціонування страхового ринку України проаналізовано його показники за 2014-2016 рр. (табл. 2).

Негативним явищем є зменшення кількості укладених договорів страхування в Україні у 2016 р. порівняно з 2015 р. на 11,3%.

Аналіз табл. 2 свідчить також, що статутний капітал, внесений страховими установами, є незначним і проти 2015 р. зменшується, що вказує на низьку конкурентоспроможність страховиків. За підсумками 2016 р. фінансово-економічним виданням «Форбс» (Forbes) опублікований рейтинг найбільших світових компаній світу. У рейтингу знаходяться компанії із 63 країн світу, сукупний дохід яких становить 35 трлн дол. США, ринкова вартість цих компаній становить 44 трлн дол. США. Очолює рейтинг страхових компаній китайська страхова група Ping An Insurance Group, ринкова вартість якої становила 90 млрд дол. США, активи – 732,3 млрд дол. США. У 2016 р. у світовій економіці вагоме місце посідає страхова група AXA Group, яка була створена в 1816 р. На кінець 2016 р. її ринкова вартість становила 61,9 млрд дол. США, активи – 965,4 млрд дол. США, обсяги продажу – 120,8 млрд дол. США, прибуток – 5,9 млрд дол. США [7]. В Україні в останні роки простежується стійка тенденція до погіршення економічних умов. Як наслідок, багато із вітчизняних страховиків покинули ринок страхування, інші починають проводити перегляд страхового портфеля.

Позитивною зміною в роботі вітчизняних страхових компаній став сформований обсяг страхового резерву, який у 2016 р. становив 20 936,7 млн грн. (на 13,9% більше порівняно з 2015 р. та на 16,1% більше проти 2014 р.) [6].

Галузь фінансових послуг, до якої належить страхування, знаходячись на етапі розвитку, є доволі динамічною щодо впровадження інноваційних цифрових трансформацій. Проаналізувавши економічну ситуацію в Україні,

Таблиця 1

Тенденції зміни кількості страховиків на ринку України за 2014-2016 рр.

Кількість страхових установ	Станом на 31.12.2014	Станом на 31.12.2015	Станом на 31.12.2016	Абсолютний приріст, шт.		
				2015/2014,	2016/2015	2016/2014
СК «Life»	57	49	39	-8	-10	-18
СК «non-Life»	325	312	271	-13	-41	-54
Усього	382	362	310	-20	-52	-72

Джерело: складено авторами на основі даних [6]

Таблиця 2

Основні показники функціонування та темпи росту страхового ринку України

Показники	2014 р.	2015 р.	2016 р.	Темпи приросту, %	
				2015/ 2014	2016/ 2015
Кількість договорів страхування, тис. од.	134713,20	202429,30	179471,20	50,3	-11,3
Чисті страхові премії, млн грн.	18592,8	22354,9	26463,9	20,2	18,4
Чисті страхові виплати, млн грн.	4893,0	7602,8	8561,0	55,4	12,6
Виплати, страхові премії отримані від перестраховиків, млн грн.	663,7	1396,8	1287,5	110,5	-7,8
Сформовані страхові резерви, млн грн.	15828,0	18376,3	20936,7	16,1	13,9
Активи страховиків (згідно з формою 1 (П(С)БО 2)) та ст. 31 Закону України «Про страхування», млн грн.	110791,30	97147,90	91147,50	-12,3	-6,2
Сплачений статутний капітал, млн грн.	15120,9	14474,8	12661,6	-4,3	-12,5

Джерело: складено авторами на основі даних [6]

констатуємо зниження активності страхових компаній. На шляху консолідації страхових послуг та втілення інноваційних підходів виникають не тільки економічні, але і законодавчо-нерегульовані, політичні, зовнішньоекономічні перешкоди, стає відчутною відсутність відповідної інфраструктури, дефіцит інвесторів. Відновлення співпраці з МВФ, зближення України з Європейським союзом у межах Угоди про Асоціацію поступово формують підґрунтя для реабілітації страхового ринку. Натепер так і не прийнятий новий проект Закону України «Про страхування», який регулює страхові відносини в сучасних реаліях. Проект Закону передбачає управління ризиками не тільки для розпізнавання допустимих ризиків, але загалом удосконалює вимоги щодо створення статутного капіталу страхової компанії, визначає можливий розмір нормативно-правового капіталу, встановлює вимоги до ліквідності та активів страхової компанії, її управлінської системи, визначає законодавчі нормативи щодо умов діяльності страховиків-нерезидентів в Україні. У проекті передбачено прозору фінансову звітність усіх страховиків, обов'язкове медичне страхування, поступ та енергійне запровадження страхування життя, обов'язкове дотримання контролю за іншими видами страхування тощо. Треба зазначити, що вихід компанії Aegon Life з України є показником того, що вітчизняний ринок так і не став цікавим для нових іноземних інвесторів. Значною мірою це пояснює і незначний розвиток інновацій в Україні.

Згідно з положенням ОЕСР (міжнародного стандарту), інновації – це кінцевий результат інноваційної діяльності, який реалізований у вигляді просування або вдосконалення нового продукту, що впроваджений на ринок завдяки технологічному процесу, який застосовується

у практичній діяльності підприємства або в нових методах надання соціальних послуг.

Інновації шляхом оптимізації бізнес-процесів, структури, використання цифрових технологій забезпечують прибутковість страхової діяльності. З іншого боку, інновації, втілюючись у реальних послугах, товарах, чіткій інформації, задовольняють споживчі потреби.

Інновації у страхуванні класифікуються за різноманітними ознаками та залежно від напрямів діяльності. У процесі функціонування страхова компанія проходить можливі основні етапи інновацій, такі як виготовлення страхового продукту, супровід страхового продукту, розроблення каналів збуту страхових послуг, організаційно-управлінська діяльність страхової компанії, взаємодія страхової компанії з елементами зовнішнього середовища. Страхування як незвичайний елемент системи фінансів має своєрідні особливості інноваційного росту, що є характерним для його функціонування. У табл. 3 подано різновиди інновацій у сфері страхування за окремими складниками комплексу маркетингу страховика.

Вагомим стримувальним фактором попиту на впровадження інновацій в Україні є низький рівень довіри покупців полісів до страхових компаній. Тому потрібні економічні та законодавчі зміни з акцентом на ліквідність, платоспроможність і мінімальний капітал страховика, що стане основою для реалізації ним зобов'язань у кризовій ситуації. У березні 2016 р. Нацкомфінпослуг з метою нароццювання страховиками ліквідності прийняв «Положення про обов'язкові критерії та нормативи достатності диверсифікації і якості активів», за допомогою якого стало можливим знизити частку сумнівних активів страхових компаній, диверсифікувати та збалансувати інвестиційні портфелі компаній, адже наявний щільний зв'язок якісного інвестицій-

Таблиця 3

Різновиди інновацій, доцільні для використання у комплексі маркетингу страхової компанії

№ з/п	Складник комплексу маркетингу страхової компанії	Об'єкт інновації	Вид інновації	Опис інновації
1	Продукт	Пропозиція страхового продукту	Продуктова, технологічна	Розроблення нових страхових продуктів і послуг
		Процеси, що забезпечують супровід страхового продукту	Продуктова, технологічна	Зміна технології процесів супроводу страхових продуктів з метою їх удосконалення, автоматизація процесів за рахунок впровадження нових інформаційних технологій та цифрових трансформацій
2	Ціна	Страхові тарифи	Витратні	Скорочення витрат на надання страхового продукту через використання досягнень НТП
3	Розподіл	Канали збуту страхових послуг	Збутові	Створення нових каналів збуту та страхових послуг на підставі використання Інтернету, соціальних мереж, хмарних технологій, створення Інтернет-магазинів
4	Комунікації	Процеси взаємодії з елементами зовнішнього середовища	Процесні, організаційні або технологічні	Використання нових методів і технологій з метою підвищення ефективності взаємодії з елементами зовнішнього середовища, його інформування

Джерело: складено авторами на основі [4]

ного портфеля страхових компаній і виконання зобов'язань перед споживачем послуг забезпечить довіру до самого ринку та приведе до підвищення надійності компаній перед страхувальниками. Інвестуючи кошти в IT-інфраструктуру, IT-безпеку і нові онлайн-сервіси, страхові компанії стануть надійними для акціонерів, партнерів, клієнтів, співробітників і суспільства, що підвищить рівень їхньої конкурентоспроможності і покращить фінансові результати діяльності. Відповідно до даних аналітичної компанії CB Insights, з 2011 р. по 2016 р. венчурні інвестори в InsurTech (страхові технології) вклали понад 16 млрд дол. США. Проведені маркетингові дослідження свідчать, що вкладені інвестиції в інноваційні технології та цифрові трансформації у 2017 р. становили понад 8 млрд дол. США [8].

Як видно з табл. 3, об'єктами інновацій у страхуванні є: страховий продукт його супровід, система розподілу та просування послуг, процеси взаємодії з елементами зовнішнього середовища, які привели до розширення альтернативних каналів збуту та просування. З розвитком Інтернет-технологій стало можливим здійснення продажу страхових послуг через сайти відповідних компаній. Розвиток цифрових трансформацій та інноваційних технологій дав змогу надавати страхові послуги в таких масштабах та через такі канали, які максимально зручні та привабливі для страхувальника, дають можливість зменшити ціну полісу і радикально змінити підхід під час здійснення обслуговування страхувальників.

Однією з інноваційних форм ведення страхової діяльності став аутсорсинг. За своєю економічною суттю він являє собою систему відносин, які виникають під час передачі страховою компанією на основі довгострокових договорів комплексних організаційно-правових дій, спрямованих на врегулювання певних моментів у межах страхової діяльності, вузькоспеціалізованим, професійним фірмам, у цьому разі асистансам. Співпраця страхових та асистанських компаній з використанням комплексу інноваційних рішень дає змогу надавати оперативно й ефективно якісні послуги під час страхового супроводу. Комплексні сучасні клієнтоорієнтовані асистанси в Україні представлені такими компаніями, як ТОВ «Смайл Сервіс», ТОВ «Савітар Груп», ТОВ «Eclis», ТОВ «Бізнес Асист», ТОВ «Асистанс України», компанія «УкрАсист», що забезпечують клієнтів страховим сервісом із транспортного, договірної, медичного, комунального та інших видів асистансу.

Одним зі зростаючих сегментів страхових інновацій стають сервіси краудсорсингу. P2P-платформи, за якими працюють американська фірма Lemonade та німецька FrindSurance, дають можливість клієнтам об'єднуватися у групи і формувати загальний страховий фонд; якщо ж ризик не настає, то користувачі платформи отримують назад частину сплаченої страхової премії. P2P-платформи заробляють на комісії,

яку отримують за свої послуги. Для страхових компаній співпраця з такими проектами – можливість охоплення потенційних сегментів споживачів страхових послуг, які не купують страхові поліси традиційним способом.

Ще одним перспективним напрямом впровадження інноваційних технологій та цифрових трансформацій є послуги «цифрових брокерів». За допомогою мобільних страхових брокерів страхувальник може порівняти наявні страхові продукти, купувати та підписувати контракт через додаток у смартфоні. Потенційний клієнт страхової компанії з дому або офісу має можливість отримати консультацію, що, безсумнівно, позитивно впливає на рівень конкурентоспроможності страхової компанії. Для страховиків це – збирання і використання даних про користувачів через такі додатки і, як наслідок, можливість забезпечити індивідуальний підхід до кожного.

З 2014 р. запроваджено інновації у сфері страхування автотранспорту. «Страхування за запитом» передбачає надання послуг страхування на короткий термін. Послуги, які клієнти страхових компаній зазвичай купують на тривалий період часу, наприклад, на рік, стають доступні для клієнтів InsureTech компаній на годину, день або тиждень – за потребою. У 2016 р. стартап запустив погодинну програму страхування для тих, хто рідко їздить за кермом. Tokio Marine впровадила новий метод купівлі страхового полісу – короткостроковий з використанням мобільного додатку, який був створений телекомунікаційною компанією Nippon Telegraph and Telephone [7].

Створена телекомунікаційною компанією Telefynica S.A мобільна платформа GiffGaff являє собою форум для користувачів (клієнтів), де вони задають питання іншим страхувальникам або відповідають на запитання. Ця платформа дозволяє страховику скорочувати витрати на утримання кол-центрів, адже частина питань страхувальників знаходить відповіді на форумі.

В світі існує низка інноваційних технологій та цифрових трансформацій, про можливість використання яких на страховому ринку продовжують дискутувати. Наприклад, штучний інтелект можливо використати, навчивши комп'ютерну програму забезпечувати комунікацію з клієнтом, нейронні мережі можна використати для ідентифікації і прогнозування шахрайства.

Інноваційна активність страхових компаній займає основне місце в становленні і розвитку вітчизняної економіки. У лютому 2018 р., згідно з Розпорядженням Нацкомфінпослуг № 3 631 «Про затвердження змін до положення про особливості укладання договорів обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів», у галузі страхування почався новий етап цифрових трансформацій – продаж електронного поліса ОСЦПВ [9].

Клієнт отримує захист від шахрайських дій недобросовісних агентів, зручність покупки та обслуговування полісу, який реєструється в базі МТСБУ, що дозволить підняти ступінь довіри споживачів до надання електронних послуг у галузі страхування та підвищити конкурентоспроможність страхових компаній. Держава через МТСБУ отримує контроль над ринком, оскільки інформація щодо проданих полісів страхування поступає в режимі он-лайн, і в разі банкрутства компанії або припинення ліцензії вона автоматично втрачає можливість випускати поліси. Дорожня поліція зможе контролювати наявність у власника автотранспорту полісу страхування шляхом sms-запиту в централізовану базу даних. З боку страховиків простежується можливість зменшення адміністративних витрат та оптимізація витрат на управління дистрибуційною мережею.

Завдяки мобільним додаткам зростає мобільність страхових компаній, прискорюються їхні бізнес-процеси. Страхова телематика – перспективний напрям у автострахуванні з використанням новітніх телематичних пристроїв і мобільних додатків, який активно використовується у світі. Так у Великій Британії 65% пропозицій призначені саме для молодих водіїв, вік яких до 25 років, і вони базуються на використанні телематики, адже це можливість заощаджувати на автострахуванні до 30%. У світі нараховується 20 млн полісів з використанням телематики. Такий напрям характерний і для страхового вітчизняного ринку. З жовтня 2017 р. інноваційний продукт KACKO Smart від «АХА Страхування» став відкритим для жителів України. Особливість цієї послуги визначається використанням телематичного пристрою, що оцінює та аналізує стиль водіння страхувальника. Телематичний пристрій, який надається компанією, встановлюється на автомобіль, страхувальник спостерігає за власним керуванням та отримує рекомендації щодо покращення своїх навичок завдяки мобільному додатку, який встановлюється на телефон. У червні 2017 р. СК «АХА Страхування», дочірня компанія французької Групи АХА, анонсувала послугу дистанційного медичного консультування, що є інновацією для вітчизняного ринку страхування, завдяки якій клієнти мають можливість отримувати медичну консультацію дистанційно, уклавши угоду добровільного медичного страхування. Така послуга отримала назву телемедичної консультації. СК «АХА Страхування» стала першою в Україні з надання цієї послуги, хоча на ринках зарубіжних країн вона вже давно зарекомендувала себе з позитивного боку. Безперечною перевагою для клієнта стала наявність медичної дистанційної консультації у відповідному пакеті ДМС, що дозволяє економити час, який є головним активом для людини.

СК «АХА Страхування» посилсила провідну позицію в напрямі страхування здоров'я, продемонструвавши зростання обсягу продажу

полісів на 6%. Це стало можливим за допомогою послуги «Медицина без меж» – програми СК «АХА Страхування» і компанії Best Doctors (Бостон, США) – лікування за кордоном для жителів України. Перестраховальником у програмі є компанія Partner Re. Понад 53 000 лікарів-експертів у світі, 450 вузьких спеціалізацій, кращі закордонні клініки, 30 млн споживачів у понад 100 країнах – це все компанія Best Doctors [10].

За допомогою інноваційних технологій та цифрових трансформацій у напрямі страхування життя СК «АХА Страхування» випустила перший параметричний продукт, який заснований на базі блокчейн-технологій і смарт-контракту, що стало інноваційним рішенням у страхуванні. Проект «Страхування у разі затримки рейсу» в межах АХА Innovation Day передбачає self-claimed страхування, яке не вимагає від страхувальника повідомляти власника послуги про настання страхового випадку (затримку рейсу), смарт-контракт самоактивує процедуру відшкодування, а технологія блокчейн дозволяє отримувати оперативні онлайн-зведення про затримані рейси. Завдяки впровадженню інноваційних технологій та цифрових трансформацій на страховому ринку України СК «АХА Страхування» стала одним із провідних лідерів у страховому бізнесі.

Конкурентні позиції страхових компаній на ринку можна підвищити також за рахунок інновацій у сфері просування та внутрішнього маркетингу. СК «АХА Страхування» – перший страховик в Україні, який врегулював роботу свого сайту таким чином, що всі пропозиції та відгуки страхувальників стали доступними на сайті. Обізнаність споживачів із брендом АХА становить 47% (за даними TNS у 2016 р). За методикою TCF, 92% страхувальників, які скористалися послугами страхових продуктів цієї компанії, схвально оцінюють цю компанію. Ступінь залучення працівників в АХА – 89%, інвестиції у підвищення кваліфікації співробітників за останні 10 років становили понад 2,2 млн грн. [10].

Висновки. Специфіка функціонування страхових компаній визначає особливості інновацій у цій сфері. Інноваційні технології у сфері комплексу маркетингу страховика спрямовані на покращення сервісу клієнтів, що передбачає активне впровадження цифрових технологій.

Сьогодні відбувається зростання капіталізації компаній, які побудовані на основі шерінгової моделі, що демонструє відмінний від традиційних форм економічної діяльності підхід із використанням краудсорсингу, аутсорсингу тощо. Автоматизація інформаційних систем страховика, розвиток онлайн-страхування – необхідні умови для ефективної діяльності страхової компанії. Пошук нестандартних підходів до ведення бізнесу, швидке реагування на зміну кон'юнктури ринку, персоналізація підходу до обслуговування клієнтів – основа конкурентних

переваг страхової компанії на ринку у сучасних умовах.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Приказюк Н.В. Нові можливості для розвитку страхової системи України / Н.В. Приказюк, Т.П. Моташко // Український журнал прикладної економіки. – 2016. Том 1. № 4. С. 177-192.
2. Фурман В.М. Страхування: теоретичні засади та стратегія розвитку: монографія / В.М. Фурман. К.: КНЕУ, 2005. 296 с.
3. Денисенко М.П. Інновації на страховому ринку України / М.П. Денисенко // Інвестиції: практика та досвід. 2015. № 21. С. 79-82.
4. Пікус Р. Інноваційний розвиток страхової діяльності як основа підвищення її ефективності / Р. Пікус, В. Заколюдажний // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. – 2015. Вип. 3. С. 72-80.
5. Забурмеха Є.М. Маркетинг страхових інновацій / Є.М. Забурмеха // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Логістика. 2014. № 811. С. 137-141.
6. Офіційний сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. URL: <http://www.nfp.gov.ua>.
7. Інформаційний портал про страхування в Україні. URL: <https://www.ukrstrahovanie.com.ua>.
8. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://minfin.com.ua>.
9. Розпорядження Нацкомфінпослуг «Про затвердження змін до положення про особливості укладання договорів обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» № 3631. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
10. Офіційний сайт ПАТ СК «АХА Страхування». URL: <https://axa-ukraine.com/>.

REFERENCES:

1. Prykazyuk, N.V., Motashko, T.P. (2016) "Novi mozhlivosti dlya rozvytku strakhovoyi systemy Ukrayiny", *Ukrayins'kyi zhurnal prykladnoyi ekonomiky*, tom 1, no. 4, pp. 177-192.
2. Furman, V.M. (2005) "Strakhuvannya: teoretychni zasady ta stratehiya rozvytku", KNEU, Kyiv, Ukraine.
3. Denysenko, M.P. (2015) "Innovatsiyi na strakhovomu rynku Ukrayiny", *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, no. 21, pp. 79-82.
4. Pikus, R., Zakolodyazhnyy, V. (2015) "Innovatsiynyy rozvytok strakhovoyi diyal'nosti yak osnova pidvyshchennya yiyi efektyvnosti", *Visnyk Kyivskoho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Ekonomika*, no. 3, pp. 72-80.
5. Zaburmekha, Ye.M. (2014) "Marketynh strakhovykh innovatsiy", *Visnyk Natsional'noho universytetu «L'viv's'ka politekhnika»*. *Lohistyka*, no. 811, pp. 137-141.
6. Ofitsiynnyy sayt Natsional'noyi komisiyi, shcho zdiysnyuye derzhavne rehulyuvannya u sferi rynkiv finansovykh posluh, available at: <http://www.nfp.gov.ua> (Accessed 15 sichnya 2018).
7. Informatsiynnyy portal pro strakhuvannya v Ukrayini, available at: <https://www.ukrstrahovanie.com.ua> (Accessed 11 sichnya 2018).
8. Ofitsiynnyy sayt Ministerstva finansiv Ukrayiny, available at: <https://minfin.com.ua> (Accessed 05 sichnya 2018).
9. The Verkhovna Rada of Ukraine, available at: <http://zakon2.rada.gov.ua> (Accessed 25 sichnya 2018).
10. Ofitsiynnyy sayt PAT SK «AKhA Strakhuvannya», available at: <https://axa-ukraine.com> (Accessed 29 sichnya 2018).

Bilyk I.I.*Candidate of Economic Sciences,
Senior Lecturer at Department of Marketing and Logistics,
Lviv Polytechnic National University***Kosar N.S.***Candidate of Economic Sciences,
Senior Lecturer at Department of Marketing and Logistics,
Lviv Polytechnic National University*

INNOVATIONS OF THE INSURANCE COMPANY'S MARKETING COMPLEX IN THE MARKET

There has been found negative tendencies in the Ukrainian insurance market that determined that searching non-standard approaches to doing business, quick responses to changes in market conditions, personalizing the approach to customer service are the basis of the competitive advantages of an insurance company in modern conditions. The necessity of introducing digital transformations and innovative digital technologies into the activity of insurance companies as a mechanism for strengthening their competitiveness in the market is determined. Based on the analysis of the economic situation in Ukraine, it is established that there is a decline in the activity of insurance companies. On the way of consolidating insurance services and implementing innovative approaches to the activities of insurance companies in Ukraine, there are not only economic but also legislatively unregulated, political, foreign economic obstacles, lack of appropriate infrastructure, lack of investors. It is determined that innovations in insurance are classified according to various features. Foreign and domestic experience in the field of implementing innovations in the complex of insurers marketing is analysed according to the benchmarking concept. One of the innovative forms of insurance activity is outsourcing. Topical today for insurance is the use of such service as crowdsourcing. The innovations recommended in this area include the use of "digital broker", "on-demand insurance", telematics with the involvement of the Internet, social networks, and cloud technologies. With the help of mobile insurance brokers, the insurer can compare existing insurance products, buy and sign a contract through an application on the smartphone. "On-demand insurance" provides insurance services for a short period of time – an hour, day or week – as needed. Insurance telematics is a promising direction in car insurance using the latest telematics devices and mobile applications, which is actively used in the world. By investing in IT infrastructure, IT security, and new online services, insurance companies will become reliable for shareholders, partners, customers, employees, and society, which will increase their competitiveness and, accordingly, improve financial performance.

УДК 35.088(477)

Буряченко О.Є.*кандидат наук з державного управління,
Одеський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління при Президентові України***Яроміч С.А.***кандидат економічних наук, професор,
Одеський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління при Президентові України*

ЧАСОВА ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ

АНОТАЦІЯ

В статті розкривається сутність поняття «тайм-менеджмент», аналізуються сучасні механізми удосконалення часової організації професійної діяльності людини, зокрема інтелектуальний інжиніринг, пов'язаний з аналізом, плануванням та управлінням знаннями. Розглянуто застосування технології тайм-менеджменту в діяльності державного службовця. Розкрито актуальність упровадження у сферу державного і муніципального управління найбільш ефективних підходів, методів і прийомів самоменеджменту.

Ключові слова: самоменеджмент, тайм-менеджмент, механізми тайм-менеджменту, тип характеру державного службовця, стиль поведінки державного службовця, інтелектуальний інжиніринг, часова організація діяльності.

АННОТАЦИЯ

В статье раскрывается сущность понятия «тайм-менеджмент», анализируются современные механизмы совершенствования временной организации профессиональной деятельности специалиста, в частности интеллектуальный инжиниринг, связанный с анализом, планированием и управлением знаниями. Рассмотрено применение технологии тайм-менеджмента в деятельности государственного служащего. Раскрыта актуальность внедрения в сферу государственного и муниципального управления наиболее эффективных подходов и приемов менеджмента.

Ключевые слова: самоменеджмент, тайм-менеджмент, механизмы тайм-менеджмента, тип характера государственного служащего, стиль поведения государственного служащего, интеллектуальный инжиниринг, временная организация деятельности.

ANNOTATION

The essence of concept «time management» is considered, modern mechanisms of improvement of the hour organization of professional work of public employees, in particular intellectual engineering, related to the analysis, planning and knowledge management are analyzed. The application of time management technology in the activity of a civil servant is considered. The urgency of introducing the most effective management approaches and approaches to the sphere of state and municipal management is disclosed.

Key words: selfmanagement, time-management, time management mechanisms, type of a public servant's character, style of a public servant's behavior, intellectual engineering, temporary organization of activities.

Постановка проблеми. Працездатність, активність, функціональна рухливість, точність оцінки ситуації – у сукупності ці характеристики забезпечують індивідуальний стиль діяльності особистості й особливо чітко виявляються в різних ситуаціях професійної діяльності.

Кожний державний службовець як суб'єкт управління, який постійно працює в умовах дефіциту часу, самовіддачі й певної напруженості, що зумовлена труднощами планування

роботи під час виникнення великої кількості складних ситуацій, потребує негайного вирішення проблем організації процесу управління, розв'язання конфліктів, розгляду заяв, скарг, участі у термінових нарадах тощо. Ці проблеми і гальмують процес своєчасного прийняття відповідних рішень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблеми часу проводилися в різних напрямках. До них належать відомі дослідження сприймання часу (Ю. Забродін, П. Фресс), бачення часової перспективи (Р. Кастенбаум, Д. Нюттен), часу та динаміки розвитку мотивації особистості (К. Левін, Х. Томе), вивчення певного життєвого циклу, його часових, біографічних характеристик (Б. Ананьєв, Ш. Бюлер). Проблема дефіциту часу у різних умовах праці і станів людини досліджувалася багатьма вітчизняними вченими (В. Денисов, Д. Завалішина, Г. Зарковський, В. Зінченко, В. Пономаренко), просторово-часову організацію діяльності фахівців державного управління розглядали Н. Черненко та Н. Шаргородська. В основу статті покладено теоретичні роздуми про значення філософських категорій простору і часу вітчизняних психологів (С.Л. Рубінштейн, К.А. Абульханова-Славська, Є.І. Головаха, А.А. Кроник, Б.І. Цуканов, В.Г. Елькін, А.К. Болотова), а також принципи часового аналізу праці та подання про тим-часову форму як про засіб діяльності суб'єкта (Ю.К. Стрелков).

Зважаючи на сучасний стан розвитку науки державного управління, слід відзначити, що тайм-менеджмент як інструмент удосконалення часової організації професійної діяльності державних службовців досі залишається недостатньо дослідженим, враховуючи, що їх численність, за даними Нацагентства держслужби, станом на 23.02.2017 становить 200 тис. осіб.

Водночас відмінними рисами державної служби як професійної діяльності в сучасній Україні є швидка зміна навколишнього оточення й умов професійної діяльності, особливо в умовах безперервних реформ. Специфічною особливістю тим-часового аспекту організації діяльності державних цивільних службовців є її переривчастий характер, утворений великою кількістю різнопланових доручень. Службовцям необхідно постійно коригувати плани для вирішення тимча-

сових конфліктів у своїй діяльності: виконання в заданий термін одночасно декількох доручень з однаковим терміном виконання та однаковою важливістю. Наявна система санкцій і покарань за недотримання термінів змушує службовця робити вибір між своєчасним або якісним виконанням доручення.

Державний службовець повинен постійно адаптуватися до обставин, що змінюються, освоювати нові сучасні технології управління. При цьому, як правило, в ситуації невизначеності на нього посилюється тиск як із боку власного керівництва (необхідно доручення виконувати якісно і в строк), так і з боку суспільства (громадян і бізнес цікавить отримання якісних і своєчасно наданих державних послуг).

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є аналіз сучасних механізмів удосконалення часової організації професійної діяльності державних службовців.

Виклад основного матеріалу дослідження. Найважливішою проблемою управлінської діяльності, що з особливою гостротою проявляється в системі державного управління, є катастрофічний брак часу на детальне опрацювання важливих доручень. Ключові співробітники підрозділів державних органів, як правило, працюють зі значним перевищенням норм трудового законодавства щодо тривалості робочого часу. Крім проблем із розподілом функціональних обов'язків, ця ситуація часто пов'язана з недостатнім умінням державних службовців розставляти пріоритети, планувати свою діяльність, розподіляти тимчасові і людські ресурси, що негативно впливає на ефективність і результативність своєї діяльності.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що проблема тимчасової організації діяльності безпосередньо пов'язана з успішністю державних службовців. Ціна помилки окремо взятого службовця міністерства велика, оскільки може тиражуватися вище і далі до рівня міністра, а потім може бути поширена на всі рівні державної влади по всій країні. Від ефективності їхньої діяльності залежить ефективність державного управління загалом.

Специфічною особливістю тимчасового аспекту організації діяльності державних службовців є її переривчастий характер, утворений великою кількістю спущених «зверху» різнопланових доручень. Службовцям необхідно постійно коригувати плани для вирішення тимчасових конфліктів у своїй діяльності: виконання в заданий термін одночасно декількох доручень з однаковим терміном виконання й однаковою важливістю. Наявна система санкцій і покарань за недотримання термінів змушує службовця робити вибір між своєчасним або якісним виконанням доручення.

У результаті внесення в адміністративні регламенти принципів тайм-менеджменту з'являється можливість особливим чином інституціоналізувати певний набір технік і забез-

печити їх ефективне застосування. При цьому істотно підвищується продуктивність роботи групи співробітників. Крім зазначеного, одним із завдань реформування системи державного управління є формування ділової етики службовців, де важливим фактором є регламентація окремих дій, наприклад, необхідність вказати, до якого часу буде розглянута заявка, а також прийнято рішення.

У нашій країні система державного управління розвивається слідом за економікою нового типу, що неминуче пов'язано з поступовим відходом від командно-адміністративних методів переважно до економічних. Нинішня система управління заміщається іншою системою, в якій явно видно елементи ринкових механізмів. Зазначене впливає і на трансформацію ролі державного службовця: останнього все менше сприймають як перешкоду в діяльності державної служби, навпаки, він є важливим інструментом, що забезпечує ефективну роботу державного службовця. Можна стверджувати, що державна служба, а особливо на муніципальному рівні, поступово стає сферою надання специфічних послуг.

Слід відзначити той факт, що здійснення результативного менеджменту з позитивним синергетичним ефектом в державній службі пов'язано з наявністю такої ключової характеристики, як «інновативність». У сучасних умовах запорукою успішної діяльності будь-якої державної установи стає формування і розвиток його інноваційного потенціалу. При цьому в практику роботи державних установ все більше проникає технологія створення команд як гнучких і тимчасових творчих груп, які орієнтовані на створення нового або ж удосконалення вже наявного продукту/послуги.

Аналіз публікацій за темою дослідження показав, що управління спочатку приписувалося лише бізнесу або ж індивідуальній трудовій діяльності, але з часом це поняття значно розширилося, включивши особисту діяльність на загальних підставах. Тепер же система управління часом – це поєднання процесів, інструментів, а також всіляких технік і методів, що застосовуються з метою більшої віддачі і результативності праці. Однак важливо розуміти, що «нав'язати» використання методів тайм-менеджменту неможливо, тому крім самомотивації співробітників (у тому числі і державних службовців) важлива роль повинна бути відведена стимулюванню за допомогою встановлення ключових показників ефективності діяльності. Саме після того, як в адміністративних регламентах будуть встановлені максимальні терміни здійснення тих чи інших дій або ж терміни прийняття рішень, уся ефективність роботи підвищується за допомогою «управління за обмеженнями». Подальше ж її зростання можливе за використання «управління за структурою», втручання керівництва в процеси самоорганізації.

Управління часом державного службовця здатне озброїти останнього необхідними інструментами і методами, допомогти виробити навички, які використовуються під час постановки цілей і виконання завдань, реалізації певних проектів у команді. Такий набір може включати в себе досить широкий спектр діяльності: аналіз та самоаналіз, постановку цілей, планування, розстановку пріоритетів, розподіл та делегування завдань на виконання, аналіз витрат часу, проведення моніторингу тощо.

Традиційно дослідники розглядають тайм-менеджмент як складник самоменеджменту, що динамічно розвивається, основне завдання якого полягає у виявленні методів і принципів ефективного управління часом, емоціями, ресурсами, ролями у команді тощо. Аналіз поглядів учених щодо сутності поняття «тайм-менеджмент» свідчить про відсутність сьогодні єдиної думки та поліваріантність цього поняття [1, с. 126; 2, с. 78].

З позиції дослідників, зокрема О. Горбачева, виділяються два підходи до тайм-менеджменту: філософський та інструментальний. Філософський підхід відзначає, що тайм-менеджмент є метою і сенсом життя та приносить певну користь. Інструментальний бізнес-підхід до тайм-менеджменту розглядається як інструмент досягнення результатів [3, с. 94].

Л. Зайверт у процесі вивчення тайм-менеджменту виділив дві абсолютно протилежні парадигми: швидкості та повільності [4, с. 315].

За першою парадигмою швидкість усе більше стає важливим чинником діяльності: скорочуються терміни виконання проектів, цільова аудиторія і типова для неї поведінка стають усе більш непередбачуваними: панує короткочасність, потрібно упоратися з більшою відповідальністю і збільшеними очікуваннями в плані ініціативного і творчого підходу до справи.

На відміну від швидкісного, повільний тайм-менеджмент усуває симптоми, але не причину проблеми часу. Відповідні регламенти розпорядку дня, переліки потрібних справ і оглядів проектів, поза сумнівом, допоможуть державним службовцям раціональніше використовувати робочий час.

На думку В. Кулікової, тайм-менеджмент являє собою систему методик та інструментів, за допомогою яких фахівець може досягти відмінних результатів. Державні службовці, які мало знайомі з цим напрямом, уявляють його тільки системою планування і структуризації часу. Отже, планування є важливим складником системи самоменеджменту, але це не єдиний метод, що використовується тайм-менеджментом [5, с. 9].

У своїх дослідженнях С. Калінін наголошує, що тайм-менеджмент співвідноситься із загальними питаннями управління структурами і процесами усередині організації, іноді – з персональними навичками й особовими компетенціями державного службовця [6, с. 13].

Як правило, процес тайм-менеджменту включає такі складники, як управління емоціями і працездатністю; розстановка пріоритетів; фіксація і постановка завдань; досягнення поставлених цілей; підведення підсумків тощо.

Класичний тайм-менеджмент, на думку Л. Образцової, включає насамперед уміння:

- формулювати професійні та особисті цілі;
- здійснювати планування своєї діяльності (формулювання завдань, вибір оптимальних рішень та найбільш ефективних засобів досягнення поставлених цілей);
- розвивати навички самоконтролю, здатності самостійно оцінювати свої дії;
- вести облік витрати часу, вміння ефективно використовувати всі доступні ресурси тощо [7, с. 9-10].

З огляду на різні думки, підходи та погляди дослідників, можна констатувати, що під тайм-менеджментом можна розуміти управління собою за допомогою відповідних методик та механізмів керування часом, що сприятимуть точній діагностиці тимчасових проблем у використанні часу та формуванню особистої технології, яка найповніше відповідає характеру, темпераменту, знанням та роду занять державних службовців.

Діяльність державних службовців за своєю функціональною структурою належить до системи професій типу «людина – людина», специфіка спеціальностей якого полягає в тому, що вони мають здвоєний предмет праці. З одного боку, головний їх зміст полягає у взаємодії між людьми, але з іншого – такі професії вимагають від фахівців спеціальних знань, умінь і навичок у певній галузі виробництва, науки і техніки, мистецтва тощо.

За даними Б.В. Новак [8, с. 67] низку проблем, які виникають у державних службовців під час управління часом, можна систематизувати таким чином (табл. 1).

Отже, результати проведеного дослідження засвідчили недостатню підготовку державних службовців, оскільки жодний респондент не зазначив відсутність проблем в управлінні часом. Тайм-менеджмент дає змогу державним службовцям навчитися не тільки ставити цілі, але й досягати їх, правильно розпоряджаючись робочим і особистим часом, що передбачає врахування відповідних механізмів, таких як інтелектуальний інжиніринг, біологічний та психологічний вік як індивідуальний захід самореалізації, тип характеру особистості або часовий тип.

Д. Моргенстерн [9, с. 97] виділив чотири різновидності регуляції часу фахівців:

- стихійний, чи повсякденний (дії фахівця залежать від подій і обставин життя; цей спосіб регулювання часу життя характеризується ситуативністю поведінки, відсутністю особистісної ініціативи, короткотерміновою і пасивною регуляцією);
- функціональний, чи дійовий (фахівець планує необхідні дії та визначає їх напрям,

своєчасно включається до них, добивається ефективності, однак відсутня пролонгована регуляція часу життя – життєва лінія; цей тип є прикладом короткотермінової активної регуляції часу);

– споглядальний, чи пролонгований (фахівець пасивно ставиться до часу, у нього відсутній чіткий погляд на організацію часу життя);

– творчий, чи перетворювальний (фахівець творчо використовує час, пролонговано здійснює управління часом, пов'язуючи його зі змістом життя, з вирішенням організаційних проблем тощо).

Таблиця 1

Структура проблем із тайм-менеджментом у державних службовців

Проблема	Частка часу, %
Оперативне планування робіт	17
Стратегічне планування робіт, постановка цілей і визначення термінів виконання роботи	13
Визначення робочих пріоритетів	9
Прагнення відкласти справи «на потім»	11
Виникнення проблем зі співробітниками, телефонними дзвінками і відвідувачами, які заважають їм ефективно працювати	12
Неправильно організоване своє співробітництво з начальством і/або підлеглими	9
Побоювання передавати справи іншим людям; відчують себе в більший безпеці, коли займаються дрібницями, саме тому є проблеми з делегуванням повноважень	8
Виникнення проблем з організацією і проведенням нарад	5

Ще один розповсюджений механізм – це інтелектуальний інжиніринг, який Л. Зайверт розуміє як процес нових інтелектуальних розробок для вирішення актуальних проблем тайм-менеджменту.

На думку Б. Трейси, суттєва відмінність в індивідуальному погляді на тайм-менеджмент пов'язана з тим, у якому часі працює державний службовець: монохромному або в поліхромному [10, с. 46]. Якщо в монохромному, то державний службовець – людина, яка працює точно за годинником, заздалегідь планує справи і зазвичай дотримується свого розпорядку.

Якщо в поліхромному, то державний службовець витрачає час по-різному залежно від різних ситуацій, які неможливо передбачити (наприклад, інтуїція або настрої). Він не може заздалегідь вирішити, скільки часу буде потрібно на те, щоб поговорити з колегами, подолати конфлікт тощо.

Інший механізм удосконалення просторово-часової організації діяльності державних службовців – стиль поведінки, або часовий тип. Науковці досліджують чотири стилі поведінки фахівців: відповідальний, домінантний, ініціативний та постійний (рис. 1).

Відповідальні фахівці орієнтуються на завдання; це – інтроверти, які прагнуть правильно робити правильні речі, вони пунктуальні, прагнуть до акуратності і точності.

Домінантні фахівці орієнтуються на завдання; це – екстраверти, які прагнуть узяти ситуацію під контроль, перехопити ініціативу і досягти результату, люблять приймати виклик і перемагати.

		Характер фахівців	
		інтроверти	екстраверти
Орієнтація фахівців	на завдання	Відповідальні	Домінантні
	на людей	Ініціативні	Постійні

Рис. 1. Стилi поведінки фахівців

Ініціативні фахівці орієнтуються на людей; це – екстраверти, яким потрібно, щоб їх почули, вони прагнуть мотивувати інших, хочуть переконувати співробітників і впливати на них.

Постійні фахівці орієнтуються на людей; це – інтроверти, які прагнуть до гармонії та стабільності, підтримки інших і піклування про нормальні відносини у колективі.

Отже, можна дійти висновку, що не існує хороших або поганих типів поведінки, необхідно знати свої сильні та слабкі сторони, щоб у складних ситуаціях упевнено управляти своїм часом і самим собою.

Сьогодні формується інноваційна модель управління, яка найбільш яскраво проявляє себе в тих сферах, де виникла гостра потреба нових підходів, де складність, рухливість і невизначеність зовнішнього середовища спонукає мобілізувати всі ресурси для вирішення поставлених завдань.

Висновки. Використовуючи інструменти управлінням часу, державний службовець мусить вивчати не певну технологію організації часу, а саме механізми формування особистої технології, яка найповніше відповідає його характеру, темпераменту, біологічним ритмам та роду занять.

У державних установах, на курсах підвищення кваліфікації необхідно проводити семінари і тренінги з сучасних проблем управління часом, які дозволять державним службовцям отримати додаткові знання та практичні навички оптимізації свого навантаження, ефективної та раціональної побудови структури часу, оволодіння методами його економії. Таки заходи отримання методичної і консультативної допомоги дадуть змогу підняти рівень організаційної роботи, підвищити якість, культуру й ефективність управлінської праці.

Розглянуто вплив тайм-менеджменту на професійний розвиток державних службовців, показано, що часова форма діяльності державного службовця включає сукупність знань і уявлень про часові характеристики зовнішніх умов діяльності, часову організацію власної діяльності (планування, розстановку пріоритетів), досвід витримування часових інтервалів і термінів, у тому числі прискорення й уповільнення темпу власних дій.

У сучасних умовах менеджмент абсолютно в будь-якій сфері діяльності, в тому числі і в державній службі, зазнає різного роду змін. Основну тенденцію перетворень у процесі менеджменту в державній службі ми бачимо у перенесенні не тільки управлінських методів, але і технологій, а також всіляких прийомів у державну сферу з комерційної. Ті підходи і технології менеджменту, які пройшли успішну апробацію у фірмах і досягли певного успіху, повсюдно впроваджуються в практику управління інших організацій, у тому числі і державних. Таким чином, можна дійти висновку про те, що відбувається все більше «розмивання» кордонів між комерційними та некомерційними організаціями, яке зумовлює актуальність упровадження у сферу державного управління найбільш ефективних підходів і прийомів самоменеджменту, зокрема тайм-менеджменту.

Застосування методів підвищення ефективності використання робочого часу (тайм-менеджменту) показало, що необхідне коригування запропонованих технік спеціально для державних службовців з урахуванням особливостей їхньої діяльності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Абульханова К.А. Время личности, время жизни / К.А. Абульханова, Т.Н. Березина. СПб.: Алетея, 2001. 304 с.
2. Архангельский Г. Корпоративный тайм-менеджмент: энциклопедия решений / Г. Архангельский. М.: Альпина Бизнес Букс, 2008. 160 с.
3. Горбачев А.Г. Тайм-менеджмент. Время Руководителя: 24+2 / А.Г. Горбачев. М.: Издат. дом «ДМК-пресс», 2007. 128 с.
4. Зайверт Л. Если спешишь – не торопись: новый тайм-менеджмент в ускорившемся мире: семь шагов к эффективности и независимости в использовании времени / Л. Зайверт. М.: АСТ Астрель, 2007. 255 с.
5. Куликова В.Н. Заставьте время работать на вас / В.Н. Куликова. М.: ЗАО, Центр-полиграф, 2008. 192 с.
6. Калинин С.И. Тайм-менеджмент: практикум по управлению временем / С.И. Калинин. СПб.: Речь, 2006. 371 с.
7. Кеннеди Д. Жесткий тайм-менеджмент: Возьмите свою жизнь под контроль / Д. Кеннеди. – М.: Альпина Пабlisher, 2015. 199 с.
8. Новак Б.В. Тайм-менеджмент на компьютере. Как управлять своим временем эффективно + (CD) / Б.В. Новак. СПб: Питер, 2007. 128 с.
9. Моргенстерн Д. Тайм-менеджмент: Искусство планирования и управления своим временем и своей жизнью / Д. Моргенстерн. М.: Добрая книга, 2013. 256 с.
10. Трейси Б. Результативный тайм-менеджмент: эффективная методика управления собственным временем / Б. Трейси. М.: СмарТБук, 2007. 79 с.

REFERENCES:

1. Abul'hanova K. A., Berezyna T. N. (2001) Vremja lichnosti, vremja zhizni [Person's time, time of life]. Aleteja, Saint Petersburg, Russia.
2. Arkhangel'skiy H. (2008) Korporativnyi tajm-menedzhment: entzyklopediya resheniy [Corporate Time Management: An Encyclopedia of Solutions], Alpyna BysnesBuks, Moscow, Russia.
3. Gorbachev A. G. (2007) Tajm-menedzhment. Vremja Rukovoditelja: 24+2 [Time management. Lead time: 24 + 2], Izdat. Dom «DMK-press», Moscow, Russia.
4. Zajvert L. (2007) Esli speshish – ne toropis: novyi tajm-menedzhment v uskorivshemsja mire: sem' shagov k jeffektivnosti i nezavisimosti v ispol'zovanii vremeni [If you're in a hurry – do not rush: the new time management in the accelerated world: seven steps to efficiency and independence in the use of time], AST Astrel, Moscow, Russia.
5. Kulikova V. N. (2008) Zastav'te vremja rabotat' na vas [Make time works for you], ZAO Centr-poligraf, Moscow, Russia.
6. Kalinin S. I. (2006) Tajm-menedzhment: praktikum po upravleniju vremenem [Time Management: A Time Management Workshop] Rech', Saint-Petersburg, Russia.
7. Kennedi D. (2015) Zhestkij tajm-menedzhment: Voz'mite svoju zhizn' pod kontrol' [Hard Time Management: Take Control of Your Life], Al'pina Pablisher, Moscow, Russia.
8. Novak B. V. (2007) Tajm-menedzhment na komp'jutere. Kak upravljat' svoim vremenem jeffektivno [Time management on the computer. How to manage your time effectively], Piter, Saint-Petersburg, Russia.
9. Morgenstern D. (2013) Tajm-menedzhment: Iskusstvo planirovaniya i upravleniya svoim vremenem i svoej zhizn'ju [Time Management: The Art of Planning and Managing Your Time and Your Life], Dobraya kniga, Moscow, Russia.
10. Trejsi B. (2007) Rezul'tativnyj tajm-menedzhment: jeffektivnaja metodika upravleniya sobstvennym vremenem [Effective time management: an effective method of managing your own time], SmartBuk, Moscow, Russia.

Buriachenko O.Ye.
*Candidate of Public Administration,
 Senior Lecturer at Department of Management of Organizations,
 Odessa Regional Institute for Public Administration,
 National Academy for Public Administration under the President of Ukraine*

Yaromich S.A.
*Candidate of Economic Sciences,
 Professor at Department of Management of Organizations,
 Odessa Regional Institute for Public Administration,
 National Academy for Public Administration under the President of Ukraine*

TEMPORARY ORGANIZATION OF ACTIVITY OF STATE EMPLOYEES

The article discloses the essence of concept “time management” and analyses modern improvement mechanisms for time organization of employee’s professional activity – intellectual engineering, in particular, related to the analysis, planning, and management knowledge.

The author reviews the application of time management technology in a government employee working process and the relevance of the most effective management approaches and techniques implementation to the sphere of state and municipal management.

It is emphasized that the time aspect in the organization of the government employee’s activities has a specific feature – it characterizes with intermittent nature, caused by a large number of diverse assignments coming from “above”. Employees constantly have to adjust their plans facing temporary conflicts in their activities: simultaneous execution of several equally time consuming and important tasks.

The existing system of sanctions and punishments for failure to comply with deadlines force the employee to choose between finishing the task in time and its quality.

Today, the management innovative model is emerging and it is most vividly manifested in those areas where an acute need for new approaches has arisen, where the complexity, mobility, and uncertainty of the external environment prompts to mobilize all resources for the solution of the set tasks.

Application of methods to improve the efficiency of the use of working time (time management) showed that it is necessary to adjust the proposed techniques specifically for government employees, taking into account the characteristics of their activities.

УДК 339.5

Вершина А.А.
студент

Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

Дячек В.В.
кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри маркетингу
та менеджменту зовнішньоекономічної діяльності
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

РОЗШИРЕННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК СКЛАДНИК ІННОВАЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ ПІДПРИЄМСТВА

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена пошукам шляхів реалізації інноваційної діяльності підприємства через здійснення імпортової діяльності. Розглянуто теоретичні основи інноваційної діяльності, зовнішньої торгівлі та зовнішньоторговельних операцій. Проаналізовано статистичні дані щодо імпортих операцій в Україні. Проведено аналіз динаміки та структури імпорту. Наведено тенденції у роботі імпортих підприємств. Авторами запропоновано експорт готової продукції в країни ближнього зарубіжжя як інноваційний складник.

Ключові слова: експорт, зовнішньоекономічна діяльність, зовнішня торгівля, імпорт, інновації, інноваційна стратегія.

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена поискам путей реализации инновационной деятельности предприятия через осуществление импортной деятельности. Рассмотрены теоретические основы инновационной деятельности, внешней торговли и внешне-торговых операций. Проанализированы статистические данные по импортным операциям в Украине. Проведен анализ динамики и структуры импорта. Приведены тенденции в работе импортных предприятий. Авторами предложен экспорт готовой продукции в страны ближнего зарубежья как инновационная составляющая.

Ключевые слова: внешнеэкономическая деятельность, внешняя торговля, импорт, инновации, инновационная стратегия, экспорт.

ANNOTATION

The article is dedicated to search of ways that could be realized as a component of innovative activity of the enterprise through import activity. Theoretical foundations of innovation activity, forms of international trade, types of foreign economic operations, methods of export-import operations are reviewed. Statistical data of import operations in Ukraine is analyzed. Dynamics and structure of import are analyzed. The authors describe the tendency of import enterprises. As a conclusion, the authors propose the following innovative component: export of final product to the neighboring countries.

Key words: export, foreign economic activity, foreign trade, import, innovation, innovative strategy.

Постановка проблеми. Соціально-економічний стан України є досить протирічним, про що свідчать дані центральних гілок влади: курс національної валюти за останні роки знизився, тенденції розвитку експорту та імпорту змінюються рік від року: позитивне сальдо торговельного балансу змінюється негативним; купівельна спроможність українців також не має чіткої тенденції до зростання. Тому вітчизняні підприємства змушені спиратися не тільки на вітчизняний ринок у реалізації своєї продукції, а і на закордонний. Яскравий приклад такої комбінації – агропромисловий сектор країни,

який вийшов у піонери серед експортерів. Такі підприємства виробляють продукцію з вітчизняних складників та на українській землі і мають можливість її реалізовувати всередині країни і за кордоном. Але в системі національного господарства України є категорія підприємств, які імпортують продукцію, що не виробляється в країні через кліматичні умови та міжнародну спеціалізацію. Такі підприємства є імпортерами, їх покупцями є українці. Тому пошук додаткового місця реалізації, а згодом і джерела отримання доходу, є актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання здійснення зовнішньоекономічної діяльності підприємства висвітлені у працях багатьох авторів, серед яких можна виокремити М.І. Дідківського, Ю.В. Макагон, Р. Гріфін, О.А. Кириченко, Є.В. Савельєва. Увага інноваційним складникам управління зовнішньоекономічною діяльністю приділена у роботах Л.І. Чернобай, П.Б. Кишеня, С.С. Шаповал, А.Р. Дунської, І.Ю. Думанської, Г.Д. Білак та інших. Незважаючи на багатогранність наявних наукових досліджень інших авторів, проблема розширення зовнішньоекономічної діяльності, зокрема імпорту, як складника інноваційної стратегії залишається недостатньо висвітленою.

Постановка завдання. Метою статті є пошук шляхів реалізації інноваційної діяльності підприємства через здійснення імпортової діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах господарювання, що склалася сьогодні, підприємству для успіху на ринку, підвищення конкурентних переваг та стабільного прибутку необхідно приділяти увагу інноваційній стратегії розвитку. Закон України «Про інноваційну діяльність» визначає інноваційну діяльність як діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг [1].

Інноваційну діяльність за рівнем інновації підрозділяють на абсолютну (фіксується за відсутності аналогів цієї новації), відносну (інновацію було застосовано на інших об'єктах або проведено оновлення одного з елементів), умов-

ну (результат незвичайного сполучення раніше відомих елементів) та суб'єктивну (для певних суб'єктів, які раніше не були знайомі з цією інновацією).

Інноваційною стратегією підприємства визначають засіб досягнення його цілей, який відрізняється від інших засобів своєю новизною, передусім для цього підприємства, для галузі ринку, споживачів, країни загалом [2]. Особливого значення інноваційна стратегія починає набувати під час старту підприємства на зовнішньому ринку. Основною метою, з якою підприємства виходять на зовнішні ринки, є максимізація прибутку за рахунок використання ефекту масштабу [3, с. 98]. Досягнення цієї мети не вичерпує всі елементи мотиваційного механізму, який складається із конкретних збуджувальних мотивів. Наведемо деякі з них:

1. Обмеженість та відносно низькі можливості розширення внутрішнього ринку збуту або закупівель.

2. Рівень розвитку внутрішнього ринку, за якого вигідно розміщувати капітали за кордоном: насичення ринку товарами; посилення тиску конкурентів; зростання залежності від посередницької торгівлі; зростання зборів, що пов'язані із захистом довкілля; труднощі

у дотриманні соціального законодавства для експортера та протилежна ситуація для імпортера.

3. Подолання залежності від внутрішнього ринку, сезонних коливань попиту та розсіювання ризиків шляхом завоювання закордонних ринків збуту чи закупівель.

4. Скорочення витрат виробництва за рахунок кращого використання виробничих потужностей, зменшення податкових платежів, у тому числі шляхом виробництва за кордоном.

5. Продовження життєвого циклу товару, імпорт найбільш інноваційних товарів та технологій.

6. Використання державних програм сприяння, які діють у своїй країні чи за кордоном.

7. Підвищення ефективності збутової або закупівельної діяльності шляхом посилення ринкових позицій на основі створення відділень, філій, дочірніх підприємств, розширення мережі сервісних центрів тощо.

8. Компенсація коливань валютного курсу шляхом організації паралельного виробництва і збуту чи закупівель у відповідних країнах.

9. Подолання тарифних та нетарифних бар'єрів шляхом організації закордонного виробництва.

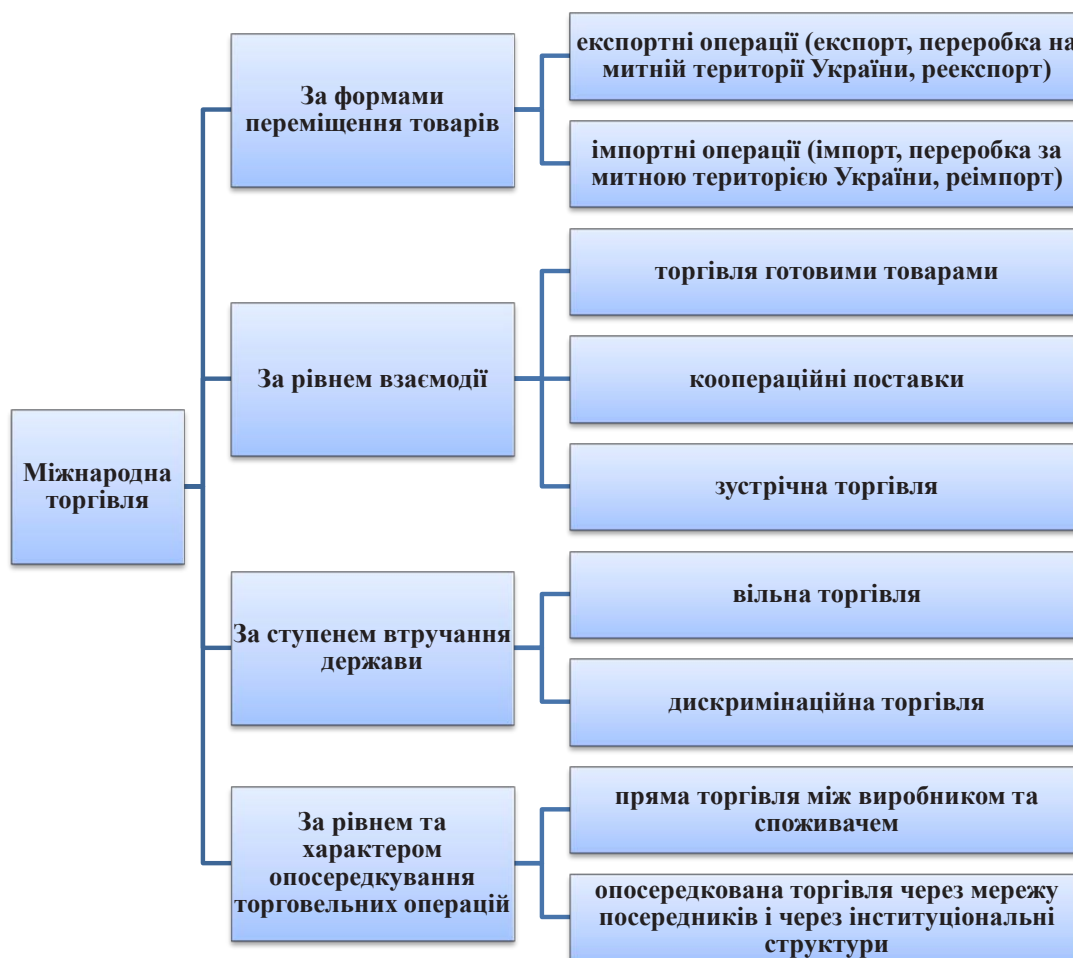

Рис. 1. Форми міжнародної торгівлі

Джерело: складено за [3]

10. Підвищення престижу підприємства на національному ринку як суб'єкта міжнародних економічних відносин [3, с. 100].

Наявність багатьох умов здійснення, інтересів суб'єктів міжнародної торгівлі зумовлює використання широкого спектру форм міжнародної торгівлі, які можна згрупувати за об'єктами торговельних операцій, формами переміщення, характером взаємодії партнерів, ступенем втручання держави, рівнем і характером опосередкування торговельних операцій (рис. 1).

Існують такі види зовнішньоекономічних операцій (рис. 2): експортно-імпортні операції, реекспортні операції, реімпортні операції, операції зустрічної торгівлі.

У міжнародній комерційній практиці існують два методи здійснення експортно-імпортних операцій відповідно до виду каналів просування товару на ринку [5, с. 92]:

1. Прямий метод, або метод прямих продажів – передбачає встановлення прямих зв'язків між виробником (постачальником) та кінцевим споживачем, тобто постачання товарів безпосередньо кінцевому споживачу та закупівлю у безпосереднього самостійного виробника на підставі договору купівлі-продажу.

2. Непрямий метод, чи посередницький метод – передбачає купівлю і продаж товарів через

торговельно-посередницьку мережу на підставі укладення спеціального договору – агентської, комісійної або іншої угоди з торговим посередником, у якій передбачається виконання останнім певних обов'язків, пов'язаних із реалізацією товару продавця за агентську, комісійну чи іншу винагороду.

Зустрічна торгівля поєднує операції, у межах яких передбачаються зустрічні зобов'язання експортерів закупити в імпортерів товари чи послуги частково або на повну вартість товарів, що експортуються [6, с. 109]. Виділяють такі причини зустрічної торгівлі, як нестача чи обмеженість валюти для здійснення прямих закупівель товарів або послуг; необхідність здійснення гарантованих постачань; вихід на нові або важкодоступні ринки; спрощення фінансових взаєморозрахунків; необхідність подолання кризових явищ в економіці. Виходячи із цих причин і виникають ті чи інші операції зустрічної торгівлі, як видно з рисунку 1.

Найбільш тривалі стійкі зв'язки між торговими партнерами, за яких торгівля є частиною промислового співробітництва, забезпечує виробниче кооперування [7, с. 246].

Для емпіричного сприйняття ролі імпорту у зовнішньоекономічній діяльності розглянемо статистику цієї діяльності українських підпри-

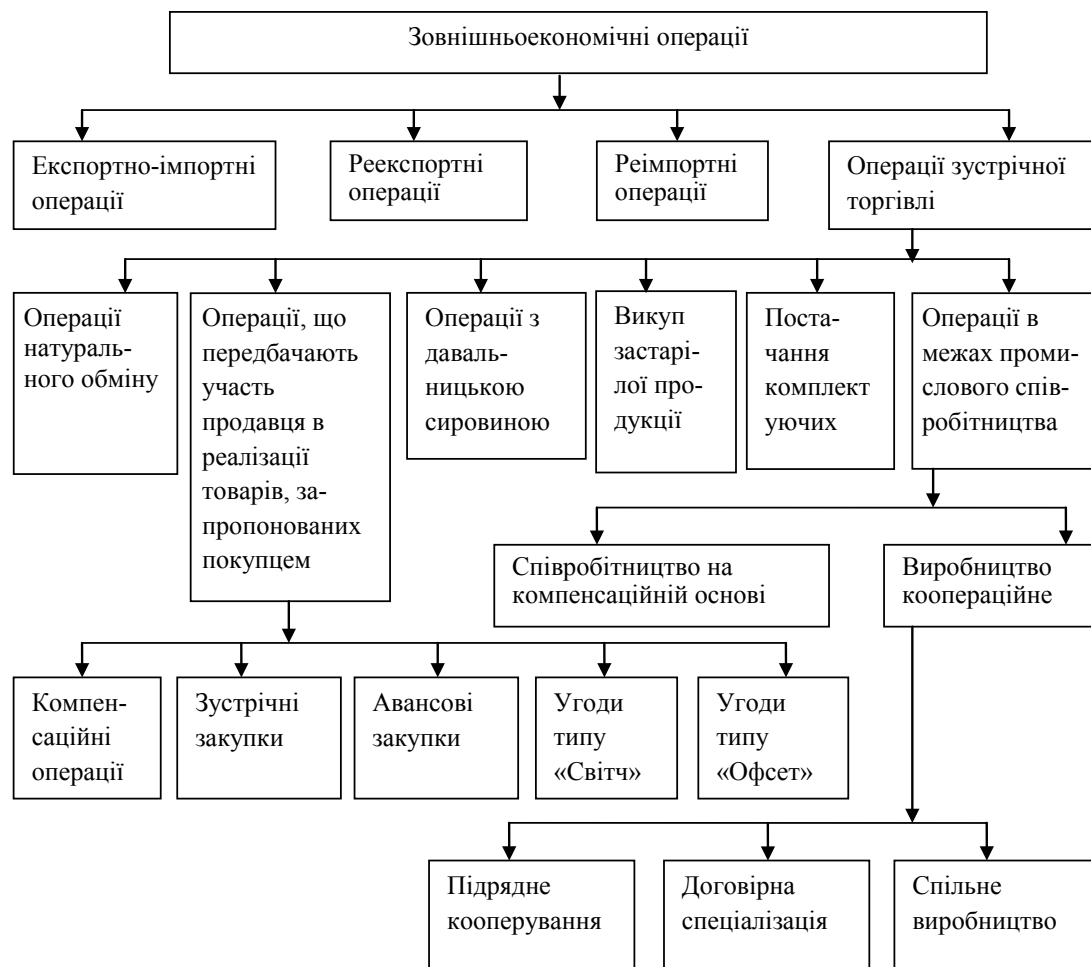

Рис. 2. Види зовнішньоекономічних операцій [4, с. 118]

емств. Падіння ВВП України протягом періоду 2013-2016 рр. привело до: зниження реальних доходів населення та індексу довіри інвесторів; суттєвого зростання цін не лише на імпортні, а й на вітчизняні товари; збільшення темпів інфляції та безробіття.

Проте значна частина українського бізнесу пов'язана із зовнішньоторговельними операціями, адже зовнішньоторговельний оборот країни майже збігається із номінальним ВВП. Так, у 2015 р. експорт товарів України вперше за останні десять років перевищив імпорт (рис. 3), а профіцит зовнішньої торгівлі становив 632,5 млн. дол. США. Однак як експорт, так і імпорт скоротилися за рік приблизно на 40%. Проте у 2016 р. імпорт перевищив експорт, а сальдо становило 2 885 806,2 тис. дол. США. Також варто зазначити, що у 2016 р. обсяги експорту товарів порівняно з 2015 р. скоротилися на 4,6%, а імпорту – зросли на 4,6%.

Причинами скорочення експорту стала несприятлива зовнішньоекономічна кон'юнктура. Зокрема, низькі ціни на сировинні товари і погіршення макроекономічної ситуації в окремих країнах – торговельних партнерах України – залишалися одним із основних факторів продовження скорочення експорту. Варто зазначити, що лише у 2015 р. (за останні 5 років) обсяги експорту товарів були більшими за імпорт. При цьому динаміка зміни експорту та імпорту товарів мала такий вигляд (рис. 4).

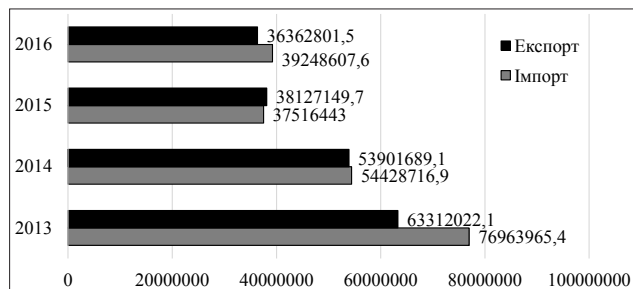

Рис. 3. Показники експорту-імпорту товарів України за 2013-2016 рр., тис. дол. США

Джерело: складено за [8]

Рис. 4. Динаміка зміни обсягів експорту та імпорту товарів України у 2013-2016 рр. (%)

Джерело: складено за [8]

Додатковим фактором падіння експорту стала заборона Російською Федерацією на транзит товарів з України через свою територію. Таким

чином, зниження у 2013-2016 рр. обсягів експорту товарів зумовлено низкою факторів, а саме: війною на сході держави; зміною цінової кон'юнктури на світовому ринку (падіння цін на головні позиції експорту України – чорний прокат (на 15,4%), зерно і залізну руду (45,6%) та добрива (9,6%); загальною економічною ситуацією у світі; суттєвим скороченням економічних зв'язків із РФ.

Трансформації відбулися й у сфері імпортних операцій. Що стосується імпорту до України, то зменшення обсягів імпортних поставок за останні місяці 2017 р. відбулося лише за мінеральними продуктами (на 42,2%, або на 3,4 млрд. дол.). При цьому, спостерігалось зростання обсягів імпортних надходжень продукції машинобудування (на 38,5%, або на 2 млрд. дол.), продукції хімічної промисловості (на 11,5%, або на 573,8 млн. дол.), продукції АПК та харчової промисловості (на 11,0%, або на 248,1 млн. дол.), продукції металургійного комплексу (на 13,3%, або на 173,2 млн. дол.), продукції легкої промисловості (на 11,4%, або на 133,2 млн. дол.), деревини та паперу (на 9,9%, або на 65,2 млн. дол.) та різним промисловим товарам (на 7,1%, або на 58,0 млн. дол.).

Водночас в імпорті товарів із країн ЄС (28 країн) спостерігалось зростання обсягів у всіх галузях, крім мінеральних продуктів. За 8 місяців 2017 року найбільше з ЄС зросли поставки продукції машинобудування (на 48,1%, або на 1,1 млрд. дол.), продукції легкої промисловості (на 19,4%, або на 80,7 млн. дол.), продукції хімічної промисловості (на 13,5%, або на 342,3 млн. дол.), продукції АПК та харчової промисловості (на 10,8%, або на 108,6 млн. дол.), продукції металургійного комплексу (на 9,9%, або на 48,9 млн. дол.) та деревини та паперу (на 7,6%, або на 32,6 млн. дол.).

З огляду на вищенаведені тенденції розвитку експортно-імпортних операцій України, а саме – зменшення експорту товарів на 9,0% та імпорту на 0,9%, за підсумками 8 місяців 2017 року сальдо торговельного балансу у зовнішній торгівлі товарами було негативним у сумі 1,5 млрд. дол. (проти позитивного у січні-серпні 2016 року – 0,5 млрд. дол.). Основним чинником погіршення торговельного сальдо стало зростання імпортних поставок продукції машинобудування та хімічної промисловості, питома вага яких в імпорті перевищує 52%. Крім того, утворення загального негативного сальдо було пов'язане зі значним погіршенням сальдо торгівлі продукцією машинобудування – на 2,3 млрд. дол., металургійного комплексу – на 1,5 млрд. дол., хімічної промисловості – на 1,1 млрд. дол., легкої промисловості – на 92,4 млн. дол., деревиною та виробами з неї – на 83,0 млн. дол., різними промисловими товарами – на 30,5 млн. дол.

Натепер в країні також спостерігаються кризові явища, але зараз Україна більш інтегрована в міжнародний простір, і поступово її еко-

номіка буде відновлюватися разом зі світовою економікою.

Для зниження впливу кризових явищ та отримання додаткових конкурентних переваг імпортерні підприємства переходять від одного виду зовнішньоторговельних операцій з імпортерних комерційних операцій до кооперації. Так, імпортери кави тепер завозять не готову прожарену каву в зернах, а сире зерно, і вже в Україні його обжарюють. З'явилася велика кількість підприємств, які пропонують купажі з різних сортів кави. І це лише приклад з одного виду економічної діяльності. Консервні риби заводи також ввозять сиру рибу і в Україні вже її переробляють.

Для розуміння зовнішньої торгівлі обраними товарами проаналізовано їх імпорт та експорт. На рисунку 5 показано базисні темпи зростання імпорту молока та молочних продуктів, яєць птиці, натурального меду, кави, чаю та електричних машин.

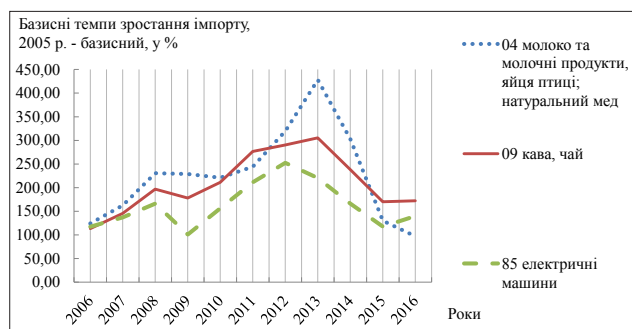

Рис. 5. Базисні темпи зростання імпорту деяких товарів у 2006-2016 рр., у %, 2005 р. – базисний
Джерело: складено за [8]

З рисунка 5 видно, що найбільших обсягів імпорт товарів досяг у 2013 році, після чого імпорт цих товарів почав знижуватися, і зростання або не відновилося (молоко та молочні продукти), або відновилося (кава, чай, електричні машини) лише у 2015 році. Про це свідчать середньорічні темпи зростання імпорту за 2005-2016 рр. (табл. 1).

Таблиця 1
Середньорічні темпи зростання імпорту товарів, за 2005-2016 рр., у %

№ з/п	Товари	Середньорічні темпи зростання за 2005-2016 рр.
1	Молоко та молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед	99,72
2	Кава, чай	105,06
3	Електричні машини	103,10

Джерело: складено за [8]

Динаміка розвитку експорту деякими товарами наведена на рисунку 6. З нього видно різновекторний розвиток експорту чаю та кави, це пов'язано з геополітичними подіями

у 2013 році – заборонаю експорту деяких товарів у РФ та країни Митного союзу та девальвацією національної валюти. Геополітичні події мали наслідки насамперед для експорту молока та молочних продуктів – Російська федерація заборонила імпорт цієї продукції. Тому весь профіцит сиру було спрямовано на внутрішній ринок, а також виробники перейняли пошук нових ринків збуту у країнах Близького Сходу, Африки, Китаю та інших.

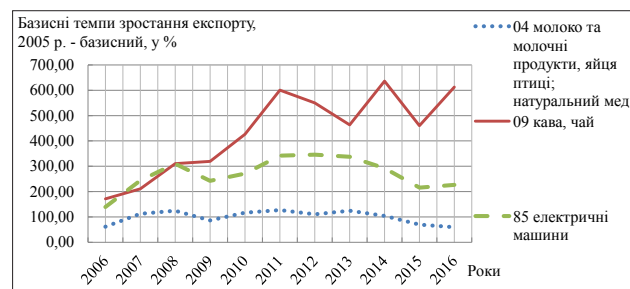

Рис. 6. Базисні темпи зростання експорту деяких товарів у 2006-2016 рр., у %, 2005 р. – базисний
Джерело: складено за [8]

Таблиця 2
Середньорічні темпи зростання імпорту товарів, за 2005-2016 рр., у %

№ з/п	Товари	Середньорічні темпи зростання за 2005-2016 рр.
1	Молоко та молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед	95,42
2	Кава, чай	117,91
3	Електричні машини	107,71

Джерело: складено за [8]

Середньорічні темпи зростання експорту деяких товарів, які наведено у таблиці 2, свідчать, що все ж експорт чаю в середньому зростає майже на 18% на рік, електричних машин – на майже 8%, тоді як експорт молока та молочних продуктів знижувався на 4% щорічно. Для чіткого розуміння, на чому все ж таки фокусувати імпортерну діяльність підприємств, розглянемо показники покриття експортом імпорту обраних товарів (рис. 7).

Рис. 7. Показники покриття експортом імпорту деяких товарів у 2005-2016 рр., тис. дол. США

Джерело: складено за [8]

З рисунка 7 видно, що все ж Україна експортує більше молока та продуктів, ніж імпортує, чого не можна сказати про каву, чай та електричні машини. Звернемо увагу на каву та чай. Експорт зростає, а показник покриття експорту імпортом наближається до нуля. Тобто це свідчить, що українські підприємства досить вдало переробляють завезену сировину для виробництва чаю та кави і реалізують готову продукцію всередині країни та за кордон.

Висновки. Розглянута у статті ситуація не є фундаментальною інновацією, але авторами пропонується такий інноваційний складник, як експорт готової продукції в країни ближнього зарубіжжя. І тут конкурентним фактором є якість та вартість експортованої продукції – українські спеціалісти досить кваліфіковані для виробництва якісної продукції, а оплата їхньої праці невисока. І, як свідчать наведені розрахунки, така стратегія має право на життя та вже реалізується підприємствами певних видів економічної діяльності. Позитивним моментом цього інноваційного складника є створення робочих місць в країні, що створюють додану вартість, яка, своєю чергою, залишається в Україні у вигляді експортного виторгу, що впливає на зовнішньоторговельне сальдо та згодом, як наслідок, на курс національної валюти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Закон України «Про інноваційну діяльність» № 40-IV від 04.07.2002. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/40-15>.
2. Краснокутська Н.В. Інноваційний менеджмент. Навчальний посібник / Н.В. Краснокутська. К.: КНЕУ, 2003. 504 с.
3. Макогон Ю.В. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства: Навчальний посібник / Ю.В. Макогон, В.С. Рижиков, С.В. Касьянюк. К.: Центр навчальної літератури, 2006. 424 с.
4. Горбач Л.М. Міжнародні економічні відносини: підручник / Л.М. Горбач. К.: Кондор, 2005. 266 с.
5. Дроздова Г.М. Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності підприємства: Навчальний посібник / Г.М. Дроздова. – К.: ЦНЛ, 2004. 247 с.
6. Багрова І.В. Зовнішньоекономічна діяльність підприємств / І.В. Багрова, Н.І. Редіна, В.С. Власюк, О.О. Гетьман. К.: Центр навчальної літератури, 2004. 580 с.
7. Кредисов А.И. Управление внешнеэкономической деятельностью: Учебное пособие / А. И. Кредисов. К.: ВИРА-Р, 2001. 640 с.
8. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
9. The Verkhovna Rada of Ukraine (2002), The Law of Ukraine «About innovation activity», available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/40-15> (Accessed 29 January 2018).
10. Krasnokutska N.V. (2003), Innovatsiyni menedzhment [Innovation management], KNEU, Kyiv, Ukraine, 504 p.
11. Makohon, Iu.V., Ryzhikov, V.S. and Kasianiuk, S.V. (2006), Zovnishnoekonomichna diialnist pidpriemstva [Foreign economic activity of the enterprise], Tsentr navchalnoi literatury, Kyiv, Ukraine, 424 p.
12. Horbach, L.M. (2005), Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny [International Economic Relations], Kondor, Kyiv, Ukraine, 266 p.
13. Drozdova, H.M. (2004), Menedzhment zovnishnoekonomichnoi diialnosti pidpriemstva [Management of foreign economic activity of the enterprise], TsNL, Kyiv, Ukraine, 247 p.
14. Bahrova, I.V., Riedina, N.I., Vlasiuk, V.Ie. and Hetman, O.O. (2004) Zovnishnoekonomichna diialnist pidpriemstv [Foreign economic activity of the enterprise], Tsentr navchalnoi literatury, Kyiv, Ukraine, 580 p.
15. Kredisov, A.I. (2001) Upravlenie vneshnejekonomicheskoy dejatel'nost'ju [Management of foreign economic activity], VIRA-R, Kyiv, Ukraine, 640 p.
16. State Statistics Service of Ukraine, available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (Accessed 15 October 2017).

Vershyna A.A.

Student,

V.N. Karazin Kharkiv National University

Diachek V.V.

Candidate of Economic Sciences,

Senior Instructor at Department of Marketing

and Management of Foreign Economic Activity,

V.N. Karazin Kharkiv National University

EXTENSION OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY AS A COMPOSITION OF INNOVATIVE STRATEGY OF THE ENTERPRISE

The article is dedicated to the search for ways that could be realized as a component of innovative activity of the enterprise through import activity. Theoretical foundations of innovation activity, forms of international trade, types of foreign economic operations, methods of export-import operations are reviewed. Forms of international trade are classified by the next parameters: the object of trade operations, forms of moving, the relationship between the partners, the degree of state intervention, the level and nature of the mediation of trade operations. Export-import operations, re-export and re-import operations, countertrade operations are defined as the main types of foreign economic operations.

Statistical data of import operations in Ukraine is analysed for the empirical perception of the role of imports in foreign economic activity. Dynamics and structure of import are analysed. For example, in 2015, the export of goods of Ukraine for the first time in the last ten years exceeded the import. However, in 2016, imports exceeded exports, and the balance was 2,885,806.2 thousand dollars. The reasons for the decline in exports were unfavourable external economic conditions, in particular, low commodity prices and the deterioration of the macroeconomic situation in some countries (Ukraine's trade partners). These are the main factors in the reduction of exports. The authors also give a description of transformation in import operations. So, over the eight months of 2017, the balance of foreign trade in goods was negative in the amount of 1.5 billion dollars.

The authors describe the tendency that import enterprises move from one type of foreign trade operations (from import commercial operations) to co-operation. For example, importers of coffee are now importing not roasted coffee in beans, but raw coffee beans and then roast it in Ukraine.

As a conclusion, the authors propose the following innovative component: export of final product to the neighbouring countries. The competitive factor in this activity is quality and value of the exported products. The positive element of this innovation component is the creation of jobs in Ukraine that create added value. In turn, it remains in Ukraine in the form of export earnings that affects the foreign trade balance and, consequently, the national currency rate.

УДК 339.1

Кравченко М.О.
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Манорик Г.О.
аспірант кафедри менеджменту
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЛОГІСТИКИ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ

АНОТАЦІЯ

У статті розкрито роль логістичних систем як головного фактора економічної ефективності підприємств електронної комерції. Розглянуто особливості основних трьох форм організації логістики підприємств електронної комерції. Визначені проблеми, з якими стикаються компанії, які реалізують свої товари та послуги через мережу Інтернет. Наведені рекомендації щодо удосконалення логістичних систем шляхом автоматизації процесів. Продемонстровано, яким чином їх впровадження приведе до підвищення загальної ефективності діяльності підприємств.

Ключові слова: електронна комерція, електронна торгівля, логістика, ефективність логістичних систем.

АННОТАЦИЯ

В статье раскрыта роль логистических систем как главного фактора экономической эффективности предприятий электронной коммерции. Рассмотрены особенности основных трех форм организации логистики на предприятиях электронной коммерции. Определены проблемы, с которыми сталкиваются компании, реализующие свои товары и услуги через Интернет. Приведены рекомендации по усовершенствованию логистических систем путем автоматизации процессов. Продемонстрировано, каким образом их внедрение будет способствовать повышению общей эффективности деятельности предприятий.

Ключевые слова: электронная коммерция, электронная торговля, логистика, эффективность логистических систем.

ANNOTATION

The article defines the role of logistic processes as the main factor of ecommerce enterprises economic efficiency. The features of the main three forms of organization of logistics in ecommerce are considered. The problems encountered by companies that sell their products and services through Internet channels. The recommendations for improvement of logistics systems in internet trading by means of automation of processes are presented. It is demonstrated how their implementation will lead to the overall efficiency of enterprises increasing.

Key words: ecommerce, logistics in ecommerce, logistics, efficiency of logistics systems.

Постановка проблеми. Сучасні реалії бізнесу вимагають від підприємств, у тому числі і промислових, розширювати канали збуту своєї продукції саме шляхом застосування інструментів електронної комерції. Ця тенденція, по-перше, зумовлена стрімким розвитком інтерактивних технологій; по-друге, електронна комерція потребує менших фінансових інвестицій на початковому етапі порівняно з класичною формою реалізації продукції; по-третє, вона є більш зручним та швидким способом замовлення та отримання кінцевим споживачем.

Кожне підприємство для забезпечення конкурентоспроможності має оволодіти інструментарієм електронної комерції. Нові підходи до реалізації продукції через системи електронної комерції вимагають також нових підходів до формування системи логістики, що зумовлено особливостями організації процесів замовлення та продажу товарів через мережу Інтернет. Це актуалізує необхідність розвитку нових методів електронної логістики та прикладних аспектів їх застосування на підприємствах електронної комерції.

Аналіз останніх досліджень та публікацій та виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Електронна логістика (англ. *electronic data interchange*) охоплює процеси керування та оптимізації електронних інформаційних потоків, що виникають у ланцюгах поставок. Базою електронної логістики є стандарти кодування та зчитування інформації у логістичних системах [1; 2]. Дослідженню проблематики електронної логістики через її наростаючу актуальність приділяється увага у працях вітчизняних [1; 4; 6-8] та зарубіжних [2; 3; 5] фахівців. Проте прикладні аспекти реалізації методів електронної логістики на підприємствах потребують подальшого розвитку та вдосконалення.

Постановка завдання. Метою статті є визначення ролі логістичних процесів на підприємствах електронної комерції, огляд методів та інструментарію їх реалізації, а також розроблення шляхів розвитку з урахування основних вимог способу реалізації продукції через мережу Інтернет.

Виклад основного матеріалу дослідження. За результатами дослідження вітчизняного ринку електронної комерції [8] визначено, що обсяги інтернет-торгівлі в Україні протягом останніх десяти років зростали в середньому на 35,7% щорічно (табл. 1) і в період до 2020 року тенденція зростання продовжуватиметься (рис. 1).

Зі зростанням обсягів інтернет-торгівлі та загостренням конкурентної боротьби на ринку електронної комерції, що його супроводжує, підприємства повинні все більше уваги приділяти організації ефективної системи логістики,

що є одним із основних факторів якісного обслуговування споживачів.

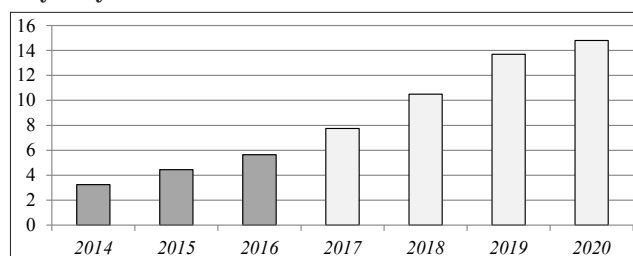

Рис. 1. Прогнозовані обсяги інтернет-торгівлі в Україні в період 2014-2020 рр., млрд. дол.

Джерело: [8]

Продаж товарів через мережу Інтернет характеризується такими елементами, як вибір програмного забезпечення магазину; організація збору та оброблення маркетингової інформації про споживача; організація забезпечення обслуговування споживача; організація оплати за товари та послуги; організація доставки товарів та надання послуг. Сукупність цих елементів формує поняття системи електронної торгівлі.

Узагальнюючи, процес реалізації товарів підприємствами електронної комерції можна подати у вигляді таких етапів, як: 1) аналіз потреб ринку та попиту на конкретний тип товару; 2) пошук постачальників необхідних груп товарів згідно з наявним попитом та укладання договорів співпраці; 3) закупівля необхідної кількості товару на склад, якщо не передбачена співпраця за системою дропшипінгу (від англ. *dropshipping* – пряма поставка); 4) створення торгових інтернет-майданчиків або використання наявних (каталоги, дошки оголошень, аукціони у мережі Інтернет); 5) представлення каталогу доступних товарів на інтернет-площадках підприємства; 6) оброблення та підтвердження замовлень; 7) підготовка замовлення до транспортування, упакування; 8) доставка замовлення кінцевому споживачу; 9) гарантійне та післяпродажне обслуговування, повернення товару (у разі необхідності) [1-3].

З наведеного видно, що більшість його етапів мають логістичний характер. Питання ефективності побудови системи логістики в системі управління підприємствами електронної торгівлі стоїть досить гостро, оскільки саме оптимізація логістичних процесів є основним чинником підвищення економічної ефективності. Це зумовлене декількома причинами:

1. Вартість логістики. Логістика підприємств, основним каналом реалізації яких є мережа Інтернет та які не використовують інші, може виявитися досить витратною, оскільки потребує оренди складських приміщень, наймання технічного персоналу, наймання кур'єрів для забезпечення вчасної доставки замовлень, придбання матеріалів та інструментів для упакування замовлень перед транспортуванням. Нераціональне використання цих ресурсів може серйозно підвищити рівень витрат компанії або на завдати збитків.

2. Швидкість доставки замовлень. З появою на українському ринку перевізників висококлієнтоорієнтованих компаній («Нова Пошта», «Інтайм», «Делівері» та інші) замовники товарів звикли до їх швидкої доставки. Цей фактор також впливає на організацію процесів обробки та доставки замовлень підприємствами електронної комерції, що реалізують усі логістичні етапи самотужки: неоптимізований процес логістики подовжує терміни доставки та викликає незадоволеність клієнтів. Орієнтація на швидкість доставки особливо важлива для промислових підприємств сегменту електронної комерції, які реалізують готову продукцію та витратні матеріали, затримка доставки яких може серйозно зашкодити виробництву замовників.

3. Управління складськими запасами продукції. Утримування необхідної кількості товарних одиниць на складах торгового підприємства є одним із найбільш важливих завдань логістики. З одного боку, категорії товарів, на які спостерігається стабільний попит серед споживачів, мають бути завжди доступними на складі. З іншого боку, залишки товарів не повинні перевищувати оптимальної їх кількості, яка може бути швидко реалізованою протягом певного проміжку часу та не перетвориться на неліквідний залишок на складі. Закупівля товарів «про запас» у великій кількості без попереднього аналізу доцільності їх придбання приводить до неефективного використання обігових коштів підприємства та їх «заморожування» у товарних залишках.

За словами видатного вченого-управлінця П. Друкера, у відносно однакових маркетингових умовах інтернет-торгівлі «поставка товару стає основною конкурентною перевагою». Розвиваючи цю ідею, він зазначає, що «в електронній комерції доставка стане тією єдиною сферою, в якій компанія дійсно може відзначитися. Вона стане основною сферою компетенції. Фір-

Таблиця 1

Характеристика динаміки розвитку ринку електронної комерції в Україні в період 2007-2016 рр.

Показник	Роки									
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Обсяг інтернет-торгівлі, млрд. дол.	0,40	0,60	0,55	0,73	1,10	1,59	2,37	3,24	4,44	5,65
Приріст, %	-	50	-8	34	50	45	49	37	37	27
Проникнення інтернет-торгівлі, %	0,6	0,7	1,0	1,1	1,3	1,6	2,3	2,9	3,8	4,5

Джерело: [8]

ми будуть торгувати не тим, що виробляють, а тим, що зможуть поставити покупцеві» [5].

У сфері електронної комерції сьогодні виділяють три основні форми організації системи логістики: власну логістику, дропшипінг та ван-стоп е-комерцію (від англ. *one stop ecommerce*) [6].

Все ще найпопулярнішим є перший підхід – підприємства реалізують логістичну діяльність самостійно. Таке рішення виправдовує себе для малих підприємств. Воно забезпечує краще знання й обслуговування споживачів та незалежність від зовнішніх виконавців. Але з розвитком підприємства, що супроводжується розширенням його діяльності та стрімким збільшенням кількості замовлень, треба передбачити можливість залучення додаткової кількості людей та складських площ.

Дропшипінг полягає у надсиланні товару безпосередньо зі складу виробника чи дистриб'ютора до клієнта. Ця послуга передбачає зберігання товарів, приймання та комплектацію замовлень, оформлення всіх документів та надсилання посилок. Таким типом послуг користуються переважно середні за розміром підприємства, які не хочуть приймати на себе ризики, пов'язані із замороженням коштів у запасах, особливо коли розширюється асортимент продукції. Така модель дає змогу сконцентруватися на залученні нових та утриманні постійних клієнтів.

Концепція ван-стоп комерції передбачає повне логістичне обслуговування інтернет-продажів спеціалізованими фірмами. Це комплекс дій, який охоплює і поєднує всі сфери логістичної активності (транспортування, складування, пакування, управління запасами, повернення тощо) для постачання товару таким чином, щоб задовольнити потреби споживачів. Концепція ван-стоп комерції не лише базується на логістиці (як, наприклад, дропшипінг), а включає також маркетингову, інформаційну, фінансову діяльність, яку здійснює одна фірма. Співпраця з одним партнером – професійним логістичним оператором – забезпечує кращу координацію дій та комунікацію між сторонами завдяки зосередження процесів в одному місці. Пов'язано це також із певним ризиком, що одному партнеру віддається весь процес. Такими послугами, як правило, користуються великі підприємства [6].

Сьогодні у сфері електронної логістики існує низка проблем, які заважають стабільному розвитку підприємств електронної комерції. За результатами проведеного аналізу нами було виділено найбільш гострі з них.

Однією з головних проблем, що часто притаманна підприємствам, є відсутність централізованої налагодженої системи доставки замовлення кінцевому споживачу. Зазвичай фірми електронної комерції виконують весь логістичний процес самотужки без залучення сучасних систем та інструментів ефективного управління логістикою. До того ж часто на таких підпри-

ємствах відсутній логістичний відділ для централізованого вирішення логістичних питань.

Некоректна інформація щодо реальних залишків продукції на складі як наслідок недовіри до системи обліку продукції також перешкоджає створенню налагодженої системи логістики. Ця проблема може виникати: а) за відсутності сучасних інструментів управління складськими залишками за наявності власного складу у підприємства, коли інформація про залишки товару досить часто не є коректною, що приводить не тільки до скасування замовлень від споживачів, а і до плутанини на складі; б) під час реалізації товару за системою дропшипінг, коли постачальник транспортує товар напряму клієнтові, також розповсюджені ситуації невідповідності реальної наявності товару на складі постачальника. Ситуація ускладнюється під час співробітництва з багатьма постачальниками одночасно за системою дропшипінгу; тоді ймовірність помилкової інформації щодо наявності товару зростає.

Ускладнюють процес логістики також затримки в доставці замовлень. Тривалість терміну виконання замовлення на товари доволі часто збільшується у зв'язку з тимчасовою відсутністю товарів на складі підприємства, в тому числі внаслідок викладених вище проблем.

Серед проблем слід зазначити і занадто високу вартість логістичних операцій, яка, як наслідок, приводить до зниження економічної ефективності діяльності підприємства. Це переважно викликається нераціональною організацією логістичних процесів та приводить до збільшення вартості доставки для кінцевого споживача, що робить рівень витрат на транспортування замовленої продукції непомірно високим.

Узагальнюючи, можна виділити три чинники, що зумовлюють ефективність системи логістики на підприємствах електронної комерції, такі як висока швидкість доставки; оптимальна для споживача ціна за доставку; оптимальні витрати на утримання логістичної інфраструктури підприємства. Для їх забезпечення об'єктивно необхідними є перегляд організаційної структури та окремих етапів системи логістики підприємств електронної комерції, а саме:

1. Створення спеціальних служб логістики або на невеликих підприємствах – виділення окремих працівників, відповідальних за організацію доставки товарів та інші аспекти логістичної діяльності.

2. Реорганізація роботи складу. Ефективність функціонування роботи складу в логістичній системі залежить від оптимального використання складських потужностей та оптимального управління логістичним процесом, що забезпечує необхідну інтенсивність вантажопотоку з необхідними вихідними параметрами за мінімальних витрат на його здійснення. Іншими словами, ведення ефективної діяльності складу можна домогтися через: управлінням складом у межах логістичної системи; вибір

оптимальної системи складування; раціональну організацію та управління логістичним процесом на складі.

3. Впровадження електронних систем та інструментів для обліку товарів, які допоможуть автоматизувати роботу на складах підприємства. Використання електронних систем обліку та реалізації товарів, таких як «1С:Бухгалтерія», «Торгсофт» та ін., а також таких інструментів, як принтери та сканери штрих-кодів, стелажи, які легко маркувати, та інших, дасть змогу більш централізовано та оптимально організувати та контролювати діяльність.

4. Використання систем ERP (англ. *Enterprise Resources Planning* – планування ресурсів підприємства). Система ERP використовується керівництвом підприємства для планування закупівель, виробництва та розподілу готової продукції. Дає змогу отримати інформацію про зміни в попиті на ринку і визначити умови, що переважають на ньому. Складниками бізнес-процесу ініціювання закупівель запропоновано вважати перевірку доцільності закупівель, розроблення системи попередження строків закупівель та централізацію процесу закупівель. Перевірка доцільності закупівель товарів можлива шляхом упровадження механізму актуалізації потреб онлайн-покупців та проведення регулярного моніторингу ступеня задоволеності покупців товарним асортиментом. Механізм актуалізації потреб інтернет-покупців товарів підприємства електронної комерції повинен забезпечувати ефективне управління закупівлею товарів з урахуванням тенденцій суттєвих змін в уподобаннях споживачів щодо різних товарних груп та вносити певні корективи до поточного плану закупівель.

Наведені рекомендації не є всеохоплюючими та вичерпними, однак, як свідчить провідна зарубіжна практика діяльності підприємств електронної торгівлі, вони є обов'язковими до впровадження на тих підприємствах, що намагаються вивести свою діяльність на новий рівень та використовувати всі переваги сучасних логістичних систем.

Висновок. Сучасні світові тенденції розвитку торгівлі з кожним роком показують стрімке зростання обсягів продажів через канали інтернет-торгівлі. Загострення конкурентної боротьби на ринку електронної торгівлі вимагає від підприємств удосконалення та підвищення стандартів обслуговування клієнтів. Особливо це стосується рівня якості доставки, ефективності якої здебільшого залежить від швидкості та вартості. У статті наведені рекомендації щодо удосконалення системи електронної логістики, що передбачають використання сучасних інструментів автоматизації логістичних процесів. Вони потребують подальшого опрацювання

та уточнення інструментарію, оскільки, з огляду на стрімкий розвиток електронної торгівлі в Україні, питання організації ефективної системи логістики є дуже гострими для забезпечення їхньої конкурентоспроможності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Макарова М.В. Електронна комерція: Посібник / М.В. Макарова. К.: Академія, 2002. 272 с.
2. Царев В.В. Электронная коммерция / В.В. Царев, А.А. Кантарович. СПб: Питер, 2002. 320 с.
3. Новомлинский Л. Интернет-торговля / Л. Новомлинский // Сети и системы связи. 1998. № 8. С. 11-12.
4. Гресь А.М. Про створення систем електронної торгівлі / А.М. Гресь // ТАНГ: Наукові записки. 2004. Вип. 13. Ч. 2. С. 183-186.
5. Druker P. Can the E-business Execute Deliveries? [Electronic resource] / P. Druker // The Economist [Online]. 1999. No. 9. Mode of access: <http://www.theworldin.com/article/12058/edition2016can-e-commerce-deliver>.
6. Антоненко О.М. Формування систем електронної торгівлі і логістики: теорія та практика організації / О.М. Антоненко, І.П. Міщук, О.О. Хамула // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». 2012. № 749. С. 349-356.
7. Чернописька Н.В. Логістика електронної комерції: стан та перспективи розвитку в Україні / Н.В. Чернописька, О.В. Солодка // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». 2007. № 594. С. 490-495.
8. Электронная коммерция (E-Commerce): тренды и прогноз развития в Украине на 2017-2018 гг. / WebMashina [Сайт]. URL: <https://www.web-mashina.com/web-blog/ecommerce-prognoz-elektronnoi-kommercii-ukrainy-2017-2018>.

REFERENCES:

1. Makarova, M.V. (2002), *Elektronna komertsia* [E-commerce], Kyiv, Academy.
2. Tsarev, V.V., Kantarovich, A.A. (2002), *Elektronnaia kommertsia* [E-commerce], St. Petersburg, Peter.
3. Novomlynsky, L. (1998), *Internet Commerce, Seti i systemy svyazi*, no. 8, pp. 11-12.
4. Hres, A.M. (2004), *About creation of systems of electronic trading, TANG*, no. 13, part 2, pp. 183-186.
5. Druker, P. (1999), *Can the E-business Execute Deliveries?* The Economist, no. 9, URL: <http://www.theworldin.com/article/12058/edition2016can-e-commerce-deliver>.
6. Antonenko, O.M., Mishchuk, I.P., Khamula O.O. (2012), *Formation of Electronic Trading Systems and Logistics: the Theory and Practice of the Organization*, Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnik», no. 749, pp. 349-356.
7. Chernopyska N.V., Solodka O.V. (2007), *Logistics of e-Commerce: the State and Prospects of Development in Ukraine*, Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnik», no. 594, pp. 490-495.
8. *E-Commerce (E-Commerce): trends and development forecast in Ukraine for 2017-2018* (2017), WebMashina, URL: <https://www.web-mashina.com/web-blog/ecommerce-prognoz-elektronnoi-kommercii-ukrainy-2017-2018>.

Kravchenko M.O.

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at Department of Management,
National Technical University of Ukraine
“Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute” (Kyiv, Ukraine)*

Manoryk H.O.

*Postgraduate Student at Department of Management,
National Technical University of Ukraine
“Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute” (Kyiv, Ukraine)*

LOGISTICS SYSTEM FORMATION AT THE ECOMMERCE ENTERPRISES

The article defines the role of logistic processes as the main factor of ecommerce enterprises' economic efficiency. The forecast of dynamics of ecommerce development is presented according to the results of research of the domestic market. It is substantiated that new approaches to the trading through Internet channels also require new approaches to the formation of the logistics system. Directions of its influence on ecommerce efficiency are determined. Stages of the process of selling goods by ecommerce enterprises are established. Features of the main three forms of organization of e-commerce enterprises' logistics, including logistics, dropshipping, and one stop ecommerce are considered. The problems encountered by enterprises that trade through the Internet are identified. Recommendations for the improvement of logistic systems by automation of processes are given, in particular, proposals for the special logistics services creation at the enterprises, reorganization of their warehouses, and optimal use of warehouse capacities, the introduction of electronic systems and tools for automation of work in the warehouses of the enterprise, as well as the use of systems Enterprise Resources Planning. It is demonstrated how their implementation will lead to the increase in overall efficiency of enterprises.

УДК 338.31

Лазоренко В.В.

*аспірант кафедри економічної кібернетики
Київського національного торговельно-економічного університету***МЕТОДИ ОЦІНКИ БАНКРУТСТВА В АНАЛІЗІ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВ СФЕРИ ПОСЛУГ****АНОТАЦІЯ**

Досліджено зарубіжні та вітчизняні методи аналізу ймовірності настання банкрутства підприємства, визначено їх переваги, недоліки та можливість застосування. Стабілізація фінансів підприємств є пріоритетним напрямом фінансової стабілізації окремо взятого підприємства та економічної системи загалом. Практичне вирішення цієї проблеми можливе лише шляхом заміни фінансової політики гнучкими її формами і забезпечення стабільності функціонування підприємств сервісної сфери. Залежно від ймовірності настання банкрутства приймаються такі регулюючі заходи, як здійснення санації або перехід на антикризове управління. У статті розглянуто особливості використання моделей оцінки банкрутства з факторами, що можуть вплинути на них, та моделі оцінки кризового стану на підприємстві, наведено приклад практичної реалізації цих моделей на конкретному підприємстві сфери послуг.

Ключові слова: банкрутство, фінансовий стан, фінансовий аналіз, стабілізація фінансів, сфера послуг.

АННОТАЦИЯ

Исследованы зарубежные и отечественные методы анализа вероятности наступления банкротства неплатежеспособного предприятия, определены их преимущества, недостатки и возможности применения. Стабилизация финансов предприятий является приоритетным направлением финансовой стабилизации отдельно взятого предприятия и экономической системы в целом. Практическое решение этой проблемы возможно только путем замены финансовой политики гибкими ее формами и обеспечения стабильности функционирования предприятий сервисной сферы. В зависимости от вероятности наступления банкротства принимаются следующие регулирующие меры: осуществление санации или переход на антикризисное управление. В статье рассмотрены особенности использования моделей оценки банкротства с факторами, которые могут повлиять на них, и модели оценки кризисного состояния на предприятии, приведен пример практической реализации этих моделей на конкретном предприятии сферы услуг.

Ключевые слова: банкротство, финансовое состояние, финансовый анализ, стабилизация финансов, сфера услуг.

ANNOTATION

The foreign and domestic methods of analysis of the probability of bankruptcy of the enterprise are investigated, their advantages, drawbacks and possibility of application are determined. Stabilization of financial enterprises is a priority direction of financial stabilization of a separate enterprise and the economic system as a whole. A practical solution to this problem is possible only by replacing the financial policy with its flexible forms and ensuring the stability of the functioning of the service sector enterprises. Depending on the probability of the occurrence of bankruptcy, the following regulatory measures are taken: sanation or transition to crisis management. The article deals with the features of using bankruptcy assessment models with factors that can affect them and models of crisis situation assessment at the enterprise, practical implementation of these models at a particular enterprise in the sphere of services is presented.

Key words: bankruptcy, financial condition, financial analysis, stabilization of finances, the services sphere.

Постановка проблеми. Банкрутство або неплатоспроможність є категоріями ринкової економіки, що характеризують фінансовий стан суб'єктів господарювання. У сучасній економіч-

ній науці є численні розробки у сфері аналізу та прогнозу діяльності неплатоспроможних підприємств, що дає змогу встановити наявність сумнівів у продовженні безперервної діяльності суб'єкта господарювання, тобто виявити й оцінити критерії ймовірності банкрутства неплатоспроможних підприємств. Це пов'язано з тим, що банкрутство будь-якого підприємства приводить до порушення макроекономічної рівноваги. Залежно від того, наскільки об'єктивно оцінено ступінь ймовірності банкрутства, буде встановлено ціну підприємства та його інвестиційну привабливість. З метою уникнення краху компаній були розроблені різні методики прогнозування майбутнього неплатоспроможних підприємств. Для отримання якісної та кількісної оцінки стану підприємства в сучасних умовах розвитку підприємств в Україні важливо проводити аналіз оцінки банкрутства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемами використання традиційних методів аналізу фінансової стійкості підприємств і пошуком більш ефективних і оптимальних із них займалися багато вчених: М.С. Абрютіна, А.В. Грачев, Ф.Ф. Бутинець, В.В. Ковальов, Л.А. Лахтіонова, Г.В. Савицька, Р.С. Сайфулін, С.Н. Селезнєва, Є.В. Мних, Є.В. Негашев, А.Д. Шеремет та ін. Дослідженням аналізу діагностики кризового стану присвячено багато праць провідних учених. У зарубіжній практиці питаннями розроблення методів і моделей кризових явищ займалися такі вчені, як Г. Спрінгейт, Е. Альтман, У. Бівер, Дж. Таффлер та Г. Тішоу, Р. Ліс, Конан і Гольдер, Аргенті, Ж. Депалян та багато ін.

З вітчизняних дослідників зарубіжними методами аналізу ймовірності банкрутства підприємства займалися такі вчені, як О.О. Терещенко, Н.С. Артамонова, О.І. Продіус, С.О. Черкасова, О.М. Барановська, Л.Л. Гриценко, І.М. Боярко, А.А. Губар, В.А. Даниленко, О.А. Зоріна, Н.В. Черничко, Д.В. Ящук та ін.

Постановка завдання. Мета статті полягає в дослідженні та обґрунтуванні можливостей використання традиційних методів аналізу фінансового стану суб'єктів підприємництва у поєднанні з методикою визначення ймовірності банкрутства підприємства, виявленні їх основних переваг і недоліків та можливості використання у вітчизняній практиці підприємств сфери послуг.

Виклад основного матеріалу дослідження. З метою уникнення краху компаній були роз-

роблені різні методи прогнозування майбутнього неплатоспроможних підприємств.

Кожна з методик має свої переваги та недоліки, тому під час здійснення аналізу виникає необхідність вибору такого підходу, який дасть змогу з мінімальними витратами ресурсів отримати найбільш однозначну та точну оцінку економічного стану. Обираючи метод оцінки, необхідно ретельно аналізувати доцільність застосування комплексу аналітичних процедур [1].

Розглянемо модель Альтмана, яка вважається класичною у своїй сфері, тому що вона включена до більшості західних підручників, присвячених фінансовому прогнозуванню та оцінці кредитоспроможності підприємств; модель М. Спрінгейта, яка передбачає розвиток інтегрального показника, за допомогою якого здійснюється оцінка ймовірності визнання підприємства банкрутом, та поширену в Україні для діагностики банкрутства підприємства модель О. Терещенка.

Модель Альтмана є однією з перших моделей аналізу ймовірності банкрутства підприємства, яка ґрунтувалася на основі дискримінантного аналізу. Аналітична модель Альтмана являє собою алгоритм інтегральної оцінки загрози банкрутства неплатоспроможного підприємства, заснований на комплексному обліку найважливіших показників, що допомагають виявити кризовий фінансовий стан підприємства [2].

На думку І.Е. Альтмана, модель може передбачити в 94% випадків банкрутство фірми, у 95% – віднести корпорацію до банкрутів або не банкрутів, передбачити банкрутство досить точно за два роки наперед.

Модель прогнозування банкрутства Альтмана має такий вигляд [3]:

$$Z = 0.717X_1 + 0.847X_2 + 3.107X_3 + 0.42X_4 + 0.995X_5, \quad (1)$$

де X_1 – відношення власного оборотного капіталу до загальної кількості активів;

X_2 – відношення нерозподіленого прибутку до загальної кількості активів;

X_3 – відношення прибутку до виплати відсотків до загальної кількості активів;

X_4 – відношення власного капіталу до зобов'язань;

X_5 – відношення чистого доходу до загальної кількості активів.

Узагальнюючий показник Z може набувати значень у межах $[-14; +22]$, при цьому підприємства, для яких $Z > 2,9$, потрапляють у число фінансово стійких, підприємства, для яких $Z < 1,23$, перебувають у загрозі настання банкрутства в найближчі 2-3 роки, а інтервал $[1,23; 2,9]$ є зоною невизначеності.

Модель Гордона Спрінгейта була побудована в університеті Симона Фрейзера в 1978 році за допомогою покрокового дискримінантного аналізу методом, який розробив Е.І. Альтман у 1968 році. У процесі створення моделі з 19 фінансових коефіцієнтів, які вважалися найкра-

щими, в остаточному варіанті залишилося тільки чотири.

Точність цієї моделі є досить високою і становить понад 90%, проте наявні і недоліки в моделі Спрінгейта, основними з яких є:

- під час розрахунків не були враховані умови розвитку економіки різних країн, модель орієнтована на Канаду і США;

- необхідна корекція на національну валюту, яка порушує безперервність;

- значення змінних в оригінальних моделях надані в канадських і американських доларах. Перерахунок на долари в інших країнах проблему вирішує, але зміни курсу залишають відхилення.

Загалом модель Спрінгейта має такий вигляд:

$$Z = 1.03X_1 + 3.07X_2 + 0.66X_3 + 0.4X_4, \quad (2)$$

де X_1 – відношення власного оборотного капіталу до загальної кількості активів;

X_2 – відношення прибутку до виплати відсотків до загальної кількості активів;

X_3 – відношення прибутку до оподаткування до поточних зобов'язань;

X_4 – відношення чистого доходу до загальної кількості активів.

Якщо для підприємства критерій $Z < 0,862$ у формулі (2), то підприємство – потенційний банкрут, якщо $Z > 2,451$, то загроза банкрутства мінімальна і підприємство є фінансово надійним.

Ця модель існує у двох варіантах. Перший – це універсальна модель, що включає 6 показників і побудована на основі даних 850 підприємств різних галузей. Друга модель містить 10 показників і враховує диференціацію підприємств за галузями [4].

Модель О. Терещенка визначається за формулою:

$$Z = 1.5X_1 + 0.08X_2 + 10X_3 + 5X_4 + 0.3X_5 + 0.1X_6, \quad (3)$$

де X_1 – відношення грошових надходжень до зобов'язань;

X_2 – відношення валюти балансу до зобов'язань;

X_3 – відношення чистого прибутку до середньорічної суми активів;

X_4 – відношення прибутку до виручки;

X_5 – відношення виробничих запасів до виручки;

X_6 – відношення виручки до основного капіталу.

На основі отриманого результату здійснюється висновок про ймовірність банкрутства підприємства: якщо $Z > 2$, то банкрутство не загрожує; якщо $1 < Z < 2$, то фінансова стійкість порушена; якщо $0 < Z < 1$, то існує загроза банкрутства.

Іншими словами, коли $Z > 2$, то у підприємства непогані довгострокові перспективи, а якщо $0 < Z < 1$ – банкрутство більш ніж ймовірне.

Розроблена у 2003 році дискримінантна модель О. Терещенка має значні переваги над традиційними методиками:

Таблиця 1

Розрахунок за моделлю Терещенка для ПАТ «Готель ДНІПРО»

	Економічний зміст	Метод розрахунку	Норматив
Модель Терещенка	Характеризує ймовірність банкрутства	$Z = 1,03 X_1 + 3,07 X_2 + 0,66 X_3 + 0,4 X_4 = 6,53$	$Z > 2$ – банкрутство не загрожує, у підприємства непогані довгострокові перспективи.
		$X_1 = 1,63$	
		$X_2 = 43,5$	
		$X_3 = 0,037$	
		$X_4 = 0,2$	
		$X_5 = 0,097$	
		$X_6 = 0,038$	

– модель є зручною у застосуванні;
 – розроблена з використанням вітчизняних статистичних даних;
 – враховується сучасна міжнародна практика;
 – за рахунок використання різноманітних модифікацій базової моделі до підприємств різних видів діяльності вирішує проблему критичних значень показників;

– враховує галузеві особливості підприємства.

Однак ця методика не є досконалою і має свої недоліки:

– відсутність поглибленої класифікації стійкості фінансового стану (є лише задовільний та незадовільний фінансовий стан);

– широкий інтервал невизначеності, що зобов'язує проводити додатковий аналіз для ідентифікації стійкості фінансового стану;

– недостатнє теоретичне та емпіричне обґрунтування критичних точок (чи інтервалів) для окремих фінансових індикаторів, що приводить до неточної фіксації нормативних значень фінансових показників.

Розглянемо застосування моделі Терещенка до приватного акціонерного товариства «Готель ДНІПРО», яке знаходиться в місті Київ на вулиці Хрещатик $\frac{1}{2}$ (таблиця 1).

Як бачимо, проведений аналіз підприємства за моделлю Терещенка показав, що підприємство має стійкий фінансовий стан.

Проблеми методики Терещенка для українських підприємств:

– у моделі зроблено акцент на зменшенні помилкового віднесення фінансово неспроможних підприємств до групи стійких. Така асиметричність має на меті убезпечити інвестора відмризового вкладання коштів, СалеСзнижує точність прогнозу загалом;

– широкий інтервал невизначеності. Дані такого прогнозування є суб'єктивними і не дають підстав для практичних висновків.

Таким чином, чим універсальнішою є модель, тим менший її рівень точності. Практика вимагає впровадження методологічних підходів, які є не стільки універсальними і простими, скільки ефективними.

Висновки. Отже проблемою для українських підприємств є відсутність власної моделі, яка би враховувала саме українські умови ведення бізнесу. Використання деяких закордонних моделей є неможливим внаслідок відсутності інформації про ті чи інші показники. Багато показників фінансової стійкості під час використання цих моделей є неврахованими. Досить

точний результат важко отримати для українських підприємств, використовуючи моделі, які розроблені для західних компаній.

Як результат, у сучасних умовах розвитку вітчизняної економіки виникає необхідність більш системного підходу до аналізу фінансового стану підприємства через створення власних економетричних моделей діагностики кризового стану, які би враховували результати виробничої, комерційної і фінансової діяльності підприємств.

В умовах зростання чисельності банкрутства підприємств в Україні необхідно обрати таку модель для діагностики фінансового стану та ймовірності настання банкрутства, яка би враховувала всі особливості саме українського економічного простору та галузі, в якій функціонує підприємство.

Однією з найбільш раціональних для використання в Україні є модель Тищенко, що є зручною у застосуванні. Але ця модель потребує доопрацювання, оскільки має низку недоліків, які зменшують точність прогнозу банкрутства підприємства.

Проте, незважаючи на названі недоліки, модель має високу ймовірність оцінки банкрутства та досить дієва на практиці. Удосконалення механізму прогнозування ймовірності банкрутства з погляду його складників, наявних критеріїв та вибору єдиної системи показників стає більш перспективним для подальших досліджень.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Авдюченко А.С. Обґрунтування можливості використання агрегованого показника для оцінки економічного стану підприємства / А.С. Авдюченко // Науковий вісник НГУ № 5. 2010.
2. Овдій Л.І. Оцінка інвестиційної привабливості підприємств за допомогою статистичних моделей / Л.І. Овдій, Я.А. Некрасова // Вісник Хмельницького національного університету. № 4. – 2009.
3. Даниленко В.А. Застосування моделей діагностики банкрутства для оцінки фінансової стійкості промислових підприємств України / А.В. Даниленко // Збірник наукових праць «Науковий вісник Академії муніципального управління», серія «ЕКОНОМІКА», випуск 7. 2009 р. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvamu/Ekon/2009_7/09dvaou.pdf.
4. Терещенко О.О. Дискримінантна модель інтегральної оцінки фінансового стану підприємства / О. О. Терещенко // Економіка України № 8. 2003. С. 38-44.
5. Лігоненко Л.О. Антикризове управління підприємством: підручник / Л.О. Лігоненко. К.: КНТЕУ, 2005. 824 с.

6. Андрущак Є.М. Діагностика банкрутства українських підприємств / Є.М. Андрущак // Фінанси України. 2004. № 9. С. 118-124.

REFERENCES:

1. Avdiushchenko A.S. (2010), "Substantiation of possibility of agregative indicator usage for evaluation of economic state of an enterprise", *Naukovyi visnyk NHU*, no. 5, pp. 141-147.
2. Ovdii L.I. (2009), "Estimation of investment attractiveness of enterprises with the help of statistical models", *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu*, no. 4, pp. 184-188.
3. Danylenko V.A. (2009), "Application of bankruptcy diagnostics models to assess the financial sustainability of Ukrainian industrial enterprises", *Naukovyi visnyk Akademii munitsypalnoho upravlinnia, seriia "EKONOMIKA"*, [Online], no. 7, available at: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvamu/Ekon/2009_7/09dvaou.pdf.
4. Tereshchenko O.O. (2003), "Discriminant model of the integrated assessment of the financial condition of the enterprise", *Ekonomika Ukrainy*, no. 8, pp. 38-44.
5. Lihonenko L.O. (2005), *Antykryzove upravlinnia pidpriemstvom* [Anticrisis management of the enterprise], KNTEU, Kyiv, Ukraine.
6. Andrushchak Ie.M. (2004), "Diagnosis of bankruptcy of Ukrainian enterprises", *Finansy Ukrainy*, no. 9, pp. 118-124.

Lazorenko V.V.

*Postgraduate Student at Department of Economic Cybernetics,
Kyiv National University of Trade and Economics*

METHODS OF BANKRUPTCY ASSESSMENT IN THE ANALYSIS OF THE FINANCIAL SUSTAINABILITY OF SERVICES ENTERPRISES

Foreign and domestic methods of analysis of the probability of bankruptcy of an enterprise are investigated, their advantages, drawbacks, and possibility of application are determined.

Stabilization of financial enterprises is a priority direction of financial stabilization of a separate enterprise and the economic system as a whole. A practical solution to this problem is possible only by replacing the financial policy with its flexible forms and ensuring the stability of the functioning of the service sector enterprises. Depending on the probability of the occurrence of bankruptcy, the following regulatory measures are taken: financial rehabilitation or transition to crisis management.

The assessment of the likelihood of bankruptcy is a priority for modern financial analysis. This is due to the growing number of enterprises in a crisis situation. So, timely detection of crisis phenomena can prevent the bankruptcy of many enterprises and, for this purpose, it is necessary to use certain models of diagnostics of a crisis financial state. Consequently, there is no doubt that there is a close relationship between the financial stabilization of the economic system as a whole and ensuring the stability of the financial condition of enterprises.

The article deals with the features of using bankruptcy assessment models with factors that can affect them and models of crisis situation assessment at the enterprise; practical implementation of these models at a particular enterprise in the sphere of services is presented.

УДК 004.75

Мокляк М.В.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри міжнародної економіки та маркетингу
Полтавського національного технічного університету
імені Юрія Кондратюка*

Хаустова Е.О.

*магістр
Полтавського національного технічного університету
імені Юрія Кондратюка*

ТЕХНОЛОГІЯ BLOCKCHAIN В ЛОГІСТИЧНІЙ СИСТЕМІ ПІДПРИЄМСТВА

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена технології удосконалення логістичного процесу на підприємствах. Описана методологія дії програми Blockchain як унікального протоколу обміну інформацією (валютою) по інтернету без участі посередників, який зберігає інформацію про всі транзакції учасників. У статті розглядаються основні переваги та мінуси роботи технології. Наведено приклади застосування Blockchain у роботі підприємств. Показані можливості економічного розвитку завдяки цій технології.

Ключові слова: Blockchain, технологія, логістичні процеси, ланцюг поставок, товарорух, bitcoin.

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена технологии совершенствования логистического процесса на предприятиях. Описана методология действия программы Blockchain как уникального протокола обмена информацией (валютой) по интернету без участия посредников, который сохраняет информацию обо всех транзакциях участников. В статье рассматриваются основные преимущества и минусы работы технологии. Приведены примеры применения Blockchain в работе предприятий. Показаны возможности экономического развития благодаря этой технологии.

Ключевые слова: Blockchain, технология, логистические процессы, цепь поставок, товародвижение, bitcoin.

ANNOTATION

The article is devoted to the technology of improving the logistics process at enterprises. The described method for the operation of the Blockchain program as a unique protocol for exchanging information (currency) over the Internet without intermediaries, which stores information about all transactions of participants. The article considers the main advantages and disadvantages of the technology. Examples of the use of Blockchain in the work of enterprises are given. The possibilities of economic development due to this technology are shown.

Key words: Blockchain, technology, logistics processes, supply chain, commodity circulation, bitcoin.

Постановка проблеми. Економічний ефект від управління ланцюгами поставок збільшує прибуток, створює сприятливі умови для розвитку підприємства та забезпечує конкурентоспроможність на ринку. Однак не всі методи оптимізації постачань закінчуються вдало і приносять очікувані результати.

Логістичні ланцюги часто охоплюють численні етапи пересування товарів і сотні географічних локацій. Стежити та контролювати події у цьому русі досить складно, оскільки під час транспортування товарів виникають непередбачені обставини, які можуть вплинути на товарообіг і час доставки вантажу. Операції відбуваються кожну секунду: замовлення, платежі, відстеження товароруху. Для того аби побачити транзакцію від початку до кін-

ця і зменшити кількість помилок на кожному з етапів, необхідно застосовувати сучасні технології. Найкраще підходить для вирішення всіх перелічених вище проблем програма Blockchain, яка забезпечує клієнтів і аудиторів простими й ефективними інструментами стеження за пересуванням товару.

Тема статті є актуальною для укладання офери на міжнародному рівні. Blockchain – надійний та ефективний спосіб обміну інформацією, який створює незмінний цифровий реєстр транзакцій, що підтримується розподіленою мережею комп'ютерів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Blockchain є сучасною технологією, і багато наукових праць, пов'язаних з її роботою, написані авторами, які є водночас і творцями цієї програми та працюють із нею. Зарубіжні науковці і практики, зокрема Алекс Тейпкотт [12], Майкл Кейсі і Пол Вінья [2], Мелані Свон [10], Кріс Скіннер [11], у своїх роботах досліджують Blockchain, роботу якої перевірили на власних підприємствах. Праця Натанієля Поппера «Цифрове Золото» увійшла до списку найкращих бізнес-книг 2015 року в рейтингу Financial Times [8]. Автор розкриває ідею створення платіжної системи bitcoin, яка поступово привернула до себе увагу всього світу. Голова об'єднання «Blockchain.community» Алекс Форк у своїй книзі «Bitcoin. Більше ніж гроші» описує історію розвитку bitcoin та поширення у світі, виокремлює технічні особливості, наводить приклади застосування в деяких теоретичних фінансових гіпотезах [14]. Також у книзі представлені переклади звітів про bitcoin Європейського Центробанку, ФБР, Управління по боротьбі з фінансовими злочинами Міністерства США, зібрано велику кількість коментарів різних експертів, є навіть розповіді хакерів. Андреа Антонопоус, член рад директорів декількох bitcoin-стартапів, у своїй праці «Освоєння Bitcoin: розблокування цифрових криптокультур», яка є своєрідною інструкцією з роботи з блокчейном, описує роботу платіжної системи bitcoin та інших криптовалют [1, с. 5].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Потребує детального аналізу методологія дії програми Blockchain як перспективної технології обміну інформацією.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування переваг застосування технології Blockchain у логістичних операціях на підприємстві.

Виклад основного матеріалу дослідження. Історія створення технології бере свій початок з 31 жовтня 2008 року, коли була опублікована стаття «Bitcoin Peer-to-Peer Electronic Cash System» автором із псевдонімом Сатоші Накамото [7].

У цій праці описана повністю децентралізована система електронної готівки. На початку 2009 року вийшла перша версія bitcoin-гаманця і мережа bitcoin.

Blockchain – протокол обміну інформацією (валютою) по інтернету без участі посередників, який зберігає інформацію про всі транзакції учасників системи у вигляді «ланцюжка блоків», інформацію після запису неможливо стерти. Доступ до реєстру є у всіх користувачів Blockchain, які виступають колективним нотаріусом, котрий підтверджує інформацію в базі даних. Програма може застосовуватися для фінансових операцій, ідентифікації користувачів, створення технологій кібербезпеки тощо.

Дані в Blockchain складаються з фіксованих структур, або «блоків», які, своєю чергою, складаються з таких важливих частин:

1. Заголовок блоку – включає в себе дані контрольної суми, часу створення і посилання на попередній блок.

2. Вміст блоку – список цифрових активів і команд транзакцій, їх обсягів і адрес учасників угод.

Якщо у вас є останній блок, ви можете отримати доступ до всіх попередніх у ланцюжку. База даних Blockchain зберігає всю історію транзакцій, включаючи дані про всі цифрові активи і команди, які були задані з часу створення самого першого блоку. Таким чином, інформація в програмі доступна для перевірки в будь-який момент часу. Всі онлайн-операції базуються на довірі; користуючись електронною поштою, важливо знати, що лист доставлений адресатові; пересилаючи кошти банком, потрібно бути впевненими, що гроші надійшли куди необхідно. За нестабільності в цифровому світі покладатися на третю особу щодо безпеки та конфіденційності онлайн-активів складно. Сторонні джерела можуть бути зламані, зловмисники можуть маніпулювати інформацією або скомпрометувати як компанію, так і окремих осіб. Чим більша кількість учасників, тим потенційному «шпигунові» стає все важче відстежувати діяльність усього ланцюжка. Завдяки цій особливості ланцюжок блоків транзакцій є дуже життєздатною і захищеною структурою даних. За допомогою Blockchain планується захищати дані атомних електростанцій у Великобританії, механізми попередження повеней та інші важливі об'єкти інфраструктури. Ця технологія виходить далеко за межі цифрової валюти, смарт-контрактів і автоматизованих

децентралізованих додатків. Існує три «покоління» Blockchain – 1.0, 2.0 і 3.0 – Blockchain bitcoin, Blockchain «розумних» контрактів і так званий «Blockchain усього» – система, в якій публічно і безпечно зберігається інформація про будь-який об'єкт. Графічно принцип проходження транзакцій через Blockchain зображено на рис. 1.

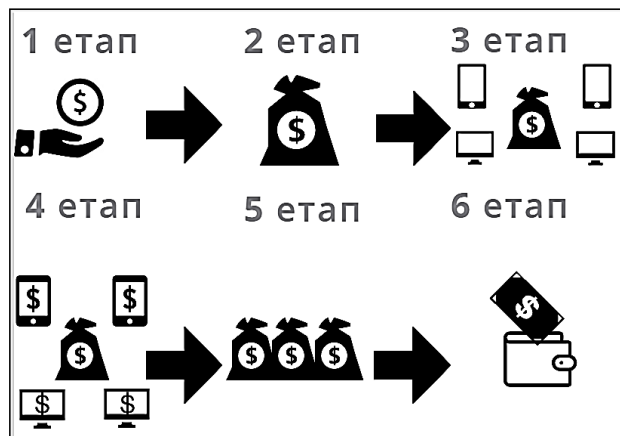

Рис. 1. Проходження транзакцій через Blockchain
Джерело: побудовано автором за даними [3]

Як видно з рис. 1, на першому етапі – початок руху коштів. Друга стадія демонструє, як транзакції передаються в мережу і збираються в «блоки». Кожен «блок» має номер і хеш попереднього «блоку». На третьому кроці блоки розсилаються всім учасникам системи для перевірки. Якщо помилок немає, то кожен записує «блок» у свою базу даних на четвертому етапі. Лише на п'ятому можна додати «блок» до «ланцюга блоків», у якому міститься інформація про всі попередні транзакції. Завершаюча шоста стадія показує, що кошти переведені від об'єкта А до об'єкта В.

Blockchain, будучи захищеним цифровим реєстром, може виконувати функції банків, зокрема безпечно зберігання та передачу активів. Експерти вважають, що ця технологія дозволить банкам заощаджувати близько 20 млрд. дол. за рахунок відсутності посередників у транзакціях.

Розумні контракти (smart contract) – комп'ютерні програми, що виконують функцію імплікації, але при цьому Blockchain забезпечує автоматичну реалізацію таких контрактів без втручання людини. Розумні контракти можуть стежити за виконанням умов довгострокових кредитів. Смарт-контракт може оновити дані в Blockchain відповідно до заданих правил, наприклад, перевести цифрові активи від одного учасника до іншого.

Blockchain є відкритим реєстром, однак передача даних піддається перевірці з використанням криптографічних методів. За даними Goldman Sachs із найбільших інвестиційних компаній у США та світі, технологія вважається більш надійною порівняно з традиційни-

ми системами, ймовірність хакерського злому низька. Кібербезпека підвищена за рахунок відмови майже від усіх людських посередників.

У 2015 році компанії Visa і DocuSign створили спеціальне програмне забезпечення на базі Blockchain для підвищення зручності оплати оренди автомобіля і здійснення лізингових платежів за нього. Платежі автоматично списуються в міру експлуатації транспортного засобу відповідно до договору. Подібне ж рішення може використовуватися під час продажу машин і постановки їх на облік.

Наприкінці 2016 року учасники R3 Wells Fargo та Банк Співдружності Австралії випробували Blockchain для міжнародної угоди із застосуванням розумних контрактів, щоб відвантажити бавовну зі США в Китай. У Нідерландах продовжили цю практику у роботі Роттердамського порту, який співпрацює з місцевими організаціями та навчальними закладами.

Деякі міжнародних компаній використовують можливості Blockchain: компанія Maersk, яка працює у Данії, підвищує ефективність документообігу та керування вантажами, Walmart у США простежує переміщення та доставку свинини з Китаю.

Платформа для експедирування вантажів A2B Direct задіяла в своїй роботі Blockchain, щоб відстежувати матеріалопотік та слідкувати за пересуванням водія і бути впевненими у конфіденційності даних у документах.

Американська електронна корпорація IBM анонсувала проект, метою якого є вивчення можливостей використання технології Blockchain для контролю поставок продуктів харчування і підвищення безпеки їжі. До цієї ініціативи приєдналися провідні ритейлери і харчові компанії. Blockchain здатний відстежувати роботу сотень учасників масового виробництва і ланцюжки поставок продуктів харчування, дасть змогу швидше визначати джерело зіпсованої їжі, не дозволяючи їй опинитися на прилавках магазинів.

Серед мінусів зазначеної технології можна виокремити швидкість роботи, яка значно поступається традиційним базам даних через те, що криптографічний компонент, який дає Blockchain важливі переваги, має складності під час обчислення. Пропускна здатність системи Bitcoin становить всього лише сім транзакцій в секунду; якщо порівняти з двома тисячами операцій в секунду, що проходять через платіжну систему VISA, то це надзвичайно мало.

Звичайно, над підвищенням продуктивності Blockchain активно працюють. Зокрема, для криптоплатформи BitShares заявлена можливість обробляти до 100 тисяч транзакцій в секунду.

В Україні поступово інтегрується Blockchain у різні галузі. Так у 2016 році правління НБУ схвалило і презентувало дорожню карту Cashless Есоному, в якій вперше прописані плани щодо використання технології Blockchain. Міністер-

ство аграрної політики і продовольства планує до кінця 2017 року впровадити технологію Blockchain в Державному земельному кадастрі.

Висновки. Отже, більшість учасників світового логістичного ринку віддають перевагу прозорості та надійності ланцюгів поставок. Технологія Blockchain задовольняє всі вимоги, робить процес простішим і доступнішим для перевірки та впливає на продуктивність і стійкість економіки загалом. Міжнародний Blockchain-консорціум Hyperledger запустив Linux Foundation у 2015 році, який натеper об'єднує понад 115 компаній з різних сфер, включаючи фінанси, автомобілебудування, охорону здоров'я, авіацію. Blockchain включає в себе такі сфери, як штучний інтелект, робототехніка і краудсорсинг.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Антонопулс А. Mastering Bitcoin: Programming the Open Blockchain / Андреа Антонопулс. Каліфорнія: O'Reilly Media, 2017. 408 с.
2. Вінья П. Епоха криптовалют. Як біткони і блокчейн змінюють світовий економічний порядок / П. Вінья, М. Кейсі. Нью-Йорк: Pan Books Limited, 2017. 432 с.
3. Коді І. Blockchain Innovative and Modern Financial Framework that will revolutionize the Next Digital Economy with Blockchain Technology / Ісак Коді. Нью-Йорк: United Computer Geeks, 2017. 78 с.
4. ЛеКавалієр Д. The Rule of Logistics: Walmart and the Architecture of Fulfillment / Джесі ЛеКавалієр. Мінесота: Univ Of Minnesota Press, 2017. 264 с.
5. Лоуренс Т. Blockchain For Dummies / Тіана Лоуренс. Нью-Джерсі: For Dummies, 2017. 240 с.
6. Мугаяр В. The Business Blockchain: Promise, Practice, and Application of the Next Internet Technology / Вільям Мугаяр. Каліфорнія: Wiley Online Library, 2016. 209 с.
7. Накамото С. Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System / Сатоші Накамото. URL: <https://blockstreet.info/news/2015-08-11/original-satoshi-nakamoto-bitcoin-white-paper-32769>.
8. Поппер Н. Digital Gold: Bitcoin and the Inside Story of the Misfits and Millionaires Trying to Reinvent Money / Натаніель Поппер. Нью-Йорк: Harper Paperbacks, 2016. 432 с.
9. Саркар С. The Supply Chain Revolution: Innovative Sourcing and Logistics for a Fiercely Competitive World / Суман Саркар. Нью-Йорк: AMACOM, 2017. 240 с.
10. Свон М. Blockchain: Blueprint for a New Economy / Мелані Свон. Каліфорнія: O'Reilly Media, 2015. 152 с.
11. Скінер К. ValueWeb: How Fintech Firms are Using Bitcoin Blockchain and Mobile Technologies to Create the Internet of Value / Кріс Скінер. Сінгапур: Marshall Cavendish International, 2016. 424 с.
12. Тейпкотт А. Blockchain Revolution / А. Тейпкотт, Д. Тапскотт. Нью-Йорк: Random House LLC, 2016. 324 с.
13. Уоттенхофер Р. The Science of the Blockchain / Роджер Уоттенхофер. Нью-Йорк: Inverted Forest Publishing, 2016. 124 с.
14. Форк А. Bitcoin. Більше ніж гроші / Алекс Форк. 2014. URL: <http://www.fb2club.ru/informatika/bitcoin/>.
15. Хэппік Т. Bitcoin: Mastering Bitcoin & Cryptocurrency for Beginners / Тім Хэппік. Нью-Йорк: CreateSpace Independent Publishing Platform, 2016. 86 с.

REFERENCES:

1. Antonopoulos, A. Mastering Bitcoin: Programming the Open Blockchain, O'Reilly Media, Kaliforniya, USA.
2. Vin'ya, P. and Keysi, M. (2017), Epokha kryptovalyut. Yak bitkony i blokcheyn zminyuyut' svitovyy ekonomichnyy poriadok, Pan Books Limited, N'yu-York, USA.
3. Kodi, I. (2017), Blockchain Innovative and Modern Financial Framework that will revolutionize the Next Digital Economy with Blockchain Technology, United Computer Geeks, N'yu-York, USA.
4. LeKavaliyer, D. (2017), The Rule of Logistics: Walmart and the Architecture of Fulfillment, Univ Of Minnesota Press, Minesota, USA.
5. Lourens, T. (2017), Blockchain For Dummies, For Dummies, N'yu-Dzhersi, USA.
6. Muhayar, V. (2016), The Business Blockchain: Promise, Practice, and Application of the Next Internet Technology, Wiley Online Library, Kaliforniya, USA.
7. Block Street (2015), "Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System", available at: <https://blockstreet.info/news/2015-08-11/original-satoshi-nakamoto-bitcoin-white-paper-32769> (Accessed 20 September 2017).
8. Popper, N. (2017), Digital Gold: Bitcoin and the Inside Story of the Misfits and Millionaires Trying to Reinvent Money, Harper Paperbacks, N'yu-York, USA.
9. Sarkar, S. (2017), The Supply Chain Revolution: Innovative Sourcing and Logistics for a Fiercely Competitive World, AMA-COM, N'yu-York, USA.
10. Svon, M. (2015), Blockchain: Blueprint for a New Economy, O'Reilly Media, Kaliforniya, USA.
11. Skinner, K. (2016), ValueWeb: How Fintech Firms are Using Bitcoin Blockchain and Mobile Technologies to Create the Internet of Value, Marshall Cavendish International, Sinhapur, Singapore.
12. Teypkott, A. and Tapskott, A. (2016), Blockchain Revolution, Random House LLC, N'yu-York, USA.
13. Uottenkhofer, R. (2016) The Science of the Blockchain, Inverted Forest Publishing, N'yu-York, USA.
14. FB2 Club (2014), "Bitcoin. Bil'she nizm hroshi", available at: <http://www.fb2club.ru/informatika/bitcoin/> (Accessed 20 September 2017).
15. Kharris, T. (2016), Bitcoin: Mastering Bitcoin & Cryptocurrency for Beginners, Independent Publishing Platform, N'yu-York, USA.

Mokliak M.V.

*Candidate of Economic Sciences,
Senior Lecturer at Department of International Economics
and Marketing,
Poltava National Technical Yuri Kondratyuk University*

Khaustova E.O.

*Master,
Poltava National Technical Yuri Kondratyuk University*

BLOCKCHAIN TECHNOLOGY IN THE LOGIC SYSTEM OF THE ENTERPRISE

Today a large variety of the Internet technologies are used for the implementation of logistics operations. Blockchain it is the modern, developing program that has already bring commodity circulation to a new level.

The technology allows the transmission of information through a worldwide network without the participation of intermediaries. Access to the registry is available to all Blockchain users who act as a collective notary public, which confirms the information in the database. The program can be used for financial transactions, user identification, cybersecurity technologies, etc.

The article is devoted to the technology of improvement of the logistic process at enterprises. The methodology of the program's operation, the main advantages of the work, and examples of practical application are described.

Consequently, the newest technologies simplify and improve the work of the logistics system at the enterprises. The main advantage of using the Blockchain program is that all transactions are recorded and after the operation completes the information passes to the blockchain as a permanent database. Each time a block is completed, a new block is created. In blockchain, there are many such blocks that are related to each other and are arranged in the correct linear, chronological order.

УДК 338.984:339.5

Подпрядова О.В.
студент

Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

Євтушенко Г.В.
кандидат економічних наук, доцент кафедри маркетингу
та менеджменту зовнішньоекономічної діяльності
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

ПЛАНУВАННЯ ЕКСПОРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ АКТИВІЗАЦІЇ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена плануванню експортної діяльності підприємства. Автори концентрують увагу на стані активізації зовнішньоекономічної діяльності підприємства. У статті розглянуто теоретичні основи процесу планування. Прогноз як основа планування визначено та досліджено. Досліджено етапи доступу до зовнішніх ринків. Авторами поєднано етапи експортної діяльності, методи планування та періодичність перегляду плану з метою контролю стану виходу підприємства на певний ринок.

Ключові слова: експорт, експортна діяльність, зовнішньоекономічна діяльність, планування, прогнозування.

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена планированию экспортной деятельности предприятия. Авторы концентрируют внимание на состоянии активизации внешнеэкономической деятельности предприятия. В статье рассмотрены теоретические основы процесса планирования. Прогноз как основа планирования определен и исследован. Исследованы этапы доступа к внешним рынкам. Авторами объединены этапы экспортной деятельности, методы планирования и периодичность пересмотра плана с целью контроля состояния выхода предприятия на определенный рынок.

Ключевые слова: внешнеэкономическая деятельность, планирование, прогнозирование, экспорт, экспортная деятельность.

ANNOTATION

The article is dedicated to planning export activity of the enterprise. The authors pay attention to condition of activation of foreign economic activity. Theoretical foundations of planning process are reviewed in the article. The forecast as the basis of planning is determined and investigated. Stages for access to foreign markets are investigated. The authors propose to combine the stages of export activity, planning methods and periodicity of the plan review to monitor enterprise's status on a specific market.

Key words: export, export activity, foreign economic activity, planning, prognostication.

Постановка проблеми. Планування є важливою частиною менеджменту зовнішньоекономічної діяльності та одночасно однією з її функцій. При цьому кризові явища економічної системи зумовлюють зростання інтересу до теорій планування економічного розвитку країн, але перед методами планування постають виклики світових процесів інтернаціоналізації та глобалізації. Відсутність планування діяльності на підприємстві заважатиме досягненню процвітання та інтенсивному розвитку. Саме тому підхід до цього важливого етапу роботи створює основу для успішної діяльності підприємства як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку, а тому викликає науковий інтерес до вивчення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До питань планування на підприємстві прикута увага багатьох іноземних та вітчизняних науковців, таких як Р. Акофф, І. Ансофф, М. Портер, Г.М. Дроздов, І.В. Смолін, О.П. Степанов, Є.О. Тільний, Г.М. Тарасюк. Планування в зовнішньоекономічній діяльності та її ефективне здійснення розглянуто у працях Ю.В. Макогон, А.П. Румянцева, Е.О. Ковтун, Н.М. Галазюк, І.В. Багрової, Н.І. Редіної та інших. Незважаючи на багатогранність наявних наукових досліджень інших авторів, процес планування на зовнішньоекономічному підприємстві в умовах розширення діяльності залишається висвітленим недостатньо, а тому має потенціал до дослідження та викликає інтерес у авторів.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження системи планування на підприємстві в умовах активізації зовнішньоекономічної діяльності та розширення ринків збуту.

Виклад основного матеріалу дослідження. Р. Акофф розглядає планування «як процес прийняття рішень» [1, с. 15]. Він виділяв специфічні риси планування:

1. Планування – це процес попереднього прийняття рішень, тобто під час планування відбувається програмування рішень за настання тих чи інших подій.

2. Чим ширший вплив плану на функціонування системи, тим більш стратегічним він є.

3. Тактичне планування займається вибором засобів для виконання встановлених цілей.

Базою для планування є прогноз, під яким у загальному сенсі слова розуміється система науково обґрунтованих уявлень про можливі стани об'єкта в майбутньому, про альтернативні шляхи його розвитку. Відповідно сам процес розроблення прогнозу називається прогнозуванням. Прогнозування знаходиться в одному ряду з досить часто використовуваним поняттям «передбачення». Передбачення є, очевидно, самою загальною характеристикою кола явищ, пов'язаних з очікуваннями майбутнього. Загалом передбачення може мати три форми – гіпотеза, прогноз, план [2, с. 18].

Гіпотеза належить до науково-дослідної фази здійснення передбачення, коли дані про майбутнє висувуються в порядку припущень з опорою на інтуїцію і чисто теоретичні конструкції.

Відмінним у сенсі прогнозування у зіставленні з більш ранніми фазами загального передбачення є сполучення в ньому властивостей науково-теоретичної фундаментальності з достатньою конкретністю пророкувань.

За рівнями управління в країні можна виділити прогнози підприємств та їх об'єднань, регіонів і галузей, а також національні, міжнародні (наприклад, у межах СНД або ЄС) та глобальні прогнози. Зазвичай прогнози вищого рівня є орієнтирами під час розроблення прогнозів нижнього рівня. Але слід зазначити, що на практиці, на відміну від теорії, підприємства не прямо погоджують свої прогнози з державою, а лише до тієї межі, де плани підприємств починають суперечити законам та нормативам. А останнє може викликати як наслідки якісь санкції: матеріальні чи нематеріальні.

Характер прогнозу сильно залежить від часу попередження подій. За цією ознакою прогнози поділяються на оперативні, короткострокові,

середньострокові, довгострокові і надстрокові. У різних джерелах наводяться не цілком однакові уявлення авторів про тривалість періодів передбачення для кожного з цих видів прогнозів. Найбільш поширене уявлення, що оперативні прогнози мають горизонт до 1 року; короткострокові – від 1 до 3 років; середньострокові – від 4 до 10 років; довгострокові – від 10 до 20 років; надстрокові – понад 20 років.

Залежно від об'єкта і горизонту прогнозування в змістовному сенсі прогнози можуть бути або кількісно конкретними, або переважно якісними. Прогнози можуть бути представлені у вигляді чітко прорахованих альтернативних варіантів рішень з наборами передбачуваних показників або ж мати сценарний характер.

Під сценарієм при цьому розуміється гіпотетична послідовність подій, яка показує, як з наявної або якоїсь заданої ситуації може розгортатися крок за кроком майбутній стан об'єкта, що цікавить розробника.

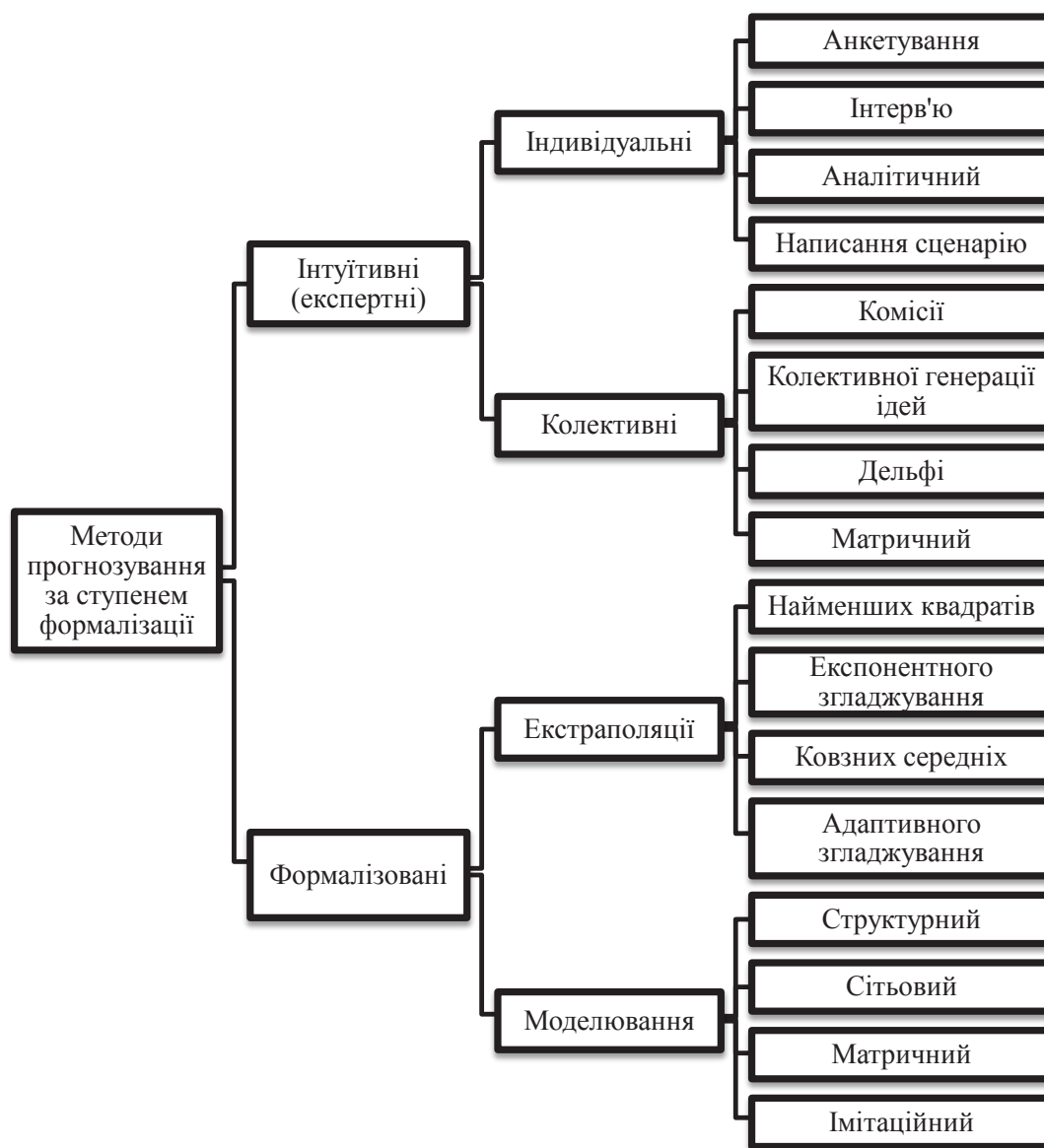

Рис. 1. Класифікація методів прогнозування

Розроблено автором на основі джерела [7]

Прогнози у всіх своїх формах відносяться до фази, що передбачає, пророкує майбутнє. Але в них також майже завжди присутня і наступна – передбачувальна фаза – розуміння майбутнього. У цьому контексті прогноз органічно взаємопов'язаний з комплексом процесів і явищ, що належать уже до планування і програмування соціально-економічного розвитку.

Прогнози мають подвійний характер [3, с. 21]:

1. Пасивний – той, що спирається на екстраполяцію тенденцій;
2. Активний – той, що спирається на цілепокладання.

Прогнози можна поділити на два види [3, с. 3-4]:

1. Пошуковий – це прогноз, згідно з яким результат, що шукається, досягається екстраполяцією в майбутнє тенденцій, закономірнос-

ті розвитку яких достатньо відомі в минулому і тепер, за умов абстрагування від можливих чи необхідних рішень, що здатні змінити ці тенденції. В літературі його також називають генетичним через наявність об'єктивних законів розвитку системи, стан якої прогнозується. Об'єктивний розвиток систем ми і можемо спрогнозувати [3, с. 14].

2. Нормативний – це прогноз, згідно з яким результат, що шукається, визначається шляхом нормування заданих показників із коригуванням проблем та завад, що постають на шляху досягнення мети. Також відомий як телеологічний, відображається цільовий стан системи в майбутньому відповідно до побажань суспільства [3, с. 16].

Методи прогнозування підрозділяють на інтуїтивні (експертні) та формалізовані. Інтуїтив-

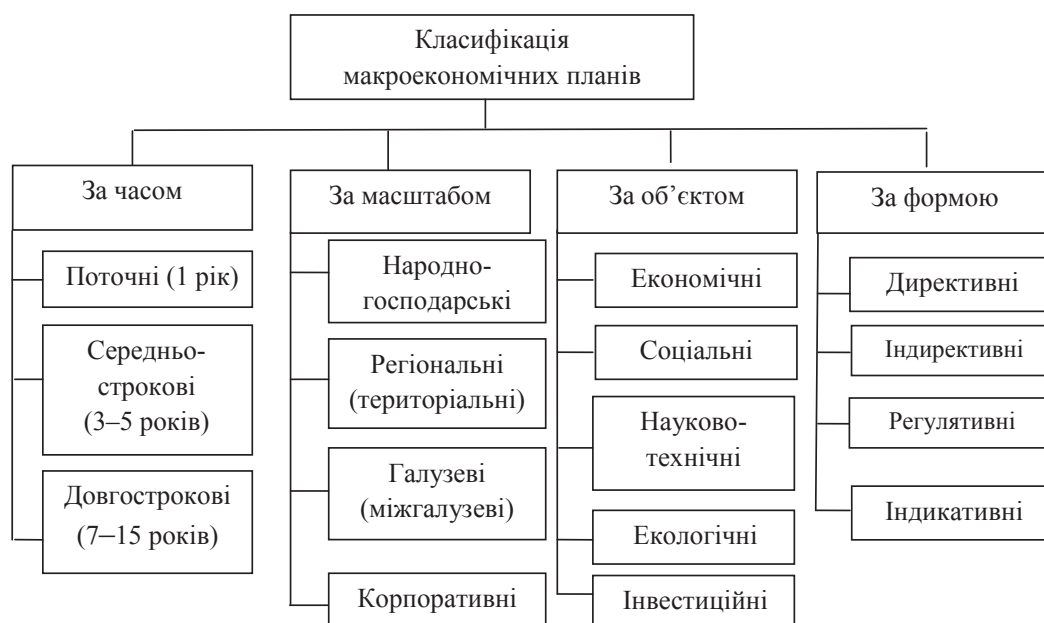

Рис. 2. Класифікація планів за ознаками [4, с. 110]

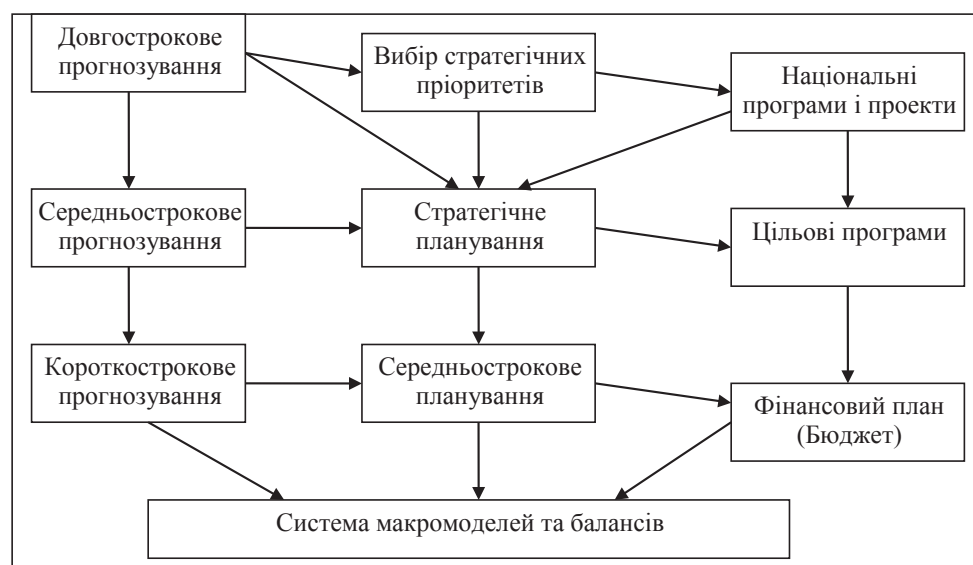

Рис. 3. Система стратегічного регулювання соціально-економічного розвитку
Розроблено автором на основі джерела [6, с. 38]

ні методи прогнозування полягають у побудові процедури інтуїтивно-логічного мислення з використанням кількісних методів оцінки. Кінцевим результатом прогнозування інтуїтивним методом є узагальнена думка експертів. Формалізовані методи полягають у використанні математичних формул та економіко-математичних моделей, які дають змогу отримати кількісні параметри прогнозованих процесів. Класифікація описаних методів представлена на рисунку 1.

Слід зазначити, що сьогодні ці види прогнозу взаємодоповнюють один одного. Спочатку розробляють пошуковий прогноз, виходячи з того, коли можна досягти мети без зміни умов існування об'єкту прогнозування; за виявлення перешкод та проблем на шляху до досягнення цілей розробляється нормативний прогноз з оптимальним рішенням цих проблем.

План принципово відрізняється від прогнозу тим, що план є проектом рішення (категорія «рецидивності»), прогноз же – це можливі шляхи розвитку об'єкта дослідження, які не коригуються кимось або чимось (категорія «евентуальності»). Тобто вони належать до різних категорій ґносеологічно, але онтологічно збігаються [3, с. 24]. Тож відповідно до наведеного групування прогнозів (нормативні та пошукові) і плани можна поділити на нормативні та пошукові, виходячи з того, чи здійснюється вплив на об'єкт планування і якою мірою. В державному плануванні це знаходить своє відображення у формуванні державних планів: чи залучаються незалежні суб'єкти господарювання до формування плану, чи держава самостійно формує нормативний план. Класифікацію планів представлено на рисунку 2.

Функція планування є першочерговою функцією управління, тому що саме вона, виходячи із стратегічних цілей, визначає порядок дій, зміст останніх та їх упровадження для досягнення зазначених цілей, відповідаючи на такі питання [5, с. 74]:

1. Дати оцінку поточній ситуації.
2. Дати оцінку ситуації, яка має скластися після досягнення цілей, цільової ситуації.
3. Визначити, яким чином буде досягнуто поставлені цілі.

Сучасні вчені-економісти виділяють чотири форми макроекономічного планування: директивне, індирективне, регулятивне та індикативне. Найбільше застосовується дві форми – директивне та індикативне, інші розглядаються як похідні від попередніх [4, с. 111].

Директивне планування діяло в більшості країн із централізованою системою управління економікою (найяскравіший приклад – СРСР), суть його полягала в централізованому встановленні планових показників, що розробляються вищою за рівнем ланкою регулювання народним господарством і доводяться нею нижчій за рівнем ланці для обов'язкового виконання. Виконання доведених планових показників за-

безпечувалося виділенням відповідних фондів, трудових ресурсів і стимулювалося преміями та відзнаками. За невиконання планових завдань керівники несли персональну відповідальність.

Планування визначає, як організувати процес досягнення цілей, мотивувати людей, та контролює процес досягнення цілей, виходячи з уявлення цільової ситуації.

Індирективне планування відрізняється від директивного застосуванням методів непрямого впливу (економічних та інституційних) переважно директивного характеру: встановлення граничного рівня цін, відсоткових ставок за кредитом чи депозитом, жорстке регулювання валютного курсу. Відсутні адміністративні стягнення за невиконання планових завдань, що забезпечує певну свободу суб'єктам економіки. Проте ця форма не передбачає забезпечення ресурсами суб'єктів економіки, консультацій з ними та не враховує їхні інтереси. Таким чином, ця форма планування є більш ефективною, ніж директивне планування, але має ті самі недоліки.

Індикативне планування передбачає процес формування заходів рекомендаційного характеру, спрямованих на досягнення цілей соціально-економічної політики держави і створення таких умов для суб'єктів господарювання, які би спонукали їх до виконання поставлених завдань. Цей вид планування активно використовує лише методи державного регулювання прямого впливу, встановлюючи орієнтири для суб'єктів економіки за допомогою цільових індикаторів. Основні індикатори цих планів є орієнтованими для приватного та змішаного секторів, але обов'язковими для виконавчих органів і державного сектору економіки.

Вихід підприємства на зовнішні ринки зазвичай є тривалим еволюційним процесом. Системне, поступове набуття досвіду в зовнішньоекономічній діяльності – один із можливих шляхів до набуття стабільного розвитку. Для отримання доступу на закордонні ринки підприємство повинне пройти декілька етапів, кожен з яких має свої особливості [8, с. 45-47]:

1. Етап пробного експорту характеризується односторонніми спробами підприємства продати закордонному покупцю стандартну вітчизняну продукцію. Успішні продажі на окремому зарубіжному ринку підприємство намагається повторити і на інших ринках. Як наслідок – багатообіцяючи окремі продажі без повторних замовлень, невеликі доходи за досить значних витрат.

2. Етап екстенсивного експорту. На цьому етапі відбувається охоплення незначної кількості ринків без їх сегментації. Експортний асортимент представлений традиційними для цього підприємства набором товарів.

3. Етап інтенсивного експорту – відбувається обмеження асортименту найбільш вигідною продукцією по кожному ринку з використанням всіх методів активного маркетингу. Закордонна торговельна мережа експортера отримує зна-

Таблиця 1

**Етапи експортної діяльності, методи планування та періодичність перегляду плану
(складено автором)**

№ з/п	Тип	Стратегія	Перегляд основних показників розвитку	Методи прогнозування
1	Етап пробного експорту	Агресивного захоплення ринку	1 раз на місяць	Комбінація методів статистичного аналізу з експертними методами прогнозування: методом Дельфі та експертних оцінок
2	Етапи екстенсивного та інтенсивного експорту	Агресивного захоплення ринку	1 раз на місяць	Комбінація методів статистичного аналізу з експертними методами прогнозування: методом Дельфі та експертних оцінок
3	Етап експортного маркетингу	Зваженого виходу на ринок та утримання позицій	1 раз на квартал	Метод Дельфі
4	Етап міжнародного та глобального маркетингу	Збереження позицій на ринку	1 раз на рік	Експертні оцінки

чний розвиток, зовнішньоекономічні зв'язки стали більш глибокими й ефективними, але все ще залишаються додатком внутрішньоекономічних відносин.

4. Етап експортного маркетингу – продукція все більше пристосовується до вимог зовнішнього ринку. Підприємство розвиває двосторонні відносини із зовнішніми ринками, збираючи й обробляючи відповідну інформацію. Маркетингові комунікації набувають міжнародних ознак.

5. Етап міжнародного маркетингу – закордонні ринки починають відігравати домінуючу роль у формуванні маркетингової концепції підприємства.

6. Етап глобального маркетингу – підприємство більш не орієнтується на внутрішній ринок, а переймається задоволенням потреб, характерних для споживачів усього світу.

Наявність багатьох умов здійснення, інтересів суб'єктів міжнародної торгівлі зумовлює використання широкого спектру форм міжнародної торгівлі, які можна згрупувати за критеріями: об'єкта торгівельних операцій, формами переміщення, характеру взаємодії партнерів, ступеня втручання держави, рівнем і характером опосередкування торгівельних операцій.

Під час виконання кожного етапу експортно-імпоротної діяльності підприємство може використовувати ті чи інші методи планування. До того ж залежно від країни етапи експортної діяльності підприємства можуть відрізнятися. Тому слід проранжувати етапи експортної діяльності, методи планування та періодичність перегляду плану (табл. 1).

Таким чином, з таблиці 1 можна бачити періодичність та методи планування під час виходу підприємства на зовнішні ринки. Це не означає, що ми не використовуємо інші методи, ніж зазначені у таблиці 1, на тому чи іншому етапі експортної діяльності підприємства, але наведені методи є актуальними та адекватними до наведених умов. Все це дасть підприємствам змогу більш ефективно здійснювати господарську діяльність, особливо на зовнішніх ринках.

Висновки. На думку авторів, планування експортної діяльності підприємства в умовах активізації зовнішньоекономічної діяльності та розширення ринків збуту має відбуватися у взаємозв'язку з етапами експортної діяльності. Така система планування дозволить з тією чи іншою періодичністю контролювати стан виходу підприємства на певний ринок. Період контролю показників залежить від самого ринку та його здатності змінюватися. Застосовуючи переваги індикативного планування, індикатори досягнення цілей виходу (обсяги продажів, кількість укладених контрактів) можуть бути скориговані залежно від теперішнього стану ринку. Така гнучкість дасть змогу оперативно відповідати викликам, що постають перед підприємством, і отримати якомога більший прибуток.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

- Акофф Р.Л. Планирование в больших экономических системах / Р.Л. Акофф. М.: Советское радио, 1972. 223 с.
- Пономаренко В.С. Регіональна інноваційна система: теорія і практика: монографія / під наук. ред. д.е.н., проф. В.С. Пономаренко. Харків: ІНЖЕК, 2011. 688 с.
- Брагинский С.В. Кредитно-денежная политика в Японии / С.В. Брагинский // Институт востоковедения АН СССР. Москва: Наука, 1989. 195 с.
- Галанов С.С. Кризис, банки и реальный сектор экономики в современных условиях / С.С. Галанов // Деньги и кредит. 2009. № 11. С. 38-43.
- Гурне Б. Державне управління / Пер. з франц. В. Шовкуна. К.: Основи, 1993. 165 с.
- Улыбина Т.П. Сущность методики управления развитием инфраструктуры внешней торговли региона // Т.П. Улыбина // Известия ИГЭА. 2009. № 1 (63). С. 112-115.
- Щука В.Г. Дослідження методів прогнозування та обґрунтування вибору кращого з них для прогнозування показників фінансово-господарської діяльності підприємства / В.Г. Щука, Д.І. Мандрик // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2015. № 1. С. 102-104.
- Багрова І.В. Зовнішньоекономічна діяльність підприємств / І.В. Багрова, Н.І. Редіна, В.Є. Власюк, О.О. Гетьман. К.: Центр навчальної літератури, 2004. 580 с.

REFERENCES:

1. Akoff, R. L. (1972) *Planirovanie v bol'shikh jekonomicheskikh sistemah* [Planning for large economic systems], Sovetskoe radio, Moscow, USSR, 223 p.
2. Ponomarenko, V. S. (2011) *Rehionalna innovatsiina systema: teoriia i praktyka* [Regional Innovation System: Theory and Practice], INZhEK, Kharkiv, Ukraine, 688 p.
3. Braginskij, S. V. (1989) *Kreditno-denezhnaja politika v Japonii* [Monetary Policy in Japan], Institut vostokovedeniia AN SSSR, Moscow, USSR, 195 p.
4. Galanov, S. S. (2009) "Crisis, banks and the real sector of the economy in modern conditions", *Den'gi i kredit*, no. 11, pp. 38-43.
5. Hurne, B. (1993) *Derzhavne upravlinnia* [Public administration], Osnovy, Kyiv, Ukraine, 165 p.
6. Ulybina, T. P. (2009) "The essence of the methodology for managing the development of the region's foreign trade infrastructure", *Izvestija IGJeA*, no. 1 (63), pp. 112-115.
7. Shchuka, V. H., Mandryk, D. I. (2015) "Research of forecasting methods and justification of the best one for index forecasting of financial and economic activity of enterprise", *Herald of Khmelnytskyi national university. Economic sciences*, no. 1, pp. 102-104.
8. Bahrova, I. V., Riedina, N. I., Vlasiuk, V. Ie. and Hetman, O. O. (2004) *Zovnishnoekonomichna diialnist pidpriemstv* [Foreign economic activity of the enterprise], Tsentri navchalnoi literatury, Kyiv, Ukraine, 580 p.

Podpriadova O.V.

Student,

V.N. Karazin Kharkiv National University

Yevtushenko H.V.

Candidate of Economic Sciences,

Senior Lecturer at Department of Marketing and Management of Foreign Economic Activity, V.N. Karazin Kharkiv National University

EXPORT ACTIVITY PLANNING OF THE ENTERPRISE IN THE CONDITIONS OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY ACTIVATION

The article is dedicated to planning export activity of the enterprise. The authors pay attention to the condition of activation of foreign economic activity. Theoretical foundations of the planning process are reviewed in the article. In particular, the features of planning by Russell Ackoff are considered. The economist considers planning "as a decision-making process". The forecast is the basis of planning so in this regard the aspects of forecasting are determined. The classification of forecasting methods (expert and formalized) is reviewed. It is stated that plan is a project solution; forecast is a possible way of development of the object. The classification of macroeconomic plans is investigated. It is classified by the following parameters: a period of time, scale, object, form. Four forms of macroeconomic planning are determined by economists (legislative, indirective, regulatory, and indicative planning). The features of the listed forms of planning are described.

The enterprise's exit to external markets is a long evolutionary process. The enterprise should go through several stages for obtaining access to foreign markets. The stages include export test, extensive export, intensive export, export marketing, international marketing, and global marketing. The stages are passed one after another and it has features in planning too. When the enterprise performs each stage of export activity, one or another planning method can be used. The authors combine the stages of export activity, planning methods, and periodicity of the plan review. Combination of methods of statistical analysis with expert methods of forecasting (Delphi method and expert assessments in particular) is proposed. Using the planning system will allow controlling the state of the enterprise's entry into a particular foreign market.

УДК 338.12.015

Прокопів М.І.
аспірант кафедри фінансів
Івано-Франківського національного
технічного університету нафти і газу

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИЛОВОГО СКЛАДНИКА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК ВИЗНАЧАЛЬНОГО ФАКТОРА ПРОТИДІЇ РЕЙДЕРСТВУ ТА СИЛОВОМУ ЗАХОПЛЕННЮ ПІДПРИЄМСТВА

АННОТАЦІЯ

Ефективність функціонування газотранспортної галузі пов'язана зі станом використання ресурсів у нафтогазовому комплексі загалом та магістральному транспорті газу зокрема. Особливої значущості набуває дослідження процесу формування впливу окремих показників і факторів на рівень економічної безпеки газотранспортних підприємств. Одним із ключових складників діяльності підприємства є забезпечення безпеки працівників та основних засобів підприємства. Метою статті є визначення ризиків і загроз економічній безпеці газотранспортного підприємства. Розглянуто ключові підходи до аналізу і диверсифікації ризиків силового складника, а також запропоновано схему забезпечення силового складника економічної безпеки газотранспортного підприємства.

Ключові слова: рейдерство, силове захоплення, економічна безпека, інтегральний показник, ризик, диверсифікація.

АННОТАЦИЯ

Эффективность функционирования газотранспортной отрасли связана с состоянием использования ресурсов в нефтегазовом комплексе в целом и магистральном транспорте газа в частности. Особую значимость приобретает исследование процесса формирования влияния отдельных показателей и факторов на уровень экономической безопасности газотранспортных предприятий. Одной из ключевых составляющих деятельности предприятия является обеспечение безопасности работников и основных средств предприятия. Целью статьи является определение рисков и угроз экономической безопасности газотранспортного предприятия. Рассмотрены ключевые подходы к анализу и диверсификации рисков силовой составляющей, а также предложена схема обеспечения силовой составляющей экономической безопасности газотранспортного предприятия.

Ключевые слова: рейдерство, силовой захват, экономическая безопасность, интегральный показатель, риск, диверсификация.

ANNOTATION

The efficiency of the operation of the gas transportation industry is related to the state of use of resources in the oil and gas complex as a whole, and the main gas transport in particular. Of particular significance is the study of the process of shaping the impact of individual indicators and factors on the level of economic security of gas transport companies. One of the key components of the company's activities is to ensure the safety of employees and capital assets of the enterprise. The purpose of this article is to identify the risks and threats to the economic security of the gas transport company. The key approaches to the analysis and diversification of the risks to the power component are considered, as well as the scheme of ensuring the power component of the economic safety of the gas transport company.

Key words: raiding, power capture, economic security, integral index, risk, diversification.

Постановка проблеми. Однією з важливих умов підвищення ефективності та сталості підприємств за ринкових відносин є вдосконалення системи управління силовим складником підприємства з урахуванням факторів забезпечення економічної безпеки. Ситуація в Україні

не дає змоги говорити про забезпечення сталого економічного зростання, що впливає на національну й економічну безпеку держави загалом. Процес формування ринкової економіки в Україні супроводжується трансформацією форм і методів державного регулювання, децентралізацією та диверсифікацією виробництва, зміною умов господарювання і зростанням конкурентної боротьби між підприємствами, посиленням впливу зовнішнього середовища на діяльність суб'єктів господарювання, основною рисою якої є динамізм з ознаками невизначеності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження теоретичних та практичних аспектів забезпечення безпеки розвитку суб'єктів господарювання знайшли відображення у працях Л.І. Абалкіна, Л.Т. Гораль, М.А. Бендікова, Т.Б. Берднікова, О.А. Груніна, Л.І. Донця, Н.В. Ващенко, Б.З. Мільнера, О.І. Могилюго, О.М. Бандурки, В.С. Духова, Я.А. Жаліло, М.П. Капустіна, А.В. Кирієнка, Г.В. Козаченко, В.А. Ліпкана, О.М. Ляшенко, В.І. Мунтіяна, Н.О. Подлужної, В.П. Пономарьова, П.Я. Пригунова, А.С. Сосніна, Є.А. Олейнікова, В.В. Шликова, В.І. Ярочкіна та ін. У своїх роботах учені визначили основні підходи до дослідження силового складника економічної безпеки підприємства, проаналізували систему чинників економічно безпечного його розвитку.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). На основі викладеного можна сформулювати завдання дослідження, яке полягає у формуванні теоретико-методологічних засад управління силовим складником економічної безпеки як ефективного індикатора розвитку підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Силова безпека підприємства полягає у захисті фізичної особи від загроз її життю, здоров'ю та матеріальному благополуччю, а також захисті майна підприємства від кримінальних посягань. Силовий складник полягає у забезпеченні фізичної безпеки працівників фірми (насамперед керівників) і збереженні її майна.

До основних негативних впливів на цей складник належать фізичні і моральні впливи на конкретних особистостей (особливо на керівництво та провідних спеціалістів) з метою заподіяти шкоду їх здоров'ю та репутації, що становить загрозу нормальній діяльності їх підприємства.

Негативні впливи, що завдають шкоди майну підприємства, несуть загрозу зниження вартості його активів і втрати економічної незалежності (дезінформація, знищення інформації) [3, с. 34-35].

Причинами цих негативних явищ є:

– нездатність підприємств-конкурентів досягти переваг коректними методами ринкового характеру, тобто за рахунок підвищення якості власної продукції, зниження поточних витрат на виробництво (діяльність), удо-

сконалення маркетингових досліджень ринку тощо;

– кримінальні мотиви одержання злочинними юридичними (фізичними) особами доходів через шантаж, шахрайство або крадіжки;

– некомерційні мотиви посягань на життя та здоров'я керівників і працівників підприємства (організації), а також на майно фірми.

Аналіз загроз негативних впливів за принциповою схемою організації силового складника передбачає:

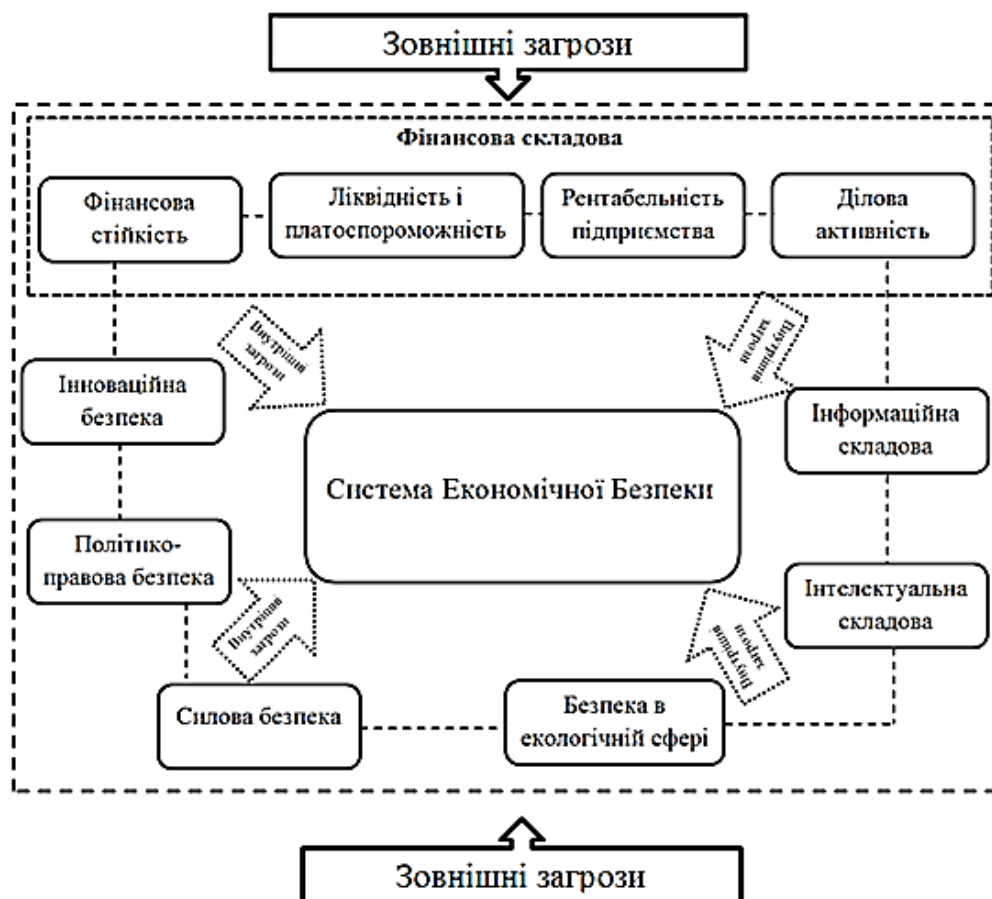

Рис. 1. Вплив внутрішніх і зовнішніх загроз на систему економічної безпеки
Джерело: узагальнено і доповнено автором на основі [4]

Таблиця 1

**Основні види діяльності служб підприємства (організації)
з метою гарантування силового складника його (її) безпеки**

Вид діяльності	Напрямок діяльності	Підрозділ фірми
Гарантування фізичної і моральної безпеки співробітників	Охорона співробітників; збирання інформації та превентивні дії з метою запобігання загрозі безпеки.	Служба безпеки Інформаційно-аналітичний підрозділ
Гарантування безпеки майна і капіталів підприємства (організації)	Охорона майна (будівель, споруд, устаткування, транспорту); охорона перевезень; страхування майна та ризиків; гарантування безпеки інвестування.	Служба безпеки Фінансова служба
Безпека інформаційного середовища фірми	Захист від промислового шпигунства; збирання інформації про зовнішнє середовище бізнесу.	Служба безпеки Інформаційно-аналітичний підрозділ
Забезпечення сприятливого зовнішнього середовища бізнесу	Превентивні дії щодо запобігання загрозам; робота з громадськістю та пресою; політика лобіювання.	Вище керівництво фірми Служба зв'язків з громадськістю Служба безпеки

1. Аналіз рівня організації силового складника економічної безпеки за напрямками, ресурсами, виконавцями, взаємодією та ефективністю витрат.

2. Прогнозування можливих негативних впливів та очікуваної шкоди від них.

3. Розроблення рекомендованого комплексу заходів для запобігання можливим негативним впливам.

4. Планування бюджету на використання рекомендованого комплексу заходів і розрахунок очікуваної ефективності від його реалізації.

5. Планування підбору і спеціального навчання відповідного персоналу.

6. Оперативне планування реалізації пропонуванних заходів за ресурсами та виконавцями.

На основі аналізу можемо визначити послідовність кроків (дій) щодо забезпечення високого рівня силової безпеки.

Схему забезпечення силового складника економічної безпеки з виокремленням послідовно виконуваних робіт зображено на рис. 2.

Продовжуючи аналіз загроз, можемо сказати, що названі вище спонукальні мотиви можуть зумовити спроби негативного впливу (фі-

зичного і морального характеру) на працівників фірми.

Спроби фізичного усунення керівників, вищих менеджерів і головних спеціалістів спричиняються переважно зіткненням комерційних інтересів, конфліктами керівництва підприємства з кримінальними організаціями або особами, а також політичними мотивами. Спроби морального тиску на працівників, як правило, робляться з метою змусити їх учинити дії, що завдаватимуть шкоди економічній безпеці та ефективному розвитку фірми. Чинити такі дії можуть представники кримінальних структур, корумповані чиновники служб безпеки та податкових служб або спеціально найняті для цього люди й організації.

Так, на основі аналізу можемо виокремити основні дії, які можуть бути виконані проти силової безпеки підприємства.

На силовий складник економічної безпеки можуть здійснювати вплив:

1) фізичні і моральні впливи особистого спрямування (проти конкретної особистості);

2) негативні дії, спрямовані на те, щоб завдати шкоди майну, зокрема, загрози зменшення

Рис. 2. Загальна принципова схема забезпечення силового складника економічної безпеки
Джерело: узагальнено і доповнено автором на основі [6]

активів підприємства (організації) і втрати ним (нею) фінансової незалежності;

3) негативний вплив на інформаційне середовище суб'єкта господарювання (так зване промислове шпигунство) (табл. 1).

Ось чому для протидії таким загрозам має бути введена адекватна протидія з боку керівництва підприємства і вповноважених для цього відділів.

Організація силового складника економічної безпеки складається з виконання такого переліку робіт:

1) аналіз загроз негативних впливів на силовий складник економічної безпеки відповідно до причин їх виникнення;

2) аналіз рівня організації силового складника економічної безпеки за напрямками, ресурсами, виконавцями, взаємодією та ефективністю витрат;

3) прогнозування можливих негативних впливів та очікуваної шкоди від них; 4) розроблення рекомендованого комплексу заходів щодо запобігання можливим негативним впливам;

5) планування бюджету на виконання рекомендованого комплексу заходів і розрахунок очікуваної ефективності від його реалізації;

6) планування відбору та спеціального навчання відповідного персоналу;

7) оперативне планування реалізації пропонує заходів за ресурсами і виконавцями;

8) практична робота з організації силового складника економічної безпеки [3, с. 23].

У кінцевому підсумку сукупність негативних дій щодо силового складника економічної безпеки можна стисло сформулювати так:

1) фізичні та моральні впливи особистого спрямування (проти конкретної особистості);

2) негативні дії, спрямовані на завдання шкоди майну, включаючи загрози зменшення активів підприємства (організації) і втрати ним (нею) фінансової незалежності;

3) негативний вплив на інформаційне середовище суб'єкта господарювання (так званий промисловий шпідіаж).

Для уникнення і протидії вищезазначеним ризикам необхідним є створення і підтримка ефективної системи безпеки підприємства. Це може бути організація окремої служби безпеки підприємства, основним завданням яких і буде моніторинг, контроль і протидія різним ризикам, пов'язаним з охороною штату підприємства і матеріальних активів компанії. Ось чому на всіх великих і середніх підприємствах зазвичай створюються автономні служби безпеки, а безпека функціонування невеликих фірм може забезпечуватися територіальними службами, в них фірма наймає одного чи кількох охоронців.

Пріоритетним принципом організації та функціонування системи безпеки фірми треба вважати її комплексність.

Служба безпеки будь-якої фірми постійно виконує певний комплекс завдань. Головними з них для будь-якої фірми є такі:

1) охорона виробничо-господарської діяльності та захист відомостей, що вважаються комерційною таємницею цієї фірми (підприємства, організації);

2) організація роботи з правового та інженерно-технічного захисту комерційних таємниць фірми;

3) запобігання необґрунтованому допуску і доступу до відомостей та робіт, які становлять комерційну таємницю;

4) організація спеціального діловодства, яке унеможливорює несанкціоноване одержання відомостей, віднесених до комерційної таємниці відповідної фірми;

5) виявлення та локалізація можливих каналів витоку конфіденційної інформації у процесі звичайної діяльності та за екстремальних ситуацій;

6) організація режиму безпеки під час здійснення всіх видів діяльності, включаючи зустрічі, переговори й наради в межах ділового співробітництва фірми з іншими партнерами;

7) забезпечення охорони приміщень, устаткування, офісів, продукції та технічних засобів, необхідних для виробничої або іншої діяльності;

8) організація особистої безпеки керівництва та провідних менеджерів і спеціалістів фірми;

9) оцінка маркетингових ситуацій та неправомірних дій конкурентів і зловмисників.

Зрозуміло, що перелік конкретних завдань стосовно організації системи безпеки фірми залежно від специфіки її діяльності може бути більшим або меншим, але він завжди має бути достатнім та обґрунтованим.

Висновок. У нормативних документах, які визначають організацію діяльності служб безпеки фірм, виокремлюються конкретні об'єкти, що підлягають захисту від потенційних загроз і протиправних посягань. До них належать:

– персонал (керівні працівники; персонал, який володіє інформацією, що становить комерційну таємницю фірми);

– матеріальні засоби праці та фінансові кошти (приміщення, споруди, устаткування, транспорт; валюта, коштовні речі, фінансові документи);

– інформаційні ресурси з обмеженим доступом;

– засоби та системи комп'ютеризації діяльності фірми (підприємства, організації);

– технічні засоби та системи охорони й захисту матеріальних та інформаційних ресурсів.

Служба безпеки фірми завжди має бути готовою до подолання критичної (кризової) ситуації, що може постати через зіткнення інтересів бізнесу та злочинного світу. Для управління безпекою багато суб'єктів підприємницької діяльності створюють так звані кризові групи, до складу яких входять керівник фірми, юрист, фінансист і керівник служби безпеки. Головна мета діяльності кризової групи – протидіяти зовнішнім загрозам для безпеки фірми.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Васильців Т.Г. Пріоритети та засоби зміцнення економічної безпеки малого та середнього підприємництва: монографія / відп. ред. Т.Г. Васильців. Київ: Видавництво ЛКА, 2009. С. 248-259.
2. Довбня С.Б. Діагностика рівня економічної безпеки підприємства // Фінанси України, 2008. № 4. С. 88-97.
3. Зубок М.І. Безпека підприємницької діяльності: нормативно-правові документи комерційного підприємства, банку / упоряд. Зубок М.І. Київ, 2004. 144 с.
4. Козаченко Г.В. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення: монографія / відп. ред. Г.В. Васильців. Київ: Лібра, 2003. С. 280-282.
5. Мак-Мак В.П. Служба безпеки підприємства / упоряд. Мак-Мак В.П. Київ, 2003. 208 с.
6. Гораль Л.Т. Концептуальні засади трансформації організаційної структури вертикально-інтегрованої компанії / Гораль Л.Т. Галицький економічний вісник, 2014. № 4.

REFERENCES:

1. Vasiltssev, T. (2009). Priorities and means of strengthening the economic security of small and medium enterprises. Publishing house LKA, 248 p.
2. Dovbnia, S. (2008). Diagnostics of the level of economic security of the enterprise. Finance of Ukraine, 4, 88-97.
3. Zubok, M. (2004). Business security: legal documents of a commercial enterprise, bank. Truth, 144.
4. Kozachenko, G. (2003). Economic security of the enterprise: the essence and mechanism of providing. Libra, 280.
5. Mak-Mak, V. (2003). Enterprise Security Service. Guard school «Bayard», 208.
6. Horal, L. (2014) Conceptual backgrounds of organizational structure transformation of vertical-integrated enterprises. Galytski economic visnyk, 4, 56-57.

Prokopiv M.I.

*Postgraduate Student at Department of Finance,
Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas*

METHODOLOGICAL ASPECTS OF THE FUNCTIONING OF THE POWER COMPONENT OF ECONOMIC SECURITY AS A DETERMINING FACTOR OF COUNTERACTION TO RAIDERS AND FORCE SEIZURE OF THE ENTERPRISE

The company's economic security can be considered as a complex dynamic system that provides sustainable operation and development through timely mobilization and the most rational use of labour, financial, technical and technological and other resources in the face of external and internal threats. The analysis of risks and threats is a prerequisite for determining the directions for increasing the efficiency of managing the economic security of gas distribution companies. On its basis, strategic directions of observance of the economic safety of the enterprise and the system of planning of actions of gas distribution companies are developed.

The level of economic security depends on how efficiently its management and specialists will be able to avoid possible threats and eliminate harmful effects of certain negative components of the external and internal environment. If the potential of the company has exhausted the ability to adapt to an unstable environment, then we can talk about the threat to its economic security. It may be in the form of loss of the competitive status of the enterprise, or a significant deterioration in its financial condition, or the destruction of a positive image.

That is why the serious internal threat of enterprise activity is the lack of substantiality of the marketing strategy of the enterprise. The economic security of the company in the market weakens both underestimation and overestimation of the role of marketing. Each company, managers in order to determine the specific situation, should identify the most dangerous of them and develop a system of measures to prevent. Thus, the purpose of the system of managing the economic security of the gas distribution company is to form adaptive responses to the threats in any area of its life and, as a result, ensure the stable and most efficient functioning of today and high potential for development in the future. Gas distribution companies need to take into account the impact on the parameters of their economic security, analysed in the study of external and internal factors.

UDC 338.27

Romanovskyi I.

*Candidate of Technical Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at Department of Economics and Entrepreneurship
National Metallurgical Academy of Ukraine*

Vyshnikin D.

*Master's Degree (Econ.),
National Metallurgical Academy of Ukraine*

ON PECULIAR FEATURES OF INVESTMENT SOURCES ATTRACTION TO AN ENTERPRISE

ОСОБЛИВОСТІ ЗАЛУЧЕННЯ ДЖЕРЕЛ ІНВЕСТИЦІЙ ДЛЯ ПІДПРИЄМСТВА

ANNOTATION

The issues of investment sources attraction to an enterprise are explored. It is shown that the technics being used to estimate the cost of investment sources have their own peculiar features. To solve the problem of calculating the cost of capital when budgeting new projects, a new calculation model is created. It is noted that attraction of debt financing and internal funds as well could result in saving of corporate tax due to certain expenses reducing the taxable base. A new definition "capital attraction performance indicator" is set forth to signify a quantitatively estimated result of the influence of the process of formation of the capital structure on the efficiency of the investment project due to internal factors of the enterprise, including tax shield.

Key words: investment, sources, attraction, finance, cash flow, rate, present value

АНОТАЦІЯ

Виконано аналіз сучасних іноземних публікацій з питання інвестиційних альтернатив та рівня їх ризику. Відокремлені питання оцінки вартості інвестиційних ресурсів, які вивчені недостатньо. Для вирішення проблеми оцінки вартості інвестиційних ресурсів запропоновано власний підхід з урахуванням особливостей різночасності надходження джерел фінансування в контексті ефекту «податкового захисту». Сформульовано рекомендації щодо прагнення підприємств до формування структури капіталу. Визначена необхідність дотримання додатного значення величини ефекту від фінансування за рахунок додаткової економії від певних джерел інвестиційних ресурсів.

Ключові слова: інвестиції, джерела, залучення, фінанси, грошовий потік, ставка, поточна вартість.

АННОТАЦИЯ

Выполнен анализ современных иностранных публикаций по вопросу инвестиционных альтернатив и уровня их риска. Выделены недостаточно изученные составляющие механизма оценки стоимости инвестиционных ресурсов. Для решения проблемы оценки стоимости инвестиционных ресурсов предложен собственный подход с учетом особенностей разновременности поступления источников финансирования в контексте эффекта «налоговой защиты». Сформулированы рекомендации для предприятий по формированию структуры капитала. Определена необходимость соблюдения положительного значения величины эффекта от финансирования за счет дополнительной экономии от определенных источников инвестиционных ресурсов.

Ключевые слова: инвестиции, источники, привлечение, финансы, денежный поток, ставка, текущая стоимость.

Formulation of the problem. Since the objective evaluation of investment capital units' values is one of the key factors affecting the definition of the effectiveness of investment projects, the issue is widely explored in the writings of representatives of various economic schools.

In Ukraine, in the context of a worsening economic situation, the problems of increasing the effectiveness of limited investment sources become especially urgent. Effective solutions to such problems contribute to the growth of the national economy and increase in its investment attractiveness as well.

In the conditions of resetting of market relations, when the stock market and its infrastructure are underway to develop, there is no sufficient statistical database covering investment alternatives and their risk levels due to the informational closeness of many enterprises. So, the issues of estimating the cost of investment sources have their own peculiar features.

Analysis of recent research and publications. The most widespread approach to estimating the cost of financial resources attracted from various sources of financing usually comes down to a ratio of the average annual amount of costs associated with raising funds to the total amount of funds raised. This ratio allows us to get the relative value of funds borrowed from a particular source.

While exploring the composition of fundraising costs, some authors usually take into consideration time value of money [1; 2; 3; 4; 6], and some ignore it [5]. Taxation is accounted for [1; 3; 6] but sometimes the taxation influence is dropped as well [1; 5; 6; 7].

One of the most common approaches to assessing the cost of capital, shared by the authors of this article, is its finding as a discount rate that ensures the equality of discounted incoming and outgoing cash flows to give their present values. As is noted in [4, p. 336], "The cost of capital is also a key factor in choosing the firm's mixture of debt and equity and in decisions to leave rather than buy assets. The cost of capital is a critical element in many business decisions."

The inflow of funds to the enterprise is considered to be classified as incoming cash flows in this case, while all amounts of payments due to funding classified as outgoing cash flow.

As far as financial attractiveness is concerned, it might be noticed that "When calculating NPV,

recognize investment expenditures when they occur, not later when they show up as depreciation. Projects are financially attractive because of the cash they generate, either for distribution to shareholders or for reinvestment in the firm. Therefore, the focus of capital budgeting must be on cash flow, not profits" [3, p. 380].

Widely employed in economic theory is the view that as far as loan financing is concerned, its value must also account for the profit tax savings due to the effect of tax shield on interest [1, 2, 3, 4, 5, 6].

Highlighting the previously unsettled issues and the formulation of the problem. The approaches considered in many cases allow us to determine the real value of different elements of capital structure to solve the tasks assigned to the authors. However, these approaches do not fully account for the specifics of the cash flows formation associated with the enterprise financing, which tends to be a peculiar feature of countries developing transitional market economies.

The authors consider that it is urgent to work out a toolkit to estimate quantitatively results of the influence of the process of forming the capital structure on the investment project efficiency due to internal factors of the enterprise. These factors should be taken into consideration more thoroughly regarding the financial projects stretched in time.

To reaffirm the validity of our goal, we quote [2]: "Financial planning involves the proper timing of investments in order to avoid overexpansion and inefficient use of resources. Optimal use of available funds means exploring different options and selecting those that provide the greatest overall value."

Formulating the goals of the article (task statement). To solve correctly the problem of calculating the cost of capital when budgeting new projects, a new calculation model is created on the basis of the approach presented in the work of the French economist Bernard Colasse [6].

To determine the cost of funding sources, the following formulas are proposed in the book [6]:

excluding taxation:

$$R = \sum_{i=1}^n S_p (1+k)^{-p} \quad (1)$$

including taxation:

$$V = \sum_{i=1}^n (a_p - tV_{p-1}T)(1+k_e')^{-p} \quad (2)$$

where R – the amount of funds received in the "0" year;

S_p – the amount paid in years 1, 2, ..., p , ..., n ;

k – a rate corresponding to the real value of the source of financing under examination;

V_{p-1} – the cost of the indivisible loan attracted by the enterprise;

a_p – annual payment to the lender at the pth period, calculated as:

$$ap = tV_{p-1} + mp, \quad (3)$$

where tV_{p-1} – interest payment to the creditor;
 m_p – repayment of the principal part of the debt in the pth period;

t – contractual interest rate;

T – corporate tax rate;

k_e' – tax-exempt loan value.

In this case, the real cost of capital is based on a ratio of non-recurrent cash receipts to the amount of non-simultaneous outflows discounted to the present moment.

However, in our opinion, the inflow of funds to the enterprise from the source of financing could be also represented as a sum of different cash flows. This is typical for long-range investment, i.e. financial projects stretched in time. At the same time, the flow of finances into the enterprise could be carried out in certain portions in accordance with investment needs.

It also should be noted that not only the attraction of debt financing but also of internal funds, could result in saving of corporate tax due to certain expenses reducing the taxable base. Such expenses may include commissions, insurance payments, issuance and audit costs, development of designing estimates and standard technical documentation.

All of the above fully applies to borrowed funds since their attraction may cause additional costs, which, in addition to those listed above, may include costs of maintaining a pledge, discharging obligations under warranty etc.

Thus, taking into account taxation, the general formula for estimating the real costs of an enterprise for attracting financial resources S_{att} could be denoted as follows:

$$S_{att} = \sum_{i=1}^T \frac{S_{ot} \times g(1-dN)}{(1-r_{ma})^i} \quad (4)$$

where S_{ot} – the expenses caused by a source of financing, in the tth period of time (payments directly related to the compensation required by an investor who financed the project, as well as the costs borne by the enterprise to cover procurement of financial resources (commission, insurance, etc.) could be quoted as an example).

r_{ma} – average market returns;

t – duration of the cost of borrowing susceptible period;

T – service life of a source of financing;

d – the percentage of costs that reduce the tax base in the total costs of the tth period;

N – corporate tax rate applied to the enterprise.

In addition to the servicing costs of investment source, a loan financing outgoing cash flow also comprises the principal amount of the debt.

In view of the foregoing, in order to determine the real cost of financing, the following equation is applied:

$$\sum_{k=1}^K \frac{P_k}{(1+r_p)^k} = \sum_{i=1}^T \frac{S_{ot}(1-dN)}{(1+r_p)^i} + \sum_{i=1}^T \frac{Sb_i}{(1+r_p)^i} \quad (5)$$

Where r_e – the real cost of funds or a particular source of finance;

P_k – cash inflows to the enterprise during the kth period;

K – duration of the money receipt period;

k – an interval of receipt of funds for the enterprise;

Sb_t – the return of the principal amount of funds in the tth period.

In accordance with the essence of the cost of the source of financing, calculated on the basis of formulas 1, 2, 5, the effect of utilization of a certain source of investment (NPV of the financing project) is equal to zero.

This conclusion concerns not only transactions with securities but, in our opinion, can be extended to other sources of financing for the enterprise.

However, the current financing conditions prevailing in Ukraine does not meet the strict regulations of an efficient western capital's market. As is well known, the process of formation of market relations in Ukraine has its own peculiar features and is characterized by a high degree of information asymmetry as to the capital market. It can induce a distorted value of capital far from being fair.

At the same time, while acknowledging the validity of Brealey-Myers concepts in conditions of an efficient capital market, we cannot fail to note that their theory does not account for a number of circumstances that are also characteristic of countries with economy in transition:

1. The “zero” present discounted value of a financing decision assumes the equality of discounted outgoing and incoming cash flows between the enterprise and the investor. This situation is possible when disregarding additional effects of financing (both costs and benefits), which arise directly at the enterprise and have nothing to do with the investor. Once the agreed-upon cash flows are taken into consideration, this leads to an inequality of the present value of financing in regard to the investor and the enterprise;

2. This overlooks the fact that different types of special-purpose funding, mainly state funding, can provide significant benefits, deferrals, and subsidies, thus influencing upon the investment policy of enterprise.

3. It is undeniable that some of the additional effects either might be missed in the formation of the cost of financing or arise afterwards as well (when the cost of capital has been agreed upon).

In view of the above, the utilization of various investment sources to finance a project can be associated with a certain additional effect from financing, which should be estimated as follows:

$$E_f = \sum_{k=0}^K \frac{P_k}{(1+r)^k} - \sum_{k=M}^0 \frac{S_{ot}(1-d_k N)}{(1+r)^k} - \sum_{k=1}^K \frac{S_{ot}(1-d_k N) + V_k N + Sb_k - U_k(1-b_k N)}{(1+r)^k} \quad (6)$$

The authors consider that it is appropriate to define the value of E_f as a “capital attraction performance indicator” since it tends to be a quantitatively estimated result of the influence of the process of formation of the capital structure on the investment project efficiency due to internal factors of the enterprise, including the tax shield.

The most successful financing decisions for the enterprise will have a positive value of E_f .

Final Statements. The proposed formulas can be used to determine the cost of funding sources. Unlike a number of technics explored above, the approach of the authors of this article set forth accounts for non-recurrent financing considering the effect of tax shield as well.

Moreover, it is justified that a number of circumstances in the capital market might also result in the formation of non-zero present capital value. So, enterprises developing investment projects must commit themselves to forming a capital structure with a positive value of the effect of financing.

REFERENCES:

1. Araujo, A.J.M. (2003), Manual de análise de projectos de investimento, Editora Rei dos Livros. Lisboa, Portugal.
2. Nikbakht E., Gropelli, A.A. (2012), Finance, Barron's Educational Series, Hauppauge, New York, USA.
3. Brealey, S., Myers, C., Sloan, Marcus, A.J. (2003), Fundamentals of Corporate Finance, University of Phoenix, Phoenix Az., USA.
4. Brigham, E.F. (1992), Fundamentals of Financial Management: Theory and Practice, South-Western CENGAGE Learning, Boston, USA.
5. Van Horne, J.C., Wachowich, J.M. (2009), Fundamentals of financial managements, Ashford Colour Press Ltd., Gosport, UK.
6. Colasse B. (1999), Analyse financière de l'entreprise, La Découverte, Paris. France.
7. Assaf A, (2003), Finanças corporativas e valor, Atlas, São Paulo, Brasil.

Romanovskiy I.
*Candidate of Technical Sciences), Associate Professor,
Senior Lecturer at Department of Economics and Entrepreneurship
National Metallurgical Academy of Ukraine*

Vyshnikin D.
*Master's Degree (Econ.),
National Metallurgical Academy of Ukraine*

ON PECULIAR FEATURES OF INVESTMENT SOURCES ATTRACTION TO AN ENTERPRISE

The paper studies the issue of investment sources attraction to an industrial enterprise. The problems of increasing the effectiveness of limited investment sources have become especially urgent. It is shown that technics being used to estimate the cost of investment sources have their own peculiar features. Sometimes these toolkits tend to be superficial to tackle the problem.

It is shown that the most widespread approach to estimating the cost of financial resources attracted from various sources of financing usually comes down to a ratio of the average annual amount of costs associated with raising funds to the total amount of funds raised.

One of the most common approaches to assessing the cost of capital has to do with the calculation of a discount rate that ensures the equality of discounted incoming and outgoing cash flows to give their present values.

The profit tax savings due to the effect of tax shield on interest are not taken into account properly.

To solve correctly the problem of calculating the cost of capital when budgeting new projects, a new calculation model is created applying the concepts of Bernard Colasse.

The real cost of capital calculations is based on a ratio of non-recurrent cash receipts to the amount of non-simultaneous outflows discounted to the present moment.

It is noted that not only the attraction of debt financing but also of internal funds could result in saving of corporate tax due to certain expenses reducing the taxable base.

A new definition of "capital attraction performance indicator" is set forth to signify a quantitatively estimated result of the influence of the process of formation of the capital structure on the efficiency of the investment project due to internal factors of the enterprise, including tax shield.

УДК 338.24:658.15

Савчук Я.О.

кандидат економічних наук,
Приватний вищий навчальний заклад
«Академія рекреаційних технологій і права»

ФІНАНСОВА ДІАГНОСТИКА ПІДПРИЄМСТВА В СИСТЕМІ ЗМІЦНЕННЯ ЙОГО ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ

АНОТАЦІЯ

У статті розкриті основні напрями зміцнення фінансової безпеки підприємства через реалізацію фінансової діагностики суб'єкта господарювання. Запропоноване власне бачення місця фінансової діагностики в цьому процесі, що має вирішальне значення для доцільності та раціональності процесу діагностування. У межах проведеного дослідження обґрунтовано зміцнення системи фінансової безпеки підприємства шляхом регулювання питань фінансово-економічної спроможності підприємства, стійкості його до банкрутства, оптимізації рівня фінансових ризиків.

Ключові слова: безпека підприємства, фінансова безпека, управління фінансами, фінансова діагностика, завдання фінансової діагностики.

АННОТАЦИЯ

В статье раскрыты основные направления укрепления финансовой безопасности предприятия путем реализации финансовой диагностики предприятия. Предложено собственное видение места финансовой диагностики в этом процессе, что имеет решающее значение для целесообразности и рациональности процесса диагностирования. В рамках проведенного исследования обосновано укрепление системы финансовой безопасности предприятия путем регулирования вопросов финансово-экономической состоятельности предприятия, устойчивости его к банкротству, оптимизации уровня финансовых рисков.

Ключевые слова: безопасность предприятия, финансовая безопасность, управление финансами, финансовая диагностика, задачи финансовой диагностики.

ANNOTATION

The article reveals the main directions of strengthening of financial security of an enterprise through realization of financial diagnostics of the subject of economic activity. Proposed own vision of the place of financial diagnostics in this process, which is crucial for the expediency and rationality of the diagnostic process. Within the framework of the research, the strengthening of the financial security system of the enterprise was substantiated by regulating the issues of financial and economic capacity of the enterprise, its stability before bankruptcy, and optimizing the level of financial risks.

Key words: enterprise security, financial security, financial management, financial diagnostics, tasks of financial diagnostics.

Постановка проблеми. Нині більшість підприємств, які працюють у нестабільному економічному і суспільно-політичному середовищі, переживають глибокий спад виробництва і знаходяться або в критичному стані, або в стані банкрутства. В таких умовах пошук шляхів удосконалення системи управління підприємством у напрямі орієнтації системи на підтримку достатнього рівня економічної безпеки підприємства, а особливо – її фінансового складника, стає вкрай актуальним. По суті, ця проблема передбачає використання комплексу заходів, які покликані забезпечити захищеність діяльності підприємства від негативних впливів зовнішнього середовища, а також наділити його

здатністю швидко усувати загрози або адаптуватися до умов, що склалися.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасна наукова література визначає сутність поняття «безпека підприємства» насамперед у зв'язку з оточенням господарюючого суб'єкта, тобто з відносинами, в які він вступає у процесі своєї діяльності [1; 2; 3]. При цьому ми вважаємо, що варто одночасно розглядати підприємство як суб'єкт фінансових взаємин, бо саме в такому середовищі виникають загрози його фінансовій безпеці.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Таким чином, фінансова безпека є одним із найважливіших складників економічної безпеки підприємства, що визначає стан захищеності його ключових інтересів у фінансовому середовищі від дії факторів негативного впливу. Крім того, рівень фінансової безпеки характеризує стан, здатність і можливості системи протидіяти загрозам і ризикам незалежно від їх походження, внутрішнього або зовнішнього. Головними цілями, які ми ставили перед собою, здійснюючи дослідження, є: розкрити основні напрями зміцнення фінансової безпеки підприємства через реалізацію фінансової діагностики суб'єкта господарювання; запропонувати власне бачення місця фінансової діагностики в цьому процесі, що має вирішальне значення для доцільності та раціональності процесу діагностування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Значення фінансового складника для досягнення довгострокових цілей підприємства і забезпечення його ефективної діяльності визначає важливість і актуальність управління фінансовою безпекою. Його правильне і доцільне впровадження в практику діяльності підприємства дає змогу вирішити низку найважливіших завдань.

По-перше, це досягнення фінансової стійкості, необхідного рівня платоспроможності та ліквідності, а також фінансової незалежності підприємства в довгостроковому періоді. На нашу думку, критерії, які характеризують саме ці сторони фінансового стану підприємства, дають найбільш конкретне уявлення про рівень його безпеки. Тому необхідність дотримання умов безпеки вимагає постійного моніторингу позначеного комплексу показників.

По-друге, визначення найбільш оптимальних шляхів залучення фінансових ресурсів, а також ефективних способів їх розподілу. Постійне відстеження співвідношення власного

і залученого капіталу, співвідношення майна в грошовій та негрошовій формі дає можливість у будь-який момент сформулювати уявлення про фінансово-економічний стан підприємства, визначити тенденції його економічного зростання.

По-третє, ідентифікація фінансових ризиків, які можуть перетворитися в загрози стійкій діяльності. Вирішення цього завдання є вкрай важливим, оскільки група фінансових ризиків займає найбільш значуще місце в «портфелі ризиків» кожного суб'єкта господарювання. Своєчасне і точне визначення загроз дасть змогу розробити систему заходів з оперативного реагування на їх виникнення і забезпечить ефективне усунення економічних ризиків.

І, по-четверте, здатність самостійного опрацювання та впровадження фінансової стратегії. Слід зазначити, що проблема формування і реалізації фінансових механізмів стратегії розвитку підприємств на сучасному етапі їх діяльності є процесом самоорганізації. У процесі цього процесу підприємство реалізує антикризові заходи, веде боротьбу за виживання в умовах жорсткої конкуренції, змушене вирішувати проблеми у зв'язку з прийняттям невдалих управлінських рішень у минулому і недостатнім регулюванням діяльності з боку держави, випробовує нові форми відносин на різних рівнях. Для подолання перелічених труднощів, які часто нестандартні для кожного окремого підприємства, необхідна достовірна, повна, компетентна інформація, що вимагає пошуку рішень для забезпечення нормального функціонування в умовах невизначеності і недостатньої інформованості.

У роботі з підтримки економічної безпеки підприємства, на нашу думку, слід приділити особливу увагу діагностиці його діяльності, а особливо – діагностиці фінансової діяльності, яка є одним з основних складників функціонування кожного економічного суб'єкта.

Фінансова діагностика – комплекс всебічних систематичних досліджень, здійснення яких дає змогу визначити фінансовий стан підприємства, відстежити техніку прийняття рішень фінансового характеру, проаналізувати вплив факторів зовнішнього і внутрішнього походження на результати його роботи, а також виявити резерви і шляхи їх поліпшення та обґрунтувати необхідні управлінські рішення для вдосконалення господарювання. Використання інструментарію фінансової діагностики дає змогу підприємству уникнути порушення фінансової безпеки своєї діяльності, а також контролювати процес її фінансового забезпечення. Таким чином, фінансова діагностика може бути використана як для оцінки будь-якого управлінського рішення, прийнятого в межах фінансового менеджменту підприємства, так і для оцінки діяльності господарюючого суб'єкта з погляду забезпечення фінансової безпеки в конкретних економічних умовах.

Реалізація діагностики в кожному окремо взятому випадку є унікальним процесом, що

реалізовується під впливом факторів, що визначають вибір методів та напрямів її здійснення. Виділення і врахування цих факторів дасть змогу досягти мети дослідження найбільш прийнятним і ефективним шляхом.

Для визначення впливу найвагоміших факторів на обрання напрямів та методів діагностики фінансово-господарської діяльності підприємства можна скористатися зіставленням з медичним терміном «діагностика», спосіб проведення якої залежить від стану здоров'я натеper, попередньо прогнозованої появи та розвитку хвороби, наявності медичного персоналу відповідної кваліфікації та відповідної медичної апаратури, вартості проведення певних процедур діагностики, цінності результатів проведеної діагностики. Аналогічно в економіці можна виділити та охарактеризувати такі основні чинники, від яких залежить раціональність моделі діагностики фінансово-господарської діяльності підприємства [4, с. 159-160]:

1. Обрана керівництвом стратегія – за цією стратегією обирають пріоритетні складники діагностики та принципи формування бюджету її проведення.

2. Теперішній фінансовий стан підприємства (на основі попередньо проведеної діагностики) – визначає необхідну глибину дослідження.

3. Прогнозована загроза кризового стану (на основі попередньо проведеної діагностики) – визначає глибину дослідження за тими чинниками, які мають підвищену можливість виникнення.

4. Наявність персоналу відповідної кваліфікації – визначає здатність виконання власними силами діагностики, а також доцільність передавання права на її проведення сторонньому виконавцю.

5. Вартість реалізації певних етапів діагностики – впливає на глибину діагностики.

6. Ефективність моделі діагностики – визначає ефективність комплексу етапів діагностики, а отже, економічно оптимальну модель та схему реалізації діагностики.

Саме ефективність моделі діагностики фінансово-господарської діяльності як адекватності динамічного інструменту оцінки діяльності економічних суб'єктів є фактором росту обґрунтованості стратегії, швидкості виявлення і нейтралізації прорахунків управління та загроз зовнішнього середовища.

Вибір методів і напрямів діагностики фінансово-господарської діяльності підприємства найбільш суттєво відображається на структурі процесу діагностики.

Як можна судити із дослідження підходів до визначення діагностики в сучасній економічній науці, є також проблема єдності розуміння структури процесу її реалізації.

Більшість учених використовують традиційний підхід, що ґрунтується на аналогіях, тобто ознаках подібності діагностики фінансово-господарської діяльності та фінансового аналізу [5; 6; 7] чи діагностики економічної [8; 9; 10].

О. Мороз і О. Сметанюк [11, с. 32, 43, 46-47] пропонують системний підхід, де вирішальну роль відіграє процес перетворення інформації відповідно до необхідних її характеристик. Реалізацію діагностики, що поділяється на діагностику стану і діагностику процесу, визначають такі характеристики, як об'єкт, мета, завдання та методи.

Досить ґрунтовним є концептуальний підхід, що використовує у своїй праці Л. Костирко [1]. У межах підходу передбачається поділ дослідження потенціалу фінансово-економічної стійкості підприємства на блоки, що послідовно змінюють один одного: цільова функція діагностики; діагностика на стадії розроблення і формування механізму забезпечення фінансового управління; комплексна діагностика на стадії реалізації фінансової стратегії підприємства; використання результатів діагностики для вибору фінансової стратегії.

Складність та неоднозначність підходів до формування структури діагностики фінансово-господарської діяльності підприємства викликає необхідність подальшого дослідження в руслі найбільш перспективного підходу, яким, на нашу думку, є концептуальний підхід, оскільки дає змогу враховувати основоположні теоретичні аспекти її реалізації. Використання концептуального підходу дає змогу оцінити фінансово-господарську діяльність підприємства під іншим кутом, на відміну від того, коли вона досліджувалася на основі традиційних підходів чи системного аналізу.

Висновки. Підсумовавши результати дослідження, слід коротко викласти їх у такий спосіб:

1. Фінансовий складник є одним із найважливіших у системі економічної безпеки підприємства. Впровадження та розвиток системи фінансової безпеки передбачає розгляд і регулювання питань фінансово-економічної спроможності підприємства, стійкості до банкрутства, визначає параметри платоспроможності та інші характеристики, що дає змогу знизити рівень фінансових ризиків і усунути наявні загрози.

2. З метою досягнення допустимого рівня параметрів безпеки підприємства слід здійснювати управління фінансовою безпекою, яке в кінцевому підсумку підпорядковане розробленню та реалізації фінансової стратегії.

3. Використання повноцінного інструментарію діагностики фінансової діяльності підприємства та розроблення на основі її результатів економічно обґрунтованих і оптимальних управлінських рішень дає змогу забезпечити ефективне управління його фінансовою безпекою.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Костирко Л.А. Діагностика потенціалу фінансово-економічної стійкості підприємства: монографія / Л.А. Костирко. Х.: Фактор, 2008. 336 с.
2. Поддєрьогін А.М. Фінанси підприємств: підручник / за ред. Поддєрьогіна А.М. К.: КНЕУ, 2004. 328 с.

3. Кузьменко Л.В. Фінансовий менеджмент: навч. посібник / Л.В. Кузьменко, В.В. Кузьмін, В.М. Шаповалова Херсон: Олді-плюс, 2003. 256 с.
4. Андрушко О.Б. Моделювання діагностики кризового стану та загрози банкрутства підприємства / О.Б. Андрушко, М.Р. Горбачевська // Вісник національного університету «Львівська політехніка». 2006. № 552. С. 158-163.
5. Бланк И.А. Финансовый менеджмент: учебный курс / И.А. Бланк. К.: Ника-Центр Эльга, 2001. 528 с.
6. Зимин Н.Е. Анализ и диагностика финансового состояния предприятий: учеб. пособие / Н.Е. Зимин. М.: Инфра-М, 2002. 321 с.
7. Шеремет А.Д. Методика финансового анализа / Шеремет А.Д., Сайфулин Р.С., Негашев Е.В. М.: ИНФРА-М, 2000. 208 с.
8. Гетьман О.О. Економічна діагностика: навч. посіб. / Гетьман О.О., Шаповал В.М. К.: Центр навчальної літератури, 2007. 307 с.
9. Євдокимова Н.М. Економічна діагностика: [навч. посіб для самост. вивч. дисц. вид 2-ге, без змін] / Євдокимова Н.М., Кірієнко А.В. К.: КНЕУ, 2006. 110 с.
10. Загорна Т.О. Економічна діагностика: навч. посіб. / Загорна Т.О. К.: Центр учбової літератури, 2007. 400 с.
11. Мороз О.В. Фінансова діагностика у системі антикризового управління на підприємствах: монографія / Мороз О.В., Сметанюк О.А. Вінниця: УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2006. 167 с.

REFERENCES:

1. Kostyrko, L.A. (2008), *Diahnostyka potentsialu finansovo-ekonomichnoi stiiokosti pidpriemstva* [Diagnostics of the potential of financial and economic stability of the enterprise], Faktor, Kharkiv, Ukraine.
2. Poddjerjoghin, A.M. (2004), *Finansy pidpriemstv* [Finance of Enterprises], KNEU, Kyiv, Ukraine.
3. Kuzjmenko, L.V., Kuzjmin, V.V. and Shapovalova V.M. (2003), *Finansovyi menedzhment* [Financial Management], Oldi-pljus, Kherson, Ukraine.
4. Andrushko, O.B. and Ghorbachevsjka, M.R. (2006), „Simulation of the diagnosis of the crisis situation and the threat of bankruptcy of the enterprise”, *Visnyk natsionalnoho universytetu „Lvivska politekhnikha”*, no. 552, pp.158-163.
5. Blank, I.A. (2001), *Finansovij menedzhment* [Financial Management], Nika-Centr Jel'ga, Kyiv, Ukraine.
6. Zimin, N.E. (2002), *Analiz i diagnostika finansovogo sostojanija predpriatij* [Analysis and diagnosis of the financial condition of enterprises], Infra-M, Moscow, Russia.
7. Sheremet, A.D., Sajfulin, R.S. and Negashev, E.V. (2000), *Metodika finansovogo analiza* [Methods of financial analysis], Infra-M, Moscow, Russia.
8. Ghetjman, O.O. and Shapoval, V.M. (2007), *Ekonomichna diahnostyka* [Economic diagnostics], Centr navchal'noji literatury, Kyiv, Ukraine.
9. Jevdokymova, N.M. and Kirijenko, A.V. (2006), *Ekonomichna diahnostyka* [Economic diagnostics], (2nd ed.), KNEU, Kyiv, Ukraine.
10. Zagorna T.O. (2007), *Ekonomichna diahnostyka* [Economic diagnostics], Centr uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine.
11. Moroz, O.V. and Smetanjuk, O.A. (2006), *Finansova diahnostyka u systemi antykrizovoho upravlinnia na pidpriemstvakh* [Financial diagnostics in the system of crisis management at enterprises], UNIVERSUM-Vinnycja, Vinnycja, Ukraine.

Savchuk Ya.O.
*Candidate of Economic Sciences,
Private Higher Education Institution
“Academy of Recreational Technologies and Law”*

FINANCIAL DIAGNOSTICS OF THE ENTERPRISE IN THE SYSTEM OF STRENGTHENING ITS FINANCIAL SAFETY

The article reveals the main directions of strengthening the financial security of an enterprise through the realization of financial diagnostics of the subject of economic activity. Proposed own vision of the place of financial diagnostics in this process, which is crucial for the expediency and rationality of the diagnostic process. Within the framework of the research, the strengthening of the financial security system of the enterprise was substantiated by regulating issues of the financial and economic capacity of the enterprise, its stability before bankruptcy, and optimizing the level of financial risks.

Financial security is one of the most important components of the economic security of an enterprise, which determines the level of security of its key interests in the financial environment from the influence of factors of negative influence. In addition, the level of financial security characterizes the state, ability, and opportunities of the system to respond to threats and risks, regardless of their origin, internal or external.

The importance of a financial component for achieving the long-term goals of an enterprise and ensuring its effective operation determines the importance and relevance of financial security management.

The financial component is one of the most important in the system of economic security of the enterprise. The development of the financial security system involves regulation of issues of the financial and economic capacity of the enterprise, bankruptcy stability, determines solvency parameters and other characteristics, which allows reducing the level of financial risks.

To achieve the acceptable level of security parameters of an enterprise, financial security should be managed, which is a subject of the development and implementation of a financial strategy.

УДК 681.3

Тюленєва Ю.В.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки підприємства
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Майстренко Н.В.

студентка
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

УДОСКОНАЛЕННЯ СКЛАДСЬКОЇ СИСТЕМИ З МЕТОЮ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ЛОГІСТИЧНИМИ ПРОЦЕСАМИ ПІДПРИЄМСТВА

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто особливості управління складською системою, що є підсистемою управління логістичними процесами підприємства. Наведено низку завдань, які виконує складське господарство, виокремлено основні функції системи складського господарства та узагальнено підходи вчених стосовно автоматизації складської системи. Визначено, що складниками ефективної роботи складської системи є технологія управління складом, інформаційне програмне забезпечення та складське устаткування. Серед сукупності систем автоматизації складської діяльності було виокремлено Warehouse Management System, Effect Warehouse, SAP Business One та 1С-Логістика: Управління складом. Поряд із їх характеристикою наведено ключові переваги та недоліки для застосування підприємствами різних розмірів.

Ключові слова: автоматизація, складське господарство, логістичні процеси, ефективність логістичних процесів, логістичне управління.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрены особенности управления складской системой, которая является подсистемой управления логистическими процессами предприятия. Приведен ряд задач, которые выполняет складское хозяйство, выделены основные функции системы складского хозяйства и обобщены подходы ученых относительно автоматизации складской системы. Было определено, что составляющими эффективной работы складской системы выступают технология управления складом, информационное программное обеспечение и складское оборудование. Среди совокупности систем автоматизации складской деятельности выделены Warehouse Management System, Effect Warehouse, SAP Business One и 1С-Логистика: Управление складом. Наряду с их характеристикой приведены ключевые преимущества и недостатки для применения предприятиями различных размеров.

Ключевые слова: автоматизация, складское хозяйство, логистические процессы, эффективность логистических процессов, логистическое управление.

ANNOTATION

The article deals with the features of the warehouse system management, which is the subsystem of logistics processes management of the enterprise. The article provided a number of tasks performed by the storage industry, the main functions of the warehouse system and the approaches of scientists concerning the automation of the warehouse system. The article provided the bunch of the components of an efficient warehouse system that include warehouse management technology, information software and warehouse equipment. Among the set of warehouse automatization systems, the following were identified: Warehouse Management System, Effect Warehouse, SAP Business One and 1C Logistics: Warehouse Management. Along with their characteristics, the key advantages and disadvantages for enterprises of different sizes are given.

Key words: automatization, warehousing, logistics processes, efficiency of logistic processes, logistic management.

Постановка проблеми. Сьогодні роль логістики в процесі управління підприємствами є дуже значною, оскільки діяльність логістичної служби накладає свій відбиток не лише безпосередньо на управління логістичним ланцюгом, а і на формування портфеля замовлень, розроблення асортиментної політики та відповідну маркетингову стратегію. Від ефективного функціонування логістичної системи залежать такі процеси, як точність планування і використання виробничих потужностей та інфраструктури організації, виконання графіків поставок, скорочення обсягів витрат та підвищення ефективності бізнес-процесів компанії.

Однією зі сфер логістичного управління на підприємстві є вдосконалення складської діяльності, тобто вирішення питань, що включають у себе постачання та розміщення товарів на складі з урахуванням рівня попиту на продукцію. Нарощення обсягів продукції та розширення асортименту товарів є необхідною умовою для функціонування в сучасних ринкових системах через поширення тенденцій до підвищення якості продукції та постійне вдосконалення її зовнішніх характеристик. Це зумовлює необхідність у пошуку оптимального розташування товарів та продукції на складі, а також у створенні складських комплексів, які базуються на модернізованих та автоматизованих системах розподілу товарів та їх обліку. В умовах високої конкуренції на ринках збуту потрібно швидко пристосовуватися до новітніх систем автоматизації, що забезпечить мінімізацію витрат, пов'язаних із технологічними процесами складського комплексу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Велика кількість як вітчизняних, так і зарубіжних авторів звертали увагу на питання удосконалення складської діяльності підприємств. Дослідженнями питань підвищення ефективності складської діяльності займалися такі вітчизняні вчені, як А.М. Гаджинський [1], А.С. Даниленко [2], Є.В. Крикавський [5] та інші. Їхні роботи спрямовані на вивчення складського господарства не просто з погляду складу і матеріалів, а як складної логістичної підсистеми.

Серед зарубіжних науковців можна виокремити Ю.М. Ельдештейна [4], Г.Л. Бродецького [6], Джеймса Р. Стока [7] та інших. Питанню підвищення ефективності роботи складу за рахунок автоматизації його процесів було приділено недостатньо уваги, тому воно є актуальним для вивчення в умовах розвитку технічних засобів та підвищення вимог ринку.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження способів удосконалення складської системи з метою підвищення ефективності управління логістичними процесами підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Предметом логістичного управління є сукупність матеріальних та інформаційних потоків, а також процес управління переміщенням запасів продукції. Переміщення матеріальних та інформаційних потоків у часі в процесі здійснення господарської діяльності неможливе без тимчасового зберігання матеріально-технічних запасів та продукції на складах підприємства.

Склад являє собою складний об'єкт не лише з технічного, а й з управлінського погляду. Він є матеріально-технічною базою для потоків логістичного ланцюга, через нього проходять усі матеріальні потоки підприємства. Основною функцією складу є, з одного боку, своєчасне забезпечення виробничого процесу необхідною кількістю матеріалів та комплектуючих, а з іншого – забезпечення кінцевих споживачів продукцією.

Процес складування можна представити як логістичну операцію, що полягає в утриманні запасів учасниками логістичного ланцюга і забезпечує зберігання, раціональне розміщення, облік, а також постійне оновлення запасів.

Складське господарство будь-якого суб'єкта господарювання виконує низку завдань. Серед них ключовим є організація безперебійного забезпечення виробничого процесу необхідними основними та допоміжними матеріалами. Водночас складська діяльність повинна створювати сприятливі умови для збуту продукції, що включає в себе точність та швидкість формування замовлень, сортування запасів, здійснення операцій підготовчого характеру, сервісне обслуговування тощо. Не менш важливу роль відіграє оптимізація витрат, пов'язаних з утриманням та експлуатацією складського комплексу. Поряд із цим управління складською діяльністю як елемент системи логістичного управління включає в себе управління товарними запасами, контроль їх рівня та запобігання затоваренню чи неефективному використанню складських площ [1].

Розрізняють такі функції системи складського господарства, як [2]:

- приймання поставок матеріально-технічних запасів, що супроводжується їх перевіркою на відповідність заявленим вимогам до кількості та якості, процесом розвантаження, переміщення та розміщення на складі, обліком і оформленням супровідної документації, створенням належних умов для зберігання вантажів;

- підготовка запасів для їх подальшого використання у виробничому процесі;

- внутрішньоскладське переміщення запасів з метою раціонального використання складських площ;

- здійснення складування готової продукції, її сортування, розміщення на складі, забезпечення умов збереження та оформлення необхідної документації;

- підготовка готової продукції до збуту, подальший відпуск продукції споживачам та оформлення супровідних документів;

- розроблення та впровадження заходів щодо вдосконалення складської системи підприємства, що включає автоматизацію, механізацію та модернізацію складських робіт.

Система складування – це певним чином організована сукупність взаємозалежних елементів, що забезпечує оптимальне розміщення матеріального потоку на складі [3]. Необхідність у складах існує на всіх стадіях руху матеріального потоку, починаючи від джерела сировини і закінчуючи кінцевим споживачем готової товарної продукції.

Складське господарство є основною ланкою, яка поєднує між собою виробника і споживача продукції. Якщо раніше складська діяльність відігравала менш помітну роль поряд з іншими видами логістичної діяльності, то натеper воно є одним із найважливіших елементів логістичної системи.

Питанням організації та автоматизації складських комплексів приділяли увагу у своїй праці багато вітчизняних і зарубіжних вчених.

Зокрема, Ю.М. Ельдештейн [4] у межах власних досліджень доводить, що збільшення кількості складів у системі логістичного ланцюга організації здатне скоротити транспортні витрати на доставку зі складу кінцевим споживачам, а також витрати від втрачених продажів. Поряд із цим можна спостерігати зростання логістичних витрат, пов'язаних з утриманням складських приміщень та персоналу, зберігання запасів. Цей вчений визначив, що за максимального ступеня наближення складу до споживачів виникає можливість реагувати на зміну попиту та потреб споживачів із більшою точністю та швидкістю, що, своєю чергою, впливає на зменшення витрат від втрачених продажів. Максимальне наближення складів до споживачів дає можливість більш чітко і точно реагувати на зміну їх вимог. Отже, рішення про чисельність складів підприємство повинно приймати з урахуванням мінімальних валових витрат обігу.

Т.В. Алесинська [3] у своїй праці описує, яким чином за збільшення кількості розподільчих складських господарств витрати, що припадають на утримання та експлуатацію одного складу, мають тенденцію до скорочення, проте сукупні витрати, що пов'язані з розподілом запасів між складами та експлуатацією всієї складської системи, зростають. Це явище автор

пов'язує з ефектом масштабу, коли за скорочення складської площі витрати на утримання одиниці площі складу збільшуються.

З іншого боку, Є.В. Крикавський зосереджує увагу на розгляді проблематики визначення оптимальної чисельності складів у логістичному ланцюгу підприємства. Він визначив, що у разі, коли кількість складів, що обслуговуються, менше оптимальної, то транспортні витрати з доставки товару споживачеві будуть великими [5]. Водночас якщо кількість складів буде надмірною, то за зменшення транспортних витрат на доставку кінцевим споживачам збільшаться витрати з експлуатації та утримання складів, на доставку товарів на склади, а також витрати, пов'язані з управлінням системою розподілу логістичного ланцюга підприємства.

Автор пропонує для прийняття рішення про використання оптимальної кількості складів проводити аналіз залежності деяких факторів від кількості складів. До таких факторів він відносить: транспортні витрати; витрати, понесені на утримання запасів; витрати, що пов'язані з експлуатацією складського господарства та управлінням системою складування; витрати від втрачених продажів, викликані віддаленням складу від споживачів (у разі невеликої кількості складів та неможливості їх розташування на відносно невеликій відстані від споживачів).

Отже, розглянуті підходи дають змогу говорити про залежність величини витрат на експлуатацію та утримання складських площ від кількості складів, проте, як було визначено, мінімальними вони будуть лише у разі визначення компанією оптимальної кількості складів та їх розташування від виробничих площ та споживачів.

У межах складського господарства як однієї з ключових ланок логістичної системи можна проводити автоматизацію всіх операцій щодо руху готової продукції, облік товарів на складі та обіг супутньої документації. З розвитком інформаційних технологій можливою стала автоматизація процесів контролю поставок, централізоване управління технологічними процесами складу та різними механізмами.

Ефективність управління логістичними процесами впливає з ефективної роботи складської системи, що передбачає наявність таких складників, як [6]:

- 1) технологія управління складом, що включає в себе правила і регламент виконання складських операцій та процесів;

- 2) інформаційне програмне забезпечення як інструмент для автоматизації виконання складських операцій та процесів;

- 3) складське устаткування, що являє собою сучасні системи зберігання та обробки продукції, а також навантажувально-розвантажувальну техніку.

Технологія виконання процесів та операцій на складі є ключовою ланкою системи складського господарства, а найбільші резерви під-

вищення ефективності криються саме в організації процесів, розподілі функцій та постановці завдань для персоналу. У процесі автоматизації управління складом мають досягатися певні цілі. Зокрема, автоматизація управління передбачає розроблення схеми розподілу технологічних зон складу, орієнтованих на збільшення ефективної площі складу та оптимальне зберігання товарів. До того ж така організація передбачає наявність системи адресації об'єктів і суб'єктів складу, а також перегляд змісту процесів та операцій, відповідність їх виконання встановленим процедурам та регламенту.

До уваги обов'язково береться інформаційний супровід складської діяльності, тобто формуються оптимальні схеми руху інформаційних потоків між складським комплексом та іншими підрозділами організації, такими як збутовий відділ, виробничі дільниці, планово-економічний відділ, бухгалтерська служба, відділ закупівель та інші. Цей складник також передбачає розроблення нових або уточнення вже наявних посадових інструкцій персоналу складського комплексу, проведення тренінгів для персоналу щодо ознайомлення їх з особливостями організації процесів, структурою управління та навчання роботи з новим програмним забезпеченням. Програмне забезпечення існує у вигляді певної комп'ютерної програми, тобто інструменту для автоматизації виконання складських операцій.

Складське устаткування включає сучасні системи розподілу, складування та зберігання запасів, а також навантажувально-розвантажувальну техніку. Для роботи складського комплексу необхідно підібрати таку техніку та устаткування, що даватимуть змогу швидко й ефективно вирішити завдання з переміщення і зберігання продукції на складі. До того ж необхідною умовою для успішного впровадження системи управління складом є наявність високопрофесійного складського персоналу, стійкої матеріальної і технологічної бази, що дозволить постійно розвивати й удосконалювати досягнуті результати.

Найважливішими процесами складської системи є зберігання та складування продукції. Проте на більшості підприємств найбільш трудозатратні операції виконуються з використанням ручної праці та паперового документообігу, що не відповідає сучасним вимогам та тенденціям розвитку логістичної сфери. Тому автоматизація процесу управління збутовою діяльністю в частині складського господарства повинна забезпечувати [7]:

- оптимальний рівень запасів продукції та її рух по каналах збуту;

- ефективну взаємодію між централізованим складом, регіональними складами та іншими підрозділами підприємства;

- дієвий взаємний обмін інформацією між складом і цими підрозділами;

- скорочення часу на оформлення і комплектацію замовлення на складі.

Сьогодні існує велика кількість систем автоматизації складської діяльності, що розроблені з урахуванням особливостей процесів складської системи та їх складності. Чим більші вантажопотоки на складі, його корисна площа та асортимент запасів і готової продукції, тим більше складнощів виникає в процесі управління. Тому з'являється необхідність у застосуванні інформаційних технологій, які дають змогу організувати оптимальну роботу складського комплексу й узгодити її з іншими процесами логістичного ланцюга та виробництва.

Серед найбільш відомих систем автоматизації складу варто виокремити WMS (Warehouse Management System – система управління складом), що базується на технології автоматичної ідентифікації, з використанням принципу адресного зберігання і віддаленому способі управління персоналом.

Впровадження цієї системи дає змогу впровадити роботу складу відповідно до завдань, що формуються WMS-системою. Ця система допомагає координувати розміщення товарів на складі з використанням технології адресного зберігання товарів [8]. За допомогою оптимального розміщення товарів та автоматизації процесів підвищується ефективність використання корисної площі складу, здійснюється контроль персоналу, конкретизуються межі відповідальності та з'являється можливість оцінювати персональну ефективність кожного працівника, оскільки в системі зберігається інформація про час виконання тієї чи іншої операції. Проте слід зауважити, що ця система призначена для використання складами, чия площа понад 1000 кв. м, та застосовується компаніями, чия номенклатура товарів перевищує 500 найменувань.

Головним чином вона призначена для застосування великими підприємствами, що мають досить широкую номенклатуру запасів (матеріалів та готової продукції), які зберігаються на складі та для яких характерні великі обсяги товаропотоків. Впровадження WMS-системи в такому разі дозволить упорядкувати всі запаси та раціонально розмістити їх на складських площах. До того ж за наявності масштабних складських площ застосування системи спрощує розподіл запасів та підвищує ефективність використання корисної площі складу [8]. Застосування цієї системи управління складською логістикою актуальне для автоматизації всіх видів складів (складські комплекси, мережі складів, складські термінали, розподільні центри, 3PL-оператори, склади промислових підприємств, що виробляють товари масового попиту, включаючи продовольчу продукцію, і склади холодильних комбінатів, склади відпо-відального зберігання).

Іншою системою, що призначена для автоматизації складської роботи, є Effect Warehouse [9]. Система управління складом Effect Warehouse ефективно управляє складськими процесами і, будучи модульною, легко адапту-

ється під специфіку роботи будь-якого складу шляхом додавання необхідних модулів. Ядро системи включає в себе всі необхідні функції управління типовими складськими процесами, а також простий інтерфейс обміну даними як із різними ERP-системами, так і з системами власної розробки.

Ця система призначена для середніх та малих підприємств, та базується на сучасній технології штрих-кодування, Wi-Fi технології та технології голосового управління з повним контролем за роботою та потоками на складі. Effect Warehouse є інструментом для оперативного управління складськими процесами, що передбачає встановлення стандартного пакету програмного забезпечення та функціонує на базі надійної і захищеної платформи. Також вона має модульний дизайн і включає в себе прийом, відпустку, обробку замовлень, відвантаження та модулі підтримки для управління запасами, а також легкий інтерфейс ERP.

SAP Business One – це єдина інтегрована платформа управління підприємством, яка дозволяє оптимізувати процеси, забезпечує керівникам прозорість і контрольованість бізнесу, а також об'єднує підрозділи компанії в єдиний інформаційний простір [10]. Рішення SAP Business One пропонує доступні інструменти для управління всією компанією – від бухгалтерії та фінансів, закупівель і складських запасів, продажів і відносин з клієнтами до управління проектами, операціями і персоналом.

У межах цієї системи доступною є функція управління складськими запасами за допомогою різних моделей оцінки вартості, ведення бази даних запасів та товарів, використовуючи широкий список параметрів. До того ж доступним є адресне зберігання та управління запасами на декількох складах одночасно, що оптимізує розміщення та переміщення запасів, а також суттєво скорочує час отримання товарів зі складу та час, що витрачається на комплектацію замовлення. Це дає змогу ефективно планувати виробництво та обсяг матеріальних потреб та формувати комплексну звітність.

1С-Логістика: Управління складом – це система автоматизованого прийняття рішень для сучасного складського комплексу [11]. Вона дає змогу істотно підвищити ефективність його роботи, а саме: оптимізувати використання площі складу; скоротити витрати на зберігання товару на складі; скоротити час проведення всіх складських операцій; скоротити кількість помилкових складських операцій; підвищити точність обліку товару; уникнути втрат, пов'язаних з обмеженим терміном реалізації товару; зменшити залежність від людського фактора.

Численні успішні впровадження системи підтверджують, що вона може ефективно використовуватися на складі будь-якого розміру і типу – від невеликого складу-магазину до великого розподільного центру або складу готової продукції промислового підприємства в різних галузях.

При цьому ця система є диференційованою, тому для автоматизації роботи невеликого складу може застосовуватися порівняно недорогого «паперова» технологія роботи, тоді як за впровадження системи на великих складських комплексах, що вимагають управління завданнями в режимі реального часу, застосовуються радіотермінали, а також технологія штрих-кодів [11].

Кожна із зазначених систем автоматизації складської діяльності має низку переваг та особливостей, а також може бути використана організаціями з різними масштабами діяльності, кількістю номенклатурних позицій та обсягами матеріальних та інформаційних потоків, що проходять через складську систему. Варто зауважити, що WMS-система є обмеженою для застосування середніми та малими підприємствами, тоді як Effect Warehouse не є прийнятною для використання великими підприємствами.

Висновки. Ефективність та успішність роботи складського господарства неможлива без впровадження систем автоматизації, оскільки зростання обсягів товарообігу та вантажопотоку складу, зміна вимог прийому товарів зумовлює необхідність понесення додаткових витрат, пов'язаних зі збільшенням часу приймання товарів та комплектації замовлень, а також збільшенням кількості обслуговуючого персоналу складу тощо. Підприємства, що прагнуть до постійного підвищення ефективності власної діяльності та конкурентоспроможності на ринку, повинні брати до уваги найсучасніші тенденції та передові технології організації складської роботи. Сучасні автоматизовані технології управління складом базуються на принципах раціонального використання складських площ, ефективного обліку запасів та оптимізації процесів приймання, складування та комплектації замовлень. Серед них можна виокремити WMS, SAP Business One, Effect Warehouse та 1С-Логістика: Управління складом, кожна з яких має широкий функціонал та власне програмне забезпечення, що спрощує процес управління складською системою підприємства та підвищує ефективність управління логістичними процесами загалом.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гаджинский А.М. Логистика [Текст] / А.М. Гаджинский. М.: Транспорт, 2008. 320 с.
2. Даниленко А.С. Логістика: теорія і практика [Текст]: навч. посібник / А.С. Даниленко, О.М. Варченко, О.В. Шубравська. Київ: Хай-Тек Прес, 2010. 408 с.

3. Алесинская Т.В. Основы логистики. Общие вопросы логистического управления [Текст] / Т.В. Алесинская. Таганрог: ТРТУ, 2005. 121 с.
4. Ельдештейн Ю.М. Логистика [Текст] учебное пособие / Ю.М. Ельдештейн. Красноярск: Красноярский государственный аграрный университет, 2006. 508 с.
5. Крикавський Є.В. Логістика. Для економістів [Текст] / Є.В. Крикавський. Львів: Львівська політехніка, 2004. 448 с.
6. Бродетский Г.Л. Управление запасами [Текст] учеб. пособие / Г.Л. Бродетский. М.: Экспо, 2008. 349 с.
7. Джеймс Р.С. Стратегічне управління логістикою / Р.С. Джеймс, М.Л. Дуглас, Інфа-М, 2005. 830 с.
8. Горбенко О.В. Сучасні інформаційні системи управління складом / О.В. Горбенко, Т.Ю. Царенок // Управління проектами, системний аналіз і логістика. Технічна серія. 2010. Вип. 7. С. 255-257. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Upsal_2010_7_63.
9. Consafe Logistics Effect Warehouse. URL: <https://www.consafelogistics.com/products/effect-warehouse/>.
10. SAP Business One – ERP рішення для малого та середнього бізнесу. URL: Wa2QIVHYmyCh1J3gipEAAYASAAEgK80PD_BwE.
11. 1С:Предприятие 8. 1С-Логистика:Управление складом 3.0. URL: <http://solutions.1c.ru/catalog/wms/buy>.

REFERENCES:

1. Hadzhynskiy A.M. (2008), Lohystyka [Tekst] (Logistic), M.: Transport, Ukraine.
2. Danylenko A.S. (2010), Lohystyka: teoriia i praktyka [Tekst] (Logistic: theory and practicing), Khai-Tek Pres, Kyiv, Ukraine.
3. Alesynskaia T.V. (2005), Osnovy lohystryky. Obshchye voprosy lohystrycheskoho upravleniya [Tekst] (The logistic basic), TRTU, Tahanroh, Russia.
4. Eldeshtein Yu.M. (2006), Lohystyka [Tekst] uchebnoe posobyie (Logistic), Krasnoiariski hosudarstvennyi ahrarnyi unyversytet, Krasnoiarisk, Russia.
5. Krykavskiy Ye.V. (2004), Lohystyka. Dlia ekonomistiv [Tekst] (Logistic for economists), Lvivska politekhnika, Lviv, Ukraine.
6. Brodetskiy H.L. Upravlenye zapasamy [Tekst] ucheb. posobyie / H.L. Brodetskiy. M.: Ekspo, 2008 349 s.
7. Dzheims R.S. (2005), Stratehichne upravlinnia lohystrykoiu (Logistics strategic management), Infa-M.
8. Horbenko O.V. (2010), «Modern warehouse management systems» Suchasni informatsiini systemy upravlinnia skladom / O.V. Horbenko, T.Iu. Tsarenok // Upravlinnia proektamy, systemnyi analiz i lohystryka. Tekhnichna seriia. 2010. Vyp. 7. S. 255-257. Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Upsal_2010_7_63.
9. Official site of Consafe Logistics Effect Warehouse (2018). URL: <https://www.consafelogistics.com/products/effect-warehouse>.
10. Official site of SAP Business One – ERP (2018) rishennia dlia maloho ta serednoho biznesu. URL: Wa2QIVHYmyCh1J3gipEAAYASAAEgK80PD_BwE.
11. Official site of 1S: Predpriyatye 8. 1S-Lohystyka:Upravlenye skladom 3.0 (2018). URL: <http://solutions.1c.ru/catalog/wms/buy>.

Tiulenieva Yu.V.

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at Department of Economics of Enterprise,
National Technical University of Ukraine
“Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”*

Maistrenko N.V.

*Student,
National Technical University of Ukraine
“Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”*

IMPROVEMENT OF THE WAREHOUSING SYSTEM TO INCREASE THE EFFICIENCY OF LOGISTIC PROCESSES MANAGEMENT OF THE ENTERPRISE

The article deals with features of the warehouse system management, which is the subsystem of logistics processes management of the enterprise. The essence of the storage processes and warehouse system is determined by the authors.

The article provided a number of tasks performed by the storage industry, the key among of which is the organization of uninterrupted production of the necessary supplies. The main functions of the warehouse system are also identified including acceptance of supplies of material and technical resources, their warehousing, preparation for production, warehousing and storage of goods, complete set of orders and others. Along with this, approaches of scientists concerning the automation of the warehouse system are generalized.

The article provided a bunch of components of an efficient warehouse system that include warehouse management technology, information software, and warehouse equipment. It is precisely the proper organization of processes within the warehouse economy, as well as the use of modern equipment and information support to improve the efficiency of logistics processes management of the particular enterprise. Automatization of warehouse activity should provide the optimal level of stocks, the interaction between different elements of the warehouse system, the exchange of information between the divisions of the warehouse, and reducing the time of execution and completion of the order.

Among the number of warehouse automatization systems, the following were identified: Warehouse Management System, Effect Warehouse, SAP Business One and 1C Logistics: Warehouse Management. Along with their characteristics, the key advantages and disadvantages for enterprises of different sizes are given.

СЕКЦІЯ 5

РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

УДК 316.354

Зеленко О.О.
кандидат економічних наук, доцент,
Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля

ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ДІАЛОГУ В РЕГІОНАХ УКРАЇНИ

АНОТАЦІЯ

У статті висвітлюються особливості впровадження соціального діалогу в Україні. За результатами огляду наявних публікацій визначено необхідність систематизації наявних проблем розвитку соціального діалогу на регіональному рівні. Запропоновано аналіз причин та наслідків головної проблеми ефективного впровадження соціального діалогу, що є релевантним для всіх без винятку областей України. За даними соціологічних опитувань та статистичних спостережень ідентифіковано, що найгірша ситуація у процесі впровадження соціального діалогу спостерігається на Донбасі: в Луганській та Донецькій областях; найбільш успішними є західні регіони нашої країни.

Ключові слова: соціальний діалог, влада, бізнес, населення, аналіз причин та наслідків.

АННОТАЦИЯ

В статье освещаются особенности внедрения социального диалога в Украине. По результатам обзора имеющихся публикаций определена необходимость систематизации существующих проблем развития социального диалога на региональном уровне. Предложен анализ причин и последствий главной проблемы эффективного внедрения социального диалога, который релевантен для всех без исключения областей Украины. По данным социологических опросов и статистических наблюдений идентифицировано, что наихудшая ситуация в процессе внедрения социального диалога наблюдается на Донбассе: в Луганской и Донецкой областях; наиболее успешными являются западные регионы нашей страны.

Ключевые слова: социальный диалог, власть, бизнес, население, анализ причин и последствий.

ANNOTATION

The article highlights the peculiarities of social dialogue implementation in Ukraine. According to the review results of existing publications, it was identified the necessity for systematization of existing problems connected with social dialogue development at the regional level. It was proposed the causes and effect analysis of the main problem for effective implementation of the social dialogue, which is relevant for all of the regions of Ukraine without exception. According to sociological surveys and statistical observations, it was identified that the worst situation in the process of social dialogue implementing is observed in the Donbas: in Luhansk and Donetsk oblasts; the most successful are the western regions of our country.

Key words: social dialogue, authorities, business, population, causes and effect analysis.

Постановка проблеми. Сучасне українське суспільство переживає період кризи: соціальної, економічної, політичної. З позиції теорії кризових явищ криза – це точка зламу. Сама по собі вона не має позитивного чи негативного складника, але дії влади, бізнесу та самого населення у момент подолання цієї «точки зламу»

визначатимуть подальший розвиток соціально-економічної системи держави та її регіонів.

Всі факти, на жаль, свідчать про те, що через розбалансованість дій кожної із зазначених груп, відсутність спільного бачення подальшого розвитку сучасна криза вже «зафарбована темними кольорами» негативних тенденцій. Таким чином, постає об'єктивне питання виявлення наявних проблем та особливостей налагодження ефективного соціального діалогу, впровадження якого в Україні відбувається не перший рік, але істотних результатів так і не відчувається ані на національному ані на регіональному рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню теорії та практики впровадження соціального діалогу присвячено багато публікацій науковців та фахівців, які висвітлюють це явище як на національному, так і на регіональному рівні. Серед них на певну увагу заслуговують роботи О. Мазурик та Т. Єреськової [1], О. Бобровської та Н. Липовської [2], З. Смутчак [3], В. Пекаря та Є. Пестерника [4], М. Рішняка [5] та ін.

Зокрема, О. Мазурик і Т. Єреськова [1, с. 70] у власній публікації розглядають проблему налагодження соціального діалогу в широкому спектрі, торкаючись взагалі питання соціальної активності населення. Автори акцентують увагу на необхідності впровадження соціального діалогу як форми соціальної активності, що регулює відносини між різними соціальними групами.

З іншого боку, проблему впровадження соціального діалогу розглядали О. Бобровська та Н. Липовська [2, с. 53], які висвітлюють передумови його започаткування та наголошують на необхідності використання цього інструменту під час виникнення конфліктів у суспільному житті.

Ближче до практичних питань упровадження соціального діалогу підійшов З. Смутчак [3, с. 246], який на прикладі Кіровоградської області досліджував різні аспекти соціальної відповідальності роботодавців та соціального діалогу між роботодавцями та їх найманими працівниками.

Власну якісну експертну оцінку процесу впровадження соціального діалогу представив М. Рішняк [5], який очолює обласне відділення національної служби посередництва і примирення також у Кіровоградській області. Розглядаючи цей процес під кутом практичної його реалізації безпосередньо на підприємствах області, автор наголошує на необхідності гармонізації трудового законодавства з Конституцією України. Зокрема М. Рішняк пропонує переглянути закони України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)», «Про соціальний діалог в Україні», «Про колективні договори і угоди».

В. Пекар та Є. Пестерніков [4] у межах власного дослідження запропонували різні сценарії розвитку людського капіталу в Україні залежно від рівня розвитку громадських свобод та від рівня розвитку підприємництва. У межах кожного сценарію фахівці представили особливості комунікації та визначили перспективу (або відсутність такої) впровадження соціального діалогу і можливі форми його прояву.

Огляд представлених та інших публікацій свідчить, що більшість авторів торкаються проблеми впровадження соціального діалогу фрагментарно, розглядаючи її більше у теоретичній, ніж у практичній площині. Як наслідок – відсутня чітка картина поточного стану реалізації цієї концепції в різних областях України.

Постановка завдання. Мета статті – провести аналіз поточної ситуації на національному і регіональному рівнях та визначити особливості впровадження соціального діалогу в регіонах України.

Виклад основного матеріалу дослідження. За прогностичними дослідженням, представленими Києво-Могилянською бізнес-школою [4], які здійснювалися ще у 2012 році, Україна мала чотири альтернативних шляхи розвитку власного людського капіталу, що отримали умовні назви: «мафія», «кріпаки на заробітках», «тоталітарна корпорація» та «пастораль». Саме останній розглядався авторами дослідження як найбільш привабливий варіант гармонійного розвитку українського суспільства. З моменту здійснення прогнозу пройшло вже шість років, і можна зі впевненістю робити висновки щодо сценарію, який реалізується нашою державою сьогодні.

Реалії розвитку української економіки як на національному, так і на регіональних рівнях засвідчують, що сьогодні маємо певний симбіоз сценаріїв «мафія» та «кріпаки на заробітку», причому поки що перший превалює над другим. Це виражається у таких характеристиках:

- великий бізнес відіграє значну роль у політичних процесах держави;
- відсутність чітко сформованої національної ідентичності;
- розвиток процесів регіоналізму;
- корумпованість органів влади та суспільства загалом;
- ієрархічність суспільства;
- низький рівень соціальної активності населення;
- формальне стимулювання але реальна обмеженість напрямів розвитку малого та середнього бізнесу;

Рис. 1. Аналіз причин та наслідків головної проблеми впровадження соціального діалогу на регіональному рівні

Джерело: сформовано автором

– обмеженість функцій системи освіти, яка не сприяє всебічному розвитку творчих здібностей молодого покоління;

– відсутність чітко визначених механізмів участі громадськості у процесах прийняття рішень щодо їх власного розвитку.

Головна проблема, яка була виявлена шість років тому і залишається незмінною зараз, – це нерозуміння бізнесом та владою конкретного регіону важливості розвитку власного людського капіталу. Саме ця проблема поки що залишається каменем спотикання на шляху до розвитку соціального діалогу в Україні (рис. 1).

На рис. 1 представлено аналіз причин та наслідків головної проблеми ефективного впровадження та розвитку соціального діалогу на регіональному рівні. Проаналізуємо більш детально кожний складник сформованої схеми.

За даними світового рейтингу, що був складений компанією «Transparency International», Україна у 2016 році за індексом сприйняття корупції отримала 29 балів зі 100 можливих [6]. Це результат безумовно кращий порівняно з 2015 р., коли наша країна отримала 27 балів, але така повільна позитивна динаміка не сприяє глобальному вирішенню проблеми корупційності нашого суспільства, а отже, не може бути і мови про реальний соціальний діалог. Для порівняння, у сусідній Польщі цей показник становить 62 бали (рис. 2).

Ще одна причина, що генерує головну проблему успішного впровадження соціального діалогу на регіональному рівні, – низький рівень соціальної активності самого населення на регіональному та місцевому рівні. За даними обстеження, що проводилося Інститутом соціології НАН України, станом на 2015 рік тільки 18% населення України є членами неурядових громадських організацій. Докладніше ситуація у регіонах країни представлена нижче у табл. 1.

Цифри, наведені у табл. 1, просто вражають: тоді як у більшості цивілізованих країн

неурядові організації визнані ефективними суб'єктами суспільного життя території, через які населення може лобювати власні інтереси, громадяни нашої країни не бажають займати активну позицію та вступати у діалог із владою та представниками великого бізнесу. Найгірша ситуація – у Луганській та Донецькій областях, де показник залученості населення до членства у громадських організаціях у 2,5 раза нижчий за його середнє значення по Україні. Це підтверджують і дані офіційної статистики щодо кількості офіційно зареєстрованих громадських об'єднань у 2016 р. (рис. 3).

Таблиця 1

Населення, що є членами громадських організацій

Region	% респондентів
Україна	17,9
Західні області	23,1
Центральні області	20,5
Південні області	18,1
Східні області	13,1
Донбас	7,2

Джерело: розраховано на підставі [7]

Інша причина виникнення головної проблеми у сфері впровадження соціального діалогу – це відсутність механізмів взаємодії між владою, бізнесом, науковими установами та закладами освіти. Якщо розглядати це питання через призму економічного розвитку території, то ініціаторами розроблення такого механізму мають бути представники великого бізнесу та регіональні органи влади. Відсутність такого механізму викликає необґрунтованість прийнятих рішень щодо напрямів економічного розвитку як окремих суб'єктів господарювання, так і території загалом.

Дуже часто замість розроблення реального механізму взаємодії використовуються фор-

Рис. 2. Індекс сприйняття корупції в різних країнах світу

Джерело: [6]

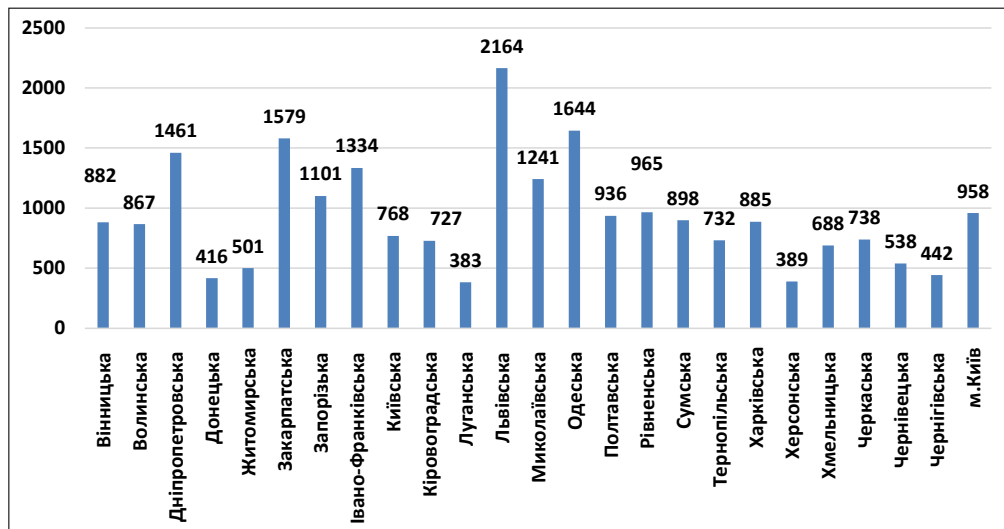

Рис. 3. Кількість офіційно зареєстрованих громадських об'єднань по областях України

Джерело: побудовано автором на підставі [8, с. 9]

мальні «умовні» форми соціального діалогу, які насправді не мають із цим процесом нічого спільного. Зокрема, до таких належить «мовчазна згода», яка передбачає сформоване під впливом влади чи власників великого бізнесу добровільне погодження соціуму з наявними соціальними умовами життя, з рівнем його якості без реальної можливості отримати щось навзаєм [1, с. 73]. Так само формальним різновидом механізму реалізації соціального діалогу може стати «формальна включеність», яка замість реальної залученості передбачає надання можливості представникам різних соціальних груп висловити власний погляд, що у майбутньому сприймається органами влади чи представниками бізнесу не як пропозиція до обговорення, а як соціальний фон [1, с. 74] чи того гірше – як комунікаційний шум.

Остання визначена за результатами проведеного аналізу причина – це відсутність сталої системи інформування населення щодо визначених напрямів розвитку території, у тому числі у економічній сфері. Це породжує нерозуміння пересічними громадянами власних майбутніх перспектив, їх дезорієнтацію на ринку праці. Так, голова Федерації професійних спілок України наголошує на тому, що «80% спеціалістів, яких готує вітчизняна система вищої і професійно-технічної освіти, дуже далекі від реального стану на ринку праці. Тому майже половина випускників вищих навчальних закладів країни потрапляють до категорії незабезпечених і, як результат, поповнюють лави безробітних» [9].

Наслідками нерозуміння важливості формування якісного людського капіталу як головної причини неефективної реалізації концепції соціального діалогу на регіональному рівні, окрім вже зазначеного дисбалансу на ринку праці, стає зростання соціальної напруженості та підвищення рівня загроз соціальній безпеці території. Та-

кож до наслідків визначеної головної проблеми належить трудова еміграція населення, яке не змогло працевлаштуватися у власному регіоні.

Висновки. Огляд поточної ситуації щодо умов впровадження соціального діалогу дав змогу здійснити аналіз причин і наслідків головної проблеми його формування та розвитку, який є релевантним для всіх регіонів України без винятку. Для усунення головної проблеми необхідно працювати з причинами її виникнення, а не з наслідками, усунення яких не посуне саму головну проблему.

Судячи з результатів соціологічних опитувань та даних статистики, найгірша ситуація щодо впровадження концепції соціального діалогу спостерігається на підконтрольних Україні територіях Луганської та Донецької областей, де і без того рівень соціальної напруженості перебуває на межі, тому органам регіональної влади та великому бізнесу вкрай необхідно якнайшвидше сісти за стіл переговорів із представниками малого бізнесу, профспілок, інших громадських об'єднань для визначення власного спільного майбутнього з метою забезпечення сталого економічного і соціального розвитку цих регіонів України.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Мазурик О.В. Соціальна активність сучасного українського соціуму: форми, ресурси, наслідки / О.В. Мазурик, Т.В. Єреськова // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». 2016 № 3 (30). С. 70-77.
2. Бобровська О.Ю. Соціально-технологічне та організаційне підґрунтя ефективності соціального діалогу / О.Ю. Бобровська, Н.А. Липовська // Аспекти публічного управління. 2014. № 1-2 (3-4). С. 53-60.
3. Смутчак З.В. Дослідження соціальної відповідальності на ринку праці: регіональний аспект / З.В. Смутчак // Економіка і організація управління. 2014. № 1 (17), 2 (18). С. 246-254.

4. Пекар В. Людський капітал України 2025. Підсумки форсайту / В. Пекар, Є. Пестерніков // Open. 2012. 26 листопада. URL: <http://open.kmbs.ua/ua/articles/op-manage/18307/lyudskij-kapital-ukrajini-2025-pidsumki-forsajtu> (звернення 15 грудня 2017).
5. Рішняк М.О. Соціальний діалог між сторонами соціально-трудових відносин при запобіганні виникненню колективних трудових спорів (конфліктів) / М.О. Рішняк // Соціальний діалог між сторонами соціально-трудових відносин при запобіганні виникненню колективних трудових спорів: матеріали науково-практичної конференції, 7 жовтня 2015 р., м. Харків. URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/conf/2015-4/doc/1/13.pdf> (звернення 10 листопада 2017 р.).
6. Індекс сприйняття корупції CPI – 2016. Безкарність та недієве правосуддя тримають Україну на корупційному дні / Офіційний веб-сайт компанії «Transparency International Ukraine». URL: <https://ti-ukraine.org/research/index-korupsiyi-cpi-2016/> (звернення 15 грудня 2017).
7. Головаха Є. Українське суспільство: вектори трансформації [Електронний ресурс] / Є. Головаха // Збруч. 2016 / 1 грудня. URL: <https://zbruc.eu/node/59471> (звернення 5 червня 2017).
8. Діяльність громадських організацій: статистичний бюлетень. К.: Державна служба статистики України, 2017. 85 с.
9. Український ринок праці: реалії та перспективи // Профспілкові вісті. 2018. 6 лютого (936). С. 8-9. URL: <http://www.psv.org.ua/arts/Tema/view-3967.html> (звернення 14 лютого 2018).
2. Bobrovska, O. Iu., Lypovska, N. A. (2014) "Socio-technological and organizational basis for the effectiveness of social dialogue". Aspects of Public Administration, no. 1-2 (3-4), pp. 53-60.
3. Smutchak, Z. V. (2014) "Investigation of social responsibility in the labor market: regional aspect". Economics and Organization of Management. no. 1 (17), 2 (18), pp. 246-254.
4. Pekar, V., Pesternikov, E. (2012) "Human Capital of Ukraine 2025. Results of Foresight". Open [online]. November 26th, available at: <http://open.kmbs.ua/ua/articles/op-manage/18307/lyudskij-kapital-ukrajini-2025-pidsumki-forsaytu> (Accessed 15 December 2017).
5. Rishnyak, M. O. (2015) "Social dialogue between the parties of social and labor relations in preventing the emergence of collective labor disputes (conflicts)" Social dialogue between the parties of social and labor relations in preventing the emergence of collective labor disputes: materials of the scientific-practical conference, October 7th, Kharkiv, available at: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/conf/2015-4/doc/1/13.pdf> (Accessed 10 November 2017).
6. Official company website "Transparency International Ukraine" (2017). "Corruption Perceptions Index SRI – 2016. Impunity and ineffective justice hold Ukraine on a corrupt bottom", available at: <https://ti-ukraine.org/research/index-korupsiyi-cpi-2016/> (Accessed 15 December 2017).
7. Golovakha, E. (2016) "Ukrainian society: vectors of transformation" Zbruch [online]. December 1, available at: <https://zbruc.eu/node/59471> (Accessed 5 June 2017).
8. Statistical bulletin "Activities of non-governmental organizations" (2017). Kyiv. State Statistics Service of Ukraine, 85 p.
9. Official website of newspaper "Trade union news" (2018). "Ukrainian labor market: realities and prospects", February 6 (936), pp. 8-9, available at: <http://www.psv.org.ua/arts/Tema/view-3967.html> (Accessed 14 February 2018).

REFERENCES:

1. Mazuryk, O. V., Yereskova T. V. (2016) "Social activity of modern Ukrainian society: forms, resources, consequences". The Bulletin of the National University «Yaroslav Mudryi Legal Academy of Ukraine», no 3 (30), pp. 70-77.

Zelenko O.O.

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Volodymyr Dahl East Ukrainian National University*

FEATURES OF SOCIAL DIALOGUE IMPLEMENTATION IN THE REGIONS OF UKRAINE

Modern Ukrainian society is experiencing a period of crisis: social, economic, political. According to the standpoint of the crisis phenomena theory, the crisis is a breakpoint. It does not have a positive or negative component by itself but the actions of the authorities, businesses, and the population at the time of overcoming this "breakpoint" will determine the further development of the socio-economic system of the state and its regions.

All facts, unfortunately, indicate that due to the unbalanced actions of each of these groups, the lack of a common vision for further development, the current crisis is already "dark-coloured" by negative trends. Thus, there is an objective question of identifying the existing problems and features of establishing an effective social dialogue, which implementation continues in Ukraine for a long time but there are no significant results can be felt either at the national level or at the regional level.

The article highlights peculiarities of social dialogue implementation in Ukraine. According to the review results of existing publications, it was identified the necessity for the systematization of existing problems connected with social dialogue development at the regional level. There are proposed the causes and effect analysis of the main problem for effective implementation of the social dialogue, which is relevant for all of the regions of Ukraine without exception. According to sociological surveys and statistical observations, it is identified that the worst situation in the process of social dialogue implementing is observed in the Donbas: in Luhansk and Donetsk oblasts; the most successful are the western regions of our country.

УДК 330.341.1:332.1(477)

Полякова Ю.В.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри міжнародних економічних відносин
Львівського торговельно-економічного університету

ВИЗНАЧАЛЬНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У РЕГІОНАЛЬНОМУ ВИМІРІ

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена вивченню домінантних характеристик інноваційної діяльності у регіональному вимірі. Виявлено істотну міжрегіональну диференціацію за показниками інноваційної активності. Проведено оцінку рівня інноваційного потенціалу областей України. Обґрунтовано основні пріоритети інноваційного розвитку регіонів в умовах глобалізаційних викликів.

Ключові слова: інноваційна діяльність, інноваційний потенціал, інноваційний розвиток, регіон, регіональна диференціація.

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена изучению доминантных характеристик инновационной деятельности в региональном измерении. Выявлена существенная межрегиональная дифференциация по показателям инновационной активности. Проведена оценка уровня инновационного потенциала областей Украины. Обоснованы основные приоритеты инновационного развития регионов в условиях глобализационных вызовов.

Ключевые слова: инновационная деятельность, инновационный потенциал, инновационное развитие, регион, региональная дифференциация.

ANNOTATION

The article is devoted to the study of the dominant characteristics of innovation activity in the regional dimension. There was identified significant regional differentiation in indicators of innovative activity. Also, the potential innovative level of regions of Ukraine was estimated. Moreover, there were substantiated the main priorities of innovative development of regions in conditions of globalization challenges.

Key words: innovation activity, innovation potential, innovation activity, innovative development, region, regional differentiation.

Постановка проблеми. Ефективне використання та розвиток інноваційного потенціалу як базису стратегії забезпечення конкурентоспроможності набуває загальнонаціональної і регіональної пріоритетності. Головним завданням є формування інституційної основи і дієвих механізмів стимулювання інноваційної активності, взаємодії суб'єктів інноваційної діяльності, збалансування попиту та пропозиції інноваційних розробок. Сьогодні інноваційний потенціал не став вагомим чинником економічного або соціального зростання регіонів України, підвищення конкурентоспроможності або рівня життя населення. Простежується концентрація інноваційного розвитку в окремих регіонах, міжрегіональна диференціація інноваційного потенціалу конкурентоспроможності, вакуум інституціональної інфраструктури інноваційної діяльності, зменшення чисельності наукових установ та науковців, асиметрія фінансового забезпечення інноваційної діяльності тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню різноманітних аспектів інноваційної діяльності на різних рівнях управління, пов'язаних із їх фінансовим, організаційно-еко-

номічним, ресурсним, інформаційним та інфраструктурним забезпеченням, присвячені праці таких науковців, як О. Жихор [12], С. Захарченко [10], С. Ілляшенко [7], О. Луцків [13], В. Мельник [1] та ін.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою статті є виявлення важливих характеристик інноваційної діяльності в Україні з метою подальшого обґрунтування пріоритетів інноваційного розвитку на регіональному рівні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інноваційна активність сьогодні є цілком обґрунтованою відповіддю на виклики, пов'язані з необхідністю утримання та посилення конкурентоспроможності суб'єктів господарювання усіх рівнів. Непослідовність і уповільнена реакція унеможливорює успішну адаптацію до сучасних викликів і спричиняє негативні соціально-економічні наслідки. Регіональний рівень ієрархії управління економікою починає відігравати важливу роль у процесі створення та використання нових знань. Інноваційна діяльність у регіоні залежить від низки чинників, основними з яких є рівень розвитку та ефективного використання інноваційного потенціалу. Інноваційній діяльності в регіонах України властиві такі характеристики, як, по-перше, відсутність реального впливу інноваційного чинника на економічне зростання та конкурентоспроможність регіону. Відставання рівня економічного розвитку країни та її регіонів від європейських країн (у тому числі і нових членів ЄС) нагромаджувалося протягом тривалого періоду, і у своїй основі, як нам видається, має не низький інноваційний потенціал, а слабе інституціональне забезпечення інноваційної діяльності, відсутність мотиваційних елементів суб'єктів підприємницької діяльності до впровадження інновацій як основного способу досягнення конкурентних переваг.

По-друге, істотна міжрегіональна диференціація за показниками інноваційної активності. Так, за кількістю інноваційно активних підприємств співвідношення між регіоном лідером (Харківською областю) та регіоном із найнижчими показниками (Луганська область) сягає 12 разів. 13% вітчизняних підприємств, що займаються інноваційною діяльністю, знаходяться у Харківській області, по 1% таких підприємств нараховується у Луганській, Волинській і Чернівецькій областях. Кількість упроваджених інноваційних видів продукції у 2016 році різниться у 96 разів

(у Запорізькій області було впроваджено 1058 інноваційних видів продукції, а у Закарпатській і Волинській – по 11). Обсяги фінансування інноваційної діяльності у Дніпропетровській області становлять 14 264,7 млн. грн., а у Чернівецькій – лише 19,0 млн. грн. Враховуючи, що регіональна диференціація визначає ступінь інтеграції регіональної економіки з економікою держави [1, с. 164], можна спрогнозувати, що внутрішні інтеграційні зв'язки між регіонами в межах країни не володіють достатньою міцністю, що негативно відображається як на рівні економічної безпеки країни, так і на згуртованості регіонів.

Як показує європейський досвід, регіональні відмінності мають свій прояв і в економіці країн-членів ЄС. Зокрема, 43% обсягів інноваційного виробництва в ЄС припадає лише на 14% території – географічний трикутник (Лондон, Гамбург, Мюнхен, Мілан, Париж), де виробляється продукція із високою доданою вартістю. Досить високим є розрив між країнами, а на рівні регіонів ці відмінності ще сильніші. Так, обсяг ВВП на одного мешканця різниться від 343% середнього по Європі (внутрішній Лондон) до 28% від середнього по Європі (регіон Северо-западен у Болгарії). Ліквідацію у перспективі такої асиметрії на рівні ЄС розглядають у світлі створення можливостей для нарощування в регіонах власного потенціалу інноваційного розвитку та реалізації стратегії соціального і економічного згуртування [2, с. 118], що не втрачає актуальності для України.

По-третє, зниження інтелектуального потенціалу. Відбувається кардинальне зниження кількості працівників наукових організацій (з 170,6 тис. осіб у 2005 р. до 97,9 тис. осіб у 2016 р.), такі ж тенденції стосуються і чисельності дослідників та техніків (рис. 1), а та-

кож докторів та кандидатів наук у наукових організаціях практично в усіх регіонах країни.

Серед інших обставин такі наслідки є результатом відсутності інвестицій у високотехнологічне виробництво і використання ресурсів країни як сировинного приросту у глобальному ланцюгу цінностей, що має свій прояв, з одного боку, у відсутності перспектив розвитку, з другого – у неможливості для висококваліфікованих кадрів себе реалізувати у сировинній системі. З моменту здобуття незалежності Україна перетворилася на донора інтелектуальних ресурсів для розвинених країн світу (США, Ізраїль, Німеччина, Канада та ін.). Починаючи з 1992 по 2002 рік країну покинули 574 передових вчених, 60% із яких були докторами фізико-математичних, медичних і технічних наук [4].

Для забезпечення інноваційного розвитку регіонів важливим вбачається узгодження вимог місцевої промисловості та ринку праці із напрямками підготовки фахівців на регіональному рівні, особливо це стосується інженерно-технічних наук. Свого часу орієнтація системи вищої освіти у США на масову підготовку інженерів дозволила країні наздогнати Європу у технологічних та наукових досягненнях, аналогічний варіант для застосування наздоганяльної стратегії розвитку реалізовували Японія та Південна Корея [5, с. 25]. На нашу думку, регіони із значною концентрацією вищих навчальних закладів мають значно більше шансів для успіху у забезпеченні економічного зростання.

По-четверте, інноваційна сфера не стала конкурентною перевагою промисловості регіонів. Так, зростання ступеня зношеності основних засобів вітчизняної промисловості до 76,9% загалом і переробної промисловості до 75,8% називають однією із причин низького рівня такої конкурентної переваги, як інноваційна актив-

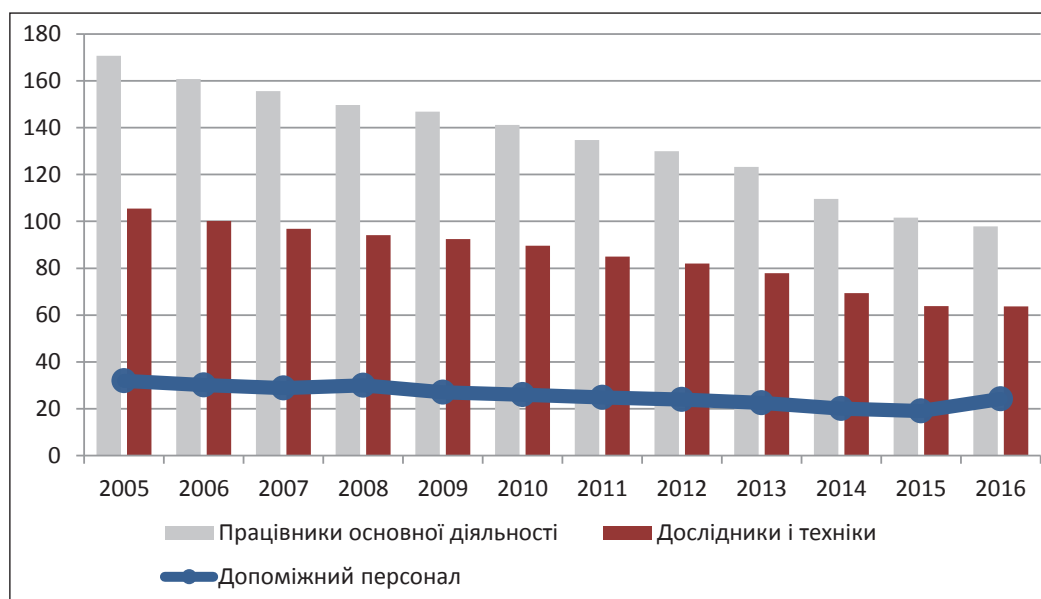

Рис. 1. Кваліфікаційна структура кадрового потенціалу наукових організацій України, 2005-2016 рр.

Складено за [3, с. 34]

ність. У цей же період польська промисловість за інноваційною активністю була конкурентнішою за вітчизняну у 1,9 раза [6, с. 47].

По-п'яте, істотне відставання розвитку інноваційної інфраструктури від регіонів країн-членів ЄС. Світовий досвід свідчить, що значна частина таких об'єктів створювалася за активного організаційного сприяння та матеріальної підтримки місцевої влади (виділення земельних ділянок, здача в оренду на пільгових умовах будівель). Серед недоліків інноваційної інфраструктури виділяють: неповну функціональність, вибіркковість в охопленні ланок інноваційного процесу, відсутність венчурних фондів, недостатню підтримку винахідників, недосконале використання потенціалу вищих навчальних закладів [7, с. 18]. Вважаємо, що сьогодні регіональна інноваційна інфраструктура в Україні не є гармонійно вбудованою до національної, характеризується фрагментарністю та розрізненістю її складників.

По-шосте, недосконалість та незавершеність законодавчого, нормативного, розпорядчого та методичного базису стратегічного бачення інноваційного розвитку регіонів. Закони України «Про засади державної регіональної політики» та «Про стимулювання розвитку регіонів» не супроводжуються методичними рекомендаціями щодо розроблення регіональних стратегій інноваційного розвитку та напрямів їх реалізації. Тому інноваційний компонент лише частково відображається у діючих стратегіях розвитку вітчизняних регіонів як один із чинників досягнення стратегічних або операційних цілей. Реалізація Закону «Про стимулювання розвитку регіонів» не сприяла кардинальній зміні напрямів розвитку проблемних регіонів; використання Угод щодо регіонального розвитку, передбачених цим законом, призупинено, як зазначають вітчизняні вчені, внаслідок недосконалого інституційного забезпечення та допущення низки помилок під час їх здійснення [8, с. 2].

Нами проведено оцінку інноваційного потенціалу регіонів України за методикою багато-

факторного порівняльного аналізу, практичне застосування якого складається з таких етапів [9, с. 154]:

- обґрунтування системи показників, за якими будуть оцінюватися результати, формування матриці вхідних даних;

- нормування матриці стандартизованих коефіцієнтів a_{ij} шляхом ділення усіх значень на максимальне у кожній графі:

$$a_{ij} = \frac{x_{ij}}{\max x_i} \quad (1)$$

- визначення рейтингових оцінок за формулою:

$$R_j = \sqrt[n]{\sum_{i=1}^n a_{ij}^2} ; \quad (2)$$

- розміщення отриманих рейтингових оцінок (R_j) згідно з рангом і визначення місця кожного регіону у рейтингу.

Для проведення розрахунків були обрані такі офіційні статистичні показники за 2016 рік у регіональному вимірі [3]: організації, які виконували наукові дослідження і розробки; працівники наукових організацій; кількість дослідників; підприємства, які займаються інноваційною діяльністю; інноваційні витрати (млн. грн.); фінансування внутрішніх витрат на наукові дослідження і розробки (млн. грн.); валові витрати на виконання наукових досліджень і розробок (млн. грн.); кількість впроваджених інноваційних видів продукції; підприємства, що впроваджували інновації; впроваджені нові технологічні процеси; підприємства, що реалізують інноваційну продукцію; заявки на винаходи; патенти на винаходи; заявки на корисні моделі; патенти на корисні моделі.

Рейтинг регіонів України за рівнем інноваційного потенціалу має такий вигляд (рис. 2). Лідером є Харківська область, після неї – Дніпропетровська, Запорізька, Вінницька, Львівська, Сумська, Одеська, Київська, Тернопільська, Донецька, Полтавська, Черкаська, Житомирська, Миколаївська, Кіровоградська, Івано-Франківська, Чернігівська, Херсонська, Чернівецька, Хмельницька, Закарпатська, Волинська, Луганська.

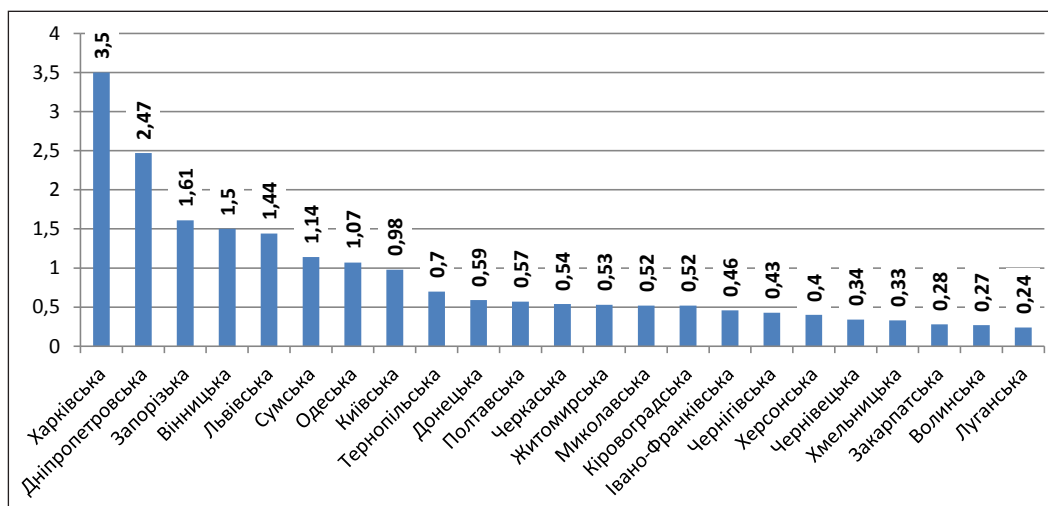

Рис. 2. Рейтинг регіонів України за рівнем інноваційного потенціалу, 2016 р.

Сьогодні формування нових економічних регіонів пов'язують із впливом процесів глобалізації на виокремлення таких їх типів, як: (1) транснаціональні; (2) регіони типу «індустріас макіладорас», сформовані на основі гнучких виробничих мереж; (3) вільні, спеціальні економічні зони; (4) регіони, що навчаються, або С-регіони; (5) глобалізовані регіони [10, с. 47]. С. Захарченко вважає, що саме останні дві групи регіонів істотно впливають на підтримку та зміцнення конкурентоспроможності.

У глобалізованих регіонах розвиток інноваційно-виробничих мереж відображає трансформацію міжрегіональних конкурентних суперечностей у системну інтеграцію та взаємовигідне співробітництво. Вітчизняні вчені наголошують на реальних можливостях глобалізованих регіонів отримувати додаткові конкурентні переваги, конкуруючи за залучення стратегічних активів, висококваліфікованих працівників, фінансові ресурси та їх спільне використання, які в умовах глобалізації набувають загальнодоступного характеру [11, с. 191]. Саме тому у розвинених економіках набуває популярності модель територіального розвитку на основі стратегії конкурентного лідерства.

В Україні роль глобалізованих регіонів можуть відігравати прикордонні, особливо суміжні з регіонами країн-членів ЄС. Для них активізація науково-технічного, особливо транскордонного співробітництва повинна стати важливим засобом підвищення рівня соціально-економічного розвитку через обмін новітніми технологіями, запозичення нових форм організації виробництва, залучення досвіду зарубіжних компаній, створення і використання спільних наукових розробок. Таким чином, прикордонний регіон може стати «полюсом росту» не тільки завдяки участі у звичайному транскордонному співробітництві (торгівля та інвестиції), а й виконуючи функції інноваційного імпульсу та науково-технічного прогресу, що в перспективі забезпечуватиме його конкурентоспроможність у динаміці. Такі внутрішні регіони України, як Дніпропетровська, Полтавська, Кіровоградська, Черкаська, Тернопільська та Хмельницька області повною мірою здатні успішно реалізуватися у формі С-регіону з орієнтованістю на компетенцію, культуру, креативність, комунікації, що передбачає формування інтелектуальних кластерів.

На наш погляд, важливим є запровадження для регіонів із високим рівнем інноваційної активності ініціювання міжрегіональних зв'язків в інноваційно-технологічній сфері із іншими регіонами, щоб сприяти їх згуртованості. Такий підхід у загальному корелюватиме із європейською практикою, згідно з якою регіональна інноваційна політика ЄС передбачає перехід від підтримки фізичної інфраструктури інновацій до стимулювання кооперації та колективного навчання між локальними агентами, а налагодження внутрішніх інноваційних мереж є прі-

оритетним напрямом інноваційного розвитку країн світу [12, с. 35].

Загалом серед завдань інноваційного розвитку регіонів України називають: структурну трансформацію економіки, технологічне переобладнання виробничої сфери, підвищення ролі інноваційних чинників у подоланні кризових явищ, збільшення експортного потенціалу, забезпечення екологічності довкілля та ефективне використання природних ресурсів, розвиток науково-технічного потенціалу [13, с. 31].

На нашу думку, інноваційний розвиток регіону повинен ототожнюватися із системою, на вході якої відбувається обґрунтування мети, пріоритетів, розроблення нормативів та основних принципів щодо реалізації стратегії досягнення конкурентоспроможності регіону на інноваційних засадах. Пріоритети інноваційного розвитку певного регіону мають трансформуватися у конкретні заходи, спрямовані на створення умов, сприятливих для розгортання інноваційного бізнесу та підвищення добробуту населення. На виході системи інноваційна діяльність реалізується у вигляді стратегічного планування, реформування економіки, створення баз даних, формування ефективних регіональних інноваційних систем, впровадження інноваційного моніторингу та інноваційного проектування. Підвищення конкурентоспроможності регіону передбачає розвиток власної науково-технічної бази, спрямування системи освіти на ефективне використання інноваційного потенціалу, формування інноваційної культури та запровадження екологічних інновацій. Зауважимо, що організаційно-економічний механізм інноваційного розвитку регіону має враховувати регіональні інтереси. Одночасно слід мати на увазі, що дотримання регіональних інтересів передбачає попередження й усунення відповідних загроз. Так, як зауважують вітчизняні науковці, до переліку особливостей регіону під час забезпечення економічної безпеки належать: розбіжності у природно-кліматичних умовах, якість використання ресурсів, периферійне або глибинне розташування регіону, застаріла структура виробництва, стадія технологічного розвитку, демографічні розходження, ступінь регіональної автономії [14, с. 70-71].

Вважаємо, що діяльність ТНК здатна прискорити інноваційний розвиток регіону завдяки використанню інноваційної моделі поведінки, яка базується на інтеграції місцевих підприємств, спроможних стати постачальниками для виготовлення інноваційної продукції. До переваг ТНК відносять їх значення як ядра інноваційного розвитку завдяки наявності в структурі потужного науково-дослідного центру зі значними фінансовими ресурсами, що дає можливість поєднати глобальне інноваційне співробітництво та локальні інтереси і механізми, а відтак залучити вітчизняні регіональні компанії до участі у глобальних мережах та ланцюгах створення доданої вартості. Так, у США малі

високотехнологічні компанії забезпечені замовленнями ТНК та орієнтовані переважно на внутрішній ринок. Європейська специфіка полягає у реалізації потужних загальноєвропейських проектів, до яких залучені університети, малі і середні компанії, потужні фірми.

Доцільним вважаємо запровадження міжрегіональної взаємодії у вигляді конкретних форм співпраці через укладання нових угод, перегляд чинних, кооперацію та співпрацю між внутрішніми регіонами України, а також регіонами України та ЄС на основі взаємодоповнюваності конкурентних переваг з метою конвергенції економічних і соціальних інтересів та забезпечення економічної безпеки.

Висновки. Інноваційна діяльність у регіонах України характеризується низкою недоліків, таких як відсутність реального впливу інноваційного чинника на економічне зростання та конкурентоспроможність регіону, істотна міжрегіональна асиметрія інноваційної активності, скорочення інтелектуального потенціалу, відставання розвитку інноваційної інфраструктури від регіонів країн-членів ЄС, недосконалість законодавчого-нормативного та методичного базису стратегічного бачення розвитку регіонів на інноваційних засадах. Організаційно-економічний механізм інноваційного розвитку регіону має враховувати регіональні інтереси та втілюватися у стратегії досягнення конкурентоспроможності регіону на інноваційних засадах із обґрунтуванням мети, пріоритетів, розроблення нормативів, конкретних заходів щодо створення умов, сприятливих для проживання населення, та реалізуватися у вигляді стратегічного планування, реформування економіки, створення баз даних, формування ефективних регіональних інноваційних систем, впровадження інноваційного моніторингу та інноваційного проектування.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Мельник В.І. Стратегічний контент підвищення рівня конкурентоспроможності на інноваційній основі / Мельник В.І., Погрішук Г.Б. // Конкурентоспроможність та інновації: проблеми науки та практики: монографія / під ред. М.О. Кизи́ма, О.М. Тищенко Х.: ВД ІНЖЕК, 2013. 344 с.
2. Поліщук Л.С. Регіональні асиметрії в ЄС та нові інструменти політики вирівнювання / Поліщук Л.С. // Актуальні проблеми міжнародних відносин. Вип. 126. Ч. 2. 2015. С. 116-123.
3. Наукова та інноваційна діяльність України: статистичний збірник, 2016 рік. К.: Державна служба статистики України, 2017. 141 с.
4. Мініч О. Економіка знань: якою має бути стратегія розвитку країни / Мініч О. URL: <http://forbes.net.ua/ua/opinions/1413550-ekonomika-znan-yakoyu-mae-buti-strategiya-rozvitku-krayini>.
5. Захарченко В.І. Інновації та економічне зростання в сучасній економіці / Захарченко В.І. // Інноваційна економіка: теоретичні та практичні аспекти: монографія / за ред. Є. Масленнікова. Херсон: Гринь Д.С., 2016. 854 с.
6. Конкурентоспроможність промисловості регіонів України: наукове видання [С.О. Ішук, Л.Й. Созанський, Р.В. Міхель, М.І. Бирка]; НАН України. ДУ ІРД імені М.І. Долішнього НАНУ; [наук. ред. С.О. Ішук]. Львів, 2016. 73 с.
7. Ринково-орієнтоване управління інноваційним розвитком: монографія / [за ред. С.М. Ілляшенка]. Харків: ТОВ «Діс-аплус», 2015. 448 с.
8. Горячук В.Ф. Державна регіональна політика та угоди щодо регіонального розвитку в контексті європейського вибору / Горячук В.Ф., Дуков Д.Ф. // Теорія та практика державного управління. 2016. № 1. С. 1-6.
9. Павлов В.І. Інноваційний потенціал регіону: діагностика та реалізація: монографія / Павлов В.І., Корецький Ю.М. Луцьк: Надстир'я, 2004. С. 154.
10. Захарченко С.В. Конкурентоспроможність України та її регіонів: міжнародний вимір: монографія. – Вінниця: Консоль, 2016. 416 с.
11. Інноваційний розвиток регіонів України: монографія / під наук. ред. В.С. Пономаренка. Х.: ВД Інтек, 2014. 368 с.
12. Жихор О.Б. Інноваційна політика розвитку регіонів: теорія та практика формування, механізми реалізації: монографія / Жихор О.Б. Львів: Ін-т регіональних досліджень НАН України, 2009. 544 с.
13. Луцьків О.М. Виробничий потенціал регіону: інноваційний вимір / Луцьків О.М. / НАНУ, Інститут регіональних досліджень. Львів, 2008. 242 с.
14. Жаворонкова Г.В. Стратегічне управління економічною безпекою: держава, регіон, аграрна сфера: монографія / Г.В. Жаворонкова, В.О. Жмуденко, В.О. Жаворонков. Умань: Видавець «Сочінський М.М.», 2016. 356 с.

REFERENCES:

1. Melnyk, V.I. and Pogrishuk, G.B. (2013), Strategichniy content pidvyshchennya rivnia konkurentospromozhnosti na innovacijnij osnovi [Strategic Content of Competitiveness Enhancing according Innovative Approach] // Konkurentospromozhnist ta innovaciyi: problemy nauky ta praktyky [Competitiveness and Innovation: Problems of Science and Practice], VD INZHEK, Kharkiv, Ukraine.
2. Polishchuk, L.S. (2015), "Regional asymmetries in the EU and new alignment tools", Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn, no. 126, part 2, pp. 116-123.
3. State Statistics Service of Ukraine (2017), Scientific and innovative activity of Ukraine: statistical collection, Kyiv, Ukraine.
4. Minich, O. (2016), Knowledge economy: what should be the country's development strategy, available at: <http://forbes.net.ua/ua/opinions/1413550-ekonomika-znan-yakoyu-mae-buti-strategiya-rozvitku-krayini>.
5. Zakharchenko, V.I. (2016), Innovatsii ta ekonomichne zrostan-nia v suchasnij ekonomitsi [Innovation and economic growth in the modern economy] // Innovacijna ekonomika: teoretychni ta praktychni aspekty [Innovative economics: theoretical and practical aspects], Hrin D. S., Kherson, Ukraine.
6. Ishchuk, S.O., Sozanskyi, L.Y., Mikhel, R.V. and Byrka, M.I. (2016), Konkurentospromozhnist promyslovosti rehioniv Ukrainy [Competitiveness of the industry of the regions of Ukraine: a scientific publication], DU IRD imeni M.I. Dolishnoho NANU, Lviv, Ukraine.
7. Illiaschenko, S.M. (2015), Rynkovo-orientovane upravlinnia innovatsiinym rozvytkom [Market-oriented management of innovation development], Disaplus, Kharkiv, Ukraine.
8. Horiachuk, V.F. and Dukov, D.F. (2016), "State regional policy and agreements on regional development in the context of European choice", Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia, no. 1, pp. 1-6.

9. Pavlov, B.I. (2004), *Innovatsiyni potentsial rehionu: diahnostyka ta realizatsiia* [Innovative potential of the region: diagnostics and implementation], Nadstyria, Lutsk, Ukraine.
10. Zakharchenko, S.V. (2016), *Konkurentospromozhnist Ukrainy ta yii rehioniv: mizhnarodnyi vymir* [Competitiveness of Ukraine and its regions: international dimension], Konsol, Vinnytsia, Ukraine.
11. Ponomarenko, V.S. (2014), *Innovatsiyni rozvytok rehioniv Ukrainy* [Innovative development of regions of Ukraine], Intek, Kharkiv, Ukraine.
12. Zhykhor, O.B. (2009), *Innovatsiina polityka rozvytku rehioniv: teoriia ta praktyka formuvannia, mekhanizmy realizatsii* [Innovative policy of regional development: the theory and practice of formation, mechanisms of implementation], Instytut rehionalnykh doslidzhen NAN Ukrainy, Lviv, Ukraine.
13. Lutskevych, O.M. (2008), *Vyrobnychyi potentsial rehionu: innovatsiyni vymir* [Production potential of the region: innovative dimension], Instytut rehionalnykh doslidzhen NAN Ukrainy, Lviv, Ukraine.
14. Zhavoronkova, G.V., Zhmudenko, V.O. and Zhavoronkov, V.O. (2016), *Stratehichne upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu: derzhava, rehion, aharna sfera* [Strategic management of economic security: state, region, agrarian sphere], Sochinskyi M. M., Uman, Ukraine.

Poliakova Yu.V.

*Candidate of Economic Sciences, Associate professor
Senior Lecturer at Department of International Economic Relations,
Lviv University of Trade and Economics*

DEFINING CHARACTERISTICS OF INNOVATION ACTIVITY IN THE REGIONAL DIMENSION

The purpose of this article is to identify defining characteristics of innovation activity in Ukraine with the purpose of further substantiation of priorities of innovation development at the regional level. The regional level of management of the economy plays an important role in the creation and use of new knowledge. Innovative activity in the region depends on a number of factors, including the level of development and effective use of innovative potential. Today innovative activity in the regions of Ukraine is characterized by several shortcomings: lack of real influence of innovation factor in the economic growth and competitiveness of the region, significant regional asymmetry of innovative activity, reduction of intellectual capacity, the lag of development of innovation infrastructure in the regions of the member countries of the EU, the imperfection of the legal normative and methodological basis of strategic vision of development of the regions based on innovation.

We carried out an assessment of the innovative potential of regions of Ukraine by the method of multivariate comparative analysis. According to the obtained results, the leader is the Kharkiv region, followed by Dnipropetrovsk, Zaporizhzhia, Vinnytsia, Lviv, Sumy, and Odesa regions. The lowest level of innovative capacity has the Luhansk region. The gap between the highest and the lowest rates is more than 14 times. Processes of globalization contribute to the emergence of new types of economic regions, including the regions of students (P-regions) and globalized regions have the ability to significantly influence the strengthening of competitiveness. Basically, in Ukraine, the role of the globalized regions can play an edge, particularly adjacent to the regions of the member countries of the EU.

The inner regions of Ukraine (Dnipropetrovsk, Poltava, Kirovohrad, Cherkasy, Ternopil, and Khmelnytskyi) are able to be implemented successfully in the form of a C-region with a focus on competence, culture, creativity, communication that involves the formation of intellectual clusters. The introduction of regions with high level of innovation activity of initiation of interregional relations in the innovative technology sector with other regions to foster their cohesion is very important. This approach in general will be correlated with European practice.

Innovative development of the region has to be identified with the system, which input is the justification of the objectives, priorities, development of standards and basic principles of implementation of the strategy for the achievement of competitiveness of the region on innovative principles. The priorities of innovation development of a certain region should be transformed into concrete measures aimed at creating favourable conditions for the deployment of innovative business and the welfare of the population. The output of the innovative activity is implemented in the form of strategic planning, economic reform, the establishment of databases, the formation of efficient regional innovation systems, the introduction of innovative monitoring and innovative design.

СЕКЦІЯ 6

ЕКОНОМІКА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

УДК [631.16:658.155]:631.111.2

Масленнікова В.В.
кандидат економічних наук,
доцент кафедри землевпорядного проектування
Харківського національного аграрного
університету імені В. В. Докучаєва

ОБҐРУНТУВАННЯ РАЦІОНАЛЬНОГО СКЛАДУ І СПІВВІДНОШЕННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ УГІДЬ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

АНОТАЦІЯ

Розроблено наукові підходи щодо встановлення раціонального використання земель з урахуванням екологічних факторів. Складено математичну модель залежності норми виробітку та витрати пального на 1 га оброблюваної площі. Залежність встановлено від групи поля, норми висіву, врожайності, виду операції. Визначено заходи, які спрямовані на покращання якісного стану ріллі. Розроблено рекомендації щодо розподілу ріллі між польовою, ґрунтозахисною сівозмінами і виведення з її складу еродованих ґрунтів під консервацію.

Ключові слова: ефективність, раціональне використання, співвідношення угідь, деградовані і малопродуктивні землі, еродованість ґрунтів, консервація, рекомендації.

АННОТАЦИЯ

Разработаны научные подходы относительно установления рационального использования земель с учетом экологических факторов. Составлена математическая модель зависимости нормы выработки и затрат горючего на 1 га обрабатываемой площади от группы поля, нормы высева, урожайности, вида операции. Определены мероприятия, направленные на улучшение качественного состояния пашни. Разработаны рекомендации относительно распределения пашни между полевым, почвозащитным севооборотами и выведения из ее состава эродированных почв под консервацию.

Ключевые слова: эффективность, рациональное использование, соотношение угодий, деградированные и малопродуктивные земли, эродированность почв, консервация, рекомендации.

ANNOTATION

The scientific approaches dealing with defining rational land use taking into account ecological factors are developed. A mathematical model of correlation between fuel rate of output and expenditure per 1 hectare of cultivated land and group of field, rate of sowing and agricultural operation characteristics has been created. The effect of land sites organization of field and soil protective crop rotations on agricultural production efficiency has been found out. Recommendations as for differentiation between the field and soil protective crop rotations and excluding the eroded soils for conservation has been worked out.

Key words: efficiency increase, rational land use arable lands correlation, degraded and low-productive lands, soil and erosion, yield rate of crops, soil fertility, conservation, recommendations.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Аграрний сектор – це специфічна галузь економіки, яка безпосередньо пов'язана із земельним потенціалом, земельною територією як головною територіальною

но-просторовою частиною довкілля, основним засобом у сільськогосподарському виробництві. Раціональне використання й експлуатація земельних територій із застосуванням природоохоронних заходів є однією з центральних проблем економічного розвитку держави, особливо з переходом до ринкової економіки в контексті розвитку земельних відносин.

Незадовільна екологічна ситуація в Україні з використанням землі викликана шкідливим антропогенним впливом, вирощуванням сільськогосподарських культур без застосування прогресивних технологій, необґрунтовано високим відсотком розорюваних площ, у тому числі малопродуктивних і ерозійно-небезпечних земель, що приводить до деградації, зниження або навіть втрати природної родючості ґрунтів, а отже, і до суттєвого погіршення продуктивності земельних угідь загалом. Тому встановлення оптимального співвідношення земельних угідь у сільському господарстві із додержанням заходів, які спрямовані на охорону земель, є першочерговою умовою ефективного розвитку економіки та збереження властивостей природних ландшафтів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спирається автор. У розробленні наукової проблеми, пов'язаної з обґрунтуванням напрямів раціонального використання та охорони земель, внесли свій вклад учені-дослідники: П.Ф. Веденічев, П.М. Першин, В.Ф. Сайко, А.С. Скородумов, А.М. Третьак, Л.Я. Новаковський, А.Я. Сохнич, Д.С. Добряк, В.П. Мартянов, В.Й. Шиян, А.Є. Несмашна, Д.І. Бабміндра, С.Н. Волков, В.В. Горлачук, О.П. Канах та ін.

Науково-практичне застосування економіко-економічних методів і моделювання в процесі управління земельними ресурсами, засади підвищення економічної ефективності сільськогосподарського виробництва, його інтенсифікації, раціонального використання й охорони земельних ресурсів у процесі розвитку земельних відносин найбільш повно висвітлили у своїх

роботах А.С. Антонець, А.М. Джос, П.Ф. Жолкевський, А.Г. Мартин та ін.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Натепер в Україні проведені досить ґрунтовні дослідження з оптимального співвідношення угідь шляхом їх трансформації на базі класифікації земель за придатністю для сільськогосподарського використання. Однак, незважаючи на набутий досвід, у вітчизняній науці залишаються ще недостатньо обґрунтованими питання комплексного підходу до економічної та екологічної ефективності використання земельних угідь, їх оптимізації в системі землекористування і механізм їх здійснення.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Аналіз динаміки розвитку та механізму здійснення сучасної земельної реформи показав, що подальше проведення земельної реформи повинно здійснюватися на основі спеціальних державних та регіональних програм із визначенням наукового, матеріально-технічного, фінансового та правового забезпечення, а також пакета законодавчо-нормативних актів, які регламентуватимуть цей процес. Отже, головним критерієм оцінки результатів земельної реформи є еколого-економічна ефективність аграрного землеволодіння і землекористування в державі, формування раціональних та стійких агроландшафтів в усіх природно-кліматичних зонах.

Приватизація і паювання земель, реструктуризація наявних сільськогосподарських підприємств здійснювалися, як правило, без належного екологічного обґрунтування, без чітко встановлених механізмів тимчасового чи постійного вилучення земельних ділянок із власності та господарського обігу з метою консервації. Тому необхідно розробити науковий підхід, методику або механізм підвищення ефективності використання угідь шляхом тимчасового чи постійного вилучення (консервації) земельних ділянок із господарського обігу або зміни напрямку їх спеціалізації на приватизованих і розпайованих земельних ділянках шляхом підвищення економічного інтересу власників.

Відомо, що людина завжди ставить до об'єктивних природно-кліматичних умов, до навколишнього природного середовища, в якому відбувається виробничий і життєдіяльний процес, як до своїх особистих. Тому кожний товаровиробник, у тому числі і селянин, у цих умовах, і навіть надзвичайних, намагається працювати ефективно, тобто мати вигоду від своєї праці. Це основоположний принцип господарювання в ринкових умовах. У процесі обороту земель сільськогосподарського призначення вказана вигода взаємна, вона є одним із основних чинників, що зумовлює необхідність нарощування обсягів виробництва, бо особистий інтерес примушує працювати ефективно, економити ресурси тощо. Основи загальнолюдських цінностей, прав, інтересів і свободи лю-

дини у виборі форм і методів господарювання на землі – це насамперед відносини власності в сільському і лісовому господарстві. Якщо немає реального власника, то немає і реального інтересу, відповідальності, соціальної справедливості, а тому і впевненості в майбутньому [1].

Таким чином, власність, насамперед приватна, належить до основоположних економічних факторів, які змінюють психологію людини, її бачення реальних економічних процесів. А тому приватна власність зумовлює відповідальність людини не тільки перед собою, а і перед своїми нащадками, врешті-решт, і перед усім суспільством. Бо коли товаровиробник неспроможний за умов ринкових відносин ефективно і раціонально розпоряджатися своєю власністю, її примножувати і вкладати капітал на подальший розвиток, то цю власність можна втратити назавжди. Насамперед це положення стосується приватної власності на землю. Така зумовленість чітко простежується у процесі здійснення земельної реформи в Україні. Роздержавлення земель і створення нових агроформувань здійснюється на базі приватної форми власності на землю, а саме: замість колгоспів і радгоспів формуються ТОВ, приватні (приватно-орендні) підприємства, с.-г. акціонерні товариства, с.-г. кооперативи, селянські (фермерські) господарства та інші. Землекористування в цих умовах набуває іншої сутності. Крім користування землею, яка знаходиться у власності фізичної чи юридичної особи, власники її мають право володіти і розпоряджатися нею.

Одним із заходів, спрямованих на прогнозування і складання схем і проектів використання й охорони земельних ресурсів, на їх здійснення, коригування та авторський нагляд, є землеустрій. Під час розрахунків показників ефективності землеустрою, який забезпечує збалансованість, кількісну та якісну пропорційність основних факторів виробництва – землі, праці та капіталу, необхідно приділяти увагу економічній, соціальній та екологічній ефективності використання землі, а саме: удосконаленню умов господарювання, укріпленню земельних відносин, охороні прав землекористування і землеволодіння, розвитку і покращанню соціальних умов виробництва, зміні умов життя, виконанню суворих природоохоронних вимог до кожної складової частини проекту [2].

Критерії раціонального використання та принципи охорони земельних ресурсів повинні реалізовуватися через сукупність законодавчих та нормативних документів, спрямованих на регулювання земельних відносин з метою створення умов для раціонального використання й охорони земель, рівноправного розвитку всіх форм власності на землю та господарювання, збереження й оновлення родючості ґрунтів, поліпшення природного середовища, охорони прав громадян, підприємств та організацій, а також повинні бути піднесені до рівня державних пріоритетів соціально-економічного роз-

витку України, найважливіших напрямів державної політики в галузі економіки й охорони навколишнього середовища.

Для збереження, відновлення та раціонального використання земель потрібна чітка, відлагоджена система державного контролю та управління в галузі охорони та якості земель, стратегічних напрямів і методів досягнення оптимального землекористування та землеробства, а також механізм економічного стимулювання землевласників у зв'язку із передачею у приватну власність більшості сільськогосподарських угідь із юридичним закріпленням права власності на землю державними актами. Тому вилучення деградованих і низькопродуктивних земель зі складу ріллі та їх консервація (вилучення) як один із найважливіших заходів раціонального використання й охорони земель повинне стати обов'язковим заходом під час вирішення питань оптимізації складу сільгоспугідь в умовах реформування земельних відносин.

Структура земельного фонду Харківської області така: землі сільськогосподарського призначення – 78,3%, причому 77% – це сільськогосподарські угіддя, з них 61,5% – рілля. Кормові угіддя займають лише 13,7% території області, ліси і лісовкриті площі – 13,2%. Тобто близько 80% земельних ресурсів області використовуються як головні засоби виробництва у сільському і лісовому господарствах, де сільськогосподарська освоєність земель перевищує екологічно обґрунтовані межі та якісний стан ґрунтових ресурсів швидко погіршується.

Основними землевласниками і землекористувачами на території області є сільськогосподарські підприємства (50,5%). У зв'язку з роздержавленням і приватизацією відбувся перерозподіл земель між державною (43,3%) та приватною (56,7%) власністю, комунальна власність займає (станом на 01.01.2015 р.) лише 33,9 га, причому майже 80% ріллі зосереджені у приватній власності.

За даними якісного обліку земель, найпоширенішими в області ґрунтами є: чорноземи типові, чорноземи звичайні глибокі, чорноземи звичайні, чорноземи опідзолені та ін. В області на орних землях переважають легкосуглинкові ґрунти (1147,4 тис. га) і важкосуглинкові (503,8 тис. га), засолені ґрунти становлять 26,9 тис. га. Площа солонцюватих ґрунтів – 39,9 тис. га, кислих ґрунтів – 600 тис. га. Площа перезволожених, заболочених сільськогосподарських угідь є невеликою. Тобто під оранку застосовуються малопродуктивні і деградовані ґрунти (засолені, солонцюваті, кислі, перезволожені та заболочені).

Дослідження впливу ступеня змитості ґрунтів на ефективність їх використання свідчать, що залежно від збільшення питомої ваги площ, які піддані водній ерозії, ефективність використання земельних угідь суттєво знижується. Орні землі області розподілені таким чином: 44,5% мають крутизну $<1^\circ$, 41,7% – $1-3^\circ$, 11,3% – $3-5^\circ$, 2,4% – більше

5° . Землі, розташовані на схилах саме крутизною більше 5° , є найбільш небезпечними у розвитку ерозійних процесів. По області 895,7 тис. га ріллі піддані водній ерозії. За різним ступенем змитості її розподіл такий: сильнозмиті – 0,5%, середньозмиті – 6,1%, слабозмиті – 39,8%. Площа ріллі, яка піддана вітровій ерозії, – 70,4 тис. га. Площа еродованих ґрунтів області щорічно збільшується на 70-80 га. Середньорічні втрати гумусу в ґрунтах Лісостепу становлять 0,8 т/га, Степу – 0,4 т/га, тобто з кожного гектара ріллі щорічно змивається і видувається близько 15 т верхнього родючого шару ґрунту.

Для попередження посилення ерозії та інших видів деградації ґрунтів за умов дефіциту ресурсів, відсутності коштів, а також слабкої державної ґрунтоохоронної політики найбільш дієвим заходом є оптимізація складу та співвідношення угідь шляхом збільшення частки таких видів угідь, як лісонасадження, сіножаті, пасовища, вода, болота тощо за одночасного скорочення ріллі шляхом вилучення з її складу деградованих, малопродуктивних земель і подальшої їх консервації.

Цей процес зумовлює не тільки зменшення екологічного ризику, а й припинення розпилення коштів і ресурсів праці. Скорочення площі орних земель поліпшить основи кормової бази тваринництва за рахунок розширення площ природних кормових угідь. Вилучення орних земель з використання привело до зменшення валового доходу господарств і країни загалом, тому слід розробити нові технології обробки орних і консервованих земель у розрізі запропонованих напрямів їх використання. Роботи з вилучення деградованих і малопродуктивних земель зі складу ріллі можуть проводитися як самостійний вид землевпорядних робіт, але доцільніше виконувати їх у складі інших робіт (складання проектів організації території тощо) [2].

Під час вирішення питання раціонального економічно-ефективного розподілу ріллі між сівозмінами і виведення з її складу малопродуктивних і деградованих ґрунтів під консервацію застосовано системний підхід, а саме: на основі всебічно глибокого вивчення сучасного стану використання ріллі і взаємоорганізації виробництва і території сівозмін та існуючих ландшафтних систем визначаються екологічно оптимальні пріоритети складу структури ріллі, її територіального розміщення з урахуванням умов господарювання [3].

Обґрунтування раціонального складу і співвідношення земельних угідь базується на впровадженні науково обґрунтованих технологій виробництва, організації праці, норм виробітку. Правильне поєднання моральних і матеріальних стимулів з метою створення необхідних умов для підвищення продуктивності сільськогосподарських угідь тісно пов'язане з основними результатами виконаної роботи.

Математичний запис моделі залежності норми виробітку (H_e) від групи поля (G_p), норми ви-

сіву ($H_{вис}$), врожайності (Y), виду операції ($B_{оп}$) має вигляд:

$$H_e = f_1(\Gamma_p; H_{вис}; Y; B_{оп}). \quad (1)$$

Така величина, як витрати пального на 1 га оброблюваної площі Q , залежить від тих самих складників:

$$Q = f_2(\Gamma_p; H_{вис}; Y; B_{оп}). \quad (2)$$

Шляхом апроксимації даних узагальненого середньозваженого показника визначення групи полів залежно від нормоутворюючих факторів устанавлюється група полів для подальшого автоматичного застосування у комп'ютерній програмі: $\Gamma_p = -4,5687\bar{5}^2 + 23,8059\bar{5} - 17,4983$.

Норма виробітку, визначена залежно від класу ґрунтів, приймається за коефіцієнт K . Залежність норми виробітку ($H_{e\theta}$) та витрат пального (Q_θ) від групи поля, норми висіву, врожайності, виду операції і класу ґрунтів має вигляд:

$$H_{e\theta} = H_e \cdot K, \quad Q_\theta = Q \cdot \frac{H_{e\theta}}{H_e} = Q \cdot K. \quad (3)$$

Норми виробітку агрегатів з урахуванням питомого опору ґрунту для оранки поля після збирання коренебульбоплодів визначено за формулою:

$$H = H_B[0,0008a^2 - 0,0495a - 0,000039\kappa^2 - 0,00322\kappa + 1,895], \quad (4)$$

де H_B – норма виробітку на механізованих роботах на один гектар обробленої площі (визначена залежно від групи поля), га; a – глибини оранки; κ – питомий опір ґрунту.

Для оранки стерні:

$$H = H_B[-0,00014a^2 + 0,00194a - 0,00016\kappa^2 + 0,0127\kappa + 0,7790]. \quad (5)$$

Також проведено обстеження залежності норми виробітку агрегату від питомого опору ґрунту та від глибини обробки ґрунту під час іншого виду механізованих робіт, а саме обробки ґрунту плоскорізами-глибокорозпушувачами.

$$H = H_B[0,0008a^2 - 0,0556a + 0,0000333\kappa^2 - 0,0135\kappa + 2,173]. \quad (6)$$

Норму виробітку, залежну від класу ґрунтів, яку прийнято за коефіцієнт K , необхідно обов'язково враховувати під час визначення показників економічної ефективності сільськогосподарського виробництва залежно від стану еродованості ґрунтів.

Підтвердити економічну ефективність будь-якого заходу для покращання стану земельних угідь, їх раціонального складу і співвідношення можливо шляхом розрахунку прибутку виробництва. Із урахуванням нормоутворюючих факторів визначення прибутку має вигляд:

$$\Pi = \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^m Y_i \cdot C_{пн_j} \cdot P_{ij} - \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^m \sum_{l=1}^h P_{ijl} \cdot \left[\frac{1}{f_1(\Gamma_p; H_{вис}; Y; B_{оп}) \cdot K_l} \times \right. \\ \times \left(C_{пн_{3ijl}} + \frac{7B_{г_{ijl}} \cdot (a_{г_{ijl}} + r_{г_{ijl}})}{t_{ijl}} + \frac{7B_{м_{ijl}} \cdot (a_{м_{ijl}} + r_{м_{ijl}})}{t_{ijl}} \right) + \\ \left. + f_2(\Gamma_p; H_{вис}; Y; B_{оп}) \cdot K_l \cdot C_T + B_{пн_{ijl}} \right] \quad (7)$$

де Y – урожайність сільськогосподарської культури, ц/га; $C_{пн}$ – ціна продукції за одиницю, грн/ц; P – площа вирощуваної культури, га; n – кількість ділянок на полі сівозміни ($i = 1, 2, 3, \dots, n$); m – кількість с.-г. культур, які вирощуються у сівозміні ($j = 1, 2, 3, \dots, m$); $C_{пн3}$ – ціна (вартість) нормозміни; H_B – норма виробітку на механізованих роботах на один гектар обробленої площі, визначена залежно від групи поля, норми висіву, врожайності, виду операції; Γ_p – група поля; $H_{вис}$ – норма висіву сільськогосподарської культури; $B_{оп}$ – вид операції; K – норма виробітку, визначена залежно від класу ґрунтів; h – загальна кількість технологічних операцій під час вирощування однієї сільськогосподарської культури ($l = 1, 2, 3, \dots, h$); B_T, B_M – балансова вартість трактора та сільськогосподарської машини; a_T, a_M – відсоток амортизаційних відрахувань (нормативний) від балансової вартості трактора та сільськогосподарської машини відповідно; t – час виконання роботи; r_T, r_M – відрахування (% відрахування від балансової вартості) на ремонт, техогляд і зберігання трактора і сільськогосподарської машини відповідно; Q – витрати пального на 1 га оброблюваної площі залежно від групи поля, норми висіву, врожайності, виду операції; C_T – ціна одиниці виміру паливно-мастильних матеріалів.

Прибуток і вартість валової продукції напряму залежать від урожайності сільськогосподарських культур, яка, у свою чергу, як відомо, залежить від стану і родючості ґрунтів. Тобто з розвитком деградаційних процесів ґрунтів, із погіршенням їхньої родючості зменшується врожайність сільськогосподарських культур, відповідно, й економічна ефективність сільськогосподарського виробництва. Реалізацію розглянутих функціональних залежностей без дослідів на земельних ділянках поля здійснено кількома етапами:

- розрахунок показників економічної ефективності вирощування сільськогосподарських культур польової сівозміни на схилах різної крутизни, з різним відсотком схилових земель і з різною площею полів;
- застосування поряд із польовою сівозміною на схилових землях сільськогосподарських культур ґрунтозахисної сівозміни, визначення економічної ефективності;
- прогнозування на подальшу перспективу попередніх завдань з урахуванням змивання гумусового горизонту на схилах різної крутизни;
- упровадження консервації еродованих орних земель, розташованих на схилах різної крутизни, і застосування кормових угідь на цих територіях (пасовищ і сіножатей), розрахунок показників економічної ефективності.

Залежність врожайності від крутизни схилів така: чим більша крутизна, а саме більш еродовані ґрунти, тим менша врожайність сільськогосподарських культур, які вирощуються на цих землях. Щоб не допустити ще більшого погіршення екологічного стану вже еродованих

земель, необхідно максимально зменшувати змив ґрунту з року в рік. Ураховуючи результати дослідів зі змінами врожайності сільськогосподарських культур польової та ґрунтозахисної сівозмін на ґрунтах різного ступеня еродованості, провели прогнозні розрахунки економічних показників двох видів сівозмін: польова і польова + ґрунтозахисна за деякий проміжок часу.

Для покращання економічної ефективності сільськогосподарського виробництва на основі проведених досліджень розроблено рекомендації щодо розподілу ріллі між польовою, ґрунтозахисною сівозмінами і виведення її під консервацію:

- під польову або кормову сівозміни застосовувати земельні ділянки, які розташовані на 100% незмитих (нееродованих) ґрунтах або мають понад 25% незмитих і до 75% слабоеродованих ґрунтів, а також понад 65% незмитих і до 35% середньоеродованих ґрунтів (за умови вирощування на них близько 50% зернових культур);

- на сівозміні польова + ґрунтозахисна рекомендовано застосовувати земельні ділянки, які мають понад 75% слабоеродованих ґрунтів, понад 35%, але менше 50% середньоеродованих земель, а також сильноеродованих земель до 35%;

- ділянки поля, де відсоток середньоеродованих ґрунтів понад 50%, необхідно виводити зі складу орних земель і переводити у консервацію (під сіножаті);

- земельні ділянки, на яких розташовано понад 35% сильнозмитих земель, необхідно виводити зі складу ріллі, переводити їх у консервацію (під пасовища).

Запропоновані рекомендації працюють за таких умов:

- площі ділянки або полів повинні обов'язково враховуватися під час переводу земель з однієї сівозміни в іншу;

- на польових сівозмінах повинно бути близько 50% зернових культур;

- ділянки поля, які виведено під сіножаті та пасовища, є законсервованими;

- запропоновані відсотки слабо-, середньо- і сильнозмитих ґрунтів на ґрунтозахисній сівозміні, на сіножатях і пасовищах вважати незалежними від незмитих ґрунтів польової сівозміни, тобто замість відсотка незмитих ґрунтів можуть бути ґрунти будь-якої еродованості, тоді їх необхідно застосувати відповідно до рекомендацій.

Отже, дослідним шляхом визначено, що одним із основних заходів оптимізації землекористування є вилучення деградованих та малопродуктивних земель зі складу орних із подальшою їх консервацією. Тому, використовуючи визначені типи деградації ґрунтів, структуру ґрунтового покриву ріллі Харківської області в розрізі природно-кліматичних зон і природно-сільськогосподарських районів, ми розробили рекомендації щодо консервації (тимчасової та постійної) середньо- та сильноеродованих ґрунтів і визначили основні її напрями й обсяги.

Схема наслідків консервації земель наведена на рис. 1.

Висновки. 1. Дослідження динаміки розвитку та механізму здійснення сучасної земельної реформи свідчать, що приватизація і паювання земель, реструктуризація наявних сільськогосподарських підприємств, як правило, здійснювалися без урахування науково обґрунтованих економіко-екологічних факторів впливу на ефективність землеволодіння і землекористування у державі. Тому розроблено методику підвищення ефективності використання угідь шляхом тимчасового чи постійного вилучення (консервації) земельних ділянок із господарського обігу або зміни напрямку їх спеціалізації на приватизованих і розпайованих земельних

Рис. 1. Логічна схема наслідків консервації земель

ділянках шляхом підвищення економічного інтересу власників.

Одним із заходів, спрямованих на здійснення, коригування та авторський нагляд за проведенням земельної реформи, а також прогнозування використання й охорону земельних ресурсів, є землеустрій, який забезпечує збалансованість, кількісну та якісну пропорційність основних факторів виробництва – землі, праці та капіталу.

Сьогодні ще недостатньо обґрунтованими є математичні моделі еколого-економічного регулювання в системі комплексного підходу щодо раціонального використання й охорони земельних ресурсів. Такі моделі необхідні для проведення державних і регіональних програм здійснення земельної реформи, а також для розроблення економічних заходів урегулювання відносин між землекористувачами і державою.

2. Найбільш дієвим і реальним заходом для зменшення розвитку ерозійних процесів та інших видів деградації ґрунтів є виведення з інтенсивного сільськогосподарського використання деградованих і малопродуктивних земель, що зумовлює зменшення екологічного ризику (до проведення консервації із 27 районів області у стабільно нестійкому стані знаходилося 14 районів, екологічно нестабільному стані – 13 районів, після вилучення зі складу ріллі деградованих та малопродуктивних земель ситуація дещо покращилася: в шести районах – стабільна, у 21 – середньостабільна), припинення розпилення коштів і ресурсів праці, поліпшення основи кормової бази тваринництва за рахунок розширення площ природних кормових угідь.

3. Для визначення ефективності використання земельних ресурсів у системі науково обґрунтованих технологій вирощування сільськогосподарських культур, вирішення питань раціонального розподілу ріллі між сівоzmінами і виведення з їх складу деградованих і малопродуктивних ґрунтів під консервацію з урахуванням екологічних факторів розроблена відповідна математична модель, яка дозволяє визначити прибуток у різних варіантах використання земельних ресурсів.

4. Напрями консервації (реабілітації і трансформації) деградованих і малопродуктивних ґрунтів такі: ґрунти легкого механічного складу – під заліснення; порушені землі з виходами порід, розмиті та сильнозмиті ґрунти – під

подальше залуження і використання під пасовищами з нормованим випасом худоби; середньозмиті ґрунти на складних схилах крутизною понад 5° – під залуження з використанням підсіножаті; дефльовані ґрунти – під заліснення; засолені, середньо- і сильносолонцюваті ґрунти повертаються у природний стан без втручання людини – тимчасова консервація (реабілітація) шляхом залуження; солонці та солончаки – постійна консервація шляхом трансформації у пасовища; перезволожені та заболочені ґрунти природно ренатуралізуються (високе зволоження дає їм змогу швидко заростати природною флорою) – оцінювати як землі рекреаційного призначення.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Солов'яненко Н. Наукові засади раціонального використання земельних ресурсів та охорона навколишнього природного середовища в Україні // Землепорядний вісник. 2014. № 6. С. 38-42.
2. Василюк О.В. Консервація деградованих земель та формування екомережі: правовий аспект // Вісн. ХНУ ім. В.Н. Каразіна. (Сер. «Біологія»). – 2013. Вип. 20 (№ 1100). С. 229-235.
3. Новаковський Л.Я. Консервація деградованих і малопродуктивних орних земель України / Л.Я. Новаковський, О.П. Канаш, В.О. Леонєць // Вісник аграрної науки. 2002 № 5. С. 5-10.
4. Масленнікова В.В. Підвищення ефективності використання земельних угідь у сільському господарстві: дис. ... кан. екон. наук: 08.07.02 / В.В. Масленнікова. К., 2006. 252 с.

REFERENCES:

1. Solov'yanyenko N. Naukovi zasady ratsional'noho vykorystannya zemel'nykh resursiv ta okhrona navkolyshn'oho pryrodnoho seredovyschcha v Ukraini // Zemleporiadnyy visnyk. 2014 № 6. S. 38-42.
2. Vasylyuk O.V. Konservatsiya dehradovanykh zemel' ta formuvannya ekomerezhi: pravovyy aspekt // Visn. KhNU im. V.N. Karazina. (Ser. «Biolojiya»). – 2013. -Vyp. 20 (№ 1100). S. 229-235.
3. Novakovs'kyi L.Ya. Konservatsiya dehradovanykh i malo- produktyvnykh ornykh zemel' Ukrainy / L.Ya. Novakovs'kyi, O.P. Kanash, V.O. Leonets' // Visnyk aharnoyi nauky. 2002 № 5. S. 5-10.
4. Maslennikova V.V. Pidvyshchennya efektyvnosti vykorystannya zemel'nykh ugid' u sil's'komu hospodarstvi: dys. ... kan. ekon. nauk: 08.07.02 / Viktoriya Viktorivna Maslennikova. K., 2006. 252 s.

Maslennikova V.V.
*Candidate of Economic Sciences,
Senior Lecturer at Department of Land Use Planning,
Kharkiv National Agrarian University named after V.V. Dokuchaev*

RATIONAL LAND USE AND ARABLE LANDS CORRELATION IN AGRICULTURE

Analysis of the development dynamics and the implementation mechanism of the modern land reform showed that further land reform should be carried out on the basis of special state and regional programs with a definition of scientific, logistical, financial and legal support, as well as a package of legislative and regulatory acts that will regulate this process. Consequently, the main criterion for assessing the results of land reform is the ecological and economic efficiency of agrarian land tenure and land use in the state, the formation of rational and sustainable agro-landscapes in all natural and climatic zones.

Privatization and land plots, restructuring of existing agricultural enterprises were carried out, as a rule, without proper environmental justification, without clearly established mechanisms for the temporary or permanent withdrawal of land plots from the property and economic circulation in order to preserve. Therefore, it is necessary to develop a scientific approach, methodology or mechanism for improving the use of land by means of temporarily or permanently removing (conserving) land from economic circulation or changing the direction of their specialization in privatized and dispersed land plots by increasing the economic interest of owners.

The scientific approaches dealing with defining rational land use taking into account ecological factors are developed. A mathematical model of correlation between fuel rate of output and expenditure per 1 hectare of cultivated land and group of a field, the rate of sowing and agricultural operation characteristics is created. The effect of land sites organization of field and soil protective crop rotations on agricultural production efficiency is found out. Recommendations as for differentiation between the field and soil protective crop rotations and excluding the eroded soils for conservation are worked out.

УДК 331.436;331.438

Стасюк В.М.

*кандидат технічних наук,
доцент кафедри туризму та цивільної безпеки
Луцького національного технічного університету*

ВОДОПОСТАЧАЛЬНІ ПІДПРИЄМСТВА: БЕЗПЕКА ВИРОБНИЧИХ ПРОЦЕСІВ В УМОВАХ ОРЕНДИ АБО КОНЦЕСІЇ

АНОТАЦІЯ

Доведено, що залучення приватних операторів до надання послуг водопостачання та водовідведення супроводжується певними ризиками зниження рівня безпеки водопостачальних підприємств. Виконано огляд законодавчих актів, які зобов'язують приватних операторів утримувати водопостачальні підприємства згідно з вимогами державних стандартів, норм і правил та зумовлюють відповідальність сторін за безпеку експлуатації об'єкта. Визначено основні напрями діяльності, які дадуть змогу підвищити рівень безпеки водопостачальних підприємств. Визначено основні функції водопостачальних підприємств приватними операторами як таких, що містять у своєму складі потенційно небезпечні об'єкти та об'єкти підвищеної небезпеки.

Ключові слова: водопостачальні підприємства, приватні оператори, безпека, концесія, оренда, системи водопостачання та водовідведення.

АННОТАЦИЯ

Доказано, что привлечение частных операторов к предоставлению услуг водоснабжения и водоотведения сопровождается определенными рисками снижения уровня безопасности предприятий водоснабжения. Выполнен обзор законодательных актов, которые обязывают частных операторов содержать предприятия водоснабжения в соответствии с требованиями государственных стандартов, норм и правил и обуславливают ответственность сторон за безопасность эксплуатации объекта. Определены основные направления деятельности, которые позволят повысить уровень безопасности предприятий водоснабжения. Определены основные функции предприятий водоснабжения, от успешной реализации которых зависит как безопасность систем водоснабжения и водоотведения, так и здоровье людей. Рассмотрена специфика эксплуатации предприятий водоснабжения частными операторами как содержащих в своем составе потенциально опасные объекты и объекты повышенной опасности.

Ключевые слова: предприятия водоснабжения, частные операторы, безопасность, концессия, аренда, системы водоснабжения и водоотведения.

ANNOTATION

It is proved that the involvement of private operators in the water and wastewater services is accompanied by certain risks of lowering the level of safety at water supply enterprises. The review of legislative acts obliging private operators to keep water supply companies in accordance with the requirements of state standards, norms and rules, and stipulating the responsibility of the participants for the safety of the facility operation are fulfilled. The main directions of activity are determined which will allow to raise the level of safety at water supply enterprises. The basic functions of water supply enterprises are defined, successful implementation of which effects not only safety of water supply and sanitation systems, but also health of people. The specifics of operation of water supply enterprises by private operators which contain potentially dangerous objects and objects of high danger are considered in the article.

Key words: water supply enterprises, private operators, safety, concession, leasing, water supply and sanitation systems.

Постановка проблеми. Залучення приватних операторів на ринок водопостачання/водовідведення супроводжується певними ризиками зниження рівня безпеки технологічних процесів, які виконуються на водопостачальних підприємствах. Адже основна мета, яку переслідує концесіонер, орендар тощо (особливо в умовах економічної та політичної нестабільності в державі) – це отримання якомога більшого прибутку за якомога коротші терміни. Питання дотримання вимог техногенної та пожежної безпеки, експлуатації виробничого обладнання в межах вимог безпеки, окреслених відповідною до нормативно-технічної документації з охорони праці тощо, не є пріоритетними для приватного оператора. Тому завдання забезпечення належного рівня безпеки виробничих процесів на водопостачальних підприємствах, надійності та безперервності в роботі технологічного обладнання, пожежної та техногенної безпеки, а також раціонального використання водних ресурсів та мінімізації забруднення водойм стічними водами в умовах залучення приватних операторів до надання послуг водопостачання та водовідведення є актуальним науковим і практичним завданням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукових публікацій, присвячених дослідженню означеної вище проблеми, не виявлено.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті – висвітлити специфіку забезпечення приватними операторами необхідного рівня безпеки виробничих процесів водопостачальних підприємств, враховуючи, що значна частина інженерних споруд та структурних підрозділів є потенційно небезпечними об'єктами та об'єктами підвищеної небезпеки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Низка законодавчих і нормативно-правових актів зумовлюють необхідність підтримування об'єктів концесії чи оренди у належному технічному стані, що має слугувати фундаментом для забезпечення високого рівня безпеки експлуатації цих об'єктів. Наприклад, у статті 8 «Умови договору оренди чи концесії об'єктів у сферах теплопостачання, водопостачання та водовідведення» Закону України «Про особливості передачі в оренду чи концесію об'єктів у сферах теплопостачання, водопостачання та водовід-

ведення, крім визначених Законами України «Про концесії» [2] і «Про оренду державного та комунального майна» [3], є:

- обов'язки щодо утримання об'єкта концесії згідно з вимогами державних стандартів, норм та правил, що діють у відповідній сфері діяльності;

- відповідальність сторін, у тому числі відповідальність орендаря, концесіонера за безпеку експлуатації об'єкта.

Що ж до Законів України «Про концесії» [2] і «Про оренду державного та комунального майна» [3], то у частині 2 статті 18 «Права й обов'язки концесіонера» першого з них зазначається, що концесіонер зобов'язаний утримувати об'єкт концесії в належному технічному стані, а за другим законом орендаря зобов'язано використовувати та зберігати орендоване майно відповідно до умов договору, запобігати його пошкодженню, псуванню (стаття 18 «Основні обов'язки орендаря»).

Забезпечити виконання лаконічно та чітко сформульованих вищезазначених вимог на практиці дуже непросто. Приватний оператор повинен розуміти, що безпека експлуатації систем водопостачання та водовідведення забезпечується за рахунок дотримання не лише вимог «Правил технічної експлуатації систем водопостачання та водовідведення населених пунктів України» [4], але і норм Водного кодексу України, Кодексу України про надра, Законів України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення», «Про питну воду та питне водопостачання», «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про охорону праці», «Про житлово-комунальні послуги», інших нормативно-правових актів, а також державних будівельних норм і правил, державних санітарних норм і правил.

Адже мережі та споруди водопостачання і водовідведення повинні працювати надійно та безперебійно, а використання при цьому водних ресурсів має бути раціональним. Крім того, у процесі виробничої діяльності потрібно забезпечувати мінімізацію, а краще – унеможливлення забруднення водойм стічними водами.

Аналізуючи «Правила технічної експлуатації систем водопостачання та водовідведення населених пунктів України» [4], можна стверджувати, що досягнути вищезазначених пріоритетів можна лише за рахунок:

- чіткого контролю та скрупульозного аналізу умов виробничої діяльності водогосподарського підприємства, і насамперед – економічних;

- якомога ширшої механізації й автоматизації виробничих процесів, зокрема тих із них, що пов'язані з виконанням робіт із підвищеною небезпекою;

- чіткого дотримання графіків та регламентів профілактичних оглядів і планово-попереджувальних ремонтів мереж водопостачання та водовідведення, споруд, їх елементів і устаткування;

- забезпечення раціональних режимів експлуатації мереж і споруд, метою яких має бути зменшення енергоспоживання та інтенсифікація їхньої роботи;

- якомога ефективнішого використання резервів усіх видів;

- упровадження сучасних європейських технологій, які забезпечують високий рівень техногенної та екологічної безпеки процесів водопостачання та водовідведення, а також отримання нормативних показників якості питної води;

- скрупульозної реєстрації та ґрунтового аналізу причин порушень у роботі виробничого обладнання, а також аварійних ситуацій і аварій;

- вжиття заходів щодо попередження, вчасного виявлення і ліквідації аварій;

- забезпечення водопостачального підприємства сучасним сертифікованим метрологічним обладнанням, а також методиками виконання відповідних вимірювань і розрахунків;

- наявності висококваліфікованого технічного персоналу;

- дотримання вимог посадових інструкцій, правил технічної експлуатації та охорони праці;

- постійного контролю якості та кількості питної води, що подається у водопровідну мережу і реалізується споживачами;

- постійного контролю якості та кількості стічних вод, що скидають підприємства у комунальну каналізацію;

- постійного контролю якості та кількості очищених стічних вод, які скидаються у водні об'єкти, тощо.

Враховуючи, що водогосподарські підприємства належать до об'єктів критичної інфраструктури, а певна частина інженерних споруд та виробничого обладнання – до потенційно небезпечних об'єктів (окремі з останніх – до об'єктів підвищеної небезпеки), перед керівництвом підприємства, незалежно від того, у чий власності воно знаходиться, стоїть надзвичайно важливе завдання забезпечення високого рівня безпеки технологічних процесів, які виконуються на підприємстві, особливо з використанням хімічно небезпечних або вибухонебезпечних речовин.

Тому воно насамперед зобов'язане:

- керуватися чинним законодавством України;

- вимагати від персоналу беззаперечного виконання своїх обов'язків і розпоряджень адміністрації, використовувати дисциплінарні заходи впливу у разі порушення виробничої та трудової дисципліни;

- підвищувати кваліфікацію експлуатаційного та інженерного персоналу;

- аналізувати та обговорювати причини порушень та аварій на мережах і спорудах, розглядати заходи щодо їх ліквідації за участю експлуатаційного персоналу та ремонтних бригад;

- проводити з експлуатаційним персоналом заняття щодо виявлення, локалізації та ліквідації найхарактерніших аварій;

- періодично перевіряти знання правил експлуатації та техніки безпеки працівниками й інженерно-технічним персоналом;

- організовувати належну охорону споруд і майна підприємства.

Укладаючи договір оренди чи концесії, приватний оператор повинен чітко усвідомлювати важливість функцій, покладених на нього та на водопостачальне підприємство. У разі відсутності належного досвіду важко уявити, як можна ефективно їх виконувати, особливо в міських населених пунктах із сотнями тисяч мешканців. А від успішної реалізації багатьох із цих функцій залежить не лише безпека систем водопостачання та водовідведення, їх безперебійність і надійність у роботі, але й здоров'я, а інколи і життя населення. Згідно з «Правилами технічної експлуатації систем водопостачання та водовідведення населених пунктів України» [4], до таких функцій насамперед належать:

- ефективне адміністративно-господарське і технічне керівництво усіма підрозділами та службами;

- розроблення поточних і довгострокових планів організаційно-технічних заходів із підвищення безпеки, надійності, економічності та якості водопостачання і водовідведення, а також систематичний контроль за їх виконанням;

- постійний контроль за якістю питної води згідно з Державними санітарними нормами та правилами «Гігієнічні вимоги до води питної, призначеної для споживання людиною» (ДСанПіН 2.2.4-171-10), затвердженими наказом Міністерства охорони здоров'я України від 12 травня 2010 року № 400, зареєстрованими в Міністерстві юстиції України 01 липня 2010 року за № 452/17747, санітарно-технічним станом водопровідних споруд і мереж та за розподілом води між споживачами в системі водопостачання;

- технічний контроль і нагляд за раціональним використанням води споживачам, облік кількості води, що споживається та скидається в каналізацію;

- застосування санкцій до споживачів, які допускають втрати і нераціональне використання води;

- розроблення заходів щодо запобігання аваріям, поліпшення техніки безпеки та охорони праці, облік випадків травматизму й аварій;

- розроблення планів ремонту споруд і устаткування згідно із системою планово-попереджувального ремонту;

- забезпечення експлуатаційних підрозділів технічною та робочою документацією, необхідними матеріалами, запасними частинами, механізмами, спецодягом, інструментами тощо;

- укладання договорів зі споживачами на відпуск води та приймання стічних вод;

- надання технічних умов для приєднання до систем централізованого водопостачання та водовідведення житлових і громадських будинків, промислових і комунально-побутових

підприємств, погодження проектів водопостачання та водовідведення окремих об'єктів;

- технічний нагляд за будівельно-монтажними роботами з будівництва мереж і споруд;

- технічне приймання в експлуатацію нових і реконструйованих споруд, комунікацій, устаткування;

- зберігання технічної документації (матеріалів розвідувальних робіт, проектів, виконавчих креслень, актів тощо);

- проведення паспортизації й інвентаризації споруд, комунікацій та устаткування, що перебувають на балансі;

- розроблення експлуатаційних і посадових інструкцій, оперативних схем управління, диспетчеризації тощо;

- контроль якості та кількості виробничих стічних вод, що скидаються в міську каналізацію, а також якості локальної очистки на відомчих спорудах;

- розрахунок і вчасне внесення платежів за забруднення навколишнього природного середовища;

- розроблення завдань на реконструкцію та розвиток споруд і комунікацій, затвердження та видача технічних завдань і технічних умов, контроль за проектуванням нових та тих, що реконструюються, споруд;

- отримання дозволу на спецводокористування із затвердженими нормативами гранично допустимих скидів, забезпечення виконання заходів щодо їх досягнення, контроль за якістю води водоприймача вище та нижче місця скиду стічних вод;

- подання звітності за формами, визначеними спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі статистики, а також формою звітності «Звіт про використання води за формою № 2ТП-водгосп (річна)», затвердженою наказом Міністерства екології та природних ресурсів України від 16 березня 2015 року № 78;

- збір та безстрокове зберігання первинних даних про концентрацію забруднень у питній воді, стічних водах підприємств, а також на вході і випуску стічних вод з очисних споруд міської каналізації (згідно з Положенням про державну систему моніторингу довкілля, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 30 березня 1998 року № 391);

- проведення єдиної технічної політики з питань забезпечення якості води і відповідного санітарно-технічного стану відомчих систем водопостачання та водовідведення;

- забезпечення єдності вимірювань у системі водопостачання та водовідведення. Надання споживачам допомоги в придбанні, монтажу та повірці обліку води та контроль за цими приладами;

- забезпечення проведення технологічних та енергоаудитів;

- забезпечення виконання заходів щодо доведення якості питної води, яка тимчасово по-

дається споживачам із відхиленням від вимог нормативних документів (постачання питної води на підставі дозволу на тимчасове відхилення якості питної води від вимог державних стандартів), до вимог відповідних нормативів;

- здійснення періодичного перегляду схем водопостачання та розроблення водогосподарських балансів;

- розроблення та реалізація заходів, спрямованих на зменшення витоків та втрат питної води;

- розроблення технологічних регламентів роботи систем централізованого водопостачання та водовідведення;

- здійснення технічного переоснащення та заміни зношених основних фондів;

- підвищення надійності систем водопостачання шляхом упровадження новітніх енергозберігаючих технологій та обладнання для очищення води.

Оскільки більшість водопровідних мереж і споруд України знаходяться в зношеному стані, то приватному оператору варто особливу увагу звернути на періодичність та якість їх планово-попереджувальних ремонтів. Метою планово-попереджувальних ремонтів є попередження передчасного зносу споруд і устаткування, забезпечення їх безперебійної роботи за високих якісних і техніко-економічних показників, а також запобігання виникненню аварій.

Система планово-попереджувальних ремонтів включає в себе організаційно-технічні заходи нагляду і догляду за спорудами та всіма видами ремонту, які здійснюються періодично за заздалегідь розробленим планом. Огляди споруд і устаткування повинні проводитися періодично, за затвердженням керівництвом календарним планом. На основі даних цих оглядів і профілактичного обслуговування складаються дефектні відомості, розробляється проектно-кошторисна документація та проводяться поточний і капітальний ремонт. Поточний ремонт доцільно виконувати за рахунок експлуатаційних витрат, включати до техпромфінплану і здійснювати силами ремонтних підрозділів чи експлуатаційного персоналу. Капітальний ремонт варто виконувати силами ремонтно-будівельних організацій (підрядним способом) чи ремонтних бригад водогосподарського підприємства (тобто господарським способом).

Приватному оператору також варто знати особливості приймання на роботу окремих категорій працівників водопостачального підприємства. Адже особи, що приймаються на роботу, пов'язану з безпосереднім обслуговуванням, ремонтом, випробуванням і налагодженням роботи споруд, комунікацій, устаткування, повинні обов'язково пройти медичне обстеження на відповідність стану їхнього здоров'я вимогам до даної професії, а в процесі роботи – періодичні огляди згідно з «Порядком проведення медичних оглядів працівників певних категорій», затвердженим наказом Міністерства охоро-

ни здоров'я України від 21 травня 2007 року № 246, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 23 липня 2007 року за № 846/14113.

Затвердження на посадах працівників підприємства має проводитися згідно з Кодексом законів про працю України після перевірки знань «Правил технічної експлуатації систем водопостачання та водовідведення населених пунктів України» [4] та вимог посадових чи робочих інструкцій. При цьому первинній перевірці знань підлягає увесь персонал підприємства, до керівних та інженерно-технічних працівників включно. Перевірку в процесі роботи потрібно здійснювати у строки, встановлені на підприємстві.

Приватний оператор повинен також розуміти роль інструкцій у забезпеченні високого рівня безпеки та надійності систем водопостачання та водовідведення. Адже експлуатація всіх споруд і устаткування здійснюється саме за посадовими і експлуатаційними інструкціями, які розробляють підрозділи (служби) водопостачального підприємства відповідно до вимог «Правил технічної експлуатації систем водопостачання та водовідведення населених пунктів України» [4], інших нормативно-правових актів у сфері житлово-комунального господарства, а також інструкцій заводів-виробників з урахуванням місцевих умов. При цьому в інструкціях з експлуатації повинні бути чітко зазначені:

- призначення та характеристика споруди (обладнання), технологічна схема з кількісними та якісними показниками процесу;

- склад і технічні характеристики основного та допоміжного обладнання;

- послідовність операцій пуску, зупинки і здійснення технологічних процесів;

- порядок обслуговування споруд та устаткування в експлуатаційному режимі, а також у разі його порушень;

- порядок технологічного контролю роботи споруд, належні параметри та умови ефективної роботи;

- порядок і строки проведення оглядів, ревізій та ремонтів споруд і устаткування;

- заходи щодо запобігання аварій, а також дії персоналу у разі їх виникнення і ліквідації;

- заходи з охорони праці;

- персональна відповідальність за виконання операцій, передбачених інструкціями з обслуговування і ремонту устаткування;

- перелік посадових осіб, для яких знання інструкції обов'язкове;

- термін перегляду, затвердження і введення в дію.

Посадові інструкції розробляються для кожної посади і встановлюють вимоги, права та обов'язки щодо експлуатаційного персоналу, необхідні і достатні для забезпечення роботи споруди (обладнання) згідно з експлуатаційними інструкціями та інструкціями з охорони праці та протипожежної безпеки, і затверджу-

ються керівником водопостачального підприємства або виробничого підрозділу.

Концесіонери та орендатори повинні чітко усвідомлювати свою відповідальність за дотримання вимог техногенної безпеки на водопостачальному підприємстві, адже від цього залежить не лише безпека виробничих процесів, але і життя працівників та населення, що проживає на прилеглих територіях. Обов'язки керівників і посадових осіб об'єктів у сфері техногенної безпеки містять «Правила техногенної безпеки у сфері цивільного захисту на підприємствах, в організаціях, установах та на небезпечних територіях» [5] (далі – Правила). Результати опрацювання вимог цих Правил дають змогу стверджувати, що керівники та посадові особи об'єктів повинні забезпечувати виконання вимог техногенної безпеки шляхом:

- додержання вимог Правил, норм і стандартів щодо техногенної безпеки у сфері цивільного захисту, а також виконання приписів посадових осіб Державної інспекції цивільного захисту та техногенної безпеки;

- розроблення та затвердження положень, інструкцій щодо виконання вимог техногенної безпеки на об'єктах, здійснення постійного контролю за їх дотриманням;

- організації навчання персоналу діям у разі виникнення аварійних ситуацій та аварій;

- організації заходів щодо захисту персоналу від шкідливого впливу надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру;

- фінансування витрат у порядку та обсягах, необхідних для повного і якісного забезпечення вимог техногенної безпеки.

Як уже зазначалося, для водопостачальних підприємств властива наявність потенційно-небезпечних об'єктів та об'єктів із підвищеною небезпекою. Приватний оператор повинен знати, що він разом із керівниками потенційно небезпечних об'єктів та об'єктів із підвищеною небезпекою повинен забезпечити:

- проведення їх ідентифікації та паспортизації відповідно до «Положення про паспортизацію потенційно небезпечних об'єктів», затвердженого наказом МНС від 18.12. 2000 року № 338, зареєстрованого у Міністерстві юстиції України 24.01. 2001 року за № 62/5253;

- розроблення планів локалізації і ліквідації аварійних ситуацій та аварій (далі – ПЛАС);

- розроблення спеціальних заходів проти-аварійного захисту відповідно до ПЛАС;

- створення матеріальних (об'єктових) резервів для запобігання та ліквідації надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру та їх наслідків;

- впровадження, експлуатацію та технічне обслуговування систем раннього виявлення надзвичайних ситуацій та оповіщення населення у разі їх виникнення;

- створення відповідно до чинного законодавства аварійно-рятувальних служб та необхідної для їх функціонування матеріально-технічної бази;

- впровадження та утримання у робочому стані засобів зв'язку, аварійно-рятувальної техніки та обладнання і використання їх за призначенням;

- інформування органів, що відповідають за дії щодо локалізації та ліквідації аварії, про аварійні ситуації, які пов'язані з небезпечними речовинами і можуть завдати шкоди життю та здоров'ю населення і навколишньому середовищу;

- наявність постійно оновлюваного запасу відповідних медичних препаратів, сучасних антидотів та інших фармацевтичних препаратів, у тому числі кисню.

Приватний оператор разом із керівниками потенційно небезпечних об'єктів та об'єктів із підвищеною небезпекою повинен на основі міжгалузевої і галузевої нормативної документації, рекомендацій, довідкової і науково-технічної літератури, а також з урахуванням аварій і аварійних ситуацій, що відбувалися на них та аналогічних об'єктах, здійснювати постійний аналіз безпеки процесів виробництва, інформувати місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування про всі безпеки, які встановлені в процесі аналізу, та об'єкти, які можуть опинитися у прогнозованих зонах надзвичайних ситуацій, надавати їм результати виконаного аналізу безпеки потенційно небезпечних об'єктів та об'єктів із підвищеною небезпекою, а також інші матеріали, які потрібні для планування заходів цивільного захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного характеру.

При цьому його має мобілізувати той факт, що на нього поширюється дія Правил і він несе персональну відповідальність за особисті порушення їх вимог, а також за невжиття заходів із припинення порушень підлеглими посадовими особами або робітниками.

Висновки. Перш ніж підписати угоду про взяття в оренду водопостачального підприємства чи придбання його на концесійних засадах, приватному оператору потрібно чітко усвідомити, які функції покладаються на нього та на водопостачальне підприємство, і самокритично оцінити свої реальні можливості та знання щодо можливості забезпечення технічної експлуатації систем водопостачання і водовідведення на такому рівні, який би відповідав вимогам відповідних нормативних документів та законодавчих актів щодо безпеки виробничих процесів, надійності і безперебійності в роботі технологічного обладнання, пожежної та техногенної безпеки, а також раціонального використання водних ресурсів і мінімізації забруднення водойм стічними водами.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Закон України «Про особливості передачі в оренду чи концесію об'єктів у сферах теплопостачання, водопостачання

та водовідведення, що перебувають у комунальній власності» від 21 жовтня 2010 року № 2624-VI / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. 2011. № 11. С. 502.

2. Закон України «Про концесії» від 16 липня 1999 року № 997-XIV / Верховна Рада України // Офіційний вісник України. 1999. № 33. С. 79.
3. Закон України «Про оренду державного та комунального майна» від 10 квітня 1992 року № 2269-XII / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. 1992. № 30. Ст. 416.
4. Наказ державного комітету України по житлово-комунальному господарству від 05.07. 1995 року № 30 «Про затвердження Правил технічної експлуатації систем водопостачання та водовідведення населених пунктів України». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0231-95>.
5. Наказ Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків чорнобильської катастрофи від 15.08. 2007 року № 557 «Про затвердження Правил техногенної безпеки у сфері цивільного захисту на підприємствах, в організаціях, установах та на небезпечних територіях». URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z1006-07>.

REFERENCES:

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (2010), The Law of Ukraine «On the peculiarities of leasing or concession of objects in the areas of heat supply, water supply and drainage that are in communal ownership», Vidomosti Verkhovnoji Rady Ukrajiny, vol. 11, p. 502.
2. The Verkhovna Rada of Ukraine (1999), The Law of Ukraine «On Concessions», Ofitsiynyi visnyk Ukrainy, vol. 33, p. 79.
3. The Verkhovna Rada of Ukraine (1992), The Law of Ukraine «On the lease of state and communal property», Vidomosti Verkhovnoji Rady Ukrajiny, vol. 30, p. 416.
4. The State Committee of Ukraine on Housing and Communal Services (1995), Order «On approval of the Rules of technical operation of water supply and drainage systems of settlements of Ukraine», vol. 30, available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0231-95> (Accessed 14 February 2018).
5. Ministry of Ukraine for Emergencies and Affairs of Population Protection from the Consequences of the Chernobyl Disaster, Order «On approval of the Rules of technogenic safety in the field of civil protection at enterprises, organizations, institutions and in hazardous territories», vol. 557, available at: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z1006-07> (Accessed 14 February 2018).

Stasiuk V.M.
*Candidate of Technical Sciences,
Senior Lecturer at Department of Tourism and Civil Safety,
Lutsk National Technical University*

WATER SUPPLY ENTERPRISES: SAFETY OF PRODUCTION PROCESSES IN THE CONDITIONS OF LEASING OR CONCESSION

It is proved that the involvement of private operators in the water and wastewater services is accompanied by certain risks of lowering the level of safety at water supply enterprises. The review of legislative acts obliging private operators to keep water supply companies in accordance with the requirements of state standards, norms, and rules, and stipulating the responsibility of the participants for the safety of the facility operation are fulfilled. The main directions of activity are determined, which will allow raising the level of safety at water supply enterprises. The basic functions of water supply enterprises are defined, successful implementation of which effects not only the safety of water supply and sanitation systems but also the health of people. The specifics of operation of water supply enterprises by private operators, which contain potentially dangerous objects and objects of high danger, are considered in the article.

The duties of the management personnel of the water supply enterprise for ensuring a high level of production processes safety are formulated, taking into account that these enterprises belong to objects of critical infrastructure, and a certain part of their engineering structures and structural subdivisions belong to potentially dangerous objects and objects of high danger.

The basic functions of the water supply enterprise, the fulfilment of which should be provided by the private operator, are determined, and the successful implementation of which defines not only the safety of water supply and sanitation systems but also the health of people.

The article accentuates the importance of qualitative carrying out of planned preventive repairs as a measure, which will preclude premature wear of constructions and equipment, ensure their uninterrupted work at high quality and techno-economic indicators and will reduce the risks of emergencies, accidents, and man-made disasters.

The emphasis is done on the peculiarities of the employment of operational and engineering staff for the water supply company, and on the necessity to comply with the requirements of the relevant legislative and regulatory acts.

The role of official and operational instructions in ensuring the high level of safety and reliability of water supply and sanitation systems is characterized, the structure of instructions for use is considered.

It was emphasized on the necessity of conducting a constant analysis of the hazards accompanying production processes at water supply enterprises. It is noted that the results of such analysis should be reported to the local executive authorities and local self-government bodies for planning and implementation of measures for the civil protection of the population and territories from emergencies of an anthropogenic nature that may arise as a result of the economic activity of the water supply enterprise.

СЕКЦІЯ 7 ДЕМОГРАФІЯ, ЕКОНОМІКА ПРАЦІ, СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА І ПОЛІТИКА

УДК 378.09

Смутчак З.В.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту, економіки та права
Кіровоградської льотної академії
Національного авіаційного університету*

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ ВИЩИМИ НАВЧАЛЬНИМИ ЗАКЛАДАМИ

АНОТАЦІЯ

Охарактеризовано особливості сфери вищої освіти. Виявлено основні чинники впливу на якість підготовки кадрів вищими навчальними закладами. Акцентовано увагу на проблемі освітньої міграції молоді, пов'язаній з низькою якістю підготовки кадрів вищими навчальними закладами. Запропоновано заходи щодо удосконалення якості підготовки кадрів вищими навчальними закладами з метою збереження людського потенціалу країни.

Ключові слова: освіта, вища освіта, вищий навчальний заклад, підготовка кадрів, освітня міграція.

АННОТАЦИЯ

Охарактеризованы особенности сферы высшего образования. Выявлены основные факторы влияния на качество подготовки кадров высшими учебными заведениями. Акцентируется внимание на проблеме образовательной миграции молодежи, связанной с низким качеством подготовки кадров высшими учебными заведениями. Предложены меры по совершенствованию качества подготовки кадров высшими учебными заведениями с целью сохранения человеческого потенциала страны.

Ключевые слова: образование, высшее образование, высшее учебное заведение, подготовка кадров, образовательная миграция.

ANNOTATION

The features of the sphere of higher education are characterized. The main factors of influencing the quality of training of higher educational institutions are revealed. The emphasis is on the problem of educational migration of young people, which is connected with the low quality of training of higher educational institutions. Measures of improving the quality of training of higher educational institutions in order to preserve the country's human potential are proposed.

Key words: education, higher education, higher educational institution, training, educational migration

Постановка проблеми. Розвиток і вдосконалення системи вищої освіти в Україні передбачають високу якість навчання і виховання студентської молоді, кращу теоретичну і практичну підготовку майбутніх спеціалістів до професійної діяльності, всебічний розвиток їх духовних та фізичних сил, формування національної самосвідомості.

Реформування освіти в Україні має враховувати, що освіта належить до індивідуальної, соціальної культури людини і перебуває у сфері психіки особистості, тому має бути максимально

індивідуалізованою; вона формується у процесі навчання, пізнання світу, набуття людиною власного життєвого досвіду, соціальної практики, тобто соціалізації особистості, що також є специфічним, неповторним процесом; освіта – безперервний процес, що залежить від стану середовища, в якому відбувається розвиток людини і її індивідуальної творчості. Тому важливою є потреба логічного поєднання в процесі навчання інтересів особистості і всього соціуму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання підвищення якості підготовки кадрів вищими навчальними закладами є поширеним напрямом досліджень відомих українських вчених, зокрема Г. Півняка, Р. Бужикової, А. Загороднього, О. Горпинич, О. Новицької та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас без достатнього вивчення залишається проблема виїзду молоді з метою отримання освіти за кордоном, пов'язана саме з низькою якістю підготовки кадрів вищими навчальними закладами.

Постановка завдання. Мета статті полягає в дослідженні особливостей сфери вищої освіти, з'ясуванні основних чинників впливу на якість підготовки кадрів вищими навчальними закладами, виявленні основних заходів щодо удосконалення якості підготовки кадрів вищими навчальними закладами з метою збереження потенціалу країни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Національним пріоритетом, передумовою національної безпеки країни та дотримання міжнародних норм і вимог національного законодавства щодо реалізації конституційних прав громадян України на здобуття якісної освіти є досягнення європейського рівня якості [1; 2; 3; 4]. Основними способами розв'язання проблем у цій сфері є: розроблення та впровадження державних стандартів нового покоління, національної системи кваліфікацій, інформатизації та комп'ютеризації навчального процесу; оновлення його змісту і методичного забезпечення; забезпечення мобільності випускників навчаль-

них закладів на ринку праці шляхом інтеграції вищих навчальних закладів, наукових установ та підприємств; впровадження гнучких освітніх програм та інформаційних технологій навчання відповідно до вимог Болонської декларації. Сучасний ринок праці все більшою мірою висуває вимоги не до конкретних знань, а до компетенцій працівників. Особливо ця тенденція проявляється в тих областях професійної діяльності, де поточна ділова практика вимагає постійного, буквально щоденного відстеження змін у зовнішньому і внутрішньому середовищі [1; 5; 6].

Орієнтуючись на сучасний ринок праці, освіта до пріоритетів сьогодення відносить уміння оперувати такими технологіями та знаннями, що задовольняють потреби інформаційного суспільства, підготують молодь до нових ролей у цьому суспільстві. Саме тому важливим сьогодні є вміння не тільки оперувати власними знаннями, а й бути готовим змінюватися та пристосовуватися до нових потреб ринку праці, оперувати й управляти інформацією, активно діяти, швидко приймати рішення, навчатися протягом життя [1].

Світова практика у сфері вищої освіти свідчить, що традиційних методів, які забезпечують високу якість навчання, сьогодні вже явно недостатньо. Потрібні нові організаційні, наукові і методичні підходи для забезпечення конкурентоспроможності випускника на глобалізованому ринку праці.

Під якістю вищої освіти прийнято розуміти забезпечення необхідного рівня підготовки фахівців, здатних до ефективної професійної діяльності, швидкої адаптації в умовах науково-технічного прогресу, які володіють сучасними технологіями своєї спеціальності, уміннями використовувати отримані знання і навички у процесі вирішення швидкозмінних професійних завдань. Саме тому вищий навчальний заклад повинен мати ефективну систему управління підготовкою майбутніх фахівців, які повною мірою відповідатимуть вимогам ринку праці і потребам роботодавців та суспільства. Існує досить багато різних організаційних, методичних, технологічних чинників, які безпосередньо впливають на якість підготовки фахівця у вищому навчальному закладі (рис. 1). Частина з них оцінюється під час проведен-

ня атестації й акредитації вищого навчального закладу [1; 7].

Однією із суттєвих перешкод на шляху широкого впровадження систем управління якістю ВНЗ України є недостатня кількість теоретичних та практичних розробок у цій сфері. Як результат, на відміну від іноземної практики, де впровадження систем управління якістю у вищих навчальних закладах є досить поширеним явищем, в Україні лише окремі вищі навчальні заклади починають займатися цією проблемою [7].

Варто погодитися з О.В. Новицькою щодо захоплення й активного впровадження у виховну систему вищих навчальних закладів проєктів різноманітної тематики, цікавих та сучасних за формою проведення (екскурсії, експедиції, дебати, семінари, тренінги, конференції, «круглі столи», фестивалі, літературно-музичні композиції, аудіо- та відеопроєкти тощо), оскільки така діяльність ефективно позначається на формуванні життєвої компетентності, досвіду, самореалізації та розвитку здібностей студента [8].

У контексті зазначеного варто відзначити, що які би політичні та економічні зміни не відбувалися у світі, але вища освіта продовжує відігравати важливу роль у становленні особистості. Тому кожна молода людина прагне вибрати найкращий вищий навчальний заклад, який би став щасливою путівкою в доросле життя. Але зробити це – не таке вже і просте

Рис. 1. Чинники впливу на якість підготовки кадрів ВНЗ

Складено за джерелом [7]

завдання, адже потрібно визначитися зі своєю майбутньою професією, яка була би до душі, а далі – обрати і сам ВНЗ, який би відповідав високим вимогам.

Особливо характерна ця проблема в Україні, де сотні вищих навчальних закладів різного рівня акредитації, але вибрати з-поміж них можна з великими труднощами лише пару десятків.

Таким чином, більшість молодих українців змушені отримувати знання, які, по суті, не зробляють їх конкурентоспроможними на вітчизняному ринку праці (що підтверджує небажання роботодавців брати «свіжоспечених» спеціалістів, які не мають практики), не кажучи вже про світовий ринок.

Неякісна вища освіта в Україні, складність знайти роботу за спеціальністю (не рахуючи рівень її оплати), незрозуміла економічно-політична ситуація в країні – все це підштовхує молодих людей і їх батьків до здобуття вищої освіти саме за кордоном, що дасть змогу отримати визнаний у світі диплом і мати змогу легально закріпитися за кордоном.

Варто зауважити, що з освітньою міграцією пов'язані певні вигоди: вищою є оплата праці після здобуття освіти в країні міграції з урахуванням ймовірності знайти роботу після навчання в університеті; вищою є якість освіти та кращі умови навчання. Водночас до витрат, пов'язаних з освітньою міграцією, відносять: витрати на навчання, витрати на переїзд та витрати на проживання; недоотриману заробітну плату в Україні за час переїзду та навчання. З освітньою міграцією також пов'язаний психологічний аспект через розлуку з батьківщиною. Дискомфорт зменшується в країнах, де живе більше співвітчизників, та в країнах, культурно близьких до України.

Зараз основним та найбільш ефективним кроком у напрямі до стабілізації освітньої міграції в Україні є виділення спеціальних грантів українською державою, яка б могла вести відповідний відбір і стежити за поверненням студентів на Батьківщину після закінчення зарубіжних вузів. Поки, на жаль, подібних грантів не існує, тому активно впливати на молодих людей, які навчаються на Заході за рахунок особистих коштів або працюючи паралельно з навчанням, навряд чи можливо. З іншого боку, статистичні дані свідчать [6], що сьогодні в Україні відбувається різке зниження числа випускників середніх шкіл – основного контингенту вступників до українських вузів (рис. 2).

Зазначимо, що до основних причин, через які українські випускники обирають зарубіжні ВНЗ, відносять і багато недоліків та слабких місць української освітньої системи, і бажання українських абітурієнтів поїхати за кордон на постійне місце проживання, і виділення зарубіжними ВНЗ більше безкоштовних місць для талановитої молоді, а на навчання на контрактній основі пропонують деякі знижки. Крім того, зарубіжні ВНЗ вкрай відповідально став-

ляться до випускників, даючи можливість розширення контактів по всьому світу і влаштування на роботу [10].

Саме підвищення вимог до якості освіти і забезпечення якості освіти дасть змогу зупинити відтік студентів у закордонні ВНЗ.

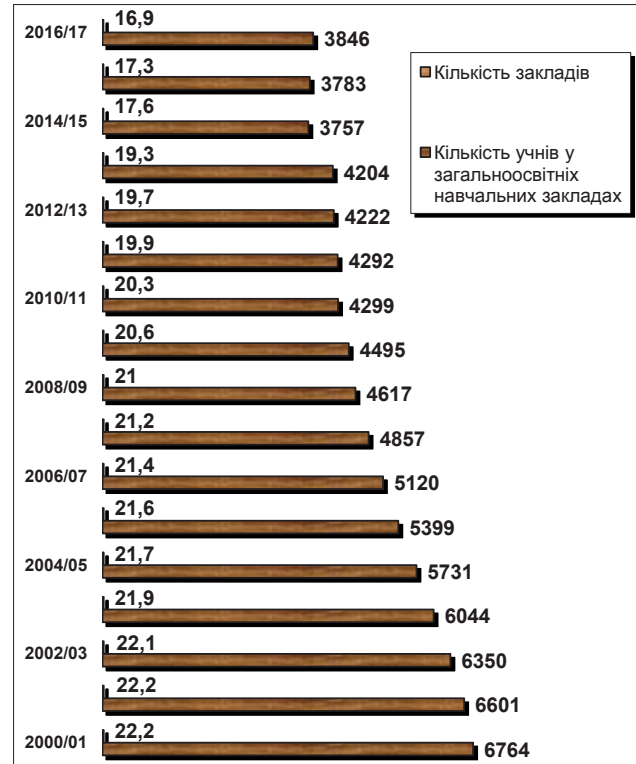

Рис. 2. Кількість учнів у загальноосвітніх навчальних закладах України (осіб) та кількість закладів за 2000/2017 рр.

Складено за джерелом [9]

У контексті зазначеного відзначимо, що з метою підвищення якості освіти важливим є визначення пріоритетних напрямів змін, таких як:

- механізми для забезпечення якості освіти, які все ще в Україні практично відсутні;
- інтеграція до європейського простору вищої освіти та наукових досліджень;
- формування та розвиток освіти впродовж життя, яка сьогодні в Україні фактично у зародковому стані.

Серед причин від'їзду в іноземні ВНЗ студентів та викладачів відзначимо також недофінансування вищої освіти. Цей процес зумовлений і внутрішнім життям самих ВНЗ – бюрократизованістю процесів, небажанням змін згідно з викликами часу. Забезпечення якості освіти можливе, серед іншого, завдяки таким інструментам, які довели свою ефективність, як вступ за результатами ЗНО, єдине фахове випробування в магістратуру, адресне розміщення державного замовлення (місце за абітурієнтом), конкурсний розподіл держзамовлення в магістратуру. Окрема увага має бути приділена сучасному змісту освіти, стандарт якої має ба-

зуватися на компетентнісному підході і включати формування загальних компетентностей, а також потреби ринку праці, бути готовим до тих викликів, які можуть з'явитися через 3, 5 та 10 років.

Виокремимо декілька кроків, необхідних для підвищення якості освіти:

а) формування якісного контингенту закладів вищої освіти завдяки таким інструментам, які довели свою ефективність, але можуть вдосконалюватися (вступ за результатами ЗНО, єдиного фахового вступного випробування, адресне розміщення держзамовлення, широкий конкурс, конкурсний розподіл державного замовлення в магістратуру);

б) сучасний зміст освіти (нові стандарти на базі компетентнісних підходів та сучасні освітні програми);

в) впровадження нових моделей підготовки фахівців (реформування освіти регульованих професій – медична, юридична та педагогічна освіта, початок підготовки фахівців за схемою «молодший бакалавр, магістр», запровадження ЗНО для вступу на магістратуру за низкою спеціальностей);

г) проведення наукової атестації (за результатами якої передбачається розподіл базового фінансування на наукові дослідження у вишах).

Наголосимо, що університети мають перебудувати внутрішню роботу відповідно до викликів часу, інакше вони продовжать втрачати студентів.

Висновки. Від системи вищої освіти та якості освіти в країні без перебільшення залежить її майбутнє. Система вищої освіти формує найважливіше багатство держави – її людський потенціал. Справедливим є твердження, що розвиток системи вищої освіти та підвищення якості вищої освіти є стратегічним національним пріоритетом у кожній державі, оскільки цей розвиток безпосередньо пов'язаний із розвитком економіки і суспільства. Освіта відтворює і нарощує інтелектуальний, духовний та економічний потенціал суспільства. Підвищення вимог до якості освіти і забезпечення якості освіти дасть змогу зупинити відтік студентів у закордонні вищі навчальні заклади, що і визначає перспективи подальших досліджень.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Горпинич О.В. Варіативна складова підготовки кадрів з вищою освітою на підставі компетентнісного підходу / О.В. Горпинич // Управління якістю підготовки кадрів з вищою освітою через удосконалення процедур ліцензування, акредитації та рейтингування: Зб. тез доповідей науково-методичної конф. 15-16 травня 2012 року.
2. Півняк Г.Г. Якість вищої освіти закладається на стадії її проектування / Г.Г. Півняк, П.І. Пілов, В.О. Салов // Вища технічна освіта: проблеми та перспективи розвитку в контексті Болонського процесу: мат. VIII міжн. науково-методичної конф. К. 2007. С. 122-124.
3. Бужикова Р. Нові пріоритети розвитку сучасної освіти / Р. Бужикова // Вища освіта України. 2006. № 3. С. 83-87.

4. Півняк Г. Перспективи розвитку вищої технічної освіти в контексті Євроінтеграції / Г. Півняк // Вища освіта України. 2006. № 1. С. 64-67.
5. Лукичев Г.А. Высшее образование и рынок труда: новая парадигма взаимодействия / Г.А. Лукичев // Высшее образование сегодня. 2005. № 6. С. 30-33.
6. Титов В. Направления взаимодействия вузов и бизнес-сообщества / В. Титов, Д. Ендовицкий // Высшее образование в России. 2007. № 7. С. 10-18.
7. Левшин М.М. Необходимость использования международных стандартов качества ISO у практике высших учебных заведений Украины / М.М. Левшин, С.А. Свіжєвська // Управління якістю підготовки кадрів з вищою освітою через удосконалення процедур ліцензування, акредитації та рейтингування Зб. тез доповідей науково-методичної конф. 15-16 травня 2012 року.
8. Новицька О.В. Удосконалення організації навчального процесу у вищих навчальних закладах // URL: <http://ea.donntu.edu.ua/bitstream/123456789/22091/1/9.pdf>.
9. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
10. Черба В.М. Причини освітніх міграцій українських студентів за кордон / В.М. Черба, Г.Д. Тополь, Д.В. Мушкаторова // Інвестиції: практика та досвід. 2017. № 12/5017. С. 68-72.

REFERENCES:

1. Horpynych O.V. (2012) Variativna skladova pidhotovky kadriv z vyshchoyu osvitoiu na pidstavi kompetentnisnogo pidkhodu [Variant component of personnel training with higher education on the basis of competence approach] / O.V. Horpynych // Upravlinnya yakistyu pidhotovky kadriv z vyshchoyu osvitoiu cherez udoskonalennya protsedur litsenzuvannya, akredytatsiyi ta reytynhuvannya: Zb. tez dopovidey naukovo-metodychnoyi konf. 15-16 travnya 2012 roku [in Ukrainian].
2. Pivnyak H.H. (2007) Yakist' vyshchoyi osvity zakladayet'sya na stadiyi yiyi proektuvannya [The quality of higher education is laid at the stage of its design] / H.H. Pivnyak, P.I. Pilov, V.O. Salov // Vyshcha tekhnichna osvita: problemy ta perspektivy rozvytku v konteksti Bolons'koho protsesu: mat. VIII mizhn. nauko-vo-metodychnoyi konf. K. 2007. P. 122-124 [in Ukrainian].
3. Buzhykova R. (2006) Novi priorytety rozvytku suchasnoyi osvity [New priorities for the development of modern education] / R. Buzhykova // Vyshcha osvita Ukrainy. – Higher Education of Ukraine. № 3. P. 83-87 [in Ukrainian].
4. Pivnyak H. Perspektivy rozvytku vyshchoyi tekhnichnoyi osvity v konteksti Yevrointegratsiyi / H. Pivnyak // Vyshcha osvita Ukrainy. – Higher Education of Ukraine. № 1. P. 64-67 [in Ukrainian].
5. Lukychev H.A. (2005) Vysshee obrazovanye y rynok truda: novaya paradyhma vzaymodeystviya [Higher education and the labour market: a new paradigm of interaction] / H.A. Lukychev // Vysshee obrazovanye sehodnya. – Higher education today. № 6. P. 30-33 [in Ukrainian].
6. Tytov V. (2007) Napravleniya vzaymodeystviya vuzov y byznes-soobshchestva [Directions of interaction between universities and the business community] / V. Tytov, D. Endovitskiy // Vysshee obrazovanye sehodnya. – Higher education today. № 7. P. 10-18 [in Ukrainian].
7. Levshyn M.M. (2012) Neobkhidnist' vykorystannya mizhnarodnykh standartiv yakosti ISO u praktytsi vyshchykh navchal'nykh zakladiv Ukrainy [Necessity of Using International ISO Standards in the Practice of Higher Educational Institutions of

- Ukraine] / M.M. Levshyn S.A. Svizhevs'ka // Upravlinnya yakistyu pidhotovky kadriv z vyshchoyu osvitoju cherez udoskonalennya protsedur litsenzuvannya, akredytatsiyi ta reytynhuвання: Zb. tez dopovidey naukovo-metodychnoyi konf. 15-16 travnya 2012 roku [in Ukrainian].
8. Novyts'ka O.V. Udoskonalennya orhanizatsiyi navchal'noho protsesu u vyshchykh navchal'nykh zakladakh [Improvement of organization of educational process in higher educational institutions]. [www.ea.donntu.edu.ua/bitstream](http://ea.donntu.edu.ua/bitstream) – Retrieved from <http://ea.donntu.edu.ua/bitstream/123456789/22091/1/9.pdf> [in Ukrainian].
 9. Ofitsiynyi sayt Derzhavnoyi sluzhby statystyky Ukrainy [The official website of the State Statistics Service of Ukraine]. www.ukrstat.gov.ua. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
 10. Cherba V.M. (2017) Prychyny osvitykh mihratsiy ukrayins'kykh studentiv za kordon [The Causes of Educational Migrations of Ukrainian Students Abroad] / Investytsiyi: praktyka ta dosvid. Investments: practice and experience. № 12/5017. P. 68-72.

Smutchak Z.V.

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Senior Lecturer at Department of Management,
Kirovograd Flight Academy of National Aviation University*

DIRECTIONS FOR THE IMPROVEMENT OF PERSONNEL TRAINING BY HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS

The features of the sphere of higher education are characterized. One of the significant obstacles to the widespread introduction of quality management systems in universities of Ukraine is the lack of theoretical and practical developments in this area. As a result, unlike foreign practice, where the introduction of quality management systems in higher education institutions is quite common, in Ukraine, only some higher education institutions are only beginning to address this problem. World-wide practice in higher education shows that traditional methods that provide high-quality education are clearly not sufficient for today. New organizational, scientific, and methodological approaches are needed to ensure the competitiveness of the graduate in the globalized labour market.

The main organizational, methodological, and technological factors that directly influence the quality of training a specialist in a higher education institution are revealed. Attention is emphasized on the problem of educational migration of young people, which is connected with the low quality of training of higher educational institutions. Inadequate higher education in Ukraine, the difficulty of finding a job in a specialty (not counting the level of its payment), the unclear economic and political situation in the country – all this pushes young people and their parents to higher education abroad, which will make it possible to get recognized in the world a diploma and be able to legally be entrusted abroad. Universities have to rebuild their internal work according to the challenges of the time; otherwise, they will continue to lose students.

Measures for improving the quality of training of higher educational institutions in order to preserve the country's human potential are proposed. It is raising the requirements for the quality of education and ensuring the quality of education will stop the outflow of students in foreign higher education institutions.

СЕКЦІЯ 8 ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

УДК 336.647/.648

Голинський Ю.О.
кандидат економічних наук,
доцент кафедри державних та місцевих фінансів
Львівського національного університету імені Івана Франка

Луців Л.М.
старший викладач кафедри державних та місцевих фінансів
Львівського національного університету імені Івана Франка

Клонцак Р.І.
магістрант
Львівського національного університету імені Івана Франка

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

АНОТАЦІЯ

У статті досліджені теоретичні аспекти забезпечення фінансової стійкості підприємств у сучасних умовах. Розглянуто підходи до визначення фінансової стійкості підприємств та її складників. Досліджені внутрішні і зовнішні механізми стабілізації фінансової стійкості підприємств у різних аспектах. Визначені підходи до ефективного вирішення прогностичних завдань щодо фінансової стійкості підприємств у умовах невизначеності.

Ключові слова: фінансова стійкість, підприємства, платоспроможність, стабільність, прогностичні методи.

АННОТАЦИЯ

В статье исследованы теоретические аспекты обеспечения финансовой устойчивости предприятий в современных условиях. Рассмотрены подходы к определению финансовой устойчивости предприятий и ее составляющих. Исследованы внутренние и внешние механизмы стабилизации финансовой устойчивости предприятий в различных аспектах. Определены подходы к эффективному решению прогностических задач по финансовой устойчивости предприятий в условиях неопределенности.

Ключевые слова: финансовая устойчивость, предприятия, платежеспособность, стабильность, прогностические методы.

ANNOTATION

Theoretical aspects of financial stability of enterprises in modern conditions are investigated in the article. Approaches to determining the financial stability of enterprises and their components are considered. The internal and external mechanisms of stabilization of financial stability of enterprises in various aspects are investigated. The approaches to effective solution of prognostic tasks concerning financial stability of enterprises in conditions of uncertainty are determined.

Key words: financial stability, enterprises, solvency, stability, forecasting methods.

Постановка проблеми. Сьогодні забезпечення фінансової стійкості підприємства є важливим завданням усіх суб'єктів економіки. В умовах фінансово-економічної кризи, спричиненої нестабільністю валютного курсу, інфляцією та складним економічним становищем, суб'єкти господарювання змушені переглядати договори, укладені із замовниками, постачальниками, а також із кредитними організаціями. Для забезпечення конкурентоспроможності та економіч-

ної надійності підприємства повинні володіти технологічною, виробничою та організаційною стійкістю. Всі ці показники в сукупності визначають фінансову стійкість організації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фінансова стійкість – це головний компонент загальної стійкості організації, оскільки вона є характерним індикатором стабільного перевищення доходів над витратами. Платоспроможність та фінансова стійкість – дві взаємозалежні категорії. Неплатоспроможне підприємство не може бути фінансово стійким, а фінансово стійке підприємство повинно бути платоспроможним. Дослідження економічної літератури показало, що у вітчизняній теорії та практиці ще не утвердився єдиний підхід ні до визначення поняття «фінансова стійкість», ні до методів проведення відповідного аналізу. При цьому проблематику фінансової стійкості досліджували такі автори, як О.В. Мелень [1], О.М. Кириченко [1], Н.О. Ковальчук [2], Т.В. Руснак [2], О.П. Павленко [3], І.В. Семиліт [3]. У своїх наукових працях вони доходять до висновку, що в умовах ринкової економіки дуже важливого значення набуває фінансова незалежність підприємства від зовнішніх позикових джерел.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас вплив факторів зовнішнього середовища при цьому досліджується вкрай рідко, а наявні підходи до прогнозування фінансової стійкості підприємств, засновані на аналізі абсолютних і відносних показників його діяльності, не дають змоги коректно оцінити ці показники.

Постановка завдання. Метою статті є вивчення підходів до визначення фінансової стійкості підприємств та її складників, а також дослідження внутрішніх і зовнішніх механізмів стабілізації фінансової стійкості підприємств у різних аспектах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фінансова стійкість – це здатність суб'єкта господарювання зберегти рівновагу своїх активів і пасивів, а також нормально функціонувати і прогресувати в умовах нестабільності зовнішнього та внутрішнього середовища, зберігати інвестиційну привабливість і платоспроможність в межах визначеного рівня ризику.

Фінансова стійкість відображає такі показники економічних ресурсів, за яких суб'єкт господарювання здатний ефективно і кваліфіковано розподіляти кошти, забезпечуючи стабільний процес виробництва і продажу продукції.

Основними складниками фінансової стійкості підприємства є:

- збалансованість активів і пасивів;
- збалансованість доходів і витрат;
- збалансованість грошових потоків;
- забезпеченість фінансовими ресурсами;
- кредитоспроможність;
- платоспроможність.

Внаслідок економічної кризи країни, що почалася в 2014 році, багато суб'єктів господарювання зіткнулися з великою кількістю чинників негативного впливу на фінансову стійкість підприємства. Головною загрозою є мінливість курсу національної валюти. Істотне падіння курсу гривні в 2014-2015 роках потрясло весь український ринок, як виробників, так і споживачів.

Наслідки цього відбилися на одному з основних чинників фінансової стійкості – вартості сировинних продуктів. Ціни на всі сировинні товари тісно пов'язані між собою. Падіння цін на нафту впливає як на котирування цукру, пшениці, кукурудзи та інших сільгоспкультур, так і на ціни металургійної промисловості та вугілля.

Така несприятлива фінансова ситуація в країні тягне за собою для суб'єктів господарювання низку фінансових ризиків економічної стійкості. До них належать: ризик неплатоспроможності; інвестиційний ризик, кредитний ризик, податковий ризик, валютний ризик, інфляційний ризик та інші фінансові ризики.

У цій ситуації запорукою виживання і стабільності є оперативне, грамотне і раціональне управління підприємством, що багато в чому залежить від топ-менеджменту.

Для цього необхідний постійний і системний фінансовий аналіз його діяльності, правильна організація оборотних коштів, оптимізація витрат підприємства, оптимізація розподілу прибутку, розроблення і реалізація стратегічного економічного плану. Фінансову стійкість підприємства необхідно посилювати шляхом зменшення залежності від позикових коштів, а також збереження балансу активів і пасивів.

Внутрішні механізми стабілізації фінансової стійкості підприємств повинні реалізовуватись у трьох основних аспектах:

- усунення неплатоспроможності;
- відновлення фінансової стійкості;

– забезпечення фінансової рівноваги в тривалому періоді.

Оперативний механізм стабілізації включає в себе такі заходи, як прискорення ліквідності оборотних активів; часткове скорочення інвестування в необоротні активи; скорочення розміру короткострокових фінансових зобов'язань.

Тактичний механізм стабілізації передбачає збільшення обсягу генерування власних джерел фінансування та скорочення обсягу споживання фінансових ресурсів.

Але поряд зі внутрішніми заходами організації фінансової стійкості є і зовнішні фактори, які в умовах ринкових відносин мають великий вплив. Якщо економіка країни перебуває в кризовому стані, то першочергове завдання для уряду – стабілізація державних фінансів. Необхідне проведення державних стимулюючих програм, що забезпечують зниження ставок, стримування інфляції, стабілізацію курсу національної валюти та ін.

Звичайно ж, фінансова стійкість підприємства характеризується забезпеченістю всіма ресурсами, необхідними для стабільного функціонування організації, доцільністю їх розміщення та ефективністю використання, фінансовими відносинами з іншими юридичними та фізичними особами, платоспроможністю і фінансовою стабільністю. Аналіз фінансової стійкості підприємства показує, за якими напрямками треба вести цю роботу, дає можливість виявити найбільш важливі аспекти і найбільш слабкі позиції. Найголовнішою метою аналізу є своєчасно визначати й усувати недоліки у фінансовій діяльності і знаходити резерви поліпшення фінансового стану і платоспроможності організації.

У сучасних умовах економічної кризи вкрай важлива і підтримка з боку уряду, яка може полягати в реалізації спеціальних податкових програм, помірного регулювання курсу національної валюти, зобов'язань та оцінці ефективності всіх бюджетних видатків (у т. ч. на цільові програми).

Фінансова стійкість є одним із найважливіших чинників стабільного розвитку будь-якого економічного суб'єкта. При цьому фінансово стійким є підприємство, яке в змозі за рахунок власних коштів забезпечити інвестиції, вкладені в активи, уникати невинуватеної дебіторської та кредиторської заборгованості і розраховуватися вчасно за своїми зобов'язаннями.

Роль фінансового прогнозування в системі чинників забезпечення фінансової стійкості підприємства полягає в тому, що воно є основою для прийняття осмислених з позиції фінансової ефективності, науково обґрунтованих управлінських рішень щодо майбутнього розвитку фінансів суб'єкта господарювання. Крім того, фінансове прогнозування в процесі забезпечення фінансової стійкості підприємства дає змогу забезпечити вирішення таких завдань, як:

- узгодження розвитку різних напрямів діяльності підприємства;

- узгодження потреби в інвестиціях з наявністю фінансових ресурсів;
- узгодження різних, часто суперечливих, цілей;
- порівняння та оцінка різноманітних сценаріїв розвитку підприємства і вибір найбільш оптимальних із них;
- попередження негативних наслідків реалізації обраних напрямів розвитку;
- завчасне формування антикризового плану дій у разі виникнення можливих негативних подій;
- більш ефективний розподіл ресурсів і посилення внутрішнього контролю.

Однак, на думку багатьох фахівців, наявні підходи до прогнозування фінансової стійкості підприємств, засновані на аналізі абсолютних і відносних показників його діяльності, не дають змоги коректно оцінити ці показники з таких причин, як:

1. Неповна інформація, яка відображається в бухгалтерській звітності, що веде до спотвореної оцінки стану активів і пасивів підприємства.
2. Підхід до оцінки фінансової стійкості підприємства, яка визначається як співвідношення власного капіталу і залучених кредитних коштів, що забезпечують активи, не дає реального уявлення про сталий розвиток економічного суб'єкта.
3. Прогнозування фінансової стійкості підприємства на підставі застосування екстраполяції наявних тенденцій в майбутнє вимагає використання значної за обсягом вибірки даних, якої немає на багатьох підприємствах.

Вплив факторів зовнішнього середовища при цьому досліджується вкрай рідко. Крім того, під час розрахунків статистичної стійкості не відстежується динаміка системи і зміна її поведінки під впливом різних екзогенних і ендогенних факторів в певні моменти часу, а також відсутнє врахування чинника здатності систем до навчання. Таким чином, часто спостерігається неповна коректність вихідних даних і низька інформативність наявних методичних підходів, що зумовлює необхідність розроблення більш адекватних підходів до оцінки і прогнозування фінансової стійкості підприємства.

Можна виділити два підходи до оцінки фінансової стійкості з погляду ефективності її прогнозування: статичний і динамічний. При цьому перший оцінює фінансову стійкість підприємства, спираючись на результати його фінансово-господарської діяльності, а другий – з позицій динаміки зовнішніх і внутрішніх економічних процесів.

Треба відзначити, що в основі статичного підходу лежить методика аналізу фінансових результатів діяльності, головною метою якої є визначення невеликого числа ключових, найбільш інформативних показників, що дають об'єктивну картину фінансового стану підприємства. З погляду динамічного підходу під стійкістю розуміється здатність системи повер-

татися в стан рівноваги під впливом активних факторів зовнішнього середовища. Це пояснюється тим, що вплив факторів зовнішнього середовища підприємство в одних ситуаціях сприймає позитивно, в інших – як негативне явище. Тому господарська система повинна володіти такими елементами, за допомогою яких вона видозмінюється в умовах нової ринкової ситуації і забезпечує свою фінансову стійкість.

Таким чином, під час реалізації динамічного підходу підприємство розглядається як нестабільна система, схильна до різностороннього впливу зовнішнього середовища. При цьому комплекс показників фінансової стійкості повинен включати не тільки стандартні фінансові коефіцієнти, а й параметри, що відображають більш широке коло параметрів діяльності економічного суб'єкта і стану зовнішнього середовища, які безпосередньо впливають на фінансову стійкість підприємства.

Ефективного вирішення прогнозних завдань в умовах невизначеності можна досягти за допомогою адаптивно-динамічного підходу. Адаптивні методи прогнозування дають змогу оперативно коригувати прогнозні значення за появи нових даних. При цьому виділяють адаптивні методи оцінювання параметрів моделей та адаптивні методи непараметричного оцінювання.

У зв'язку з цим слід відзначити, що моделювання – це метод дослідження систем шляхом побудови і вивчення їх на основі моделі, що є копією (або аналогом) досліджуваного процесу, предмета або явища, що відображає істотні властивості модельованого об'єкта.

Таким чином, побудувавши модель, що дозволяє прогнозувати стан фінансової стійкості організації на поточний період, можна буде, з одного боку, визначати умови, необхідні для досягнення необхідного стану, а з іншого – передбачати його майбутнє значення за заданих умов.

Основними завданнями економіко-математичного моделювання є: побудова моделі, визначення її параметрів і застосування для вирішення проблем прогнозування фінансової стійкості. При цьому точність і обґрунтованість прогнозу залежать від того, наскільки в розроблених моделях відображені реальні процеси і зв'язки між показниками розвитку підприємства та обмеження, що накладаються на розвиток системи об'єктів, і наскільки достовірна інформація, яка використовується під час моделювання.

Тому під час розроблення методів моделювання економічних об'єктів все більше уваги приділяється адекватності структури моделей реальним процесам. При цьому найважливішу групу моделей становлять предикативні моделі, або моделі прогнозного характеру, які використовуються для прогнозування майбутнього фінансового стану підприємства.

Для дослідження виду, форми та інтенсивності причинних впливів застосовується кореляційно-регресійний аналіз. Методи множинного кореляційно-регресійного аналізу дають

змогу обґрунтовано вибрати таку модель, яка найкращим чином буде відповідати вихідним даним, характеризувати реальну поведінку досліджуваної сукупності об'єктів, оцінювати надійність і точність висновків, зроблених на підставі обмеженого статистичного матеріалу.

Розвиток адаптивного підходу відбувається за трьома напрямками. Перший із них орієнтований головним чином на структурні ускладнення прогнозних моделей. Ідея другого напряму полягає в удосконаленні адаптивного механізму моделей прогнозування. В останньому напрямі реалізується спільне використання адаптивних принципів та імітаційного моделювання.

Багато в чому це зумовлено тим, що, незважаючи на високу точність прогнозних розрахунків, яка досягається під час використання адаптивних моделей, вони не повною мірою відображають все розмаїття можливих траєкторій фінансового розвитку підприємства. Одним зі способів, що дозволяють врахувати їх максимально можливою мірою, є імітаційне моделювання двох псевдовипадкових векторів. Перший з цих векторів імітує зміну величини прогнозованих показників фінансової стійкості, а другий – відхилення прогнозної оцінки від передбачуваного фактичного значення, тобто обидва контури зворотного зв'язку адаптивного механізму замінюються блоком моделювання псевдовипадкових векторів.

При цьому одним із найбільш перспективних та ілюстративних методів комплексної оцінки фінансової стійкості є рейтинговий підхід, використання якого під час побудови прогнозних моделей зараз практично не спостерігається. Під рейтингом розуміється узагальнена кількісна характеристика фінансового стану підприємства шляхом віднесення до певного класу залежно від виявлених кількісних і якісних параметрів.

Ця методологія може або враховувати приблизну рівнозначність відібраних показників для цілей аналізу, або давати диференційовані оцінки ваги (рангу) різних показників.

Висновки. Таким чином, фінансова стійкість є характеристикою стабільного фінансового стану підприємства, що забезпечується високою часткою власного капіталу в загальному обсязі фінансових ресурсів, що ним використовується.

Оцінка показників фінансової стійкості дає змогу встановити, наскільки раціонально використовуються власні і позикові кошти, чи відповідає підприємство вимогам ринку і перспективі прогресування виробництва, чи здатне керівництво бути стратегічним і гнучким у сучасних умовах ринкових відносин, а також зробити прогноз на тривалу перспективу.

Використання розглянутого підходу дає змогу не тільки дати прогнозну оцінку окремих показників, що ілюструють фінансову стійкість економічного суб'єкта, а й комплексно охарактеризувати тенденції зміни класу даної стійкості.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Мелень О.В. Фінансова стійкість підприємства як показник його інвестиційної привабливості / О.В. Мелень, О.М. Кириченко // Економіка і суспільство. 2016. № 5. С. 231-235.
2. Ковальчук Н.О. Фінансова стійкість вітчизняних підприємств як передумова їх стабільного функціонування / Н.О. Ковальчук, Т.В. Руснак // Глобальні та національні проблеми економіки. 2016. Вип. 11. С. 368-371.
3. Павленко О.П. Економічна сутність фінансової стійкості підприємств: фактори впливу, оцінка та джерела фінансування / О.П. Павленко, І.В. Семиліт // Молодий вчений. 2016. № 7. С. 113-115.
4. Конкурентоспроможність національної економіки: фінансові важелі та стимули: кол. моногр. / [Ситник Н.С., Стасишин А.В., Ватаманюк-Зелінська У.З., Голинський Ю.О. та ін.]; під заг. ред. д.е.н. Ситник Н.С. Львів: «Апріорі», 2017. Ч. 2. 350 с.

REFERENCES:

1. Melen, O.V., Kyryienko, O.M. (2016), "Financial stability of the company as an indicator of its investment attractiveness", *Ekonomika i suspilstvo*, no. 5, pp. 213-235.
2. Kovalchuk, N.O., Rusnak, T.V. (2016), "Financial stability of domestic enterprises as a prerequisite for their stable functioning", *Hlobalni i natsionalni problemy ekonomiky*, no. 11, pp. 368-371.
3. Pavlenko, O.P., Semylyt, I.V. (2016), "The economic essence of financial sustainability of enterprises: factors of influence, estimation and sources of financing", *Molody vchenyi*, no. 7, pp. 113-115.
4. Sytnyk, N.S., Stasychn, A.V., Vatamanyuk-Zelinska, U.Z., Holynskyy Y.O. (2017) *Konkurentospromozhnist' natsional'noyi ekonomiky: fiskal'ni vazheli ta stymuly* [Competitiveness of the national economy: fiscal leverage and incentives], part 2, *Apriori*, Lviv, Ukraine.

Holynskyi Yu.O.

*Candidate of Economic Sciences,
Senior Lecturer at Department of State and Local Finance,
Ivan Franko National University of Lviv*

Lutsiv L.M.

*Senior Instructor at Department of State and Local Finance,
Ivan Franko National University of Lviv*

Klontsak R.I.

*Graduate Student,
Ivan Franko National University of Lviv*

ENSURING FINANCIAL STABILITY OF ENTERPRISES IN MODERN CONDITIONS

Ensuring financial stability of the enterprise is an important task of all economic entities nowadays. To ensure competitiveness and economic viability, enterprises must possess technological, production, and organizational sustainability. All these indicators together determine the financial stability of the organization. Financial stability is the main component of the overall sustainability of the organization, as it is a typical indicator of a stable excess of income over expenditure.

Internal mechanisms for stabilizing financial sustainability of enterprises should be implemented in three main aspects:

- elimination of insolvency;
- restoration of financial stability;
- ensuring a long-term financial equilibrium.

The operational mechanism of stabilization includes the following measures: acceleration of liquidity of circulating assets; partial reduction of investment in fixed assets; reduction in the size of short-term financial liabilities.

The tactical stabilization mechanism implies an increase in the generation of own sources of funding and a decrease in the volume of consumption of financial resources.

But along with the internal activities of the organization of financial sustainability, there are external factors, which in the conditions of market relations have a great influence. If the country's economy is in a state of crisis, then the government's primary task is to stabilize public finances. It is necessary to carry out state incentive programs that provide for lowering rates, curbing inflation, and stabilizing the national currency.

The use of this approach allows us to give a prognostic assessment not only of individual indicators, which illustrate the financial stability of an economic entity, but also to comprehensively characterize trends of changing the class of this stability.

УДК 336.1

Гудзовата О.О.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри комп'ютерних наук

Львівського торговельно-економічного університету

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ПРОГРАМУВАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ГРОШОВО-КРЕДИТНОГО СЕКТОРУ ДЕРЖАВИ

АНОТАЦІЯ

У статті вказано на актуальність, а також практичну значущість програмування функціонування грошово-кредитного сектору в системі фінансової безпеки держави. Визначена концептуальна структура системи фінансової безпеки держави як передумова уможливлення програмування її стану. Здійснено моделювання трьох сценаріїв розвитку грошово-кредитного сектору в системі фінансової безпеки держави. Узагальнені концептуальні висновки для державної політики програмування фінансової безпеки держави та впливу на неї параметрів функціонування грошово-кредитного сектору держави.

Ключові слова: грошово-кредитний сектор, фінансова безпека держави, програмування державної політики.

АННОТАЦИЯ

В статье указано на актуальность, а также практическую значимость программирования функционирования денежно-кредитного сектора в системе финансовой безопасности государства. Определена концептуальная структура системы финансовой безопасности государства как предпосылка программирования ее состояния. Осуществлено моделирование трех сценариев развития денежно-кредитного сектора в системе финансовой безопасности государства. Обобщены концептуальные выводы для государственной политики программирования финансовой безопасности государства и влияния на нее параметров функционирования денежно-кредитного сектора государства.

Ключевые слова: денежно-кредитный сектор, финансовая безопасность государства, программирование государственной политики.

ANNOTATION

The article describes the actuality, as well as the practical significance of the programming of the functioning of the monetary sector in the system of financial security of the state. The conceptual structure of the system of financial security of the state as a prerequisite for the programming of its state is determined. The simulation of three scenarios of the development of the monetary sector in the system of financial security of the state is carried out. Generalized conceptual conclusions for the state policy of programming of financial security of the state and the influence on it of the parameters of functioning of the monetary and credit sector of the state.

Key words: monetary sector, financial security of the state, programming of state policy.

Постановка проблеми. Політико-економічна криза 2014-2016 рр. наочно продемонструвала структурну вразливість економіки України та нестійкість її грошово-кредитної системи. Без усунення структурних диспропорцій розвитку грошового обігу і кредитних відносин імовірним сценарієм розвитку України стане подальше поглиблення дисбалансів фінансової системи, що слугуватиме платформою для нагромадження потенціалу фінансової дестабілізації у майбутніх періодах. Для виправлення цих структурних диспропорцій необхідно здійснити модернізацію фінансової системи, що неможливо без програмування

політики системного функціонування грошово-кредитного сектору.

Очевидно, що у зв'язку із складністю досліджуваної категорії виникають певні труднощі із використанням традиційних методів аналізу та програмування розвитку будь-якої системи, тому розв'язання поставленого завдання неможливе без застосування апарату теорії систем як одного з найефективніших інструментів дослідження складних систем. Фінансова безпека як система являє собою сукупність елементів, їхніх властивостей, взаємозв'язків і відносин, що становлять єдиний комплекс і функціонують відповідно до певних об'єктивних закономірностей, які проявляються в конкретних історичних умовах. Водночас ця система характеризується відносною відособленістю, особливою структурою і зв'язками із зовнішнім середовищем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам державного управління розвитком грошово-кредитного сектору держави, її фінансової системи та забезпечення безпосередньо фінансової безпеки досліджувалися у публікаціях вітчизняних і зарубіжних науковців: І. Алексєєва, І. Бланка, З. Варналія, О. Василика, А. Гальчинського, В. Геєця, І. Лютого, С. Ревечука та ін. Проте сьогодні нерозробленими, але водночас актуальними є результати досліджень, де визначаються концептуально-прикладні засади державного програмування відповідних процесів, впровадження яких дозволило би значно підвищити ефективність державної фінансової політики.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є удосконалення методики програмування функціонування грошово-кредитного сектору в системі фінансової безпеки України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фінансова безпека як множина взаємопов'язаних елементів характеризується такими системними характеристиками, як: 1) обов'язкова наявність упорядкованої сукупності складових елементів, функціонування яких визначається встановленими закономірностями, нормами та правилами; 2) сталий характер взаємозв'язків між складовими елементами, що виникають у процесі діяльності системи; 3) потоки ресурсів, інформації та енергії як всередині самої системи, так і в процесі її взаємодії із зовнішнім середовищем; 4) наявність чіткої ієрархічної структурної побудови з розподілом повноважень,

обов'язків, відповідальності та центрів контролю у процесі реалізації основних функцій системи; (5) здатність до саморозвитку та саморегуляції системи, що формують її самодостатність і незалежність у процесі суспільного обміну; 6) наявність у цілісної системи властивостей і характеристик, не властивих її окремим елементам [1, с. 24-25].

При цьому системність фінансової безпеки держави відображається у взаємодії суб'єктів та об'єктів з метою упорядкування останніх, збереження їх якісної визначеності та цілеспрямованого розвитку. Керована підсистема (об'єкти) та керуюча підсистема (суб'єкти) формують діалектичну взаємозумовленість усіх елементів і структурних рівнів досліджуваної системи, які перебувають у безперервній взаємодії. Водночас системоформуючими елементами є методи управління, механізми забезпечення, критерії, принципи та функції системи. Виходячи з такого розуміння системи фінансової безпеки, можна сформулювати її структурну модель (рис. 1).

Специфічними особливостями цієї моделі є стохастичний та ентропійний характер вхідних параметрів, багатокритеріальність цільової функції системи, наявність кількісних та якісних індикаторів, що ускладнює процедуру впровадження системи захисту. Зазначимо, що фінансова безпека держави є динамічною системою, яка характеризується здатністю адаптуватися до трансформаційних процесів зовнішнього та внутрішнього середовища, які чинять комплексну дію на функціонування системи через її входи.

Для країн із трансформаційною економікою характерною є слабкість адаптаційної, стійкої та цілісної системи фінансової безпеки держави, що зумовлено деструктивною дією внутрішніх вхідних параметрів, які визначають її ресурсно-функціональний потенціал, і зовнішніх чинників, які є слабкокерованими і прогнозованими. При цьому неможливо досягнути абсолютного стану захищеності системи та повністю знівелювати дестабілізуючий вплив вхідних параметрів, оскільки будь-які динамічні процеси функціонування, розвитку та поступальних змін неодмінно продукують дестабілізуючі впливи. Водночас це не є свідченням функціональної обмеженості чи неспроможності системи фінансової безпеки держави, а навпаки – чинником, який стимулює розроблення превентивних та захисних механізмів протистояння дестабілізуючому впливу вхідних параметрів [2, с. 39].

Запропонована структурна модель фінансової безпеки держави є необхідною умовою забезпечення функціонально-інституційної взаємодії елементів фінансової системи з метою координації та програмування політики системного функціонування грошово-кредитного сектору шляхом забезпечення збалансованості грошової маси, удосконалення параметрів функціонуван-

ня фінансово-кредитного сектору, стримування інфляції та забезпечення стабільності грошової одиниці, детінізації грошово-кредитного сектору, з одного боку, і досягнення на цій основі такого рівня фінансової безпеки, який би сприяв: ефективній реалізації національних фінансових інтересів на усіх рівнях фінансових відносин; захищеності системи, що базується на фінансових детермінантах безпечного розвитку; мінімізації ризиків та загроз; адекватності та достовірності процесу моделювання.

Варто зазначити, що побудова структурної моделі системи фінансової безпеки держави передбачає, по-перше, дослідження динаміки взаємодії системи із зовнішніми збуреними параметрами, по-друге, аналіз динаміки внутрішніх процесів, зокрема, взаємодію між функціональними елементами (підсистемами) у межах запропонованої системної структури. Саме тому виникає гостра необхідність дослідження вхідних параметрів системи, які посідають центральне місце в структурі дестабілізуючого середовища.

Додамо, що дестабілізуючі фактори системи фінансової безпеки (виклик, ризик, загроза, небезпека) пов'язані між собою, причому за ступенем ризику нанесення збитку національним інтересам держави найменший ризик становлять виклики, середній ризик криється у загрозах, а значний ризик виходить із небезпеки реалізації національних інтересів у фінансовій сфері. При цьому категорія «виклик», з одного боку, є сукупністю обставин не обов'язково дестабілізуючого характеру, але, безумовно, таких, що потребують реагування на них, з іншого боку, є орієнтиром реалізації цільових змін для забезпечення підтримки процесів сталого розвитку об'єкта. Ризик визначається як постійна ймовірність виникнення об'єктивної проблемної ситуації, за якої формуються передумови протидії реалізації національних інтересів у фінансовій сфері. При цьому у зв'язку із високим рівнем ентропії зовнішнього середовища ризик є характерним для всіх етапів життєвого циклу функціонування системи фінансової безпеки держави.

Значно вищий ступінь деструктивного впливу на систему фінансової безпеки чинить загроза, яка здатна частково або цілком порушити стан рівноваги системи фінансової безпеки, що суттєво перешкоджає програмуванню політики системного функціонування грошово-кредитного сектору. Також загрозу можна визначити як об'єктивно наявну, але не фатальну можливість нанесення шкоди державі. Водночас трансформація загрози в небезпеку ускладнює саморегуляцію системи фінансової безпеки, посилює її нестійкість та слабкокерованість, а також спричиняє вихід індикаторів розвитку грошово-кредитної сфери за межі нормативних або граничних значень.

Зауважимо, що загроза є одним із ключових параметрів дестабілізуючого середовища, оскільки для системи забезпечення фінансової безпеки важливу роль відіграють не самі індикатори, а їх граничні значення. Тобто величи-

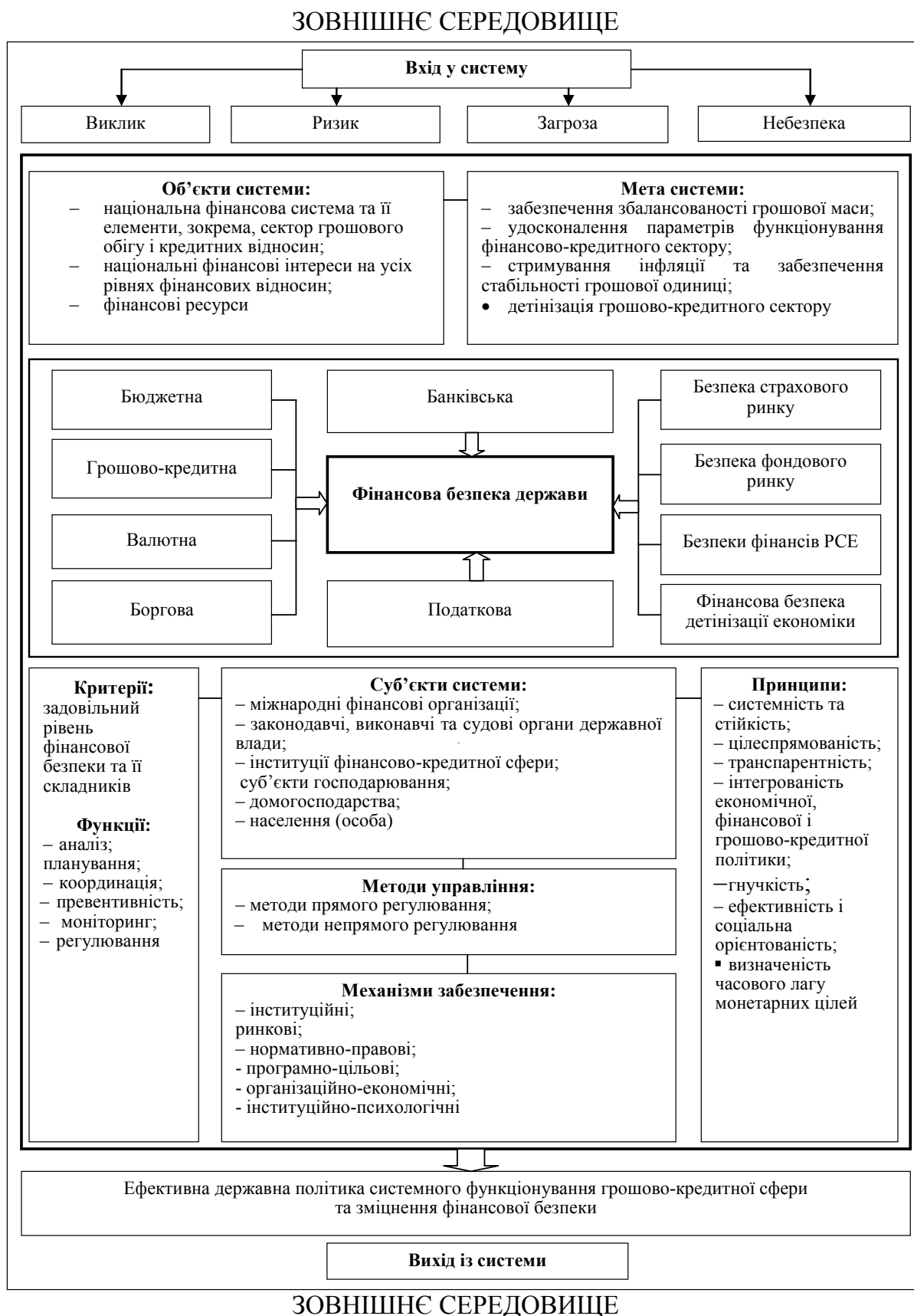

Рис. 1. Місце грошово-кредитної безпеки в системі фінансової безпеки держави

ни, недотримання значень яких перешкоджає поступальному розвитку держави, спричиняє негативні, руйнівні тенденції у фінансовій системі. Основним завданням моніторингу загроз фінансовій безпеці є виявлення точок біфуркації, які розглядаються як граничні значення індикаторів фінансової безпеки, недотримання яких приводить до порушення сталого розвитку грошово-кредитного сектору.

В умовах підвищеної нестабільності зовнішнього середовища функціонування системи фінансової безпеки потребує ефективної реалізації конкретних функцій щодо забезпечення організованого цілеспрямованого протистояння дії внутрішніх та зовнішніх збурених параметрів, зокрема: 1) функції аналізу, яка полягає у здійсненні системного аналізу зовнішніх чинників, які є слабкокерованими та прогнозованими, оскільки залежать не лише від економічних, але і від геополітичних впливів, а також аналізу внутрішньої структури системи фінансової безпеки, зокрема, її ресурсно-функціонального потенціалу; 2) функції планування, яка передбачає ефективне стратегічне планування і прогнозування розвитку системи фінансової безпеки, визначення коротко- та середньострокових пріоритетів її забезпечення; 3) функції координації, яка забезпечує взаємоорганізацію та узгодження дій між складовими елементами системи; 4) функції превентивності, яка полягає в попередженні виникнення небезпечних ситуацій шляхом забезпечення спроможності системи моделювати розвиток ситуації та розробляти антикризові управлінські рішення; 5) функції моніторингу, яка забезпечує контроль за розвитком процесів на основі визначення індикаторів фінансової безпеки держави в цілях зниження ступеня ентропії під час прийняття управлінських рішень; 6) функції регулювання, яка передбачає ув'язку оперативних рішень, які приймаються за результатами моніторингу та контролю розвитку системи фінансової безпеки держави.

З огляду на високий ступінь невизначеності вхідних параметрів зовнішнього середовища, недосконалість внутрішньої структури системи фінансової безпеки держави, а також реакцію цієї системи на зовнішні та внутрішні збурення, зокрема її відхилення від гомеостатичної границі, функціонування системи фінансової безпеки можна описати за схемою, яка відображена на рис. 2.

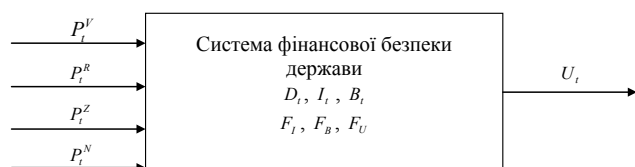

Рис. 2. Динамічна модель системи фінансової безпеки держави

Де D_t – множина показників фінансового розвитку держави в момент часу t ; P_t^V – множина

викликів фінансовій безпеці держави в момент часу t ; P_t^R – множина ризиків фінансової безпеки держави в момент часу t ; P_t^Z – множина загроз фінансовій безпеці держави в момент часу t ; P_t^N – множина небезпек фінансової безпеки держави в момент часу t ; I_t – множина індикаторів фінансової безпеки держави в момент часу t ; B_t – інтегральний індекс фінансової безпеки держави в момент часу t ; U_t – множина управлінських рішень щодо забезпечення достатнього рівня фінансової безпеки держави в момент часу t ; F_t – оператор оцінювання значень індикаторів I_t системи фінансової безпеки держави на основі значень показників фінансового розвитку держави; F_B – оператор оцінювання значення B_t системи фінансової безпеки держави на основі значень її індикаторів; F_U – оператор вироблення управлінських рішень U_t на основі оцінювання значень індикаторів I_t , B_t системи фінансової безпеки держави.

Водночас загострення ресурсних проблем і прискорення випадкових внутрішніх та зовнішніх флуктуацій приводить до наростання хаосу і невизначеності, появи некерованих біфуркацій, в яких відбувається ймовірнісний вибір між протилежними траєкторіями розвитку системи – стрибкоподібне підвищення ефективності функціонування грошово-кредитного сектору або фінансова криза. Тому розв'язання проблеми програмування політики системного функціонування грошово-кредитного сектору вимагає врахування об'єктивних законів синергетики, які уможливають використання нових підходів до управління фінансовою безпекою держави [3]: 1) визначення загальних і часткових властивостей системи управління та підсистем фінансової безпеки; 2) доповнення складу системних величин фінансової безпеки характеристиками синергії; 3) використання нових типів моделей та видів моделювання станів і ситуацій функціонування системи; 4) розширення переліку характеристик і взаємозв'язків у системі шляхом використання загальнонаукових категорій теорії синергетики; 5) визначення складності управління через встановлення основних особливостей самоорганізації системи фінансової безпеки; 6) введення нових параметрів для характеристики системи (нелінійність, нерівноважність, нестійкість) і принципів управління (когерентність, резонансність та ін.).

При цьому визначальним принципом синергетичного управління фінансовою безпекою держави є не активний вплив керуючої системи на керовану (командно-адміністративні методи управління), а резонансний вплив, коли керуюча система створює умови для активізації внутрішніх властивостей керованої системи в конкретних геопросторово-часових координатах з метою переведення останньої з одного якісного стану до іншого з мінімальними витратами. Водночас резонансний вплив буде ефективним у разі, коли, по-перше, збігатиметься якість і своєчасність керуючої системи із внутрішні-

ми механізмами розвитку керованої системи, по-друге, керована система володітиме такими властивостями, які хоче підсилити керуюча система [4].

Варто зазначити, що для функціонування будь-якої системи, в тому числі системи фінансової безпеки держави, характерними є обмежені у часі періоди зростання нестабільності системи – флуктуації, які приводять до появи відхилень від еволюційного розвитку системи, водночас зумовлюючи, безумовно, прогресивний процес, її самоорганізацію. Вищим рівнем такої самоорганізації є перехід до якісно нового стану системи.

При цьому важливим чинником забезпечення динамічної стійкості системи є гомеостаз, який передбачає збереження інваріантності деяких суттєвих характеристик системи безпеки незалежно від зовнішніх впливів. Стан динамічної рівноваги системи досягається шляхом використання негативних зворотних зв'язків, вплив яких забезпечує перебування системи всередині області стійкості. При цьому система фінансової безпеки держави володіє параметрами, які забезпечують її життєздатність, тоді як гомеостаз зберігає саме ці параметри і тим самим підтримує існування самої системи [5].

Якщо ентропія (e) дорівнює нулю, то система перебуває у стані повної стабільності і закритості (гомеостазі), який у сучасних умовах глобалізації економічного розвитку є неможливим і мав би привести до самоліквідації системи через припинення її взаємодії із зовнішнім середовищем. Оптимальним для еволюційного розвитку системи фінансової безпеки є стабільно невисокий рівень невизначеності, однак через прискорення випадкових флуктуацій в економіці підтримка системи в стабільно рівноважному стані впродовж тривалого часу є неможливою. Флуктуації можуть виникати під впливом вхідних параметрів різного походження (викликів, ризиків, загроз, небезпек) і приводять до швидкого зростання хаосу й невизначеності, появи некерованих біфуркацій, в яких відбувається ймовірнісний вибір між протилежними траєкторіями розвитку системи.

У разі зростання ентропії вище за поріг стійкості ($e \rightarrow \infty$) система фінансової безпеки держави переходить у зону «детермінованого хаосу», що характеризується інтенсивними і часто некерованими ззовні процесами. У цій зоні система фінансової безпеки держави потрапляє у точку біфуркації, в якій система має альтернативні шляхи розвитку – перехід до нового стану або повернення до попереднього. Для варіанту повернення до попереднього стану притаманні кілька сценаріїв, які відрізняються подальшою динамікою зміни ентропії системи фінансової безпеки.

Оптимальним шляхом розвитку для ефективно функціонуючої системи фінансової безпеки держави є варіант Na , під час якого досліджувана система перебуває у стані відносної

стабільності, близькому до гомеостазу. Саме за умови ефективної державної політики у грошово-кредитній сфері існує можливість зрівноважування негативних впливів, у тому числі зовнішніх, водночас система фінансової безпеки, яка базується на ресурсній спеціалізації держави та характеризується недосконалістю внутрішньої структури, під впливом навіть незначних зовнішніх чи внутрішніх загроз може неодноразово досягати порогу стійкості і, відповідно, точки біфуркації – критичного значення, вихід за границі якого загрожує руйнівними наслідками грошово-кредитній системі держави. Ситуація особливо ускладнюється, якщо протягом обмеженого часу в системі виникає декілька біфуркацій, так званий каскад біфуркацій. За таких умов йдеться не про нестабільний режим функціонування, а про загрозу виникнення хаосу.

Водночас існування одноразових біфуркацій за умови реалізації раціональних управлінських рішень здійснює частково позитивний вплив на функціонування системи, оскільки забезпечує перехід від одного стійкого її стану до іншого, тим самим забезпечуючи гнучкість системи та можливість її адаптації до зміни умов функціонування. Додамо, що програмування системного функціонування грошово-кредитного сектору не передбачає повного або максимально можливого зниження рівня ентропії та хаосу, що може привести до надмірного детермінізму, а має на меті забезпечення оптимального рівня співвідношення між детермінованістю і хаосом, яке забезпечує можливість вироблення превентивних механізмів захисту системи фінансової безпеки, що дозволяє попереджувати виникнення майбутніх втрат, адекватно реагувати на сучасні виклики, уникати небезпек, мінімізувати ризики функціонування в просторово-часовому вимірі, структурувати конфлікти інтересів між суб'єктами системи фінансової безпеки. Тоді як внаслідок надмірного детермінізму система втрачає внутрішні механізми самоорганізації, в результаті чого вона входить у фазу «застою».

Саме тому виникнення нестійкості внаслідок нагромаджених внутрішніх та зовнішніх протиріч системи надає імпульсу процесу самоорганізації. Після того як вичерпані можливості адаптивного розвитку, припиняється лінійне зростання, система проходить через критичну точку і вступає у стан нестійкості, виникають передумови формування нової якості первинних елементів, їх взаємозв'язків, а отже, нової структури та складнішого рівня організації системи [9, с. 252].

Недієвість програмування політики ефективного функціонування грошово-кредитного сектору в системі фінансової безпеки держави забезпечує мультиплікативний ефект посилення дестабілізуючого впливу некерованих вхідних параметрів. Тому доцільним є своєчасне їх виявлення, визначення характеру та ступеня небезпеки з метою подальшої реалізації комплекс-

су заходів стосовно їх уникнення та подолання спричинених ними негативних наслідків. Це зумовлює необхідність побудови моделі взаємодії відкритої системи фінансової безпеки із чинниками зовнішнього середовища [8].

У контексті розгляду фінансової безпеки крізь призму концепції відкритих систем процес наближення траєкторії руху системи фінансової безпеки до критичного значення одного з показників її функціонування на фазовій площині не характеризується як катастрофічний. Особливої уваги в контексті цієї концепції вимагає така сукупність значень характеристик системи, за якої вона наближається до точки біфуркації. Через втрату системою фінансової безпеки стійкості в точці біфуркації незначні зміни зовнішнього середовища можуть привести до значних якісних змін у структурі досліджуваної системи та подальшій траєкторії її розвитку.

Під час переходу системи від хаосу до порядку через точку біфуркації в область тяжіння простого атрактора спостерігається процес самоорганізації. По суті, безпекозабезпечувальна функція системи запускає цей процес і всіляко його підтримує. Інакше процес самодезорганізації запуститься самостійно, і після каскаду біфуркацій виникне хаос, що виведе систему в область тяжіння хаотичного атрактора, що приведе до розрізненості між стратегічними цілями та посилення негативного синергетичного ефекту [5].

Це зумовлює необхідність розроблення стратегії розвитку грошово-кредитного сектору, за допомогою якого на основі виявлення точок біфуркацій та їх аналізу можна ідентифікувати тип кризи та врахувати наявність внутрішнього механізму розвитку, що властивий фінансовій безпеці держави, у певному періоді – адаптаційного або біфуркаційного. Розроблення відповідної стратегії стає вирішальним критерієм ефективності протидії вхідним некерованими параметрам системи.

Висновки. Стійкість системи фінансової безпеки як екстремального фактора до впливу загроз зовнішнього середовища буде тим вищою, чим більш когерентною буде її внутрішня структура та більш ефективною державна політика розвитку грошово-кредитного сектору. Водночас посилення стимулюючого характеру грошово-кредитної політики забезпечить виправлення структурних дисбалансів фінансової системи України і побудову фундаменту сталого збалансованого економічного зростання. Це вимагає розроблення економіко-математичного інструментарію комплексного захисту системи фінансової безпеки держави із застосуванням дієвих організаційно-економічних механізмів та засобів нейтралізації загроз системному функціонуванню грошово-кредитного сектору.

Важливо, аби подальші дослідження у цьому напрямі стосувалися удосконалення концептуально-прикладних засад моделювання впливу зміни параметрів грошово-кредитної сфери на стан фінансової безпеки держави.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бойко В.В. Пріоритети та інструменти розвитку сільських територій в системі забезпечення економічної безпеки України: монографія. Львів: Видавництво ННВК «АТБ», 2017. 426 с.
2. Іляш О.І. Трансформації системи соціальної безпеки України: регіональний вимір: монографія. Львів: ПАІС, 2012. 592 с.
3. Мойсеєнко І.П. Управління інтелектуальним потенціалом: монографія / І.П. Мойсеєнко. Львів: Аверс, 2007. 304 с.
4. Васильців Т.Г. Вплив діяльності інституційних інвесторів небанківського типу на розвиток вітчизняного ринку фінансових послуг / Васильців Т.Г., Черкасова С.В. // Актуальні проблеми економіки. К: ВНЗ «Національна академія управління». № 2 (176), 2016. С. 252-260.
5. Корчевська Л.О. Методологія синергетичного управління економічною безпекою підприємства: монографія / Л.О. Корчевська. Херсон: Вид-во ПП Вишемирський В.С., 2016. 468 с.
6. Качинський А.Б. Індикатори національної безпеки: визначення та застосування їх граничних значень: монографія / А.Б. Качинський. К.: НІСД, 2013. 104 с.
7. Коломієць І.Ф. Загрози та виклики економічній безпеці держави: синергетичний аспект / І.Ф. Коломієць, О.В. Пабат // Регіональна економіка. 2011. № 1. С. 7-13.
8. Комірна В.В. Моделювання системи показників безпеки національної економіки на основі теорії відкритих систем / В.В. Комірна, І.І. Стрельченко // Прометей. 2014. № 2 (44). С. 43-47.
9. Васильців Т.Г. Стратегічні пріоритети державної структурної політики імпортозаміщення в Україні / Васильців Т.Г., Лупак Р.Л. // Актуальні проблеми економіки. К: ВНЗ «Національна академія управління». № 2 (176), 2016. С. 252-260.

REFERENCES:

1. Boyko V.V. Priorities and tools of rural development in the system of economic security of Ukraine, Lviv, Publishing house of the NNVK «ATB», 426 p.
2. Ilyash O.I. Transformation of Ukraine's Social Security System: Regional Dimension, Lviv, PAIS, 2012, 592 p.
3. Myseyenko I.P. Management of intellectual potential, Lviv, Avers, 2007, 304 p.
4. Vasylytsiv T.H., Cherkasova S.V. Influence of Non-Banking Institutional Investors on the Development of the National Financial Services Market, Actual problems of the economy, 2016, № 2 (176), pp. 252-260.
5. Korchevs'ka L.O. Methodology of synergetic management of economic safety of the enterprise, Kherson, Publishing house «Vyshemirsky VS», 2016, 468 p.
6. Kachyns'kyi A.B. Indicators of national security: definition and application of their limit values, Kyiv, National Institute for Strategic Studies, 2013, 104 p.
7. Kolomyiets' I.F. Threats and Challenges to the Economic Security of the State: Synergetic Aspect, Regional economy, 2011, № 1, pp. 7-13.
8. Komikernaya V.V., Strelchenko I.I. Simulation of the system of indicators of national economy security on the basis of the theory of open systems, Prometey, 2014, № 2 (44), pp. 43-47.
9. Vasylytsiv T.H., Lupak R.L. Justification of strategic priorities of state structural policy of import substitution in Ukraine, Actual problems of economics, 2016, № 1, pp. 252-260.

Hudzovata O.O.*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at Department of Computer Science
Lviv University of Trade and Economics*

CONCEPTUAL BASES FOR PROGRAMMING OF THE FUNCTIONING OF THE MONEY-CREDIT SECTOR OF THE STATE

Economic and mathematical programming of the state policy of regulation of development of monetary and credit sector in the system of ensuring the financial security of Ukraine is carried out. The place and role of the monetary sector in the system of financial security of the state are shown.

The proposed structural model of financial security of the state is oriented on ensuring the functional and institutional interaction of elements of the financial system, coordination and programming of the systemic functioning of the monetary sector by ensuring balance of money supply, improving the parameters of functioning of the financial and credit sector, curbing inflation and ensuring the stability of the monetary unit.

The basic functions of the functioning of the system of financial security of the state in the conditions of increased instability of the external environment, in particular, functions: analysis, planning, coordination, preventive, monitoring, regulation, are characterized. A dynamic model and directions of a synergetic approach to modelling the state of the state financial security system are developed.

It is established that the stability of the system of financial security of the state to the influence of external threats is higher, the more coherent its internal structure and more effective state policy of development of the monetary sector. At the same time, the strengthening of the stimulating nature of monetary policy will ensure the correction of structural imbalances in the financial system of Ukraine and the building of the foundation for sustainable balanced economic growth. This requires the development of economic and mathematical tools for comprehensive protection of the state's financial security system, with the use of effective organizational and economic mechanisms and means to neutralize threats to the systemic functioning of the monetary sector.

УДК 336.7

Гуцаленко О.О.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Вінницького національного аграрного університету

АНАЛІЗ ДИНАМІКИ ОКРЕМИХ ПОКАЗНИКІВ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

АНОТАЦІЯ

У статті зазначається, що початок ХХІ століття характеризується наявністю суттєвих трансформаційних процесів у світовій фінансовій системі. Автором вказується, що взаємозалежність фінансових систем приводить до появи нових загроз на національному рівні. У статті проаналізовано наукові підходи до визначення сутності категорії «фінансова безпека». Використання системно-структурного підходу дало змогу визначити основні елементи фінансової безпеки, такі як банківська, боргова, бюджетна, грошова безпека. У статті вказується на доцільність урахування окремих індикаторів світових ринків, які суттєво впливають на динаміку національних показників.

Ключові слова: фінансова безпека, борг, фінансовий ринок, індикатори, бюджет.

АННОТАЦИЯ

В статье отмечается, что начало ХХІ века характеризуется наличием существенных трансформационных процессов в мировой финансовой системе. Автором указывается, что взаимозависимость финансовых систем приводит к появлению новых угроз на национальном уровне. В статье проанализированы научные подходы к определению сущности категории «финансовая безопасность». Использование системно-структурного подхода позволило определить основные элементы финансовой безопасности, такие как банковская, долговая, бюджетная, денежная безопасность. В статье указывается на целесообразность учета отдельных индикаторов мировых рынков, которые существенно влияют на динамику национальных показателей.

Ключевые слова: финансовая безопасность, долг, финансовый рынок, индикаторы, бюджет.

ANNOTATION

The article states that the beginning of the 21st century is characterized by the presence of the significant transformational processes in the world financial system. The author states that the interdependence of the financial systems leads to the new threats at the national level. The article analyzes the scientific approaches to the definition of the essence of the category «financial security». The use of system-structural approach has allowed to identify the main elements of financial security: banking, debt, budget and monetary. The article indicates the expediency of taking into account individual indicators of world markets that significantly affect the dynamics of national indicators.

Key words: financial security, debt, financial market, indicators, budget.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Початок ХХІ століття характеризується наявністю суттєвих трансформаційних процесів у світовій фінансовій системі. Динаміка зазначених процесів значною мірою визначається впливом глобалізації. Доцільно погодитися із [1, с. 89], що глобалізація відображає нову реальність зростання взаємозалежності, зумовлену поширенням новітніх комунікаційних технологій (національні кордони не є перешкодою для вільної торгівлі і руху капіталу). Взаємозалежність фінансових систем приводить до появи нових загроз на національ-

ному рівні. Вищезазначене і зумовлює актуальність обраної теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спирається автор. Із здобуттям незалежності нашої країни проблематика національної безпеки та її складників стає об'єктом дослідження багатьох учених. Так, одним із перших учених, хто системно досліджував зазначену тематику, був Г. Пастернак-Таранушенко [2]. Питанням розроблення механізмів забезпечення фінансової безпеки присвячено праці О. Барановського [3] та М. Єрмошенка [4]. Окремі питання досліджуваної теми висвітлюються у працях П.Ю. Курмаєва [5]. Проблематика безпеки з позицій аналізу фінансових індикаторів розкривається у праці колективу авторів [6].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Водночас динамічність соціально-економічної ситуації на глобальному та національному рівнях зумовлює доцільність аналізу сучасних тенденцій показників фінансової безпеки. Також, на думку автора, уточнення потребує перелік показників, які необхідно враховувати під час розрахунку рівня фінансової безпеки України.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження динаміки окремих показників фінансової безпеки України та формування рекомендацій щодо уточнення їх елементного складу.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Фінансова безпека є однією із базових категорій вітчизняної економічної науки. Зазначене зумовило наявність багатьох підходів до визначення сутності наукової категорії «фінансова безпека». Так, М. Єрмошенко вважає безпечним «стан фінансово-кредитної сфери, який характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, здатністю цієї сфери забезпечувати ефективне функціонування національної економічної системи та економічне зростання» [4, с. 63].

Досить виваженим, на нашу думку, є трактування фінансової безпеки як захищеності фінансових інтересів на усіх рівнях фінансових відносин; певного рівня фінансової незалежності, стабільності і стійкості фінансової сис-

теми країни в умовах впливу на неї зовнішніх і внутрішніх дестабілізуючих факторів, що становлять загрозу фінансовій безпеці; здатності фінансової системи держави забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи [7, с. 267].

Ми вважаємо позитивним акцентування уваги на зовнішніх факторах, які спроможні негативно вплинути на функціонування національної фінансової системи.

Питання фінансової безпеки знайшло відображення у законодавчих актах та нормативних документах. Зокрема, Законом України «Про основи національної безпеки України» визначено основні засади державної політики, спрямованої на захист національних інтересів і гарантування в Україні безпеки особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз в усіх сферах життєдіяльності.

Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України містять достатньо вичерпну інформацію щодо класифікації фінансової безпеки, визначають перелік показників, за допомогою яких розраховується її рівень.

Разом із тим, на нашу думку, наведені у [8] складники фінансової безпеки та їх елементний склад є певною мірою дискусійними. Так, у складі фінансової безпеки пропонується виділяти такі елементи, як банківська, небанківського фінансового ринку, боргова, валютна та грошово-кредитна безпека. На нашу думку, окремі складники дублюють один одного, наприклад, банківська та грошово-кредитна безпека тощо.

Використання системно-структурного підходу дало змогу визначити основні елементи фінансової безпеки, такі як банківська, боргова, бюджетна, грошова безпека.

Питання формування елементного складу фінансової безпеки є надзвичайно важливим, оскільки дає змогу визначити сукупність індикаторів, моніторинг яких уможливило ідентифікацію рівня загроз та ймовірності виникнення кризових явищ у фінансовій сфері.

У вищенаведеному документі [8] пропонується 32 показники фінансової безпеки. Детальне ознайомлення з ними дало змогу сформулювати низку висновків.

По-перше, наявність малоілюстративних показників. Так, наприклад, пропонується враховувати рівень волатильності індексу Першої фондової торговельної системи (ПФТС). Водночас обсяг торгів на ПФТС протягом 2007-2016 років скоротився у доларовому еквіваленті більш ніж удвічі, а частка біржового ринку в загальному обсязі торгів на ринку цінних паперів зменшилася з 27,69% у 2013 році до 11,18% у 2016 році. Тобто кількісні та якісні показники діяльності ПФТС суттєво не впливають на функціонування фінансового ринку України.

Аналогічно частка кредитів в іноземній валюті в загальному обсязі наданих кредитів не

дозволяє повною мірою визначити характер їх впливу на фінансову систему нашої країни.

По-друге, неврахування глобальних індикаторів, які впливають на динаміку показників фінансової безпеки України.

У контексті вищезазначеного доцільно погодитися із думкою, сформульованою у науковій праці [3, с. 27], що головний зовнішній виклик фінансовій безпеці пов'язаний з тим, що об'єктивний процес інтеграції країни у світове співтовариство може супроводжуватися неконтрольованим зростанням зовнішньої заборгованості, обмеженням присутності держави на зарубіжних фінансових ринках, вивезенням за кордон валютних запасів, гальмуванням розвитку власної фінансової інфраструктури, послабленням фінансової самостійності у вирішенні найболючіших питань соціально-економічного розвитку країни, а також позицій вітчизняних підприємств, організацій і установ.

Саме тому доцільним є врахування окремих індикаторів світових ринків, які суттєво впливають на динаміку пов'язаних із ними національних.

З цієї метою необхідно погодитися з науковим підходом [9, с. 7-10], у межах якого пропонується враховувати індекси, що характеризують фінансові ринки Азії, Європи та Америки. Заслужовує на увагу також урахування динаміки цін на окремі товари, які є домінуючими у вітчизняному експорті, оскільки обсяг їх реалізації за кордон визначає суму валютної виручки.

До таких товарів слід віднести зернові культури, жири та олії тваринного або рослинного походження, чорні метали та інші.

Так, на рис. 1 зображена динаміка цін на зерно, які виросли протягом 2017 року більш ніж на 4,0%. Загальний обсяг експорту зернових культур упродовж січня-листопада 2017 року становив 5947,552 млн дол. США (15,1% загального обсягу експорту) [10].

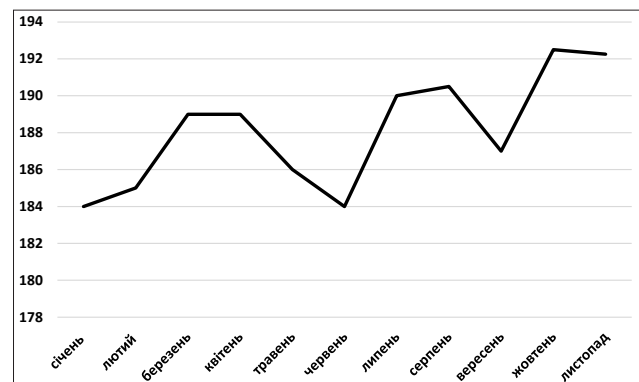

Рис. 1. Динаміка цін на зерно (Wheat 12.5%, FOB Black Sea), дол. США, у 2017 році

Джерело: [11]

Згідно із прогнозами НБУ [12], у 2018 році очікується зниження цін на інші позиції українського експорту (сталь та залізну руду). У та-

кому разі зменшення валютних надходжень, ймовірно, вдасться компенсувати за рахунок підвищення ціни продовольства, зумовленого низьким врожаєм у світі в поточному маркетинговому році.

Залежність вітчизняної економіки від світових цін на енергоресурси зумовлює доцільність їх врахування саме під час визначення рівня фінансової безпеки. Динаміка курсу національної грошової одиниці щодо дол. США загалом повторює траєкторію ціни на нафту (рис. 2).

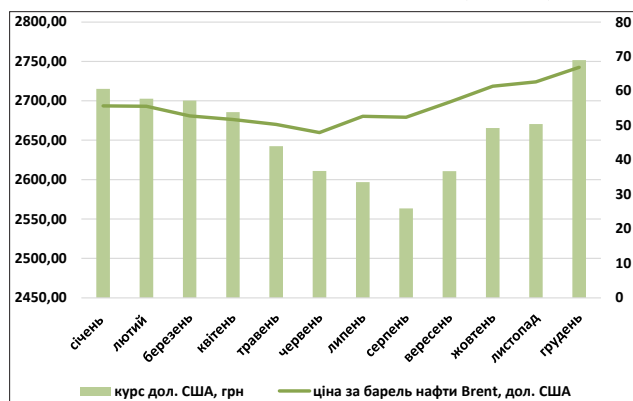

Рис. 2. Динаміка курсу дол. США/грн та ціни нафти марки Brent, дол. США, у 2017 році

Джерело: [14]

У цьому контексті досить обґрунтованими є пропозиції [9] враховувати під час розрахунку рівня фінансової безпеки окремі світові індекси:

- Gold Price: London Fixings (Велика Британія);
- Philadelphia Gold and Silver Index (США);
- Oppenheimer Limited-Term Government Fund Class A (США).

Фінансова глобалізація посилила вплив міжнародних ринків на здійснення операцій кредитування та запозичення резидентами різних країн, що привело до зростання міжнародної мережі фінансових інститутів і корпорацій, до підвищення частки бізнесу, що припадає на зарубіжні країни, і до фундаментальних змін у їх системах організації управління фінансовими потоками [1, с. 89].

Близько 12% в структурі ЗВР України на кінець 2017 року займають СПЗ (XDR). Станом на вересень 2017 року було створено та виділено 204 млрд СПЗ (еквівалентно приблизно 290 млрд дол. США) [16]. Отже, логічним, з огляду на співпрацю нашої країни із МВФ, є моніторинг курсу СПЗ та ставок запозичень на світових фінансових ринках, наприклад, LIBOR.

Особливої уваги, на нашу думку, потребує моніторинг фінансових інструментів, які набули поширення упродовж останнього десятиріччя. Йдеться про криптовалюти.

Ігнорування їх впливу на глобальну та національну економіку, а зрештою, і на рівень фінансової безпеки може привести до виникнення і розвитку кризових явищ. На рис. 4 наведена

інформація, яка унаочнює зростання капіталізації ринку криптовалют.

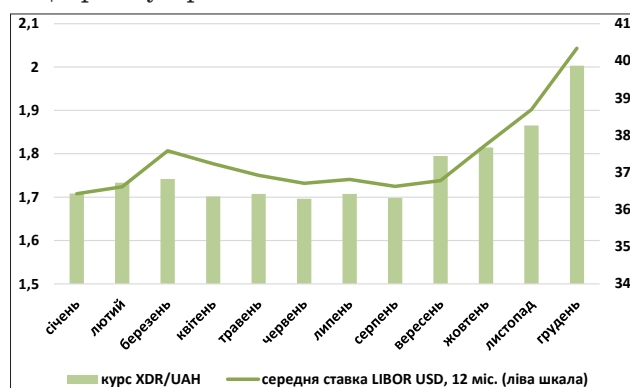

Рис. 3. Динаміка курсу СПЗ/грн та середньої ставки LIBOR, %, у 2017 році

Джерело: [15]

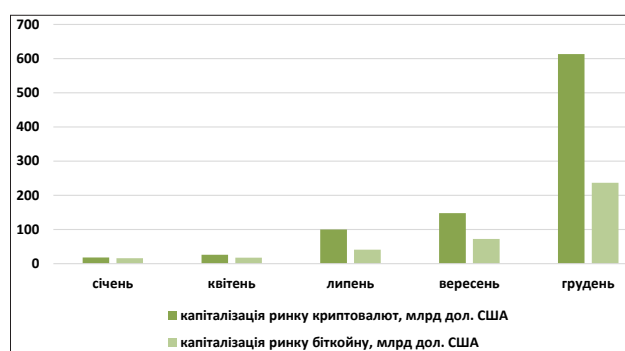

Рис. 4. Динаміка капіталізації ринку криптовалют загалом та Bitcoin, млрд дол. США, протягом 2017 року

Джерело: [17]

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Доцільно погодитися із [1, с. 89], що розвиток України в довгостроковому періоді буде проходити в надзвичайно складних міжнародних умовах, пов'язаних із посиленням конкуренції на фінансових ринках.

Узагальнення наявних наукових підходів дало змогу визначити основні напрями забезпечення фінансової безпеки України:

- удосконалення системи моніторингу показників фінансової безпеки;
- прогнозування динаміки основних індикаторів фінансової безпеки;
- розроблення практичних рекомендацій щодо реалізації конкретних заходів, спрямованих на підвищення рівня фінансової безпеки, залежно від фактичних значень показників.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Ткаленко С. Фінансова безпека держави в умовах посилення глобалізаційних процесів / С. Ткаленко // Міжнародна економічна політика. 2013. Вип. 1. С. 87-104.
2. Пастернак-Таранушенко Г. Економічна і національна безпека держави / Г. Пастернак-Таранушенко // Економіка України. 1994. № 2. С. 51-56.

3. Барановський О.І. Фінансова безпека / О.І. Барановський. К.: Фенікс, 1999. 338 с.
4. Єрмошенко М.М. Фінансова безпека / М.М. Єрмошенко // Віче. 1998. № 11. – С. 61-73.
5. Kurmaiev P.Yu. Current trends of financing of innovative activity entities in Ukraine / P.Yu. Kurmaiev, E.A. Bayramov // Науковий вісник Полісся. 2017. № 2 (10). С. 55-62.
6. Frankel J. Can Leading Indicators Assess Country Vulnerability? Evidence from the 2008-09 Global Financial Crisis / J. Frankel, G. Saravelos // HKS Faculty Research Working Paper Series. John F. Kennedy School of Government, Harvard University, 2011. 55 p.
7. Мелих О. Фінансова безпека держави: сутність, критерії оцінки та превентивні заходи зміцнення / О. Мелих // Економічний аналіз. 2013. № 12 (2). С. 266-272.
8. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки. URL: http://cct.com.ua/2013/29.10.2013_1277.htm.
9. Kornprobst A. An Empirical Approach to Financial Crisis Indicators Based on Random Matrices / A. Kornprobst, R. Douady. URL: <https://arxiv.org/abs/1506.00806>.
10. Товарна структура зовнішньої торгівлі у січні-листопаді 2017 року. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
11. Export prices of wheat. URL: <http://www.fao.org/giews/food-prices/regional-roundups/detail/ru/c/1072726/>.
12. Звіт про фінансову стабільність. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=60764561>.
13. Kurmaiev P. Innovative and Replenishment Approach to Regional Economy Management / P. Kurmaiev // European Researcher. 2013. Vol. (38), № 1-1. С. 28-31.
14. Офіційний курс гривні щодо іноземних валют. URL: http://www.bank.gov.ua/files/Exchange_r.xls.
15. US Dollar LIBOR rates 2017. URL: <http://www.global-rates.com/interest-rates/libor/american-dollar/2017.aspx>.
16. Чурій О. Управління міжнародними резервами України / О. Чурій. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=62818486>.
17. Обзор рынка криптовалют и ICO. URL: <https://anycoin.news/2018/01/05/obzor-rynka-ico-2017/>.
3. Baranovskyi, O.I. (1999), *Finansova bezpeka* [Financial security], Feniks, Kyiv, Ukraine.
4. Yermoshenko, M.M. (1998), "Financial security", *Viche*, no. 11, pp. 61-73.
5. Kurmaiev, P.Yu. and Bayramov, E.A. (2017), "Current trends of financing of innovative activity entities in Ukraine", *Naukovyi visnyk Polissia*, no. 2, pp. 55-62.
6. Frankel, J. and Saravelos, G. (2011), "Can Leading Indicators Assess Country Vulnerability? Evidence from the 2008-09 Global Financial Crisis", *HKS Faculty Research Working Paper Series*, 55 p.
7. Melykh, O. (2013), "The financial security of the state: essence, evaluation criteria and preventive measures of strengthening", *Ekonomichnyi analiz*, no. № 12. pp. 266-272.
8. Official site of Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine (2013), "Guidelines to Assessing the Level of Economic Security", available at: http://meold.kmu.gov.ua/minrec/control/uk/publish/category/main?cat_id=38738&stind=1 (Accessed 25 January 2018).
9. Kornprobst, A. and Douady, R. (2015), "An Empirical Approach to Financial Crisis Indicators Based on Random Matrices", available at: <https://arxiv.org/abs/1506.00806> (Accessed 25 January 2018).
10. Official site of State Statistics Service of Ukraine (2017), "Commodity Pattern of Foreign Trade of Ukraine, January-November 2017", available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 25 January 2018).
11. Official site of FAO (2018), "Export prices of wheat", available at: <http://www.fao.org/giews/food-prices/regional-roundups/detail/ru/c/1072726/> (Accessed 25 January 2018).
12. Official site of National bank of Ukraine (2018), "Financial Stability Report", available at: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=60764561> (Accessed 30 January 2018).
13. Kurmaiev, P. (2013), "Innovative and Replenishment Approach to Regional Economy Management", *European Researcher*, Vol. 38, no. 1-1, pp. 28-31.
14. Official site of National bank of Ukraine (2018), "Official exchange rate of Hryvnia", available at: http://www.bank.gov.ua/files/Exchange_r.xls (Accessed 30 January 2018).
15. Triami Media B.V. (2018), "US Dollar LIBOR rates 2017", available at: <http://www.global-rates.com/interest-rates/libor/american-dollar/2017.aspx> (Accessed 30 January 2018).
16. Churii, O. (2018), "Management of Ukraine's international reserves", available at: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=62818486> (Accessed 30 January 2018).
17. Anycoin.news (2018), "Market review of cryptography and ICO", available at: <https://anycoin.news/2018/01/05/obzor-rynka-ico-2017/> (Accessed 30 January 2018).

REFERENCES:

1. Tkalenko, S. (2013), "Financial security of the state in the conditions of strengthening of globalization processes", *Mizhnarodna ekonomichna polityka*, no. 1, pp. 87-104.
2. Pasternak-Taranushenko, H. (1994), "Economic and national security of the state", *Mizhnarodna ekonomichna polityka*, no. 2, pp. 51-56.

Hutsalenko O.O.
*Candidate of Economical Sciences,
Senior Lecturer at Department of Finance, Banking and Insurance
Vinnytsia National Agrarian University*

ANALYSIS OF DYNAMICS OF INDIVIDUAL INDICATORS OF UKRAINE'S FINANCIAL SECURITY

The article states that the beginning of the 21st century is characterized by the presence of significant transformational processes in the world financial system. The dynamics of these processes is determined by the impact of globalization. Globalization reflects the new reality of the growing interdependence caused by the spread of the latest communication technologies. The author states that the interdependence of the financial systems leads to new threats at the national level.

The purpose of the article is to study dynamics of individual indicators of financial security in Ukraine and to formulate recommendations for clarifying their elemental composition. Financial security is one of the basic categories of domestic economic science. The article analyses scientific approaches to the definition of the essence of the category "financial security". The issue of financial security has been reflected in legislative acts and regulations.

The use of system-structural approach has allowed identifying the main elements of financial security: banking, debt, budget, and monetary.

It is noted that the issue of forming the elemental composition of financial security is extremely important since it allows us to determine the set of indicators, monitoring of which enables the identification of the level of threats and the probability of crisis phenomena occurrence in the financial sphere.

The article indicates the expediency of taking into account individual indicators of world markets that significantly affect the dynamics of national indicators. For example, it is necessary to take into account the dynamics of prices for individual goods that are dominant in domestic exports since the volume of their sales abroad determines the amount of foreign exchange earnings.

The synthesis of the existing scientific approaches allowed determining the main directions of ensuring the financial security of Ukraine: improving the system of monitoring the financial security indicators; forecasting the dynamics of the main indicators of financial security; development of the practical recommendations for the implementation of specific measures aimed at increasing the level of financial security.

УДК 336.1

Петренко Л.М.

*асистент кафедри фінансів та планування
Центральноукраїнського національного технічного університету*

ОСНОВНІ ЕЛЕМЕНТИ СИСТЕМИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

АНОТАЦІЯ

У статті визначено та систематизовано ключові елементи системи фінансового забезпечення інвестиційного розвитку регіону. Наведено авторське визначення поняття «фінансове забезпечення інвестиційного розвитку регіону». Проаналізовано та визначено основні елементи, на основі яких сформовано систему фінансового забезпечення інвестиційного розвитку регіону. Розроблено структурну модель системи фінансового забезпечення регіону.

Ключові слова: фінансове забезпечення, інвестиційний розвиток, система, мета, функції, принципи, методи, важелі, суб'єкти, об'єкти, інструменти фінансового забезпечення, джерела фінансового забезпечення.

АННОТАЦИЯ

В статье определены и систематизированы ключевые элементы системы финансового обеспечения инвестиционного развития региона. Приведено авторское определение понятия «финансовое обеспечение инвестиционного развития региона». Проанализированы и определены основные элементы, на основе которых сформирована система финансового обеспечения инвестиционного развития региона. Разработана структурная модель системы финансового обеспечения региона.

Ключевые слова: финансовое обеспечение, инвестиционное развитие, система, цель, функции, принципы, методы, рычаги, субъекты, объекты, инструменты финансового обеспечения, источники финансового обеспечения.

ANNOTATION

The article defines and systematizes the key elements of the financial support system for the region's investment development. The author's definition of the concept of «financial support for the investment development of the region» is given. The main elements on the basis of which the system of financial support for the investment development of the region was formed are analyzed and determined. A structural model of the financial support system of the region was developed.

Key words: financial support, investment development, system, purpose, functions, principles, methods, levers, subjects, objects, financial support instruments, sources of financial support.

Постановка проблеми. У сучасних умовах для вирішення завдань підйому регіональної економіки на довгострокову перспективу і забезпечення економічного зростання необхідне створення якісно сформованої інвестиційної інфраструктури, яка здатна створити умови для здійснення інвестиційної діяльності, знизити ступінь ризику інвестиційних вкладень, полегшити залучення додаткових інвестицій, акумулюючи фінансові ресурси. Отже, проблеми фінансування інвестицій постають дуже гостро. Саме подолання цієї проблеми дозволить реалізувати фінансові можливості і тим самим дасть життєвість інвестиційному розвитку регіонів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання фінансового забезпечення інвестиційної діяльності окреслено в працях таких учених, як Й. Шумпетер, С. Юрій, М. Кондратьєва,

В. Опаріна, В. Осипіщева, В. Федосов, О. Москаль, І. Сокирська та ін. Однак сьогодні недостатньо уваги приділено системі фінансового забезпечення інвестиційного розвитку регіону.

Постановка завдання. Мета статті – дослідити і вивчити категорію фінансового забезпечення інвестиційного розвитку регіону та систематизувати його основні елементи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Система фінансового забезпечення інвестиційного розвитку регіону має власний понятійний апарат, у якому ключовим є поняття «фінансове забезпечення». Фінансове забезпечення інвестиційного розвитку визначає джерела, методи і форми фінансування ефективних інвестиційних проєктів, які передбачають досягнення економічного, соціального, екологічного та науково-технічного ефектів [1, с. 322]

Огляд різних трактувань [2-13] поняття «фінансове забезпечення» показує, що можна виділити такі основні пов'язані з ним змістові аспекти:

- як узагальнюючий метод взаємозв'язаного набору фінансових форм [2; 3];
- як сукупність економічних відносин для пошуку, залучення та ефективного використання фінансових ресурсів [4];
- як джерело покриття витрат [5];
- як процес організації фінансування на основі відповідної системи фінансування [6; 7; 8].

У науковій літературі існує багато визначень поняття «фінансове забезпечення», що відносяться як до загальних, так і до конкретних [9; 10; 11; 12; 13]. Узагальнюючи всі наведені вище визначення, пропонуємо під фінансовим забезпеченням інвестиційного розвитку регіону розуміти «сукупність конкретних економічних відносин, що пов'язані із залученням та ефективним використанням фінансових ресурсів для реалізації основних заходів, пов'язаних з інвестиційним розвитком в регіоні».

Фінансове забезпечення інвестиційного розвитку визначає мету, завдання, функції, принципи, законодавчо-нормативне забезпечення, методи і важелі фінансування ефективних інвестиційних проєктів, які передбачають досягнення економічного, соціального, екологічного та науково-технічного ефектів у регіоні [13, с. 25]. Система фінансового забезпечення інвестиційного розвитку представлена на рис. 1.

Головними складниками фінансового забезпечення інвестиційного розвитку є:

- суб'єкт;

- об'єкт;
- джерела фінансування інвестиційного розвитку регіону;
- інструменти фінансового забезпечення.

Розглядаючи основні складники фінансового забезпечення інвестиційного розвитку регіону, визначимо, що до суб'єктів відносять органи державної влади, які визначають бюджетну політику на бюджетний рік, контролюють та забезпечують виконання бюджету; органи місцевого самоврядування, що формують та ефективно використовують фінансові ресурси для задоволення потреб у регіоні; громадські об'єднання, які надають організаційну, фінансову, технічну підтримку для розвитку регіону; приватний сектор (бізнес), що забезпечує цільове спрямування фінансових ресурсів підприємств, установ, організацій; міжнародні донорські організації, які акумулюють громадян навколо різних проблемних питань; фізичні особи та домогосподарства, які здійснюють податкові платежі фізичних осіб та заощадження.

Усі зазначені суб'єкти фінансового забезпечення акумулюють фінансові ресурси на розвиток різного виду об'єктів, таких як інвестиційні

проекти, програми розвитку регіону та цільові програми.

До джерел фінансового забезпечення можна віднести всі фінансові ресурси, які спрямовуються на забезпечення об'єктів інвестиційного розвитку регіону. А саме бюджетні кошти, власні кошти підприємств та організацій, кредитні ресурси, залучені кошти, кошти міжнародних організацій, іноземні інвестиції, кошти фізичних осіб, гранти тощо.

Під інструментами фінансового забезпечення інвестиційного розвитку регіону слід розуміти сукупність засобів, що необхідні для формування та використання фінансових ресурсів. До них можна віднести кредити банків, муніципальні запозичення, інвестиційно-податкові кредити, власні кошти підприємств, бюджетні кошти, кошти цільових фондів, венчурне фінансування тощо.

Розглядаючи складники системи фінансового забезпечення інвестиційного розвитку регіону, варто визначити, що загальна мета системи полягає в забезпеченні максимізації добробуту регіону та ефективних шляхів реалізації інвестиційної стратегії регіону. У процесі реалізації

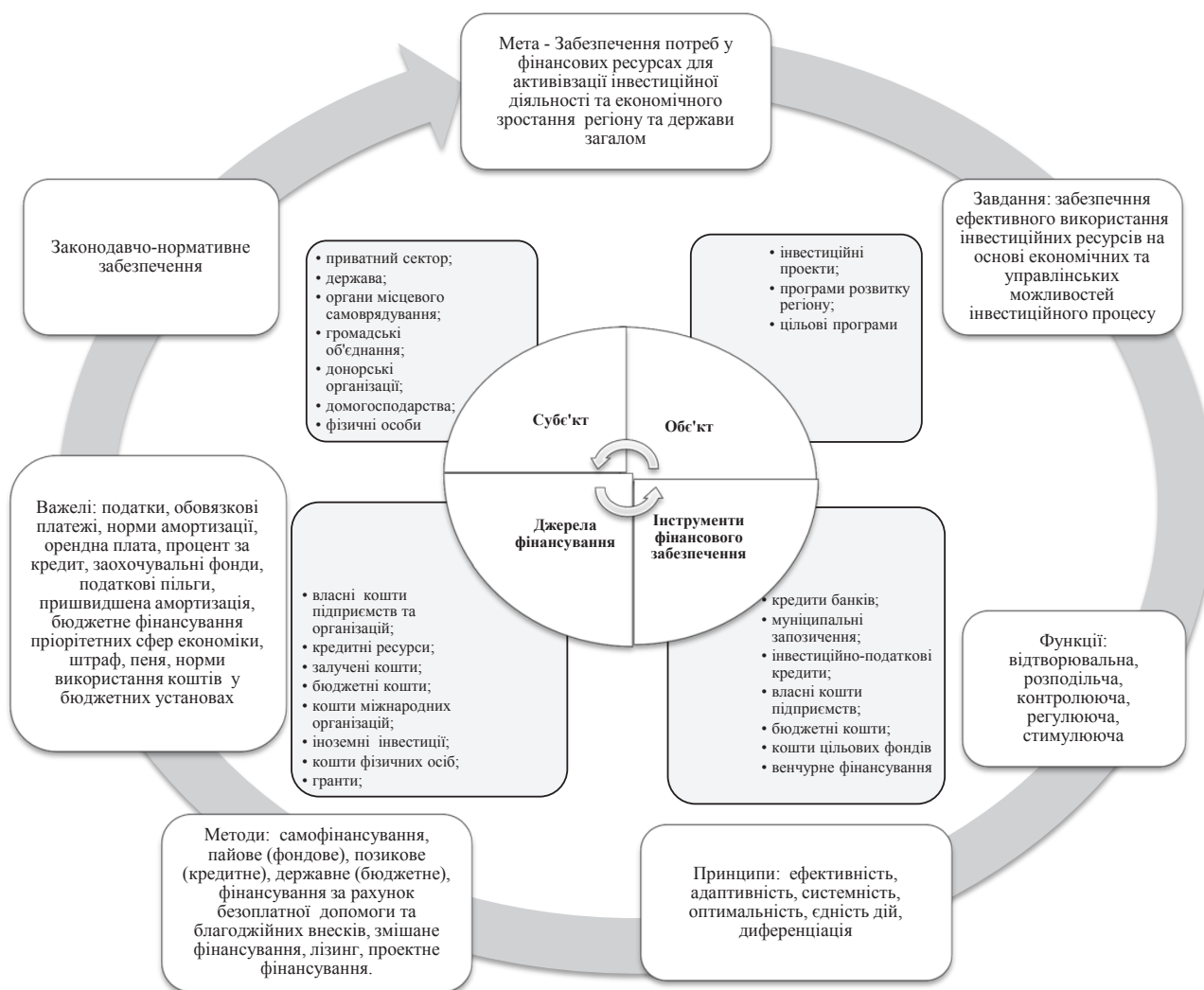

Рис. 1. Фінансове забезпечення інвестиційного розвитку (авторська розробка)

основної мети фінансового забезпечення інвестиційного розвитку регіону поставленні такі завдання, як:

- визначення найважливіших напрямів інвестиційної діяльності регіону;
- розроблення інвестиційного портфеля регіону;
- досягнення максимальної дохідності (чи прибутковості) або досягнення соціального ефекту від інвестиційної діяльності;
- мінімізації ризиків під час упровадженні інвестицій і здійснення інвестиційної діяльності;
- пошук ефективних шляхів прискорення реалізації чинної інвестиційної програми регіону та інвестиційних проектів.

Завдання системи фінансового забезпечення технологій управління інвестиційним розвитком регіону реалізуються через здійснення таких функцій, як:

- 1) відтворювальна, що проявляється через збалансування матеріальних і фінансових ресурсів на всіх стадіях кругообігу в процесі простого і розширеного відтворення;
- 2) контролююча, що реалізується за рахунок систематичного контролю за діяльністю компаній з боку держави через систему податкових платежів, а також на основі аналізу наданої фінансової звітності;
- 3) регулююча функція, що проявляється у забезпеченні процесів відтворення капіталу і підтримці достатніх темпів розвитку важливих галузей економіки регіону;
- 4) стимулююча, яка полягає в тому, що інвестування зорієнтоване на оновлення засобів виробництва, на активізацію найрухливіших і швидко змінюваних його елементів, на розвиток науки і техніки в межах регіону;
- 5) розподільча, коли за допомогою інвестування здійснюється розподіл отриманого в його грошовій формі між окремими суб'єктами, сферами і видами діяльності.

Основними принципами, на основі яких має бути сформована система фінансового забезпечення інвестиційного розвитку регіону, є:

- ефективність, тобто інвестиційні ресурси мають використовуватися таким чином, щоб досягти максимального ефекту за мінімальних витрат, що є актуальним нині в умовах обмеженості фінансових ресурсів регіону;
- системність, що передбачає формування та розподіл фінансових ресурсів регіону та має здійснюватися з урахуванням всіх цілей та завдань, які відображені в плані стратегічного інвестиційного розвитку регіону;
- оптимальність, яка означає, що формування системи фінансового забезпечення інвестиційного розвитку регіону повинно здійснюватися на основі використання сучасних методів аналізу, планування, контролю, багатоваріантних розрахунків;
- адаптивність, тобто сформована система має бути досить гнучкою, аби в сьогоdnішніх нестабільних умовах розвитку трансформувати

тися відповідно до змін фінансового середовища та нових потреб інвестиційного розвитку регіону;

- єдність дій, тобто у формуванні системи фінансового забезпечення інвестиційного розвитку регіону повинні бути задіяні всі учасники інвестиційного процесу;
- диференціація джерел фінансових ресурсів, тобто з метою підвищення ефективності та зниження ризику інвестування потрібно залучати фінансові ресурси з різних джерел.

Серед методів, що використовуються для фінансування інвестиційного розвитку регіону, виокремлюють: самофінансування, пайове, позикове, державне фінансування, фінансування за рахунок безоплатної допомоги та благодійних внесків, змішане фінансування, лізинг, проектне фінансування. Кожен метод проявляється через певну форму вираження фінансових відносин, що визначає конкретні способи формування і використання централізованих і децентралізованих фондів грошових коштів для забезпечення ефективного функціонування всіх складників ланок фінансової системи (рис. 2).

Найпоширенішим методом фінансового забезпечення є самофінансування, яке здійснюється за рахунок власних коштів, а саме: прибутку, амортизаційних відрахувань, резервних фондів, заощаджень. Найпоширенішою формою самофінансування є прибуток. Прибуток в основному використовується для здійснення незначних інвестицій. Крім прибутку, найвагомішим джерелом формування фінансових ресурсів інвестиційної діяльності підприємств регіону є амортизаційні відрахування. За рахунок амортизаційних відрахувань, резервів і чистого прибутку можна забезпечувати не тільки просте, а й розширене відтворення, не вдаючись до залучення зовнішніх джерел.

Ще одним потенційним джерелом інвестиційних ресурсів є заощадження підприємств та населення.

Пайове (фондове) фінансування (акціонування) – метод, який використовується для фінансування великих інвестиційних проектів із значними строками окупності витрат.

Позикове фінансування застосовується під час фінансування інвестиційних проектів із високою нормою прибутковості (яка перевищує ставку позичкового відсотка) та незначними строками окупності витрат. Позикове фінансування складається в основному з кредитів, емісії облігацій та запозичених коштів інших підприємств і власників.

Важливим джерелом ресурсів для інвестування є кошти державного і місцевих бюджетів, тобто державне (бюджетне) фінансування. Нині бюджетним інвестиціям приділяється недостатньо уваги. Завдяки цьому важелю держава може регулювати інвестиційний ринок України, забезпечувати здорову конкуренцію на ринку інвестиційних пакетів, стимулювати оптимальну кон'юнктуру ринку.

Фінансування через інститути розвитку орієнтується на систему фінансових партнерств і займає проміжне місце між комерційним фінансуванням рентабельних проектів і бюджетними асигнуваннями. Інститути розвитку сприяють не тільки залученню довгострокових інвестиційних коштів у пріоритетні галузі економіки, але й поширенню нових технологій, що підвищує інвестиційну привабливість території.

Інститути розвитку визначають як «спеціалізовані державні (квазідержавні) корпорації (компанії), діяльність яких спрямована на усунення «провалів ринку», що стримують економічний і соціальний розвиток країни». Згідно з визначенням рейтингового агентства «Експерт», інститути розвитку являють собою «інструмент прямого державного втручання, спрямованого на стимулювання тих чи інших галузей або регіонів у разі, коли «ординарні» ринкові інструменти не діють і потрібне «екстраординарне» втручання [14, с. 16].

Функціонування інститутів розвитку часто тісно пов'язане з інструментом державно-приватного партнерства, який, у свою чергу, дає змогу створити ефективну систему партнерських взаємин, забезпечуючи з боку держави комфортні умови для ведення бізнесу, а з боку бізнесу – вирішення суспільно значущих питань за рахунок підвищення рівня соціальної відповідальності приватного сектору. В умовах, коли держава постійно сти-

кається з проблемами нестачі бюджетних ресурсів і зростанням вимог до наданих послуг, приватний сектор набуває все більшого значення як джерело інвестиційного капіталу.

В останні роки помітно активізувався процес фінансування інвестицій за рахунок коштів фінансово-промислових формувань, створених на базі крупних промислових формувань, що функціонують у регіоні та спроможні сконцентрувати власні, державні, колективні і приватні кошти, а також іноземні інвестиції [15, с. 44].

Змішане фінансування – базується на комбінаціях різних методів фінансування інвестиційних проектів.

Протягом останнього сторіччя набуло популярності лізингове інвестування, що, з одного боку, пов'язано з розвитком інноваційної діяльності та впровадженням інновацій під час виробництва різноманітного устаткування та обладнання для всіх сфер економіки, а з іншого – зі значною його вартістю, що унеможливорює для багатьох суб'єктів господарювання придбання його на підставі договорів купівлі-продажу, поставки. Компромісним варіантом, який дозволяє використовувати новітнє устаткування без тягаря сплати його повної вартості та технічного обслуговування, що потребує спеціальних знань і навичок, став лізинг [7, с. 355].

Під проектним фінансуванням мають на увазі такий тип його організації, коли доходи,

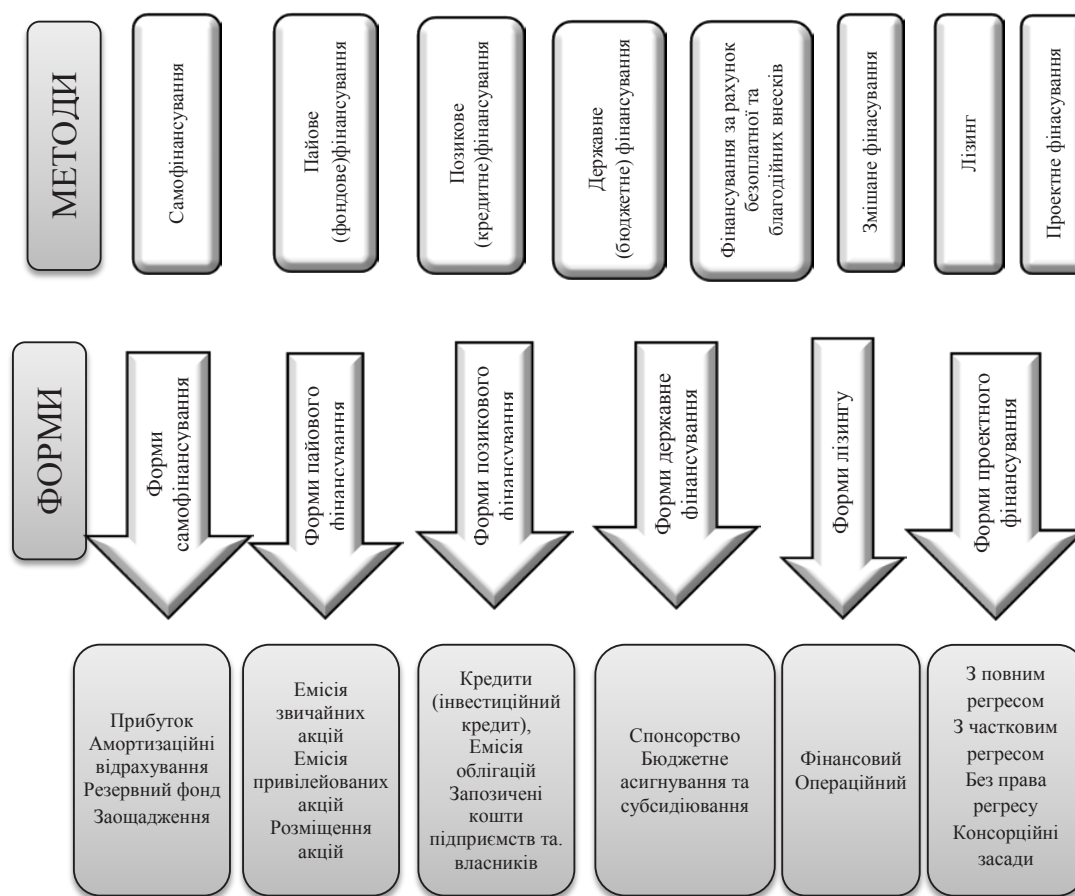

Рис. 2. Методи та форми фінансування інвестиційної діяльності (авторська розробка)

отримані в результаті реалізації проекту, є єдиним джерелом погашення боргових зобов'язань. Його використовують, як правило, коли необхідне залучення великого обсягу фінансових ресурсів для реалізації інвестиційного проекту зі значним життєвим циклом, крім того, в межах проекту існує невизначеність різноманітних рішень. Це значно збільшує рівень ризиків, які виникають під час реалізації проекту.

Законодавчо-нормативне забезпечення відіграє значну роль у системі фінансового забезпечення інвестиційного розвитку регіону. Основу цього забезпечення становлять закони України, постанови Верховної Ради України, укази Президента України, постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України, кодекси України, накази міністерств, рішення місцевих органів самоврядування тощо.

Запропонована система фінансового забезпечення інвестиційного розвитку регіону має чіткий визначений елементарний склад та структуру.

Висновки. Отже, підсумовуючи викладене, зазначимо, що аналіз поглядів науковців стосовно поняття «фінансове забезпечення» дав змогу сформулювати власне визначення фінансового забезпечення інвестиційного розвитку регіону та виокремити його елементи.

Розуміння системи полягає у взаємопов'язаному набіі елементів та способів їх з'єднання, що застосовуються для досягнення певної мети та виконання завдань. Для формування ефективної системи фінансового забезпечення інвестиційного розвитку регіону з урахуванням особливостей регіону враховують складові елементи системи, такі як мета, завдання, функції, принципи, методи, форми (важелі) та законодавчо нормативне забезпечення.

Власне формування моделі фінансового забезпечення інвестиційного розвитку регіону і є предметом подальших наукових досліджень.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Сороківська М.В. Фінансове забезпечення інвестиційного розвитку в Україні в сучасних умовах / М.В. Сороківська // Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук. праць. 2013. Вип. 23.8. С. 321-325.
2. Гладій С. Фінансовий механізм інвестування інноваційного розвитку: теоретико-методологічний підхід до управління / С. Гладій // Наука молода. – 2005. № 3. URL: http://www.library.tane.edu.ua/images/nauk_vydannya/gHL8ef.pdf.
3. Ковалева А.М. Финансы фирмы: учебник / А.М. Ковалева, М.Г. Лапуста, Л.Г. Скамай. М.: ИНФРАМ, 2000. 336 с.
4. Москаль О.І. Фінансове забезпечення розвитку агропромислового виробництва регіону (на матеріалах Чернівецької області): автореф. дис. канд. екон. наук / О.І. Москаль. К., 2001. 16 с.
5. Финансы: учебное пособие под ред. Родионовой В.М. / В.М. Родионова, В.Я. Вавилов, Л.И. Гончаренко и др. М.: Финансы и статистика, 2008. 432 с.
6. Опарін В.М. Фінанси (загальна теорія): навч. посіб. / В.М. Опарін. К.: КНЕУ, 2002. С. 17-18.
7. Фінанси: навч. посіб. / О.Г. Близнюк, Л.І. Ланкова, В.І. Осипцев та ін.; за ред. І.В. Осипцевої. К.: Знання, 2006. 415 с.
8. Фінанси: вишкіл студії: навч. посіб. / за ред. д.е.н., проф. Юрія С.І. Тернопіль: Карт-бланш, 2002. 357 с.
9. Сокирська І.Г. Діагностика фінансового забезпечення діяльності підприємства / І.Г. Сокирська // Фінанси України. 2003. № 1. С. 89-93.
10. Колодізев О.М. Фінансове забезпечення інноваційного розвитку національної економіки: дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.08 Гроші, фінанси і кредит / О.М. Колодізев. Суми, 2011. 508 с.
11. Осьмірко І.В. Система фінансового забезпечення інноваційного розвитку: поняття, структура та принципи функціонування / І.В. Осьмірко // Бізнес Інформ. № 7. 2012. С. 47-49.
12. Козій І.С. Місце і значення фінансового забезпечення в структурі фінансового механізму / І.С. Козій // Науковий вісник НЛТУ України. 2008. Вип. 18.9. С. 223-229.
13. Щур Р.І. Теоретичні засади фінансового забезпечення інвестиційного розвитку / Р.І. Щур // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону: зб. наук. праць. 2010. Вип. 6, т. 2. С. 24-28.
14. Бахматюк О.Р. Інфраструктурні складові інвестиційного розвитку аграрного регіону / О.Р. Бахматюк // Агросвіт. 2013. № 23. С. 16-21.
15. Саблук П.Т. Інвестиційна привабливість аграрно-промислового виробництва регіонів України / П.Т. Саблук, М.І. Кісіль, М.Ю. Коденська та ін.; за ред. М.І. Кісіля, М.Ю. Коденської. К.: ННЦ ІАЕ, 2005. 478 с.

REFERENCES:

1. Sorokiv'ska M.V. (2013). "Finansove zabezpechennya investytsiynoho rozvytku v Ukraini v suchasnykh umovakh" [Financial maintenance of investment development in Ukraine in current conditions], *Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny: zb.nauk.prats'*, Vol. 23.8, pp. 321-325 [in Ukrainian].
2. Hladiy S. (2005), "Financial investment mechanism innovation development: theoretical and methodological approach to the management" [Financial mechanism of investment in innovation development: theoretical and methodological approach to management], *Nauka moloda*, [Online], no. 3, available at: http://www.library.tane.edu.ua/images/nauk_vydannya/gHL8ef.pdf (Accessed 2018) [in Ukrainian].
3. Kovaleva A.M., Lapusta M.H. & Skamay L.H. (2000) *Finansy firmy* [Company finance]. YNFRAM, Moskva, Russia [in Russian].
4. Moskal O.I. (2001) "Finansove zabezpechennia rozvytku ahropromyslovoho vyrobnytstva rehionu (na materialakh Chernivetskoi oblasti)" [Financial support for development of the agricultural production of the region (based on the Chernivtsi region)]. *Avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk: 08.04.01* [in Ukrainian].
5. Rodionova V.M., Vavilov, V.Ja. & Goncharenko L.I. (2008). *Finansy* [Finance], *Finansy i statistika*, Moskva, Russia [in Russian].
6. Oparin V.M. (2002). *Finansy (Zahalna teoriia)* [Finance (General theory)], KNEU, Kyiv, Ukraine [in Ukrainian].
7. Blyznyuk O.H., Lankova L.I. & Ospishchev V.I. (2006) *Finansy* [Finance], *Znannya*, Kyiv, K [in Ukrainian].
8. Yurii S.I. (2002). *Finansy: vyshkil studii* [Finance: training Studio]. Kart-blansh, Ternopil, Ukraine [in Ukrainian].
9. Sokyrynska I.H. (2003) "Diahnostyka finansovoho zabezpechennia diialnosti pidpriemstva" [Diagnosis of financial security of the company], *Finansy Ukrainy*, no. 1, pp. 89-93 [in Ukrainian].
10. Kolodiziev O.M. (2011) "Finansove zabezpechennia innovatsiynoho rozvytku natsionalnoi ekonomiky" [Financial support for innovative development of national economy]. *Dys. ... d-ra ekon. nauk: 08.00.08* [in Ukrainian].

11. Osmirko I.V. (2012). Systema finansovho zabezpechennia innovatsiynoho rozvytku: poniattia, struktura ta pryntsyipy funktsionuvannia [The system finansovho support innovative development: concept, structure and principles of operation], BusinessInform, Vol. 7, pp. 47-49 [in Ukrainian].
12. Koziy I.S. (2008) Mistse i znachennya finansovoho zabezpechennya v strukturi finansovoho mekhanizmu [Location and importance of financial security in the structure of the financial mechanism], Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy, no. 18.9, pp. 223-229 [in Ukrainian].
13. Shchur R.I. (2010) Teoretychni zasady finansovoho zabezpechennya investytsiynoho rozvytku [Theoretical foundations of financial support of investment development] Aktual'ni problemy rozvytku ekonomiky rehionu: zb. nauk. prats', t. 2, Vol. 6, pp. 24-28 [in Ukrainian].
14. Bakhmatyuk O.R. (2013) Infrastrukturni skladovi investytsiynoho rozvytku ahrarnoho rehionu [Infrastructure components of the agricultural region investment development] Ahrosvit, Vol. 23, pp. 16-21 [in Ukrainian].
15. Sabluk P.T., Kisil' M.I. & Kodens'ka M.Yu. (2005) Investytsiyna pryvabyvist' ahrarno-promyslovoho vyrobnytstva rehioniv Ukrayiny [Investment attractiveness of agrarian-industrial production of regions of Ukraine], NNTs IAE, Kyiv, Ukraine [in Ukrainian].

Petrenko L.M.

*Assistant Lecturer at Department of Finance and Planning,
Central Ukrainian National Technical University*

THE MAIN ELEMENTS OF THE SYSTEM OF FINANCIAL SUPPORT FOR REGIONAL INVESTMENT DEVELOPMENT

The article reveals the essence and basic elements of financial support for investment development of a region.

It is determined that financial support for investment development of the region is a set of specific economic relations connected with the attraction and effective use of financial resources for the realization of the basic measures connected with investment development in the region.

The financial support for the investment development of the region, as well as any other development, includes the accumulation of funds used to form target funds, which finance the investment programs and projects of the region, as well as the process of generating income, a part of which is offset by previously invested cash, and the rest is a profit.

Financial support for investment development of the region is an activity on the formation, distribution, and use of funds in the context of investment development of the region in order to finance the continuity of reproductive processes, solving problems, and satisfying interests of the harmonious development of the region. Financial support is a system with its elements and their interconnections.

Analysis of the existing definitions of the concept of "financial support" allowed identifying the main elements of financial support, to which we include the purpose, tasks of the function, principles, methods, levers of financial support for the development of the region. The financial support process is the main component of the system and consists of entities, objects, tools, and sources of financial support for the development of the region.

Understanding the essence and components of the financial support system for the investment development of the region is important not only from the scientific point of view but also for the effective development of the region. Taking into account that financial support for investment development of the region depends on a significant number of subjects, their main task should be coordination of all elements for the effective functioning of the financial support system.

Actually, the formation of a model of financial support for the investment development of the region is the subject of further research.

УДК 336.02

Слатвінська М.О.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів

Одеського національного економічного університету

АНАЛІЗ ФІСКАЛЬНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ТА РЕГУЛЮЮЧОЇ РОЛІ ПОДАТКУ НА ДОДАНУ ВАРТІСТЬ

АНОТАЦІЯ

У статті здійснено аналіз фіскальної ефективності податку на додану вартість та досліджено його регулюючу роль. Розглянуто питому вагу податку у ВВП України та досвід країн ЄС у цьому аспекті. Розраховано продуктивність ПДВ, ефективну ставку та коефіцієнт ефективності. Виявлено чинники, які впливали на зниження фіскальної ефективності ПДВ. Запропоновано напрями щодо підвищення фіскальної ефективності та регулюючої ролі ПДВ в Україні.

Ключові слова: податок, фіскальна ефективність, податок на додану вартість, податкові надходження.

АННОТАЦИЯ

В статье проведен анализ фискальной эффективности налога на добавленную стоимость и исследована его регулирующая роль. Рассмотрен удельный вес налога в ВВП Украины и опыт стран ЕС в этом аспекте. Рассчитана производительность НДС, эффективная ставка и коэффициент эффективности. Выявлены факторы, которые влияли на снижение фискальной эффективности НДС. Предложены направления по повышению фискальной эффективности и регулирующей роли НДС в Украине.

Ключевые слова: налог, фискальная эффективность, налог на добавленную стоимость, налоговые поступления.

ANNOTATION

The article analyzes the fiscal effectiveness of the value-added tax and explores its regulatory role. The specific weight of the tax in the GDP of Ukraine and the experience of the EU countries in this aspect are considered. The VAT performance, the effective rate and the efficiency factor are calculated. Factors that influenced the reduction of fiscal efficiency of VAT were revealed. Suggested directions for increasing fiscal efficiency and the regulatory role of VAT in Ukraine.

Key words: tax, fiscal efficiency, value added tax, tax revenues.

Постановка проблеми. У сучасному світі основою фіскальної політики є податкова політика держави, від ефективності реалізації якої залежить соціально-економічний розвиток країни. Українські реалії в цьому аспекті свідчать, що протягом останніх дев'яти років основний акцент податкової політики зроблено на оподаткування податками на споживання, які забезпечують близько 55% податкових надходжень Зведеного бюджету. На податок на додану вартість припадає 73% податків на споживання, що пояснюється широким колом платників, високою ставкою цього податку та його низькою чутливістю до коливань економічної кон'юнктури.

Вагомий внесок податку на додану вартість у формування доходів бюджету вимагає постійного моніторингу його ефективності і застосування заходів щодо усунення недоліків в адмініструванні. Проблема поглиблюється ще й тим, що останнім часом відзначається тенденція до підвищення дефіциту бюджету, який

у 2017 році становив 4,2% ВВП. Отже, необхідність проведення аналізу фіскальної ефективності та регулюючої ролі податку на додану вартість актуалізується.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематиці визначення ефективності податку на додану вартість приділяли увагу низка науковців, таких як В. Валігура [1], В. Горин [2], В. Мазярчук [3], Н. Малініна [4], А. Паскалова [3], Ж. Піскова [5], Ю. Сибірянська [6], І. Таранов [1], Ю. Турянський [7] та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Віддаючи належне науковому доробку вчених, доцільно зазначити, що поглиблення глобалізаційних процесів, перманентні зміни в економіці та податковій системі зокрема вимагають проведення аналізу фіскальної ефективності та регулюючої ролі податку на додану вартість.

Постановка завдання. Мета статті – аналіз фіскальної ефективності та дослідження регулюючої ролі податку на додану вартість і виявлення напрямів їх підвищення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для цілей цього дослідження є сенс визначитися із розумінням сутності поняття «фіскальна ефективність». Погляди науковців щодо визначення цієї дефініції різняться [1, с. 159-160; 4, с. 170-171; 5, с. 176; 7, с. 29-30]. Одні розглядають її з позиції адміністрування податків, інші асоціюють зі спроможністю наповнювати бюджет або ж із питомою вагою податків у макрпоказниках.

У цьому контексті доцільно погодитися з думкою В. Горина, який стверджує, що це спроможність податку забезпечувати наповнення бюджетів різних рівнів, і конкретними характеристиками її вимірювання є абсолютні обсяги та питома вага надходжень податку в доходах бюджету і ВВП, рівень ефективної ставки податку, його продуктивності тощо [2, с. 120]. Саме з цієї позиції доцільно здійснити аналіз фіскальної ефективності податку на додану вартість.

За період з 2010 по 2017 р. частка надходжень податку на додану вартість у ВВП, доходах бюджету та податкових надходженнях мала хвилюподібну динаміку (рис. 1).

Питома вага ПДВ у податкових надходженнях за середнього значення 35,96% коливалася від 22,3% до 40,2%, у доходах бюджету за середнього значення 28,94% коливання були від 18,3% до 33,5%. Питома вага ПДВ у ВВП

країни була найменшою у 2017 році. Крім того, вона також демонструвала коливання і за середнього значення 9% коливалась від 7,5% до 10%. Проте варто зазначити, що податок на додану вартість має суттєвий вплив на перерозподіл ВВП через бюджет держави.

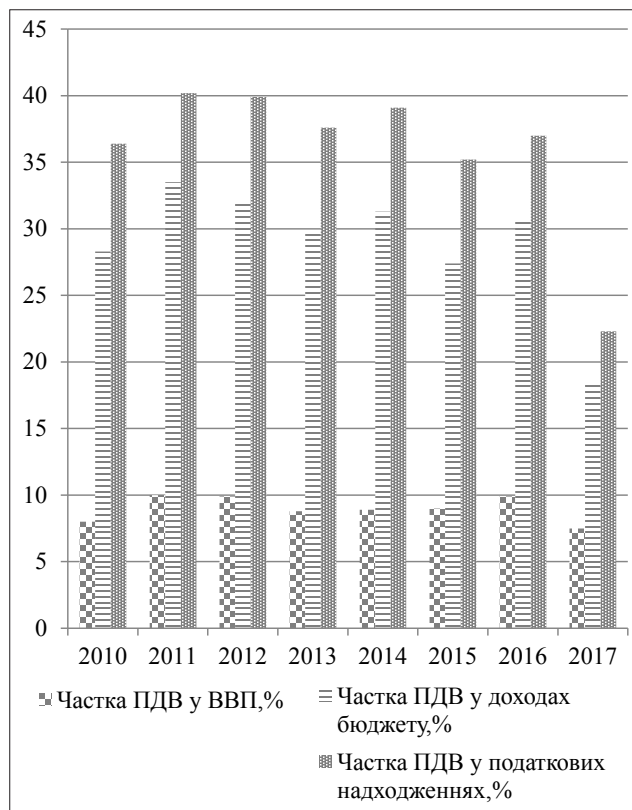

Рис. 1. Фіскальна значущість ПДВ у ВВП, бюджеті держави та податкових надходженнях, % [8; 9; 10]

Наприклад, в країнах ЄС частка цього податку у ВВП варіює від 3,4% до 9,2% (рис. 2).

Дослідження досвіду країн ЄС та України щодо оподаткування податком на додану вартість дали можливість констатувати, що питома вага податку на додану вартість у ВВП України наближається (у 2011, 2012, 2016 роках навіть перевищує) до практики Данії, Естонії, Фінляндії і Швеції в цьому аспекті. Ба більше, ця питома вага є найбільшою серед країн ЄС.

За досліджуваний період простежується недовиконання плану з податку на додану вартість в Україні (коефіцієнт збирання менше одиниці за винятком 2011 та 2016 рр.), і найбільшим воно було у 2012 та 2017 роках (рис. 3).

Серед причин зниження фактичних надходжень у 2013 році було падіння виробництва, яке почалося ще наприкінці 2012 року, зниження економічної активності, а також уповільнення соціально-економічного розвитку. За попередніми даними Міністерства фінансів, у 2017 році тенденція щодо невиконання плану з податку на додану вартість зберігається, а серед причин можна назвати низьку ефективність планування, недосконалу методику прогнозування надходжень до бюджету та прогалини

в механізмі бюджетного відшкодування. Водночас коефіцієнт збирання за цей період коливався від 0,85 до 1,04, а його середнє значення було зафіксовано на рівні 0,98. Це підтверджує наявність податкових розривів і нестабільність податкових надходжень.

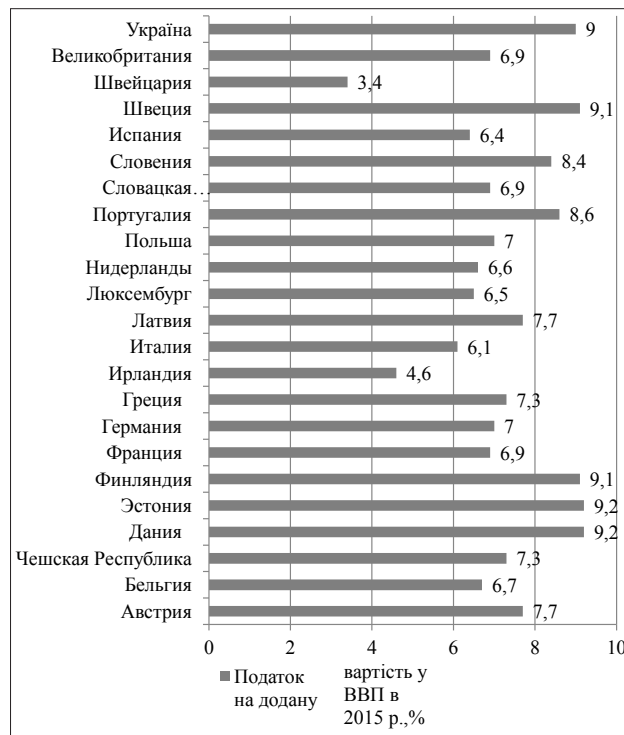

Рис. 2. Питома вага податку на додану вартість в Україні і деяких країнах ЄС у ВВП, % [8; 9; 10; 11]

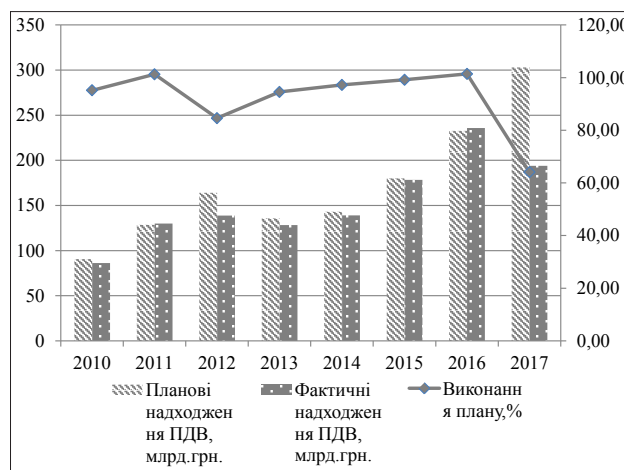

Рис. 3. Динаміка запланованих і фактичних надходжень податку на додану вартість до Зведеного бюджету України за 2010-2017 рр., % [8; 9; 10]

Крім того, розрахунок коефіцієнта нерівномірності, який характеризує систематичні коливання надходжень податку та показує, як фактичні рівні динамічних рядів надходжень податку варіюють під впливом різноманітних чинників, відхиляючись від основної тенденції

Таблиця 1

**Динаміка продуктивності ПДВ, ефективної ставки та коефіцієнта ефективності
за період 2010-2017 рр., % [8; 9; 10]**

Показники/ роки	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Ефективна ставка ПДВ, %	12,58	15,94	14,42	12,13	12,55	14,63	15,67	10,5
Продуктивність ПДВ, %	62,91	79,68	72,11	60,63	62,74	73,14	78,35	52,5
Коефіцієнт ефективності ПДВ, %	0,39	0,50	0,49	0,44	0,44	0,45	0,51	0,38

розвитку, дав змогу стверджувати, що за період з 2010 по 2017 р. відбувалися значні коливання надходжень податку на додану вартість. Адже значення максимального та мінімального коефіцієнтів надходження податку на додану вартість за вісім років становлять 1,56 та 0,56 відповідно. Максимальна величина надходжень ПДВ на рік дорівнювала 241 млрд грн, мінімальна – 86,3 млрд грн, а середні надходження ПДВ становили 154,5 млрд грн.

Результати розрахунку коефіцієнта еластичності податку на додану вартість за період 2010-2017 рр. дали можливість стверджувати, що цей податок був нееластичним, а це свідчить про неефективність чинного механізму оподаткування в Україні.

Коефіцієнт ефективності податку у ВВП, який є діагностичним інструментом для оцінки рівня віддачі національної економіки й описує, скільки надходжень податку на додану вартість у відсотках до ВВП припадає на 1% номінальної ставки, мав хвилюподібну динаміку (табл. 1).

Фіскальна ефективність в середньому була на рівні 0,48, знизившись у 2017 році до рівня 2010 року.

Що ж до ефективної ставки, яка характеризує відносну ефективність адміністрування ПДВ, то її наближення до нормативної ставки свідчить про ефективність процесу адміністрування. У 2017 році цей показник був найменшим за весь період, що досліджувався, – 10,5. Знижується і продуктивність податку та становить 52,5%. Наприклад, у середньому в країнах ОЕСР цей показник становить 72%.

Зарубіжний досвід реалізації фіскальної політики в країнах, які входять до Організації економічного співробітництва і розвитку, свідчить, що з 2010 до 2014 р. в цих країнах відзначалося значне підвищення стандартної ставки ПДВ. Найчастіше це було реакцією на тиск фіскальної консолідації та викликане економічною і фінансовою кризами. Такі зміни були характерні для Чехії, Естонії, Фінляндії, Франції, Греції, Польщі, Словачії, Словенії та інших країн. Навіть країни, які не входять до ЄС, підвищували ставку в цей період (Японія, Швейцарія, Ізраїль, Мексика) [11, с. 68].

У практиці розвинених країн світу панує думка, що підвищення ставок ПДВ відіграє важливу роль у стратегіях консолідації більшості країн, оскільки збільшення надходжень від цього податку вважається більш ефективним і менш шкідливим для економічного зростання і конкурентоздатності, аніж інші податки.

Крім того, для більшості країн ЄС характерною є диференціація ставок із податку на додану вартість залежно від цілей споживання: харчові та безалкогольні напої; алкогольні напої, тютюн; одяг і взуття, житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива; меблі, побутова техніка та повсякденне побутове обслуговування; здоров'я, транспорт, зв'язки, відпочинок і культура; освіта; ресторани і готелі; інші товари і послуги. Таким чином реалізується регулююча роль податку.

Доцільно зазначити, що відповідно до Директиви ЄС (директива VAT 2006/112/ЄС) держави – члени ЄС пов'язані загальними правилами щодо ставок ПДВ, які встановлюють мінімальний рівень стандартної ставки не менше 15% та пониженої не менше 5% [12].

Українська практика щодо встановлення ставок ПДВ більш консервативна – 20%, 7% та 0%. З огляду на вищезазначене, чинні ставки відповідають встановленим у ЄС вимогам, хоча і не мають широкої диференціації.

Окрім розкритих вище підходів до аналізу ефективності податку на додану вартість, у фінансовій науці досліджуються чинники, які впливають на фіскальну ефективність ПДВ. Серед них доцільно виокремити зміну структури податку, бюджетне відшкодування, податковий борг та пільги в оподаткуванні.

Аналіз динаміки структури податку на додану вартість дав підстави стверджувати, що протягом 2010-2017 років основну частку становили надходження податку від ввезених на територію України товарів (77-78% нетто-надходжень ПДВ до зведеного бюджету). Це свідчить про суттєву імпортозалежність як економіки країни загалом, так і доходів бюджету зокрема. Водночас 75% українського експорту має низьку додану вартість та є сировинним.

В. Мазярчук зазначає, що на надходження ПДВ від імпорту товарів значний вплив має недостатня дієвість боротьби з контрабандою товарів, через що українська економіка втрачає мільярди гривень щороку. За розрахунками Українського інституту майбутнього, в торгівлі України лише з п'ятьма країнами (Польща, Угорщина, Румунія, Білорусь, Словаччина), які в сукупному обсязі зовнішньої торгівлі у 2015 році становили трохи більше 15%, обсяг контрабанди становив понад 2 млрд. дол. США (еквівалентно 5% сукупного імпорту товарів відповідного року) [3].

Негативним явищем є відсутність росту власного виробництва та зростання обсягів ввезених

в Україну товарів, оскільки фінансові ресурси, спрямовуючись за кордон, не стимулюють розвиток власного виробництва та не створюють нових робочих місць.

Водночас викликає пересторогу той факт, що в останні роки темпи росту надходжень з ПДВ нижчі від темпів росту відшкодування та темпів росту податкового боргу (у 2017 році) (рис. 4).

Крім того, варто відзначити, що між темпами росту податкового боргу і відшкодуванням ПДВ простежується обернений зв'язок. Він пояснюється самою природою податку на додану вартість та його регулюючою роллю. Адже не своєчасне і неповне відшкодування цього податку платникам спричиняє відсутність у останніх коштів для сплати ПДВ.

У 2014 та 2015 роках до зазначених чинників можна було додати ще й темпи росту втрат від пільг із ПДВ. Однак реакцією на ситуацію, що склалася, стали зміни в податковій системі стосовно функціонування спеціального режиму оподаткування ПДВ для сільськогосподарських підприємств, і в останні два роки пільги скоротилися саме через скасування пільг з ПДВ в аграрній сфері.

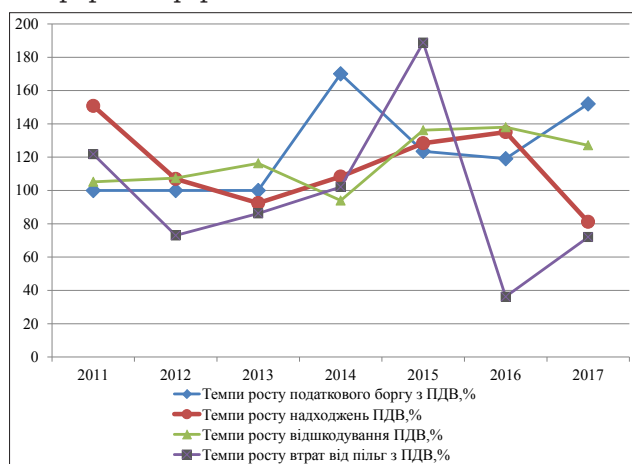

Рис. 4. Темпи росту надходжень із податку на додану вартість, відшкодування, податкового боргу та втрат від пільг за період з 2010 по 2017 рр., % [8; 9; 10]

Це регламентовано Законом України № 909-VIII від 24.12.2015 [13], відповідно до якого були внесені зміни до Податкового кодексу України щодо запровадження на 2016 рік перехідних умов у застосуванні сільгоспвиробниками спеціального режиму оподаткування, а саме – розподілу нарахованого ПДВ у пропорціях, що залежать від операцій, які здійснюють сільськогосподарські виробники. Якщо у 2015 році від застосування спеціального режиму оподаткування втрати бюджету становили 40 млрд. грн., то у 2016 році – вже 5,38 млрд грн, або 29,5% суми пільг із ПДВ, які приводять до втрат бюджету.

З погляду виконання податком на додану вартість фіскальної функції заходи фіскальної політики щодо спеціального режиму оподат-

кування ПДВ в сфері сільського господарства можна вважати виправданими. Однак із позиції регулюючої функції цього податку доцільним було б залишити таку пільгу для сільськогосподарських товаровиробників, які займаються тваринництвом.

У 2015 році Україна вже зіткнулася із серйозними труднощами в тваринництві: падіння поголів'я корів порівняно з минулим роком становило близько 7%, свиней – 5%, овець та кіз – 9%, птиці – 3%, скорочення виробництва яєць – 14,3% [14]

У 2017 році така тенденція збереглася, і за всіма видами тварин вирощування знизилася на 8,4%. [15] З огляду на те, що новий механізм прямої підтримки не працює в повному обсязі, є сенс розглянути можливість надання пільг з ПДВ для підприємств, які займаються вирощуванням тварин.

Після 2016 року переважна частина пільг із ПДВ формується за рахунок нульової ставки ПДВ, ставки для лікарських засобів і медичних виробів, тоді як пільги соціального спрямування не набули поширення. Хоча в структурі витрат бідних верств населення, яких в Україні за критерієм доходів нижче фактичного прожиткового мінімуму у 2016 році понад 51% [16], частка ПДВ є вищою, ніж у доходах заможних.

Доцільно зазначити, що навіть такі кардинальні зміни, як відміна податкової пільги у сфері сільського господарства (спеціального режиму оподаткування ПДВ), не сприяли підвищенню фіскальної ефективності податку на додану вартість у 2017 році, а лише негативно вплинули на розвиток сільського господарства в Україні (індекс обсягу сільськогосподарського виробництва у 2017 році знизився порівняно з 2016 роком на 9%). Адже проблема вимивання коштів, спричинених сплатою ПДВ, загострилася і посилюється впливом сезонності.

Високі темпи росту податкового боргу та відшкодування свідчать про наявність проблем в адмініструванні податку на додану вартість, недосконалість чинного механізму розрахунку податкових зобов'язань, проблеми зі своєчасним відшкодуванням ПДВ тощо.

З 2017 року було запроваджено єдиний публічний Реєстр заяв на бюджетне відшкодування ПДВ [17]. Разом із тим через неперенесення від'ємних значень ПДВ у систему електронного адміністрування ПДВ, яка почала діяти з 2015 року, станом на серпень 2017 року залишок коштів на ПДВ-рахунках платників становив 8,9 млрд грн. Ефект від впровадження системи зупинення податкових накладних щодо протидії «схемному» податковому кредиту незначний, оскільки після впровадження системи блокування обсяги «схемного» кредиту зменшилися на 20% і сягають близько 1,2 млрд грн щомісячно [6].

Дані Міністерства фінансів підтверджують, що впровадження контролюючими органами з 1 липня 2017 року процедур блокування по-

даткових накладних не мало позитивного впливу на обсяги та порядок бюджетного відшкодування ПДВ [18].

Висновки. Проведений аналіз фіскальної ефективності податку на додану вартість та дослідження його регулюючої ролі дали можливість виявити недостатність фіскальної ефективності ПДВ останнім часом. Його фіскальний і регулюючий потенціал не реалізується повною мірою. Коли швидкоплинність економічних процесів вимагає гнучкості податкової політики і залучення додаткових фінансових ресурсів для цілей модернізації економіки, слід зосередитися на підвищенні фіскальної ефективності податку на додану вартість як найбільшого з бюджетоутворюючих податків. У цьому контексті є сенс приділити увагу вирішенню таких проблем: усунути недоліки в системі адміністрування ПДВ, удосконалити механізм бюджетного відшкодування, вирішити проблеми щодо блокування податкових накладних, знизити рівень податкового боргу, адаптувати досвід країн ЄС щодо диференціації ставок до українських реалій, переглянути можливості застосування податкових пільг для цілей стимулювання розвитку тваринництва, розробити заходи щодо залучення тіньового сектору у відкрити економіку.

Вирішення зазначених проблем дасть можливість підвищити фіскальну ефективність та регулюючу роль ПДВ і сприятиме розробленню ефективної фіскальної політики. Тоді як дієвість останньої в умовах модернізаційних перетворень – це шлях до соціально-економічного розвитку країни.

Перспективами подальших наукових пошуків є оцінка втрат податку на додану вартість, що пов'язані з існуванням тіньового сектору в Україні.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Таранов І. Світ фінансів / І. Таранов, В. Валігура // Оцінка фіскальної ефективності ПДВ в Україні. Випуск 3 (8). 2006 р. С. 157-170.
2. Горин В. Проблеми підвищення фіскальної ефективності податку на додану вартість / В. Горин // Галицький економічний вісник. 2013. № 2(41). С. 118-126.
3. В. Мазярчук Тренди в динаміці податку на додану вартість у 2011-2016 роках. Офіс з фінансового та економічного аналізу у Верховній Раді України. URL: www.fea.org.ua.
4. Малініна Н.М. Система показників оцінювання ефективності оподаткування у сільському господарстві / Н.М. Малініна // Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер.: Економічні науки. 2014. Вип. 8(5). С. 169-172.
5. Піскова Ж.В. Формування системи показників фіскальної ефективності податків: теорія і практика / Ж.В. Піскова // Науковий вісник Мукачівського державного університету. 2016. Випуск 2(6). С. 174-180.
6. В. Мазярчук, Юлія Сибірянська, к. е. н. Анна Паскалова Окремі аспекти адміністрування та справляння ПДВ у 2011-2016 роках Офіс з фінансового та економічного аналізу у Верховній Раді України. URL: www.fea.org.ua.
7. Турянський Ю.І. Ефективність ПДВ: теоретичні та емпіричні оцінки / Ю.І. Турянський // Економіка та держава. № 11. 2014. С. 28-31.
8. Показники виконання Державного бюджету України за 2016-2017 роки. URL: <https://www.minfin.gov.ua/news/view/pokaznyky-vikonannia-biudzhetu-ukrainy--rik?category=bjudzhet&subcategory=poperedni-bjudzheti>.
9. Звітність про виконання бюджетів. Офіційний сайт Державної казначейської служби України. URL: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=146477>.
10. Національні рахунки. Офіційний сайт Державної статистичної служби України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
11. OECD. Consumption Tax Trends 2016: VAT/GST and excise rates, trends and policy issues, OECD Publishing, Paris. 2016, с. 194. С. 68.
12. COUNCIL DIRECTIVE 2006/112/EC of 28 November 2006 on the common system of value added tax Official Journal of the European Union. URL: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:347:0001:0118:en:PDF>.
13. Офіційний веб портал Верховної ради України / Проект Закону про Державний бюджет України на 2017 рік / Додаток (додатки по ст. 38 БКУ) 15.09.2016. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60032.
14. Битва експертів: аргументи за та проти податкових пільг для аграріїв 22 квітня 2016. URL: <http://agravery.com/uk/posts/show/bitva-ekspertiv-argumenti-za-ta-proti-podatkovih-pilg-dla-agrariiv>.
15. Тенденції розвитку галузі тваринництва та ринків м'ясо-молочної продукції. URL: http://loda.gov.ua/upload/users_files/21/upload/plan_robotu/tendencii%20sich-trav.docx.
16. Показники бідності в Україні за підсумками 2016 року: аналіз Мінсоцполітики. URL: <https://pon.org.ua/novyny/5905-pokazniki-bdnost-v-ukrayin-za-pdsumkami-2016-roku-analiz-mnsocpolitiki.html>.
17. Закон України № 1791-VIII «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень» від 20.12.2016. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1797-viii>.
18. Южаніна Н. Як побороти фіктивний ПДВ. Проект «Наші податки». 2017. URL: www.epravda.com.ua/publications/2017/11/14/631109/.

REFERENCES:

1. Taranov, I., Valihura, V. (2006), "Estimation of fiscal efficiency of VAT in Ukraine", *Svit finansiv*, no. 3 (8), pp. 157-170.
2. Horyn, V. (2013), "Problems of increasing the fiscal efficiency of the value added tax", *Halytskyi ekonomichnyi visnyk*, no. 2 (41), pp. 118-126.
3. Maziarchuk, V. (2017), "Trend in the dynamics of value added tax in 2011-2016", *Ofis z finansovoho ta ekonomichnoho analizu u Verkhovnij Rad Ukrainy*, [Online], available at: www.fea.org.ua (Accessed 3 February 2018).
4. Malinina, N.M. (2014), "The system of indicators for assessing the efficiency of taxation in agriculture", *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu*, Ser.: Ekonomichni nauky, no. 8 (5), pp. 169-172.
5. Piskova, Zh. V. (2016), "Formation of the system of indicators of fiscal efficiency of taxes: theory and practice", *Naukovyi visnyk Mukachivskoho derzhavnoho universytetu*, no. 2(6), pp. 174-180.
6. Maziarchuk, V., Sibirianska Y., Paskalova, A. (2017), "Some aspects of administration and collection of VAT in 2011-2016" *Ofis*

- z finansovoho ta ekonomichnoho analizu u Verkhovni Radi Ukrainy, [Online], available at: www.feao.org.ua (Accessed 3 February 2018).
7. Turyansky, Y. (2014), "Effective VAT: theoretical and empirical estimates", *Ekonomika ta derzhava*, no.11, pp. 28-31.
 8. Official website of the Ministry of Finance (2017), "Indicators of implementation of the State Budget of Ukraine for 2016-2017 years", available at: <https://www.minfin.gov.ua/news/view/pokaznyky-vykonannia-biudzhetu-ukrainy--rik?category=bjudzhet&subcategory=poperedni-bjudzheti> (Accessed 9 February 2018).
 9. Official site of the State Treasury Service of Ukraine (2017), "Reporting on budget execution", available at: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currentDir=146477> (Accessed 9 February 2018).
 10. Official site of the State Statistical Service of Ukraine (2018), "National accounts", available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 9 February 2018).
 11. OECD, (2016), *Consumption Tax Trends 2016: VAT/GST and excise rates, trends and policy issues*, OECD Publishing, Paris, 194.
 12. COUNCIL DIRECTIVE 2006/112/EC of 28 November 2006 on the common system of value added tax Official Journal of the European Union available at: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:347:0001:0118:en:PDF> (Accessed 9 February 2018).
 13. Official web portal of the Verkhovna Rada of Ukraine, "Draft Law on the State Budget of Ukraine for 2017 Annex (Annexes under Article 38 BCU) 15.09.2016", available at: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60032 (Accessed 9 February 2018).
 14. Site of agrarians (2016), "Battle of Experts: Arguments Against Tax Benefits for Farmers April 22", available at: <http://agravery.com/uk/posts/show/bitva-ekspertiv-argumenti-za-ta-proti-podatkovih-pilg-dla-agrariiv> (Accessed 9 February 2018).
 15. Ukrainian Research Institute of Productivity and Agro-Industrial Complex (2017), "Trends in the development of the livestock sector and the markets for meat and dairy products", available at: <http://www.uapp.kiev.ua/?m=170> (Accessed 9 February 2018).
 16. Minsotspolitik (2017), "Poverty Indicators in Ukraine in 2016: Analysis of the Ministry of Social Policy", available at: <https://pon.org.ua/novyny/5905-pokazniki-bdnost-v-ukrayin-za-pdsumkami-2016-roku-analz-mnsocpolitiki.html> (Accessed 9 February 2018).
 17. Verkhovna Rada of Ukraine (2016), "The Law of Ukraine No. 1791-VIII «On Amendments to the Tax Code of Ukraine regarding the Balance of Budget Revenues» of 20.12.2016", available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1797-viii> (Accessed 9 February 2018).
 18. Yuzhanina, N. (2017), "How to overcome fictitious VAT", *Proekt «Nashi podatky»*, available at: <http://www.epravda.com.ua/publications/2017/11/14/631109/> (Accessed 9 February 2018).

Slatvinska M.O.

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at Department of Finance,
Odessa National Economic University*

ANALYSIS OF FISCAL EFFICIENCY AND REGULATORY ROLE OF VALUE-ADDED TAX

The significant contribution of the value-added tax to the formation of budget revenues requires continuous monitoring of its effectiveness and the application of measures to address the deficiencies in the administration. The article is devoted to the analysis of the fiscal efficiency of the value-added tax and the study of its regulatory role. In the course of the study, the specific weight of the tax on Ukraine's GDP and the experience of the EU countries in this regard are considered, as well as calculated the productivity of the VAT, effective rate, efficiency factor. The factors that influenced the reduction of fiscal efficiency of VAT were revealed.

The analysis of the fiscal efficiency of the value-added tax and the study of its regulatory role made it possible to identify the lack of fiscal efficiency of the VAT. Recently, its fiscal and regulatory potential is not fully realized. While the transnationality of economic processes requires flexibility in tax policy and attraction of additional financial resources for the purpose of modernizing the economy, the focus should be on increasing the fiscal efficiency of the value-added tax as the largest of the budget-generating taxes.

In this context, it makes sense to pay attention to solving the following problems: to eliminate deficiencies in the VAT administration system, to improve the mechanism of fiscal reimbursement, to solve problems of blocking tax bills, to reduce the level of tax debt, to adapt the EU experience of differentiating rates to Ukrainian realities, to review possibilities of tax application incentives for the promotion of livestock development, to develop measures to attract the shadow sector into an open economy.

Solving these problems will enhance the fiscal efficiency and regulatory role of the VAT and contribute to the development of an effective fiscal policy. While the effectiveness of the latter, in the context of modernization reforms, is the path to socio-economic development of the country.

СЕКЦІЯ 9 БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК, АНАЛІЗ ТА АУДИТ

УДК 657.421.31

Бондаренко О.М.

*асистент кафедри економічного аналізу та обліку
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»*

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК ВИТРАТ НА СТВОРЕННЯ ВЕБ-САЙТУ ТА ОПЕРАЦІЙ З РЕАЛІЗАЦІЇ ТОВАРІВ В ІНТЕРНЕТ-МАГАЗИНІ

АНОТАЦІЯ

Відкриття власного інтернет-магазину дає підприємствам значні переваги в умовах конкурентного ринку. У статті розглядаються організаційні питання відкриття інтернет-магазину, наведено бухгалтерський облік витрат на створення веб-сайту магазину. Розглянуто порядок відображення в обліку операцій із придбання та продажу товарів інтернет-магазином, наведено перелік первинних документів з оформлення таких операцій.

Ключові слова: інтернет-магазин, витрати на створення веб-сайту, первісна вартість товарів, придбання товарів, продаж товарів.

АННОТАЦИЯ

Открытие собственного интернет-магазина дает предприятиям значительные преимущества в условиях конкурентного рынка. В статье рассматриваются организационные вопросы по открытию интернет-магазина, представлен бухгалтерский учет расходов на создание веб-сайта магазина. Рассмотрен порядок отражения в учете операций по приобретению и продаже товаров интернет-магазином, приведен перечень первичных документов по оформлению таких операций.

Ключевые слова: интернет-магазин, расходы на создание веб-сайта, первоначальная стоимость товаров, приобретение товаров, продажа товаров.

ANNOTATION

Opening owns online store gives enterprises significant advantages in a competitive market. This article looks at the organizational issues related to the opening of the online store, the accounting of the costs of creating a website for the store. The order of reflection in the accounting of transactions for the acquisition and sale of goods by the online store is considered, a list of primary documents for processing such transactions is given.

Key words: online store, the cost of creating a website, the initial cost of goods, the acquisition of goods, the sale of goods.

Постановка проблеми. Відкриття власного інтернет-магазину пов'язане з низкою організаційних і технічних питань, які виникають перед підприємством. Відображення в бухгалтерському обліку господарських операцій зі створення та підтримки веб-сайту магазину, операцій із придбання та продажу товарів має деякі особливості. На практиці трапляється, що ці операції відображаються кореспонденцією рахунків у різний спосіб. Для того щоб простежити послідовність відображення в обліку вказаних операцій, потрібно провести додаткові дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема електронної комерції та бухгалтерського обліку витрат на створення інтернет-магазину займалися такі науковці, як

В.А. Туржанський [1], Н.Р. Леонтьєва [2], Ю.О. Оліфірова, К.А. Ягмур [3], І.А. Петрович, А.О. Юлін. У своїх роботах вони проаналізували перспективи розвитку електронного бізнесу, представили бухгалтерський облік витрат на створення інтернет-магазину та здійснення торгових операцій. Однак у деяких роботах неповною мірою висвітлені питання, пов'язані з особливостями обліку продажу товарів інтернет-магазином.

Постановка завдання. Метою статті є висвітлення питань з організації створення інтернет-магазину; відображення в обліку витрат на розроблення та підтримку веб-сайту; відображення в обліку операцій із придбання та продажу товарів; опис документального оформлення реалізації товарів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Можливість відкрити власний інтернет-магазин приваблює багатьох суб'єктів підприємницької діяльності. Це пояснюється наявністю певних переваг, які можна отримати завдяки такій формі торгівлі. Так, відбувається економія витрат на оренду офісу, на комунальні послуги, витрат на оплату праці персоналу. Найбільш суттєвою перевагою є цілодобовий та всеосяжний доступ до покупців.

Під інтернет-магазином розуміють засіб для надання чи реалізації товару, роботи чи послуги шляхом здійснення електронного правочину [4]. Для належної роботи інтернет-магазину необхідно забезпечити наявність сайту (дизайн та контент); комп'ютерної програми, за допомогою якої керують інтернет-магазином; доменного імені; торгової марки. На сайті інтернет-магазину необхідно вказати низку даних, таких як повне найменування підприємства, місцезнаходження, електронна адреса, ідентифікаційний код та інше.

Для продажу товарів у мережі Інтернет необхідно зареєструватися як юридична особа чи фізична особа-підприємець. Процес держреєстрації інтернет-магазину виглядає так само, як і процес реєстрації будь-якого господарюючого суб'єкта. Для того щоб реалізовувати через інтернет-магазин товари широкого вжитку, виби-

рають код КВЕД 47.91 «Роздрібна торгівля, що здійснюється фірмами заказу через пошту або через мережу Інтернет».

До цього коду відносять діяльність із роздрібною торгівлю, де покупець робить свій вибір, засновуючись на рекламних оголошеннях, каталогах, інформації з веб-сайтів чи іншої рекламної продукції, та здійснює заказ поштою, телефоном чи через Інтернет. При цьому товар можна чи безпосередньо завантажити з веб-сайту, чи доставити покупцю.

Для зберігання товару підприємство може орендувати складське приміщення. Правила продажу деяких груп товарів встановлюють вимоги до належного зберігання та розміщення товарів. Це, наприклад стосується швейних, трикотажних, хутрових виробів, взуття, електро побутових товарів, побутової хімії тощо. Наявність у інтернет-магазині виставкового залу позитивно впливає на репутацію такого магазину, що сприяє збільшенню кількості клієнтів.

Є і схема організації діяльності інтернет-магазину, за якої здійснюється продаж товарів, які поки ще не знаходяться у його власності. За такої ситуації інтернет-магазин, отримавши замовлення, придбає замовлені товари в іншого підприємства та направляє їх своєму клієнту. Тобто на сайті викладені лише фотографії та опис товарів, які фізично знаходяться на складі іншого підприємства (дистриб'ютора).

Для функціонування інтернет-магазину потрібен такий склад персоналу: керівник, менеджер із роботи з клієнтами, маркетолог, ІТ-команда, бухгалтер, кур'єр. Вони можуть бути штатними співробітниками, а можуть виконувати роботи за цивільно-правовими договорами.

Інтернет-магазину потрібна власна торгова марка. Торговою маркою може бути будь-яке позначення чи комбінація позначень, придатних для того, щоб розрізняти товари (послуги), які виробляються (надаються) підприємством. Об'єктом знаку для товарів і послуг можуть бути слова, цифри, зображення чи їх комбінація. Тобто назву інтернет-магазину реєструють як торгову марку.

Отримання права інтелектуальної власності на торгову марку посвідчує свідоцтво України на знак для товарів та послуг. Термін його дії становить 10 років, потім його потрібно продовжити.

Інтернет-магазину потрібно зареєструвати домен, під яким розуміють адресу магазину в мережі Інтернет. Підприємство може зареєструвати домен самостійно. Під час реєстрації доменного імені необхідно надати (можна електронною поштою) завірену власником копію торгової марки. Як правило, домен реєструють на один рік, а потім кожного разу продовжують.

Для того щоб забезпечити можливість клієнтам заходити на сайт фірми, необхідно отримати від провайдера послугу хостінгу, орендувати чи придбати власний сервер. Хостінг – послуга, яка включає в себе надання дискового простору,

підключення до мережі та інших ресурсів для розміщення фізичної інформації на сервері [5, с. 40]. Власник інтернет-магазину може забезпечити хостінг власними потужностями, тобто мати свій сервер, чи отримувати послуги веб-хостінгу. Вартість хостінгу безпосередньо залежить від сумарного обсягу файлів і баз даних, які містяться на веб-сайті магазину.

Господарюючий суб'єкт, який здійснює інтернет-торгівлю, може зареєструватися як платник єдиного податку. При цьому він повинен відповідати загальним вимогам знаходження на спрощеній системі оподаткування. Фізичним особам-підприємцям – власникам інтернет-магазинів доступна друга та третя групи, а юридичним особам – третя група єдиного податку. Обирати другу групу можуть підприємці, які здійснюють продаж товарів, за умови, що кількість працівників, що вступають з ними в трудові відносини, не перевищує 10 осіб, а обсяг доходу – не більше 1,5 млн. грн. У третій групі можуть знаходитися фізособи-підприємці та юридичні особи, у яких за календарний рік обсяг доходу не перевищує 5 млн. грн. [6].

Розглянемо відображення в бухгалтерському обліку операцій зі створення та підтримки веб-сайту інтернет-магазину. Під веб-сайтом розуміють сукупність веб-сторінок, які доступні у мережі Інтернет та об'єднані як за змістом, так і за навігацією під єдиним доменним ім'ям [5, с. 36].

Під час виконання досліджень витрат на розроблення веб-сайту можна дійти висновку, що веб-сайт є самостійним об'єктом авторського права. Як під час розроблення веб-сайту власними силами, так і у разі створення його на замовлення інтернет-магазин зазвичай прагне отримати виняткові майнові авторські права на такий об'єкт чи на його основні компоненти. Переважно йдеться про виняткові права на дизайн сайту; комп'ютерні програми, за допомогою яких він функціонує; створений контент.

Беручи до уваги вищесказане, з позиції П(С) БО авторські права на веб-сайт можна розглядати як окремий об'єкт нематеріальних активів (НА) (п. 5 П(С) БО 8 «Нематеріальні активи») [7]. Такий самий підхід міститься і в МСФЗ. Власну веб-сторінку інтернет-магазину, яка є результатом розроблення та застосовується для внутрішнього чи зовнішнього доступу, також визнають внутрішньо генерованим НА, на який розповсюджуються вимоги МСБО 38 «Нематеріальні активи».

Треба зазначити, що під час визнання веб-сайту нематеріальним активом як альтернативний варіант в обліку інтернет-магазину може з'явитися не один, а декілька нематеріальних активів. Тобто він може обліковувати окремі компоненти веб-сайту як окремі НА. Наприклад, можливе визнання окремими НА виняткових майнових авторських прав на дизайн сайту та на комп'ютерну програму. Рішення залежить від того, який обсяг прав інтелектуаль-

ної власності отримує підприємство в результаті розроблення веб-сайту.

Витрати на розроблення веб-сайту, термін очікуваного використання якого перевищує один рік, спочатку відображають по дебету субрахунку 154 «Придбання (створення) нематеріальних активів». У тому періоді, коли сайт вводиться в експлуатацію, витрати списуються у дебет субрахунку 125 «Авторське право та суміжні з ним права».

Введення сайту в експлуатацію оформлюють Актом вводу в господарський оборот об'єкта права інтелектуальної власності у складі нематеріальних активів (типова форма НА-1). У ньому вказують такі дані, як термін корисного використання, первісна вартість, дата введення веб-сайту в господарський оборот та інше. Термін корисного використання веб-сайту слід зафіксувати в наказі під час визнання такого об'єкта активом. На підставі Акта типової форми НА-1 в бухгалтерії відкривають на об'єкт Інвентарну картку за типовою формою НА-2.

Створений веб-сайт підприємства підлягає амортизації за правилами, які передбачені пп. 25-31 П(С)БО 8. При цьому методи амортизації застосовують ті самі, що і для амортизації основних засобів.

Витрати на підтримку веб-сайту, такі як продовження права на використання домену, доцільно включати до витрат на збут (дебет рахунка 93). Якщо ж домен подовжують на строк,

що перевищує звітний період, вартість послуги необхідно відобразити на рахунку 39 «Витрати майбутніх періодів», а далі поступово списувати на витрати (щомісячно чи щоквартально). Послуги хостінгу (послуга з фізичного розміщення сайту на сервері провайдера) є витратами на підтримку сайту в належному до використання стану і також включаються до витрат на збут. До цих же витрат можна віднести і витрати на просування сайту: пошукову оптимізацію, рекламу сайту та інше. Надання усіх перелічених послуг повинно підтверджуватися відповідними первинними документами (актами).

Розглянемо відображення операцій зі створення веб-сайту на прикладі. Інтернет-магазин придбав у юридичної особи-резидента на умовах попередньої оплати послуги з розроблення веб-сайту для продажу побутової техніки вартістю 240 000 грн., у т. ч. ПДВ – 40 000 грн. У результаті він отримав виняткові майнові права на дизайн, програмне забезпечення та контент. Витрати на послуги з оптимізації сайту до введення його у господарський оборот становили 21 000 грн., у т. ч. ПДВ – 3500 грн. Вартість реєстрації доменного імені – 960 грн., у т. ч. ПДВ – 160 грн. Наперед сплачена вартість послуг хостінгу на рік – 1584 грн., у т. ч. ПДВ – 264 грн. Відображення в бухгалтерському обліку наведених операцій представлено в таблиці 1.

Таким чином, первісна вартість створеного веб-сайту становитиме 218 300 грн. (200 000 +

Таблиця 1

Бухгалтерський облік витрат на створення веб-сайту

№ з/п	Зміст операції	Кореспонденція рахунків		Сума, грн.
		дебет	кредит	
1	Перерахована передоплата за послуги з розроблення веб-сайту	371	311	240 000
2	Відображено податковий кредит	641	644	40 000
3	Отримані послуги з розробки веб-сайту (підписано акт наданих послуг)	154	631	200 000
4	Списана сума ПДВ	644	631	40 000
5	Відображено залік заборгованостей	631	371	240 000
6	Сплачено за реєстрацію доменного імені	371	311	960
7	Відображено податковий кредит	641	644	160
8	Віднесені витрати на реєстрацію доменного імені на первісну вартість НА	154	685	800
9	Списана сума ПДВ	644	685	160
10	Відображено залік заборгованостей	685	371	960
11	Отримані послуги з пошукової оптимізації веб-сайту до вводу його в експлуатацію (підписано акт наданих послуг)	154	631	17 500
12	Відображено податковий кредит	641	631	3 500
13	Сплачені послуги з оптимізації веб-сайту	631	311	21 000
14	Введено веб-сайт в господарський оборот на підставі Акта типової форми № НА-1	125	154	218 300
15	Перерахована передоплата за послуги хостінгу	371	311	1584
16	Відображено податковий кредит	641	644	264
17	Віднесено до витрат майбутніх періодів наперед сплачені послуги хостінгу	39	631	1 320
18	Включена у витрати квартальна вартість послуг із хостінгу на підставі акта постачальника послуг	93	39	330
19	Списана сума ПДВ	644	631	66
20	Відображено залік заборгованостей	631	371	396

800 + 17 500), що і було відображено за дебетом субрахунку 125 «Авторські та суміжні з ним права».

Розглянемо також господарські операції з придбання та продажу товарів інтернет-магазином. Специфіка продажу товарів через інтернет має свої особливості, що накладає свій відбиток і на бухгалтерський облік.

Під час придбання товарів інтернет-магазином їх приходують за первісною вартістю на дебет рахунку 28 «Товари». У первісну вартість придбаних товарів включають:

1) суми, які платять згідно з договором постачальнику, за мінусом непрямих податків. Товари, які придбані за іноземну валюту, оцінюють у гривнях за курсом НБУ на дату доставки товару чи на дату передоплати, з огляду на те, яка із подій трапилася раніше;

2) суми ввізного мита;

3) суми невідшкодованих непрямих податків;

4) транспортно-заготівельні витрати;

5) інші витрати.

Під час реалізації товарів підприємство повинно визнати витрати в сумі їхньої собівартості. Вони відображаються за дебетом рахунку 902 «Собівартість реалізованих товарів». Для визначення собівартості реалізованих товарів можна застосовувати один з п'яти методів оцінки вибуття запасів згідно з П(С)БО 9 «Запаси». Продаж товарів показують проведеннями з відображенням доходу: Дт 361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями», 362 «Розрахунки з іноземними покупцями» та Кт 702 «Дохід від реалізації товарів».

Якщо інтернет-магазин реалізує товар за кордон, то дохід у гривнях він оцінює за курсом на дату отримання передоплати, а якщо товар спочатку доставляють, а потім надходить оплата – то на дату визнання доходу (згідно з П(С)БО 15 «Дохід»). У другому випадку у підприємства виникає монетарна дебіторська заборгованість, витрати і доходи від перерахунку курсових різниць по якій слід відображати в інших операційних доходах чи витратах.

Важливим питанням є те, коли саме необхідно визнавати дохід від продажу товарів. Це особливо стосується торговців, які продають товар за кордон, що пов'язано з тривалою доставкою товару покупцю. Для цього необхідно детально проаналізувати, на яких умовах продають товар покупцеві. З'ясовують, які ризики бере на себе перевізник, служба доставки, хто буде мати справу зі страховою компанією за настання страхового випадку, а також хто та кому буде компенсувати вартість товару за його втрати чи пошкодження.

Наведемо приклад відображення господарських операцій з оприбуткування та продажу товарів інтернет-магазином. Умова прикладу полягає в такому. Інтернет-магазин «Смартсіті» (платник ПДВ) на умовах передоплати придбав у підприємства «Мобільні пристрої» (платника ПДВ) 5 мобільних телефонів вартістю 5400 грн. за одиницю (у т. ч. ПДВ – 900 грн.). Витрати на доставку товарів становили 840 грн. (у т. ч. ПДВ – 140 грн.). Мобільні телефони на протязі місяця інтернет-магазином були продані покупцям на умовах передоплати за вартістю 6900 грн. за одиницю (у т. ч. ПДВ – 1150 грн.).

Таблиця 2

Бухгалтерський облік придбання та реалізації товарів інтернет-магазином

№ з/п	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків		Сума, грн
		дебет	кредит	
Придбання товарів на умовах передоплати				
1	Здійснена передоплата за мобільні телефони (5400 × 5 од. = 27 000 грн.)	371	311	27 000
2	Відображена сума податкового кредиту (за наявності зареєстрованої податкової накладної)	641	644	4500
3	Оприбутковані придбані мобільні телефони	281	631	22 500
4	Списаний податковий кредит по ПДВ	644	631	4500
5	Проведений взаєморозрахунок з постачальником	631	371	27 000
6	Включені до первісної вартості мобільних телефонів витрати на їх доставку	281	631 (685)	700
7	Відображена сума податкового кредиту у вартості ТЗВ (за наявності податкової накладної)	641	631 (685)	140
8	Оплачені транспортні послуги	631 (685)	311	840
Продаж товарів на умовах передоплати				
9	Отримана передоплата за мобільні телефони (6900 × 5= 34 500 грн.)	311	681	34 500
10	Нараховані податкові зобов'язання з ПДВ	643	641	5 750
11	Продані мобільні телефони покупцям	361	702	34 500
12	Відображені зобов'язання з ПДВ	702	643	5 750
13	Проведений взаєморозрахунок заборгованостей	681	361	34 500
14	Списана на витрати собівартість реалізованих мобільних телефонів (22 500 + 700)	902	281	23 200

Транспортно-заготівельні витрати відносяться до первісної вартості товарів під час їх оприбуткування з розподілом пропорційно їх вартості. Оцінку вибуття запасів (мобільних телефонів) підприємство здійснює за методом ідентифікованої вартості. Відображення в бухгалтерському обліку операцій згідно з прикладом, що розглядається, наведено в таблиці 2.

Щодо документального оформлення інтернет-торгівлі можна відзначити, що оприбуткування товару в інтернет-магазині виконують на підставі звичайних документів (прибуткового ордеру, накладної, товарно-транспортної накладної, акта приймання-передачі товару тощо). Підприємство може розробляти також власні форми документів із дотриманням усіх обов'язкових реквізитів первинної документації.

Бухгалтерський облік реалізації товарів у мережі Інтернет ще не досконало прописаний у нормативних документах. При продажу товарів зазвичай оформлюють такі документи як: товарні/фіскальні чеки, видаткові накладні, власно розроблені форми документів тощо. Головне, щоб такі документи містили всі необхідні реквізити первинних документів.

До особливостей інтернет-торгівлі належить те, що під час продажу часто не відбувається фізичного контакту працівників магазину з покупцями. Тому якщо інтернет-магазин доставляє товар через посередників (пошта, кур'єрська служба тощо), то один з екземплярів первинного документа, що засвідчує продаж товару, йому необхідно передати покупцю через посередника. Якщо продаж товару не потребує оформлення фіскального чека, то покупець може поставити свій підпис (інші дані) на товарному чеку, видатковій накладній тощо. Якщо інтернет-магазин доставляє товар власною кур'єрською службою, то, як правило, проблем не виникає – покупець може розписатися на відповідному первинному документі про придбання товару. Під час доставки товару поштою чи сторонньою кур'єрською службою виникає питання про те, чи будуть підстави для відображення такої операції в обліку. Для того щоб це відбулося, по-перше, покупцю необхідно ставити свій підпис про отримання товару та про те, що він не має претензій до його вигляду, пред'явивши при цьому документ, що посвідчує особу самого покупця. По-друге, в таких ситуаціях між інтернет-магазином та такою службою слід укласти домовленості про підтвердження доставки вантажу через оформлення звітів чи повідомлень. Тому документи, що оформлені між інтернет-магазином та службою доставки, разом із первинними документами продавця на продаж товару повинні становити комплекс документів, на підставі яких у бухгалтерському обліку буде зафіксована операція з продажу товару, а також отримання послуг з його доставки. Крім цього, часто служби доставки за окрему плату пропонують послуги зворотної до-

ставки документів та контролю підпису первинних документів покупцем [8, с. 56].

Якщо виникне ситуація, коли покупець повертає товар продавцю, то слід виконати такі господарські операції. Необхідно зменшити визнаний дохід на вартість проданого товару (Дт 704 «Вирахування із доходу» Кт 361), а також сторнувати собівартість товару та зобов'язання з ПДВ (червоне сторно Дт 902 «Собівартість реалізованих товарів» Кт 28; Дт 704 Кт 641 «Розрахунки за податками»). Повернення грошових коштів покупцю відображають проведенням: Дт 361 Кт 311, 301.

Підставою для повернення якісного товару на протязі 14-денного терміну є заява покупця за наявності розрахункового документа, виданого продавцем. Часто виникає ситуація, коли покупець повертає товар інтернет-магазину через відповідні служби доставки чи пошту. У такому разі покупець під час відправки товару, який він повертає, може додати відповідну заяву. При цьому інтернет-магазину доцільно розробити стандартну форму заяви для того, щоб покупці вказували у ній ключові дані (зокрема, напрям перерахування грошових коштів). Форму такого документа можна розміщувати на сайті інтернет-магазину, або її може видавати кур'єр під час доставки товару.

Висновки. У статті були висвітлені деякі питання з організації створення підприємством власного інтернет-магазину; на прикладах були відображені в обліку витрати на розроблення та підтримку веб-сайту, а також відображені операції з придбання та продажу товарів інтернет-магазином; був поданий перелік документів з оформлення реалізації товарів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Туржанський В.А. Облік витрат на створення інтернет-магазину та здійснення торгових операцій / В.А. Туржанський // Сталій розвиток економіки. 2011. № 1. С. 202-207.
2. Леонтьєва Н.Р. Моделювання фінансово-економічної діяльності інтернет-магазину по продажу ноутбуків / Н.Р. Леонтьєва // Молодий вчений. 2015. № 2. С. 144-148.
3. Оліфірова Ю.О. Облік витрат та розрахунків в інтерактивній торгівлі: організація та методика / Ю.О. Оліфірова, К.А. Ягмур // Вісник ДонНУЕТ. 2013. № 3. С. 154-164.
4. Закон України «Про електронну комерцію» від 03.09.2015 р. № 675-VIII. URL: <http://www.rada.gov.ua>.
5. Петрович І.А. Веб-сайт інтернет-магазину: бухоблік витрат на створення та обслуговування / І.А. Петрович // Все про бухгалтерський облік. 2017. № 99. С. 36-41.
6. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <http://www.rada.gov.ua>.
7. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 8 «Нематеріальні активи», затверджене наказом Мінфіну від 18.10.1999 р. № 242. URL: <http://www.minfin.gov.ua>.
8. Юлін А.О. Інтернет-магазин придбав та продав товар: облік та документи / А.О. Юлін // Все про бухгалтерський облік. 2017. № 99. С. 52-57.
9. Рета М.В. Інформаційне забезпечення процесу управління: обліково-аналітичний аспект / М.В. Рета // Розвиток і ста-

новлення обліку, аудиту та управління фінансово-економічною безпекою за роки незалежності України: тези доповіді Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, 12-13 травня 2016 р. Дніпро: ННІЕ, 2016. С. 115-117.

REFERENCES:

1. Turzhanskyi V.A. (2011), "Accounting for the costs of creating an online store and trading transactions execution", *Stalyi rozvytok ekonomiky*, vol. 1, pp. 202-207.
2. Leontieva N.R. (2015), "Modelling of financial and economic activity of online shop that sells laptops", *Molodyi vchenyi*, vol. 2, pp. 144-148.
3. Olifirova Yu.O., Yagmur K.A. (2013), "Cost accounting and settlement in an interactive trade: organization and methods", *Visnyk DonNUET*, vol. 3, pp. 154-164.
4. The Verkhovna Rada of Ukraine (2015), The Law of Ukraine no. 675-VIII "About e-commerce", available at: <http://www.rada.gov.ua> (Accessed 10 September 2015).
5. Petrovich I.A. (2017), Web site of the online store: accounting of costs of creation and maintenance, *Vse pro buchgalterskyi oblik*, no. 99, pp. 36-41.
6. The Verkhovna Rada of Ukraine (2010), The Law of Ukraine no. 2755-VI "The Tax Code of Ukraine", available at: <http://www.rada.gov.ua> (Accessed 09 December 2010).
7. Ministry of Finance of Ukraine (2012), Provisions (standard) of business accounting no. 8 "Intangibles assets", available at: <http://minfin.gov.ua> (Accessed 24 September 2012).
8. Yulin A.O. (2017), The online store bought and sold the goods: accounting and documents, *Vse pro buchgalterskyi oblik*, no. 99, pp. 52-57.
9. Reta M.V. (2016), Information support of the management process: the accounting and analytical aspect, *Rozvytok i stanovlennia obliku, auditu ta upravlinnia finansovo-ekonomichnoy bezpekoyu za roki nezalezhnosti Ukrainy*, The theses of the report of the All-Ukrainian scientific and practical Internet conference, May 12-13, 2016, Dnipro: NNIE, pp. 115-117.

Bondarenko O.M.

*Assistant Lecturer at Department of Economic Analysis and Accounting
National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute"*

ACCOUNTING FOR THE COSTS OF CREATING A WEBSITE AND TRANSACTIONS FOR THE SALE OF GOODS IN THE ONLINE STORE

The development of Internet trade is promoted by wide advertising of goods among the population and low costs associated with the sale of these goods. In order to increase the number of customers and the volume of sales, businesses are trying to open their own online store. At the beginning of the article, organizational issues such as state registration of an online store, obtaining the right to a trademark, staff structure, domain name registration, hosting services, choice of the taxation system, etc., are considered.

Further attention is given to the accounting of transactions for the creation of an online store website. It is concluded that a website is an object of copyright and, in accordance with Provision (Standard) of Business Accounting No. 8 "Intangibles Assets", it can be considered as a separate object of intangible assets. The main forms of primary documents are given, which formulates the beginning of function of a website. The costs of maintaining a website, depending on the period for which prepayment is made, can be considered either as sales or future expenses. On a numerical example, transactions are considered to reflect the costs of creating an online store website. As a result, the initial cost of the site is formed with its reflection on account 125 "Copyright and Related Rights".

Much attention in the article is given to the reflection of transactions on the acquisition and sale of goods by the Internet shop. Questions of formation of the initial cost of the goods, methods of the write-off of the goods on expenses, definitions of the moment of occurrence of the income from realization and its monetary valuation are considered. On a numerical example, business transactions for the purchase and sale of goods are presented. With the help of conditional data, the posting of goods and the reflection of its sale on the income and expense accounts are illustrated.

The article describes in detail the situations, in which the goods are delivered to the buyer by the courier of the store or a third-party courier service. At this point, there may be difficulties with the legality of reflecting such transactions in accounting. To avoid possible misunderstandings, it is necessary to make out the relevant primary documents confirming the fact of delivery of the goods to the buyer.

Thus, this article summarizes the experience of reflecting in the accounting costs of creating an online store website, as well as transactions for the sale of goods by such a store.

УДК 657

Мельник К.П.

кандидат економічних наук,
Східноєвропейський національний університет
імені Лесі Українки

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ КОНТРОЛЬНО-УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

АНОТАЦІЯ

Розглянуто наукові підходи до трактування сутності «організація» та «організація контролю» для уточнення їх змісту та з'ясування діалектичної єдності і послідовності. Досліджено вимоги та рекомендації міжнародних і вітчизняних нормативних актів щодо організації обліково-аналітичної та контрольної діяльності в державі й у конкретному суб'єкті господарювання.

Ключові слова: організація, контроль, управління, внутрішньогосподарський контроль, оперативний контроль.

АННОТАЦИЯ

Рассмотрены научные подходы к трактовке сущности «организация» и «организация контроля» для уточнения их содержания и выяснения диалектического единства и последовательности. Исследованы требования и рекомендации международных и отечественных нормативных актов по организации учетно-аналитической и контрольной деятельности в государстве и в конкретном субъекте хозяйствования.

Ключевые слова: организация, контроль, управление, внутрихозяйственный контроль, оперативный контроль.

ANNOTATION

The scientific approaches to the interpretation of the essence of «organization» and «organization of control» are considered in order to clarify their content and clarify the dialectical unity and consistency. The requirements and recommendations of international and domestic normative acts concerning the organization of accounting-analytical and control activities in the state and in a specific economic entity are investigated.

Key words: organization, control, management, internal control, operational control.

Постановка проблеми. Механізм управління діяльністю підприємств в умовах невизначеності та прискореної глобалізації зазнав суттєвих змін та ускладнень. Кризові явища, корупція, необґрунтованість соціально-економічної політики держави привели до формування нових підходів у системі менеджменту підприємства. Ефективне управління діяльністю забезпечується повсякчасним спостереженням за здійсненням кожної окремо взятої господарської операції з метою оптимізації витрат та економічного використання засобів і предметів праці. Така потреба управління забезпечується оперативним контролем, який здійснюється в процесі господарювання та є гарантом якості і своєчасності інформації для прийняття рішень. Оперативний контроль, що дає змогу своєчасно реагувати на появу відхилень та вживати відповідних коригувальних заходів з їх усунення, відіграє ключову роль у результативному функціонуванні підприємств. Саме про це вдало зауважують О.Ю. Редько, І.І. Пилипенко, Т.О. Каменська, які пишуть: «Для того, щоб усі успішно функціонували, збільшували обсяги виробництва продукції та знижували її собівартість, раціонально використовували за призначенням

матеріально-грошові засоби, виконували свої обов'язки щодо погашення боргів постачальникам та державі, правильно організовували та вели бухгалтерський облік, виникає потреба в щоденному внутрішньогосподарському контролі та аналізі. Контроль як функція управління дає змогу своєчасно виявити й усунути ті умови і чинники, які не сприяють ефективному веденню виробництва і досягненню поставленої мети» [1, с. 23].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Про зростання значення функції оперативного контролю як ефективного засобу управління свідчать останні результати наукових досліджень вітчизняних і зарубіжних учених, таких як Ф.Ф. Бутинець, Б.І. Валуєв, Н.Г. Виговська, В.М. Жук, М.Я. Дем'яненко, В.А. Дерій, І.К. Дрозд, Є.В. Калюга, Г.Г. Кірейцев, В.Г. Лінник, Ю.Я. Литвин, Л.В. Нападівська, О.А. Петрик, Л.В. Сотнікова, Р.Б. Чейз, В.О. Шевчук та інші. Науковці звертали увагу на визначення змісту оперативного контролю, досліджували його інформаційне забезпечення, категорії та показники. Але проблеми тлумачення сутності організації контролю як управлінської діяльності та визначення вимог до неї залишалися поза увагою і потребують детального дослідження.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Тому вважаємо за необхідне вивчити та проаналізувати наукове обґрунтування сутності поняття «організація» та вимог до організації контрольно-управлінської діяльності на підприємстві з метою уточнення її змісту і формулювання основних критеріїв побудови і функціонування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Організація контрольної діяльності – це складний багатоступеневий процес, який вимагає детального вивчення теоретичних основ щодо сутності та ролі організації в системі менеджменту.

Процес організації ефективно діючого контролю в сучасних умовах господарювання є досить невивченим напрямом вітчизняної науки. Ситуація пояснюється історичними фактами та державними перетвореннями в країні. У період планово-адміністративної економіки, що характеризувалася суворим державним наглядом за всіма напрямками діяльності підприємств, досить велика увага приділялася всеохоплюючому народному контролю. Основними його ор-

ганізаційними і методичними прийомами було проведення раптових перевірок, звірок, інвентаризацій та оглядів, що в сукупності формували систему оперативного контролю. Значення оперативного контролю в соціалістичному суспільстві зростало серед усіх гілок влади та сфер управління. Його роль у досягненні високих результатів господарювання, збереженні та розвитку соціалістичних норм та настроїв трудящих сформувала достатні підстави для пошуку методів та підходів впровадження його в практику сучасних підприємств.

Перебудова форм та відносин власності зумовила деформацію системи управління і, як наслідок, зміну системи контролю на підприємствах пострадянського світу. Розвиток приватного та колективного сектору і практично повне зникнення державного спричинило формування нових підходів до побудови контрольної системи.

Результати наукових досліджень впродовж останніх десятиріч свідчать про значні розробки та досягнення в галузі контролю. Достатньо уваги було приділено організаційним засадам внутрішньогосподарського контролю та аудиту. Однак організація оперативного контролю висвітлена оглядово, про що говорить незначна кількість наукових праць та літературних джерел із цього питання. Для проведення комплексного дослідження його організаційних засад необхідно вивчити та узагальнити основи організації контролю загалом з метою з'ясування їх відповідності ознакам, меті та завданням оперативного контролю.

С.В. Мочерний вважає організацією сукупність процесів або дій, які викликають об'єднання елементів, частин у ціле, утворення життєздатної, стійкої системи; це внутрішня впорядкованість, взаємодія відносно незалежних частин цілого, зумовлені його будовою та загальною метою [2, с. 230]. О. Богданов доводить, що будь-яка людська діяльність об'єктивно є організовуючою або дезорганізовуючою. Найчастіше термін «організовувати» означає групувати людей для будь-якої мети, координувати та регулювати їхні дії в дусі доцільної єдності [3, с.]. Р.А. Белоусов, А.А. Модін розглядають організацію, заздалегідь визначаючи завдання, зміст, послідовність та строки здійснення необхідних робіт. Організація усуває надлишкові витрати часу, виникнення різного роду збоїв у діяльності трудових колективів [4, с. 86]. На думку В.І. Леніна, організація контролю в широкому розумінні слова включає в себе такі елементи, як розроблення заходів із виконання прийнятого рішення; вибір основних шляхів реалізації; чіткий порядок постановки прийнятого на контроль рішення; визначення характеру і строків періодичної перевірки; залучення до контролю широкого кола громадськості; підведення підсумків реалізації постановки та інформування про це; аналіз підсумків проведеного контролю і висновки про них [5, с. 127].

Сучасні дослідники формують висновки щодо організації контролю. Н.Г. Виговська вважає, що організація контролю – це складне поняття, яке виражає взаємозв'язок двох тлумачень: організація як впорядкованість взаємопов'язаних елементів та організація як сукупність цілеспрямованих контрольних процесів і дій [6, с. 348]. В.П. Пантелеєв під організацією внутрішньогосподарського контролю розуміє стійку, впорядковану сукупність підрозділів із контролю (осіб, які виконують контроль) з їх ієрархічними взаємозв'язками, що відображають упорядкованість як по вертикалі, так і по горизонталі управління [7, с. 231]. Т.П. Смержанюк, Т.В. Шрам, В.Є. Труш доводять, що організація внутрішньогосподарського контролю – це впорядкування взаємозв'язків системи контролю та процесу виробництва, в межах якого здійснюються конкретні заходи [8, с. 36].

Наводити та давати оцінку трактувань учених як з об'єктивного, так і з суб'єктивного погляду можна безкінечно, оскільки наукові дослідження в цій галузі тривають і є актуальними для будь-яких економічних умов та відносин. Але аналіз та узагальнення наукових поглядів дали змогу встановити, що під організацію часто розуміють об'єднану діяльність людей; стан, вид системи; елемент управлінської системи; внутрішню впорядкованість; сукупність явищ, процесів, дій; сукупність взаємозалежних стадій (етапів) та інше. У результаті можна дійти висновку, що організація – це важливий елемент управління, а оскільки контроль є ключовою функцією управління, то його належна організація сприяє високій ефективності діяльності підприємств.

В.І. Ленін, досліджуючи роль контролю в управлінні соціалістичною власністю, приділяв увагу і його організації. Він зазначав, що організація контролю в широкому розумінні слова включає в себе такі елементи, як розроблення заходів із виконання прийнятого рішення; вибір основних шляхів реалізації; чіткий порядок постановки прийнятого на контроль рішення; визначення характеру і строків періодичної перевірки; залучення до контролю широкого кола громадськості; підведення підсумків реалізації постановки та інформування про це; аналіз підсумків проведеного контролю і висновки про них [5, с. 127]. Більшість із запропонованих елементів організації є актуальними і сьогодні під час здійснення оперативного контролю. Вони передбачають дотримання чіткості виконання завдань посадовими особами, посилення відповідальності, дотримання етичних норм та правил поведінки, що є одними із основних принципів оперативного контролю. Але вважаємо недоцільним та фактично неможливим залучення широкого кола громадськості до здійснення контролю в сучасних умовах. Досягти всебічної гласності контролю було реальним у часи проведення досліджень В.І. Леніна, оскільки держава тоді вимагала

дотримання такого принципу і сама брала на себе зобов'язання із виконання такого завдання. Сьогодні, коли рівень гласності щодо проведення контрольних заходів та оприлюднення результатів контролю зумовлюється потребами та інтересами іншого власника, здебільшого приватного, роль та участь громадськості обмежується або ліквідовується повністю.

Сучасні дослідники організації контролю (Н.Г. Виговська, В.П. Пантелеев, Т.П. Сморжанюк, Т.В. Шрам, В.Є. Труш, Ю.Я. Литвин та інші) до її характерних ознак відносять спрямованість та впорядкованість. Вважаємо, що ці риси є прийнятними та необхідними для якісного становлення системи оперативного контролю. Дієвість організаційних засад, а саме спрямованості на конкретний результат та впорядкованості елементів і етапів контрольного процесу, забезпечать підвищення ефективності всієї діяльності, окремих структурних підрозділів, посилення відповідальності, економічне витрачання ресурсів підприємства та обґрунтоване прийняття управлінських рішень.

Окрім аналізу та оцінки енциклопедичних видань і наукової літератури, комплексне дослідження організації оперативного контролю передбачає розкриття основних положень законодавчих та нормативних документів усіх рівнів щодо цього питання. Характеристика та вимоги

до організації контролю згідно з міжнародними та національними нормативними актами згруповані та представлені у таблиці 1.

Узагальнення та оцінка положень основних нормативних актів стосовно організаційних засад внутрішнього контролю свідчить, що за кордоном, у країнах із розвинутою ринковою економікою, приділяється більше уваги впровадженню ефективних механізмів внутрішнього контролю. Крім того, визначені чіткі принципи його дії, категорії, елементи, відповідальність та повноваження суб'єктів, передбачено створення гнучких моделей контролю з метою забезпечення потреб управлінського персоналу. Вітчизняне законодавство суттєво відстає від західних стандартів щодо організації ефективного діючого внутрішнього контролю, що накладає відбиток на економіку підприємств та країни загалом. Тому сьогодні гостро стоїть проблема розроблення основних організаційних засад контролю з урахування результатів наукових досліджень, позитивного зарубіжного досвіду з обов'язковим аналізом його щодо пристосування у вітчизняній практиці та врахуванням специфіки діяльності кожного окремо взятого підприємства чи галузі.

Розкриття організаційних засад оперативного контролю не передбачене на законодавчому рівні зарубіжних країн та України. Але він як

Таблиця 1

**Характеристика та вимоги до організації контролю
згідно з міжнародними та національними нормативними актами [9]**

Нормативно-правовий документ	Характеристика
стаття 1 Лімської декларації керівних принципів контролю, прийнята 9 Конгресом Міжнародної організації вищих органів фінансового контролю (INTOSAI) у 1977 році	Організація контролю є обов'язковим елементом управління суспільними фінансовими ресурсами, оскільки результатом такого управління є відповідальність перед суспільством.
стандарт «Інтегрованої (концептуальної) основи внутрішнього контролю», що розроблена американським Комітетом спонсорських організацій Комісії Тредуея (COSO)	Організації можуть оцінити і визначити шляхи вдосконалення систем контролю. COSO визначає внутрішній контроль як процес, здійснюваний радою директорів компанії, менеджментом, іншим персоналом для забезпечення розумної гарантії досягнення таких цілей, як ефективність та економічна доцільність операцій; надійність фінансового звітування; узгодженість із відповідними законами та нормативами. Г.Г. Кірейцев з цього приводу зазначив, що за системою внутрішнього контролю COSO керівництво підприємством і персонал відповідають за виявлення ризиків, побудову і вдосконалення цієї системи.
Міжнародний стандарт аудиту 610 «Розгляд роботи внутрішнього аудиту»	До елементів системи внутрішнього аудиту належать: моніторинг внутрішнього контролю; перевірка фінансової і господарської інформації; перевірка економічності та продуктивності діяльності, включаючи нефінансові заходи контролю суб'єкта господарювання; перевірка законів, нормативних актів та інших зовнішніх вимог, а також політики, директив управлінського персоналу та інших внутрішніх вимог.
Закон України «Про підприємства в Україні»	Внутрішній контроль організовується (створюється) для задоволення внутрішніх користувачів економічної інформації, а порядок і методика його здійснення, цілі і завдання визначаються потребами саме цих користувачів.
Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні»	Відповідальність за ведення бухгалтерського та внутрішньогосподарського обліку покладається на керівника. Також стаття 10 цього Закону передбачає, що «для забезпечення достовірності даних бухгалтерського обліку та фінансової звітності підприємства зобов'язані проводити інвентаризацію активів і зобов'язань».

«серцевина» чи фундаментальна основа внутрішнього контролю має враховувати вимоги до його організації.

Висновки. Отже, враховуючи загальнонаукове розуміння поняття «організація», її роль у системі управління, значення організації контролю, в тому числі внутрішньогосподарського, для результативності господарювання, а також беручи до уваги зміст, мету, завдання та особливості оперативного контролю, вважаємо, що організація оперативного контролю – це комплекс цілеспрямованих заходів, впорядкованих за характером здійснення і термінами проведення, що відповідає поточній господарській ситуації та потребам управління на кожен момент.

Раціональність організації оперативного контролю на підприємствах полягає у максимальному врахуванні теоретичних основ, практичних рекомендацій дослідників цього наукового напрямку, а також, безумовно, положень нормативних документів. Дотримання основних принципів становлення і функціонування системи оперативного контролю забезпечить йому якісне та ефективне здійснення відповідно до власної мети та цілей управління.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Каменська Т.О. та ін. Облік, аналіз та внутрішній аудит витрат виробництва: Навч. посіб. / Т.О. Каменська, І.І. Пилипенко, О.Ю. Редько. К.: ІВЦ Держкомстату України, 2007. 128 с.
2. Економічна енциклопедія: У трьох томах / Редкол.: С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. К.: Видавничий центр «Академія», 2001. Т. 2. 848 с.
3. Богданов А.А. Тектология (Всеобщая организационная наука). Кн. 1-2. М. Экономика, 1989.
4. Белоусов Р.А., Модин А.А. Учиться работать и хозяйствовать по-новому: (Беседы об управлении). М. Экономика, 1988. 176 с.
5. Ленин В.И. Полное собрание сочинений. Т. 44.
6. Виговська Н.Г. Господарський контроль в Україні: теорія, методологія організація: Монографія. Житомир: ЖДТУ, 2008. 532 с.
7. Пантелеев В.П. Концепція внутрішньогосподарського контролю діяльності підприємств: методологія, організація, розвиток. Автореферат дис. на здобуття наук. ступеня д.е.н. К.: 2009. 33 с.
8. Сморгонюк Т.П. та ін. Внутрішній контроль в процесі управління виробництвом: Навчальний посібник / Т.П. Сморгонюк, Т.В. Шрам, В.Є. Труш / За ред. В.Є. Труша. К., 2009. 284.
9. Мельник К.П. Організація оперативного контролю в сільському господарстві: теоретико – практичні аспекти. Економічні науки. Серія «Облік і фінанси». Збірник наукових праць. Луцький національний технічний університет. Випуск 9 (33). Редкол.: відп. ред. д.е.н., професор Герасимчук З.В. Луцьк, 2013. С. 423-429.

REFERENCES:

1. Kamensjka, T.O. and Pylypenko, I.I. and Redjko, O.U. (2007), *Oblik, analiz ta vnutrishnii audyt vytrat vyrobnytstva: Navch. posib* [Accounting, analysis and internal audit of production costs: Training Manual], IVTs Derzhkomstatu Ukrainy, Ukraine.
2. Mochernuj, S.V. (2001), *Ekonomichna entsyklopediia: U trokh tomakh* [Economic Encyclopedia: In three volumes], Akademiia, Kyiv, Ukraine.
3. Bogdanov, A.A. (1989), *Tektolohiya (Vseobshchaia orhanyzatsyonnaia nauka)* [Tectology (Universal Organizational Science)], Ekonomika, Moskov, Russia.
4. Belousov, R.A. and Modyn, A.A. (1988), *Uchit'sja rabotat' i hozjajstvovat' po – novomu: (Besedy ob upravlenii)* [Learn to work and manage in a new way: (Conversations about management)], Jekonomika Moskov, Russia.
5. Lenin, V.I., *Polnoe sobranie sochinenij* [Full composition of writings].
6. Vyhovska, N.G. (2008), *Hospodarskyi kontrol v Ukraini: teoriia, metodolohiia orhanizatsiia: Monohrafiia* [Economic control in Ukraine: theory, methodology organization: Monograph.], ZhDTU, Zhytomyr, Ukraine.
7. Panteleiev, V.P. (2009), *Concept of internal control of enterprises activity: methodology, organization, development*.
8. Smorzhoiuk, T.P. and Shram, T.V. and Trush V.E. (2009), *Vnutrishnii kontrol v protsesi upravlinnia vyrobnytstvom: Navchalnyi posibnyk* [Internal control in the production management process: A manual], Kyiv, Ukraine.
9. Melnyk, K.P. (2013), *Organization of operational control in agriculture: theoretical and practical aspects, Economic sciences. Series Accounting and Finance. Collection of scientific works. Lutsk National Technical University, no 9, pp. 423-429.*

Melnyk K.P.*Candidate of Economic Sciences,**Senior Lecturer at Department of Accounting and Audit**Lesya Ukrainka Eastern European National University*

SCIENTIFIC APPROACHES TO THE ORGANIZATION OF CONTROL AND MANAGEMENT ACTIVITY OF THE ENTERPRISE

The mechanism of business activity management under conditions of uncertainty and accelerated globalization has undergone significant changes and complications. Effective management of activities is ensured by continuous monitoring of the implementation of each individual economic operation in order to optimize costs and make more economical use of tools and labour. This management need is provided by operational control, which is carried out in the process of managing and is a guarantor of quality and timeliness of information for decision-making.

Operational control, allowing timely response to the occurrence of deviations and taking appropriate corrective measures to eliminate them, plays a key role in the efficient operation of enterprises.

The scientific approaches to the interpretation of the essence of “organization” and “organization of control” are considered in order to clarify their content and clarify the dialectical unity and consistency. Analysis and synthesis of existing scientific views allow establishing that the organization is often understood as a united activity of people; condition, type of system; an element of the management system; internal ordering; a set of phenomena, processes, actions; a set of interdependent stages, and so on.

As a result, it can be concluded that an organization is an important element of management, and since control is a key management function, its proper organization contributes to the high efficiency of enterprises.

Requirements and recommendations of international and domestic normative acts concerning the organization of accounting-analytical and control activities in the state and in a specific economic entity are investigated. We believe that the organization of operational control – a set of targeted actions, organized according to the nature of implementation and timing, corresponds to the current economic situation and management needs for each moment.

The rationality of the organization of operational control at enterprises is to maximally take into account the theoretical foundations, practical recommendations of researchers of this scientific direction, as well as, of course, provisions of regulatory documents. Compliance with the basic principles of the establishment and functioning of the system of operational control will ensure that it performs qualitatively and effectively in accordance with its own goals and objectives of management.

УДК 657.36

Жигалкевич Ж.М.
кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Храмцова М.В.
магістр
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ОСОБЛИВОСТІ ВІДОБРАЖЕННЯ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ У ЗВІТІ ПРО ФІНАНСОВИЙ СТАН ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

АНОТАЦІЯ

У статті проаналізовано положення міжнародних стандартів фінансової звітності щодо обліку дебіторської заборгованості на вітчизняних промислових підприємствах. Розглянуто критерії визнання заборгованості, вимоги до первісного визнання та подальшого обліку заборгованості відповідно до Стандартів та порядок її знецінення. Визначено особливості представлення інформації у звітності залежно від обсягів заборгованості. Подано методи, що використовуються під час первісної та подальших оцінок, та порівняно їх. Розглянуто метод дисконтування дебіторської заборгованості та наведено формулу розрахунку амортизованої вартості дебіторської заборгованості. Сформульовано висновки щодо проведеного дослідження.

Ключові слова: дебіторська заборгованість, справедлива вартість, ефективна ставка відсотка, балансова вартість, амортизована вартість, дисконтування дебіторської заборгованості.

АННОТАЦИЯ

В статье проанализированы положения международных стандартов финансовой отчетности по учету дебиторской задолженности на отечественных промышленных предприятиях. Рассмотрены критерии признания задолженности, требования к первоначальному признанию и дальнейшему учету задолженности в соответствии со Стандартами и порядок ее обесценивания. Определены особенности представления информации в отчетности в зависимости от объемов задолженности. Поданы методы, используемые при первоначальной и последующих оценках, и осуществлено их сравнение. Рассмотрен метод дисконтирования дебиторской задолженности и приведена формула расчета амортизированной стоимости дебиторской задолженности. Сделаны выводы по проведенному исследованию.

Ключевые слова: дебиторская задолженность, справедливая стоимость, эффективная ставка процента, балансовая стоимость, амортизированная стоимость, дисконтирование дебиторской задолженности.

ANNOTATION

In the article has been analyzed the international standards of financial reporting related to accounts receivable accounting at Ukrainian enterprises and presented the specifics of industrial enterprises. In this work there have been presented the criteria of Debt Recognition, requirements for initial recognition and further estimation in accordance with standards and the procedure of debt depreciation. Also have been determined the features of reporting information in relation to debt amounts, debt classification criteria, methods that are used in the original and subsequent estimates and made comparison of considered methods. In the article have been presented the algorithm of discounting accounts receivables and formula for accounts receivables' amortized cost calculation. There were made conclusions about made research.

Key words: accounts receivables, fair value, effective interest rate, carrying cost, amortized cost, discounting of accounts receivables.

Постановка проблеми. У процесі діяльності суб'єкти господарювання здійснюють операції купівлі-продажу товарів, робіт, послуг, надають позики тощо. Це приводить до виникнення дебіторської заборгованості. У сучасних умовах питання дебіторської заборгованості вважається одним із ключових у здійсненні господарської діяльності. Розрахунки з дебіторами є важливим показником, що характеризує фінансовий стан суб'єкта господарювання. Нині, коли відбувається глобалізація ринків, постає питання надання прозорості та достовірної інформації користувачам щодо переходу до єдиних стандартів ведення та складання фінансової звітності за міжнародними стандартами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням проблеми обліку та оцінки дебіторської заборгованості займалися такі вітчизняні вчені, як Ф.Ф. Бутинець [1], Т.В. Божидарнік [2], С.В. Голов [3], В.М. Костюченко [4], К.Є. Нагірська [2], І.Б. Садовська [2], Г. Ямборко [5]. Незважаючи на їх значний внесок, питання щодо відображення дебіторської заборгованості відповідно до міжнародних стандартів фінансової звітності залишаються маловивченими.

Постановка завдання. Метою статті є вивчення особливостей дебіторської заборгованості та способів їх відображення у звітні про фінансовий стан промислових підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стаття звіту про фінансовий стан «Дебіторська заборгованість» не регулюється спеціальним міжнародним стандартом фінансової звітності (МСФЗ), проте необхідно дотримуватися певних загальних принципів з метою достовірного відображення інформації у звітності. Організаційно-методичні рекомендації з оцінки, обліку і відображення у фінансовій звітності дебіторської заборгованості містяться в МСФЗ 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» та 32 «Фінансові інструменти: розкриття та подання інформації» [7]. Відповідно до МСФЗ дебіторська заборгованість визначається як фінансовий інструмент. Для визнання дебіторської заборгованості використовуються загальні критерії визнання активів і зобов'язань:

– є висока ймовірність отримання економічних вигід, пов'язаних із цим активом, у майбутньому;

– вартість активу може бути оцінена.

З метою справедливого відображення фінансового становища компанії можуть вводитися додаткові статті звіту. Якщо величина заборгованості є суттєвою, то має значення її відображення окремими статтями, що ґрунтується на характері заборгованості, її величині та термінах погашення.

Наприклад, якщо промислове підприємство має значні обсяги придбання обладнання за передплатою протягом звітного періоду, то у звітності такого підприємства є доцільним виділення окремої статті: «Аванси, видані поставальникам та підрядникам».

Є декілька підходів до оцінювання дебіторської заборгованості. Так, дебіторська заборгованість під час первісного визнання оцінюється за справедливою вартістю. Відповідно до МСФО 13 «Оцінка справедливої вартості», справедлива вартість – це ціна, яка була б отримана під час продажу активу або яка була сплачена під час передачі зобов'язання на поточних ринкових умовах на організованому ринку між учасниками ринку на дату оцінки [8]. Для промислових підприємств справедливою вартістю дебіторської заборгованості є вартість реалізації або придбання згідно з договором купівлі-продажу.

Після первісного визнання підприємству слід оцінювати дебіторську заборгованість за амортизованою вартістю з використанням методу ефективної ставки відсотка (Effective Interest Method).

Метод ефективної ставки відсотка – метод розрахунку амортизованої вартості фінансового активу або фінансового зобов'язання та розподілу процентного доходу або процентних витрат на відповідний період [5]. Ефективна ставка відсотка забезпечує точне дисконтування очікуваної суми майбутніх грошових виплат або надходжень.

Така оцінка зобов'язань, що відповідає вимогам МСФЗ, є більш об'єктивною і точною, адже дає змогу врахувати ступінь ймовірності погашення зобов'язання, зміну купівельної спроможності грошової одиниці в часі, на відміну від вітчизняної практики, що не передбачає оцінку за справедливою вартістю.

Відповідно до МСФЗ 39, знецінення дебіторської заборгованості визнається за наявності обставин, таких як значні фінансові складнощі дебітора або ймовірність його банкрутства, порушення умов договору, загальноекономічні фактори, що відбулися після первісного визнання [6].

Компанія створює резерв із дебіторської заборгованості (Bad debt provision), погашення або стягнення якої визнано сумнівним. З цією метою дебіторська заборгованість поділяється залежно від періоду існування таким чином: до 90 днів; 90-180 днів; 180-365 днів; більше

365 днів. Балансова вартість дебіторської заборгованості зменшується на величину резерву під знецінення дебіторської заборгованості шляхом списання на витрати.

Незалежно від обраного способу обліку знецінення дебіторської заборгованості він повинен забезпечувати надання всіх необхідних даних для складання звітності та розкриття всієї необхідної інформації, передбаченої МСФЗ, у примітках до звітності. У цих примітках розкривається повна сума дебіторської заборгованості за видами на звітну дату, сума нарахованого резерву на знецінення, нетто-результат, відбитий у звітності, опис дебіторської заборгованості. Окремо розкривається рух резерву на знецінення дебіторської заборгованості.

Резерв підлягає перегляду та коригуванню на кожну звітну дату з метою відображення достовірної інформації. Так, якщо сума дебіторської заборгованості, на основі якої було нараховано резерв під знецінення в минулому звітному періоді, була оплачена в поточному періоді, необхідно провести сторнування величини нарахованого раніше збитку від знецінення.

Як було зазначено, підприємства повинні відображати суму дебіторської заборгованості за справедливою вартістю. Якщо промислове підприємство реалізує товар, то компенсація може бути отримана через певний проміжок часу, тому справедлива вартість стане відмінною від номінальної, враховуючи теорію зміни вартості грошей у часі. Тобто продавець здійснює не лише реалізацію товару, але і фінансову операцію. Різницею між справедливою та номінальною вартостями є величина дисконту.

У МСФЗ дисконтування є невід'ємною частиною обліку та впливає на балансову вартість будь-якої статті балансу, а також фінансового результату підприємства за звітний період. Дисконтування здійснюється виходячи з того, що гроші змінюють свою вартість із часом, а, отже, і поточна вартість майбутніх фінансових потоків може значно відрізнятись від їх номінальної вартості. Ставка дисконтування найчастіше визначається на рівні ринкової ставки, яку можна було б отримати за аналогічну позику.

Подібно до формули дисконтування визнається амортизована вартість дебіторської заборгованості, тобто її теперішня вартість, за формулою [4]:

$$AB = \left[\frac{C}{(1+r)^{\frac{t}{365}}} \right] \quad (1)$$

де АВ – амортизована вартість;

С – величина дебіторської заборгованості;

r – облікова ставка;

t – період між датою погашення дебіторської заборгованості та звітною датою.

Оцінка амортизованої вартості передбачає, що під час первісного визнання фінансовий інструмент визначений у дисконтованій оцінці із застосуванням ринкової процентної ставки. Далі

щомісяця здійснюються нарахування відсотків (за ефективною ринковою ставкою) і платежі.

Висновки. Отже, у фінансовій звітності обов'язково наводиться інформація щодо дебіторської заборгованості, розкриття якої вимагають національні положення з обліку, а у МСБО зазначені лише загальні правила класифікації, оцінки та визнання дебіторської заборгованості без відображення конкретизації цих аспектів. Проте підприємствам, що формують звітність за міжнародними стандартами, необхідно враховувати вищезазначені правила та притримуватися їх.

Для удосконалення вітчизняної системи обліку зобов'язань рекомендується поєднати міжнародні та національні стандарти, враховуючи національні особливості, для повного розкриття інформації та ефективного управління підприємством.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський фінансовий облік / Ф.Ф. Бутинець – 8-ме вид., доп. і перероб. Житомир: Рута, 2009. 112 с.
2. Бухгалтерський облік. URL: http://pidruchniki.com/1635031853207/buhgalterskiy_oblik_ta_audit/buhgalterskiy_oblik.
3. Голов С.Ф. Бухгалтерський облік за міжнародними стандартами: приклади та коментарії: практ. посіб. / С.Ф. Голов, В.М. Костюшенко. К.: Лібра, 2001. 670 с.
4. Голов С.Ф. Трансформація фінансової звітності українських підприємств у фінансову звітність за міжнародними стандартами: методичний посібник / С.Ф. Голов, В.М. Костюченко, О.М. Кулага. Вінниця: ТОВ «Консоль», 2013. 267 с.
5. Голов С., Костюченко В., Кравченко І., Ямборко Г. Фінансовий облік: Підручник. К., 2005. 976 с.
6. Офіційне видання державної фіскальної служби «Вісник». URL: <http://www.visnuk.com.ua/ua/pubs/id/90010068>.
7. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 39 (МСБО 39). Фінансові інструменти: визнання та оцінка. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/929_015.
8. Міжнародний стандарт фінансової звітності 13 (МСФЗ 13). Оцінка справедливої вартості. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/929_068.

REFERENCES:

1. Butinets F.F. (2009), *Bukhhalterskiy finansoviy oblik* [Accounting financial accounting], Ruta, Zhytomyr, Ukraine.
2. Online study materials, "Accounting", available at: http://pidruchniki.com/1635031853207/buhgalterskiy_oblik_ta_audit/buhgalterskiy_oblik, (21.12.2017).
3. Golov S.F. and Kostyushenko V.M. (2001), *Bukhhalterskiy oblik za mizhnarodnymi standartamy: pryklady ta komentarii* [Accounting in accordance with international standards: examples and comments], Libra, Kyiv, Ukraine.
4. Golov S.F., Kostyuchenko V.M. and Kulaga O.M. (2013), *Transformatsiia finansovoi zvitnosti ukrainskykh pidpriemstv u finansovu zvitnist za mizhnarodnymi standartamy* [Transformation of financial statements of Ukrainian enterprises into financial statements according to international standards], ConsoleLtd., Vinnitsa, Ukraine.
5. Golov S., Kostyuchenko V., Kravchenko I., Yamborko G. (2005), *Finansoviy oblik* [Financial accounting], Kuiv, Ukraine.
6. Official publication of the state fiscal service «Visnyk» (2015), *Methodical recommendations of the investment activity of the institutions of foreign investment*, available at: <http://www.visnuk.com.ua/en/pubs/id/90010068>, (20.12.2017).
7. Database «Legislation of Ukraine» (2013), «International Accounting Standard 39 (IAS 39). Financial Instruments: Recognition and Measurement», available at: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/929_015, (02.02.2018).
8. Database «Legislation of Ukraine» (2013), «International Financial Reporting Standard 13 (IFRS 13) Estimated fair value», available at: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/929_068, (02.02.2018).

Zhyhalkevych Zh.M.
*Candidate of Economic Sciences,
Senior Lecturer at Department of Management,
National Technical University of Ukraine
“Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”*

Khramtsova M.V.
*Graduate Student of Department of Management,
National Technical University of Ukraine
“Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”*

SPECIFICS OF PRESENTATION OF ACCOUNTS RECEIVABLES IN THE STATEMENT OF FINANCIAL POSITION OF INDUSTRIAL ENTERPRISES

The line of the statement of financial position “Accounts Receivable” is not regulated by a specific International Financial Reporting Standard, but it is necessary to follow certain general principles in order to accurately reflect information in the reporting. The organizational and methodological recommendations for the measurement, accounting, and presentation of accounts receivable are disclosed in Standard 39 “Financial Instruments: Recognition and Measurement” and 32 “Financial Instruments: Disclosure and Presentation”. In accordance with IFRS, receivables are defined as a financial instrument. In order to recognize receivables, the general criteria for the recognition of assets and liabilities are used. Accounts receivables at initial recognition are measured by fair value. After initial recognition, an entity should assess receivables by amortized cost using the effective interest rate method. If an industrial company sells goods, compensation can be obtained after a certain period of time, so the fair value will be different from the nominal one taking into account the theory of changes of money value in time. The difference between fair and nominal values is the amount of the discount. Similarly, the discount rate is determined by the amortized cost of the receivable, which is the present value of accounts receivables. In order to improve the existing accounting system of national enterprises, it is recommended to combine international and national standards, taking into account national features for full and correct disclosure and effective business management.

СЕКЦІЯ 10 МАТЕМАТИЧНІ МЕТОДИ, МОДЕЛІ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ЕКОНОМІЦІ

УДК 336.187.44:368(477)

Кисільова І.Ю.

кандидат фізико-математичних наук, доцент,
Запорізький національний університет

ТЕОРЕТИЧНА ОЦІНКА РОЗПОДІЛУ СТРАХОВОЇ ПРЕМІЇ

АНОТАЦІЯ

Отримана диференціальна функція розподілу страхових виплат у вигляді нормального розподілу. Із застосуванням імовірнісного підходу отримано розподіл страхової премії у вигляді гаусівського (нормального) закону із використанням диференціальної функції розподілу страхових виплат та функції перетворення випадкових величин.

Ключові слова: густина дислокацій, розподіл, гаусівський (нормальний) закон, страхові виплати, страхові премії.

АННОТАЦИЯ

Получена дифференциальная функция распределения страховых выплат в виде нормального распределения. С использованием вероятностного подхода получено распределение страховой премии в виде гауссовского (нормального) закона с использованием дифференциальной функции распределения страховых выплат и функции преобразования случайных величин.

Ключевые слова: плотность дислокаций, распределение, гауссовский (нормальный) закон, страховые выплаты, страховые премии.

ANNOTATION

Using stochastic method the distribution of insurance premium has been obtained in Gauss (normal) form. Using stochastic method the distribution of insurance premium has been obtained in Gauss (normal) form using differential function of insurance payment and random variables conversion function.

Key words: dislocation density, distribution, Gauss (normal) law, insurance payment, insurance premium.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Надійність учасників-страховиків є головною умовою ефективного функціонування страхового ринку. Підтримка здатності кожного страховика, який працює на ринку, до своєчасного та у повному обсязі виконання зобов'язань, тобто фінансової стійкості, є відправною точкою для фактичної реалізації функцій страхування.

При цьому сучасний стан фінансових інструментів страхових організацій вимагає пошуку нових форм і методів підвищення конкурентоспроможності та фінансової стабільності, тому є очевидною необхідність створення більш ефективних систем оцінювання фінансового стану страхових компаній і підвищення фінансової стійкості. Визначення ймовірності розорення страхової компанії є одним із найбільш важливих завдань страхової математики, на якій будуються основні

актуарні концепції оцінки фінансової стійкості. Інформація про ймовірність розорення дає змогу знайти оптимальну величину страхового тарифу та внеску.

Зазвичай для оцінки величини страхового тарифу використовують статичний підхід, за якого розглядають середні значення важливих чинників. Динамічний підхід передусім приділяє увагу розподілам та динаміці зміни параметрів (величини страхових виплат, кількості договорів тощо) і пов'язаному із ними розподілу страхових тарифів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Застосуванню стохастичного підходу для дослідження математичних моделей страхових компаній присвячено низку робіт вітчизняних дослідників.

У роботі О.В. Жуміка та Ю.А. Стадника [1, с. 151-152] розглядається модель банкрутства страхової компанії на основі знаходження ймовірності банкрутства, яка визначається за допомогою різних математико-статистичних підходів. У роботі В.А. Диби [2] запропонована багатоступінчаста стохастична модель ефективного управління активами та пасивами страхової компанії ощадливого типу, що дозволяє знаходити оптимальний розподіл отриманого інвестиційного прибутку та очікуваний баланс для кожного модельованого періоду, розподіл ймовірностей дефіцитів страхового резерву, а також стан кожного регулюючого обмеження для кожного типу активів компанії. У дисертаційній роботі В.О. Болдирєвої [3] для досліджень ймовірності розорення страхових компаній використано методи стохастичного обчислення, методи теорії випадкових процесів та методи розв'язання стохастичних диференціальних рівнянь.

Однак можна констатувати, що натеper відсутнє застосування стохастичного динамічного підходу до аналізу страхових тарифів та відсутні дослідження стохастичного зв'язку між страховими тарифами та параметрами впливу, зокрема страховими виплатами.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). У зв'язку із цим було визначено такі завдання:

- визначити функціональний зв'язок між страховими преміями та страховими виплатами з використанням принципу еквівалентності;
- визначити вид диференціальної функції розподілу величини страхових виплат;
- з використанням методу перетворень випадкових величин отримати розподіл величини страхової премії.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів. Розмаїття форм прояву ризиків, частоти і тяжкості наслідків їх реалізації викликає необхідність поглибленого аналізу ризику й економіко-математичного обґрунтування фінансової політики страхової компанії. Використання економіко-математичних методів дає змогу отримати більш обґрунтовані і достовірні оцінки основних характеристик фінансової стійкості (ймовірність розорення, маржа платоспроможності, власний капітал, страхові тарифи тощо).

Відмінності актуарних моделей полягають в тому, які припущення про розподіл страхових платежів (та їх розмір) і тимчасові інтервали між платежами покладено в побудову моделі. Страхові виплати можуть мати однакові розподіли із відомими функціями розподілу, розподіл із довільною функцією, нерівномірний розподіл тощо; інтервали між платежами можуть характеризуватися неоднаковими показниковими розподілами, послідовність виплат можна також описати за допомогою пуассонівського процесу. Деякі моделі дозволяють враховувати додаткові функції, такі як виплата дивідендів засновникам (учасникам) [4, с 2-4; 5].

Такі дослідження фінансової стабільності з погляду багатогранності проблеми є недостатніми, але воно дозволяє використати формальні економіко-математичні моделі для отримання оцінок, які є підставою для прийняття рішень керівниками страхових компаній.

На практиці дуже важливо надати точні якісні оцінки фінансовій стійкості страхової компанії. Однак ця проблема є досить складною, що пов'язано з тим, що економіко-математичні моделі не враховують усіх можливих факторів. Крім того, їх вплив на кінцеві показники часто не може бути виражений аналітичними залежностями, у зв'язку з чим для одержання оцінок фінансової стабільності слід використовувати наближені методи. Однак застосування економіко-математичного апарату дає змогу значно підвищити обґрунтованість прийняття рішень щодо управління фінансовою стабільністю.

Розглянемо особливості застосування математичних методів для оцінки ризиків у страхуванні:

Методи математичного аналізу страхових ризиків та фінансової стійкості страхових компаній зазвичай будуються на основі теорії індивідуальних і колективних ризиків, які можуть бути використані як для короткострокових, так і для довгострокових видів страхування, зокре-

ма страхування життя, що вимагають урахування впливу часу.

Модель індивідуального ризику заснована на аналізі впливу кожного окремого ризику, прийнятого на страхування, на загальний обсяг страхових платежів. З математичної позиції сукупний обсяг страхових платежів для кожного ризику розглядається як сума випадкових величин, приймаючи або нульове значення, або значення, яке відповідає фактичним платежам. Модель індивідуального ризику будується на основі таких припущень [6, с. 77]:

- аналізується фіксований відносно короткий проміжок часу (для того щоб можна було знехтувати інфляцією і не враховувати дохід від інвестування активів), зазвичай це один рік;
- число договорів страхування фіксоване і не випадкове;
- премія повністю вноситься на початку аналізованого періоду; ніяких надходжень протягом цього періоду немає;
- розглядається кожен окремий договір страхування, при цьому відомі статистичні властивості пов'язаних із ним індивідуальних втрат.

Доцільною є побудова саме динамічних моделей, які дають змогу врахувати залежність від часу (динаміка ризику) за зборами і виплат страхової компанії. Достатність страхових резервів визначається за допомогою граничної ймовірності достатності коштів для покриття сукупних виплат упродовж досліджуваного періоду. Залежності від наявної інформації можна отримати оцінку на основі функції розподілу.

Ризик страхового портфеля загалом можна визначити як зіставленням випадкової величини зобов'язань із отриманою премією та резервами, так і з використанням стохастичного аналізу перевищення доходу страхової компанії (отриманих премій) над витратами (зобов'язаннями).

Одним із ключових параметрів, що визначають фінансову стабільність страхової компанії і стан її активів, є розмір тарифної ставки, яка є визначеною ціною невизначених зобов'язань. Розрахунок страхових внесків, або знаходження процесу $V(T)$, є однією з найбільш комплексних і практично важливих задач. Як уже зазначалося, з одного боку, премії повинні гарантувати виплати за вимогами страхувальників, а з іншого – бажано враховувати умови конкуренції.

Розрахунок тарифних ставок, як правило, проводиться на основі накопиченої статистики. Страхові премії $V(T)$ в часовому інтервалі $[0, t]$ розраховуються таким чином [6, с. 82-83]:

$$V(t) = (1 + \theta) \cdot E(U), \quad (1)$$

де U – страхові виплати; θ – константа (коефіцієнт навантаження).

Така структура тарифу впливає з принципів еквівалентності відносин страховика та страхувальника та фінансової стійкості страхової компанії. Наведена формула (1) означає, що в середньому загальні премії мають бути більшими за

кумулятивні виплати за вимогами страхувальників (премія має назву нетто-премії, а сам принцип обчислення нетто-премії – принципу еквівалентності). Обчислення адекватної премії полягає у побудові процесу $V(t)$ по функції розподілу процесу ризику $Fx(t)$. При цьому важливо визначити премію за простими характеристиками процесу x : математичним сподіванням та дисперсією.

Розглянемо індивідуальну модель ризику. Нехай портфель складається з n полісів з виплатами («ризиками») $U_1, U_2, \dots, U_n$, які являють собою невід’ємні незалежні випадкові величини. Тоді процес ризику являє собою розподіл $F(U_1) \cdot \dots \cdot F(U_n)$.

Припустимо, що страхова компанія укладає n договорів страхування життя з певним терміном дії. За одним договором страхування припускається не більше однієї вимоги. Виплати за i -ю вимогою – випадкова величина U_i , яка може дорівнювати нулю. Тоді сума, яку компанія сплачує клієнтам, є в цьому разі процесом ризику: $X_{ind} = \sum U_i$.

Відшкодування збитку за вимогами страхувальників відбувається в момент закінчення терміна поліса, у зв’язку з ймовірністю розорення слід вважати $p\{X_{ind} > u + V\}$, де u – початковий капітал; V – зібрані за цей термін премії.

Величина страхових виплат є випадковою величиною та характеризується певним розподілом, і внаслідок цього страхові премії також є випадковою величиною. Тому доцільно провести стохастичне дослідження страхової діяльності та оцінити диференціальні функції розподілів параметрів страхових премій, які пов’язані із розподілами страхових виплат. Розглянемо застосування стохастичного підходу для оцінки розподілу страхової премії з використанням диференціальної функції розподілу величини страхових виплат.

Розглянемо умовний приклад страхової організації, яка займається страхуванням життя. Введемо до розгляду випадкову величину U – величину страхових виплат, можливі значення якої позначимо u . Для статистичного дослідження використаємо дані щодо величини збитків, які було згруповано в інтервальні статистичні ряди для випадкових величин (обсяг вибірки $N = 80$). Для отримання диференціальної функції розподілу величин страхових виплат визначено центри інтервалів статистичного ряду, частоти та відносні частоти.

За результатами визначення величин страхових виплат побудовано гістограми статистичних рядів. Для перевірки гіпотези про існування нормального розподілу використано критерій Пірсона [7, с. 158-159]:

$$\chi^2 = \sum \frac{(m_i - Np_i)^2}{Np_i}, \quad (2)$$

де m – відносна частота; N – кількість інтервалів.

Теоретичну ймовірність P_i визначено для кожного інтервалу $[u_{i-1}, u_i]$ варіацій-

них рядів за допомогою функції Лапласа

$$P_i = \Phi\left(\frac{u_i - \bar{u}}{S}\right) - \Phi\left(\frac{u_{i-1} - \bar{u}}{S}\right) \quad [7, \text{с. 54}], \quad i = (1, 2, \dots, 5).$$

Розрахункове значення критерію χ^2 дорівнює $\chi^2 = 5,328$.

При цьому табличне значення критерію χ^2 (за рівня значущості $\alpha = 0,05$) дорівнює $\chi^2(0,05; 2) = 5,991$ [7, с. 272]. Порівняння вибіркової та табличної величин критерію Пірсона підтверджує гіпотезу про існування нормального розподілу величини страхових виплат, тобто можна дійти висновку, що немає підстав для відхилення гіпотези про існування нормального розподілу страхових виплат. Отже, в загальному вигляді диференціальну функцію розподілу страхових виплат можна представити так:

$$f(U) = \frac{1}{S_u \sqrt{2\pi}} \exp\left[-\frac{1}{2}\left(\frac{u - \bar{u}}{S_u}\right)^2\right], \quad (3)$$

де $\bar{u}$ – математичне сподівання страхових виплат; S_u – стандарт розподілу страхових виплат.

Таким чином, експериментальні дослідження і статистична обробка результатів показали, що процес виплат за договорами страхування характеризується нормальним розподілом.

Визначимо диференціальну функцію розподілу страхової премії.

Введемо в розгляд випадкову величину V , можливими значеннями якої є значення страхової премії $v(x)$, та функцію розподілу $Q(v)$ для випадкової величини V :

$$Q(v) = \int_a^{u(v)} f(u) du, \quad (4)$$

де $u(v)$ – залежність страхових виплат та страхових премій, отримана із (1); $f(u)$ – диференціальна функція розподілу величини страхових виплат.

Для отримання диференціальної функції розподілу страхової премії застосуємо методику перетворення функцій випадкового аргументу [7, с. 58]. Диференціальну функцію $q(v)$ випадкової величини V визначимо шляхом диференціювання інтегральної функції (4) за змінною v . Оскільки остання є аргументом функції верхньої межі цього інтеграла, то $q(v)$ визначимо таким чином:

$$q(v) = f'[v(v)] \left| \frac{du}{dv} \right|. \quad (5)$$

Раніше було показано, що страхові виплати $f(v)$ характеризуються нормальним розподілом (3). Після підстановки (3) в (5) з використанням (1) та проведення перетворень отримаємо диференціальну функцію розподілу страхової премії у вигляді нормального закону:

$$q(v) = \frac{1}{\sigma_v \sqrt{2\pi}} \exp\left[-\frac{1}{2}\left(\frac{v - m_v}{\sigma_v}\right)^2\right], \quad (6)$$

де числові характеристики розподілів страхових виплат: m_v – математичне сподівання

та σ_v – середньоквадратичне відхилення величини страхової премії.

Також можна оцінити трисигмовий інтервал, що дозволить страховій організації визначити такий рівень премії, який із достатньою ймовірністю забезпечить виконання принципу еквівалентності.

Висновки із цього дослідження і подальші перспективи досліджень у цьому напрямі. Таким чином, показано, що за умов нормального розподілу величини страхових виплат страхові премії також характеризуються нормальним (гаусівським) розподілом. Для цього використана методика перетворення випадкових величин. Застосування запропонованої методики забезпечує надійність визначення і прогнозування страхових премій та тарифів.

Отримані диференціальні функції розподілу величини страхових премій можуть бути використані для встановлення адекватних тарифів та для планування надходжень страхових внесків. Можна дійти висновку, що запропонований стохастичний підхід оцінки розподілу величини страхових зобов'язань адекватно описує реальні процеси.

Подальшим напрямом розроблення цієї проблеми є дослідження розподілів інших складників, які впливають на величину страхових зобов'язань, та уточнення отриманої моделі. Шляхами вдосконалення запропонованої методики є визначення надійності оцінки премій і тарифів та дослідження поведінки коефіцієнтів варіації та їх впливу на надійність оцінки.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Жумік О.В. Застосування методів актуарної математики для визначення ймовірності банкрутства страхової компанії / О.В. Жумік, Ю.А. Стадник. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Економічні науки. 2014. Вип. 8. С. 149-152.
2. Дибя В.А. Використання стохастичного моделювання для забезпечення стабільного розвитку страхових компаній заощадливого типу на ринку України / В.А. Дибя. URL: <http://ev.fmm.kpi.ua/article/download/108710/103658>.
3. Болдирева В.О. Моделювання та аналіз діяльності страхових компаній, що працюють на (B,S)-ринку: автореф. дис. ... канд. фіз.-мат. наук: 01.05.01. Київ, 2016. 20 с.
4. Марецька Е. Математичні моделі страхування життя / Е. Марецька. Вісник Львівського університету. Серія Прикладна математика та інформатика. 2002. Вип. 5. С. 1-6.
5. Галь С.В. Математичні моделі в діяльності страхових компаній / С.В. Галь, О.О. Антоненко. URL: <http://www.kpi.kharkov.ua/archive/microcad/2016/s26/s320.pdf>.
6. Казак А.Ю. Финансовые риски в страховом бизнесе / А.Ю. Казак, Ю.Э. Слепухина. – Философия экономики и экономическая наука. URL: /18311/1/iuro-2010-77-07.pdf.
7. Герасимович А.И. Математическая статистика / А.И. Герасимович. Мн.: Высшая школа, 1983. 279 с.

REFERENCES:

1. Zhumik, O.V., Stadnik, Yu.A. (2014), "The application of actuarial mathematics methods for determination of the probability of an insurance company bankruptcy", Scientific bulletin of Kherson state university Seria Ekonomichni nauky. issue 8, part 5, pp. 149-152.
2. Dyba, V.A. (2018), "Using the stochastic modelling for ensuring stable development of the insurance companies saving type in the Ukrainian market", available at: <http://ev.fmm.kpi.ua/article/download/108710/103658> (Accessed 07 January 2018).
3. Boldyreva, V.O. (2016), "Modeling and analysis of the insurance companies that operate in the (B,S)-market". Ph.D. Thesis, Theoretical bases of computer science and cybernetics, V.M. Glushkova Institute of Cybernetics of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine.
4. Marecka, E. (2002) "Mathematic modeling of life insurance", economic bulletin of Lviv university. Theoretical bases of computer science and cybernetics, issue. 5, pp. 1-6.
5. Gal, O.A. and Antonetz, O.O (2013), "Mathematic modeling in insurance companies activity", available at: <http://www.kpi.kharkov.ua/archive/microcad/2016/s26/s320.pdf> (Accessed 07 January 2018).
6. Kazak, A.Yu. and Slepukhina Yu.E. (2009) Financial risks in insurance business. – Filosofia ekonomiky i ekonomicheskaya nauka, [Online], available at: <http://elar.urfu.ru/bitstream/10995/18311/1/iuro-2010-77-07.pdf> (Accessed 07 January 2018).
7. Gerasimovich, A.I. (1983), Matematicheskaya statistika [Mathematical statistics], Vysshaya shkola, Minsk, Belarus.

Kysilova I.Yu.
*Candidate of Physico-Mathematical Sciences, Associate Professor,
Zaporizhzhia National University*

THEORETICAL ESTIMATION OF INSURANCE PREMIUM DISTRIBUTION

The insurance premium is the defined price of uncertain liabilities and determines the financial stability of insurance company. The calculation of insurance premium is the most complex and practically important problem. The value of insurance payments is the random variable and is characterized by some distribution and, in consequence, the insurance premium is also a random variable. Most of the existing models of insurance premium calculation do not take into account all factors. That is why the stochastic method is reasonable to estimate the distribution of insurance premium which, in one's turn connected with insurance payments differential function.

Functional dependence between insurance premium and insurance payments is obtained using the principle of equivalence of liabilities.

For a life insurance company, the histogram of statistic rows using the results of insurance payments measurements is built. To test the hypothesis of the existence of a normal distribution, the Pearson criterion is used. Comparison of sample and table Pierson criteria confirms the hypothesis of the existence of normal (Gauss) distribution of insurance premium value. The differential function of insurance payments and its premium average of distribution and mean square deviation are defined.

It is shown that on the assumption of normal distribution of insurance payments value, the insurance payment is also characterized by normal (Gauss) distribution. For that purpose, the method of random variable function transformation is used. Knowing the insurance premium average of distribution and mean square deviation, one can define the insurance premium make-out interval.

The continuation of the present study is an investigation of other factors influencing the insurance liabilities' value and specification of the obtained model, as well as insurance premium reliability estimation.

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1

ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ

Грінченко А.Ю.

ВІД ЕКОНОМІЧНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ ДО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ
ЧЕРЕЗ МЕХАНІЗМ ГЛОБАЛЬНИХ ІНСТИТУЦІЙНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ.....3

Даниліна С.О.

ОСОБЛИВОСТІ РИНКУ M&A В УКРАЇНІ.....9

СЕКЦІЯ 2

СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО

І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

Омельницька В.О.

СУТНІСТЬ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ ВИДІВ ГАСТРОНОМІЧНОГО ТУРИЗМУ.....15

Резникова Т.А.

ТРАНСФОРМАЦІЯ МЕЖДУНАРОДНЫХ ПЛАТЕЖНЫХ СИСТЕМ
КАК НАПРАВЛЕНИЕ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ
МЕЖДУНАРОДНОЙ ФИНАНСОВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ.....21

СЕКЦІЯ 3

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Лазоренко Т.В., Андрійчук М.І.

ВИКОРИСТАННЯ ДОСВІДУ РЕАЛІЗАЦІЇ КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ
ПІДПРИЄМСТВАМИ ЛЕГКОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ.....27

СЕКЦІЯ 4

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

Попович Д.В., Алімов О.С.

ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФІНАНСОВО-ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ПІДПРИЄМСТВ ТА ЗАСОБИ ЇЇ ПІДВИЩЕННЯ У СУЧАСНИХ УМОВАХ.....31

Білик І.І., Косар Н.С.

ІННОВАЦІЇ КОМПЛЕКСУ МАРКЕТИНГУ СТРАХОВОЇ КОМПАНІЇ НА РИНКУ.....37

Буряченко О.С., Яроміч С.А.

ЧАСОВА ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ.....44

Вершина А.А., Дячек В.В.

РОЗШИРЕННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ЯК СКЛАДНИК ІННОВАЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ ПІДПРИЄМСТВА.....50

Кравченко М.О., Манорик Г.О.

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЛОГІСТИКИ НА ПІДПРИЄМСТВАХ
ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ.....57

Лазоренко В.В.

МЕТОДИ ОЦІНКИ БАНКРУТСТВА В АНАЛІЗІ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ
ПІДПРИЄМСТВ СФЕРИ ПОСЛУГ.....62

Мокляк М.В., Хаустова Е.О.

ТЕХНОЛОГІЯ BLOCKCHAIN В ЛОГІСТИЧНІЙ СИСТЕМІ ПІДПРИЄМСТВА.....66

Подпрядова О.В., Євтушенко Г.В.

ПЛАНУВАННЯ ЕКСПОРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА
В УМОВАХ АКТИВІЗАЦІЇ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....70

Прокопів М.І.

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИЛОВОГО СКЛАДНИКА
ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК ВИЗНАЧАЛЬНОГО ФАКТОРА ПРОТИДІЇ РЕЙДЕРСТВУ
ТА СИЛОВОМУ ЗАХОПЛЕННЮ ПІДПРИЄМСТВА.....76

Romanovskiy I., Vyshnikin D.

ON PECULIAR FEATURES OF INVESTMENT SOURCES ATTRACTION
TO AN ENTERPRISE.....81

Савчук Я.О.

ФІНАНСОВА ДІАГНОСТИКА ПІДПРИЄМСТВА
В СИСТЕМІ ЗМІЦНЕННЯ ЙОГО ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ.....85

Тюленєва Ю.В., Майстренко Н.В.

УДОСКОНАЛЕННЯ СКЛАДСЬКОЇ СИСТЕМИ З МЕТОЮ ПІДВИЩЕННЯ
ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ЛОГІСТИЧНИМИ ПРОЦЕСАМИ ПІДПРИЄМСТВА.....89

СЕКЦІЯ 5 РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

Зеленко О.О. ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ДІАЛОГУ В РЕГІОНАХ УКРАЇНИ.....	95
Полякова Ю.В. ВИЗНАЧАЛЬНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У РЕГІОНАЛЬНОМУ ВИМІРІ.....	100

СЕКЦІЯ 6 ЕКОНОМІКА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Масленнікова В.В. ОБґРУНТУВАННЯ РАЦІОНАЛЬНОГО СКЛАДУ І СПІВВІДНОШЕННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ УГІДЬ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ.....	106
Стасюк В.М. ВОДОПОСТАЧАЛЬНІ ПІДПРИЄМСТВА: БЕЗПЕКА ВИРІВНИЧИХ ПРОЦЕСІВ В УМОВАХ ОРЕНДИ АБО КОНЦЕСІЇ.....	113

СЕКЦІЯ 7 ДЕМОГРАФІЯ, ЕКОНОМІКА ПРАЦІ, СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА І ПОЛІТИКА

Смутчак З.В. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ ВИЩИМИ НАВЧАЛЬНИМИ ЗАКЛАДАМИ.....	120
---	-----

СЕКЦІЯ 8 ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

Голинський Ю.О., Луців Л.М., Клонцак Р.І. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	125
Гудзовата О.О. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ПРОГРАМУВАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ГРОШОВО-КРЕДИТНОГО СЕКТОРУ ДЕРЖАВИ.....	130
Гуцаленко О.О. АНАЛІЗ ДИНАМІКИ ОКРЕМИХ ПОКАЗНИКІВ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	137
Петренко Л.М. ОСНОВНІ ЕЛЕМЕНТИ СИСТЕМИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ.....	142
Слатвінська М.О. АНАЛІЗ ФІСКАЛЬНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ТА РЕГУЛЮЮЧОЇ РОЛІ ПОДАТКУ НА ДОДАНУ ВАРТІСТЬ.....	148

СЕКЦІЯ 9 БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК, АНАЛІЗ ТА АУДИТ

Бондаренко О.М. БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК ВИТРАТ НА СТВОРЕННЯ ВЕБ-САЙТУ ТА ОПЕРАЦІЙ З РЕАЛІЗАЦІЇ ТОВАРІВ В ІНТЕРНЕТ-МАГАЗИНІ.....	154
Мельник К.П. НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ КОНТРОЛЬНО-УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА.....	160
Жигалкевич Ж.М., Храмцова М.В. ОСОБЛИВОСТІ ВІДОБРАЖЕННЯ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ У ЗВІТІ ПРО ФІНАНСОВИЙ СТАН ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	165

СЕКЦІЯ 10 МАТЕМАТИЧНІ МЕТОДИ, МОДЕЛІ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ЕКОНОМІЦІ

Кисільова І.Ю. ТЕОРЕТИЧНА ОЦІНКА РОЗПОДІЛУ СТРАХОВОЇ ПРЕМІЇ.....	169
--	-----

Наукове видання

ПРИАЗОВСЬКИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ ВІСНИК

Електронний науковий журнал

1(06) 2018

Коректура • *О.А. Скрипченко*

Комп'ютерна верстка • *В.О. Удовиченко*

Відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних імен, географічних назв, назв підприємств, організацій, установ та іншої інформації несуть автори статей. Висловлені у цих статтях думки можуть не збігатися з точкою зору редакційної колегії і не покладають на неї ніяких зобов'язань.

Засновник:

Класичний приватний університет

Адреса редакції журналу: вул. Жуковського, 70-б, каб. 219,
м. Запоріжжя, Україна, 69002

Відповідальний секретар: Трохимець Олена Іванівна

E-mail: journal@pev.kpu.zp.ua

Телефон: +38 (095) 369-23-67